

KOVO 11-OJI: KETVIRTĮ
AMŽIAUS LAISVI 20 p.

SAVIVALDYBĖS: NEPARTINIAI
IMA VALDŽIĄ 29 p.

VOKIETIJA SUSIPRATO: NE
LAIKAS NUSIGINKLUOTI 60 p.

Atsinaujinęs VEIDAS nuo šiol dar storesnis!
15 proc. nuolaida
PRENUMERATAI
www.veidas.lt

www.veidas.lt

1,70 EUR / 5,88 Lt

2015 kovo 6

Nr. 9

veidas

KREMLIAUS REŽIMO AUKA

Boriso Nemcovo nužudymo gudragalviškos versijos negali užtemdyti akis režiančių dalykų: nusikaltimas galėjo įvykti tik su Rusijos specialiųjų tarnybų žinia

Savaitraščio VEIDAS prenumeratai 15 proc. nuolaida

Tik prenumeratoriams nemokama savaitraščio VEIDAS ●
elektroninė versija (pdf) jau ketvirtadieniais

Galimybė nemokamai naudotis archyvu ●

TRUKMĖ

KAINA INTERNETE
JURIDINIAMS ASMENIMS

KAINA INTERNETE
FIZINIAMS ASMENIMS

6 mėn.

42,83 EUR / 147,88 Lt*

33,97 EUR / 117,29 Lt*

~~50,39 EUR / 174 Lt~~

~~39,97 EUR / 138 Lt~~

3 mėn.

21,42 EUR / 73,96 Lt*

16,98 EUR / 58,63 Lt*

~~25,20 EUR / 87 Lt~~

~~19,98 EUR / 69 Lt~~

1 mėn.

7,14 EUR / 24,65 Lt*

5,66 EUR / 19,54 Lt*

~~8,40 EUR / 29 Lt~~

~~6,66 EUR / 23 Lt~~

Užsisakykite <http://prenumerata.veidas.lt>

* kaina su 15 proc. nuolaida. Akcija galioja iki š.m. kovo 25 d.

Nr. 9, 2015 m. kovo 6 d.

Ekspresas6

Viršelio tema

B.Nemcovas: mažai abejoniu, kad tai Kremliaus auka ..10

Savaitės interviu

Atmintis: pasaulis neišmoko

1939–1939 m. pamokų32

Lietuva

Kovo 11-oji: ketvirtį amžiaus laisvi, bet įsikalinę sovietmetyje20

Savivaldybių rinkimai: nepartiniai pretenduoja turėti per dešimtadalį merų29

Tikėjimas: ar esame geri katalikai?38

Verslas

V.Sparman: „Nekompetentingos darbo jėgos paklausa stipriai kris“42

Smulkieji kreditai: ribojimo vertas lupikavimas ar tiesiog verslas?44

Profilis: D.Jovaišas: „Laimi nebijantys konkurencijos“ ..50

Visuomenė

Šeima: vyrai ir moterys keičiasi vaidmenimis52

Valmantas Budrys: in memoriam56

Pasaulis

Pavojinga fantazija: Latgalos liaudies respublika58

Nusiginklavimas: vokiečiai laiku susizgribo, kad reikia tankų60

Kultūra

Sienų tapyba: grafičių karas sostinėje64

Aktorius A.Dapšys: „Mano personažas vaidmens kaukę užsideda tik išeidamas“67

Istorija

Narsa ir ryžtas: Suomijos pasipriešinimas sovietams 1939–1940 m.70

Laisvalaikis

Maskva: kelionė be politinio atspalvio76

Skaitiniai: P.Modiano apmąstymai nacių okupuotame Paryžiuje80

Komentarai

Redaktoriaus laiškas4

A.Bačiulis: elito atstovai į kariuomenę turėtų eiti pirmieji39

R.Senavaitis: žvalgymas į praeitį švietimo sistemos neišgelbės82

32 p. SSRS žlugimas nesibaigė 1991-aisiais

Harvardo profesorius Serhijus Plochijus: „Rusijos elitas mano, kad Sovietų Sąjunga sužlugo nepaisant istorijos dėsnų. Tai atsitiktinumas, ir dabar reikia sugrįžti į praeitį.“

38 p. Klausimai Marijos žemei

Ar iš tikrųjų mes jau tokie dideli krikščionys? Ar nėra taip, kad Lietuvą didžiai krikščionišku kraštu laikome greičiau iš savotiško inercijos, o ne remdamiesi objektyviais faktais?

44 p. Virš greitųjų kreditų niukiasi dangus

Estijos parlamentas atmetė siūlymą riboti greitųjų kreditų palūkanas. Japonijoje ir Baltarusijoje tokie kreditai uždrausti. Lietuvoje jie griežtai ribojami ir reguliavimą ketinama griežtinti.

58 p. Grėsmė: „Latgalos liaudies respublika“

Socialiniuose tinkluose plintančios „Latgalos liaudies respublikos“ idėja kelia nuogąstavimų, kad gausiai rusų gyvenamas Rytų Latvijos regionas yra labiausiai pažeidžiamas Baltijos šalyse.

žvelk giliau

Viena auka – vienas užsakovas

Boriso Nemcovo nužudymas sukrečia lyg stiprus sproginas, tačiau šokui aprimus tai atrodo kaip viso labo dar vienas iš didelio karo trenksmų. Ką turėjo išgąsdinti ši žmogžudystė, kam pasiųstas signalas?

Dėmesio vertų oficialių ir neoficialių versijų nėra daug. Kremliaus išsakytas ir valstybinių tyrėjų pakartotas spėjimas: B.Nemcovas tapo „sakraline auka“, kuria siekiama destabilizuoti padėti Rusijoje.

Šalyje, kurios viešojoje erdvėje dominuoja televizija, ta „zombių dėžė“, kaip vadina patys rusai, ne itin lengva garsiai išsakyti blaivų požiūrį, kuris nepaskėtų propagandos srute. Tai savaip pavyko žinomam Maskvos advokatui Genriui Reznikui, tarp kurio klientų būta ir aršios visų Rusijos režimų kritikės Valerijos Novodvorskajos, ir Boriso Berezovskio, ir Boriso Jelcino.

Kitą dieną po žmogžudystės vykusioje TV laidoje G.Reznikas pasakė, kad jo, buvusio tarydytojo, patirtis rodo, jog gali pasirodyti teisinga versija, kuri tyrimo pradžioje atrodė visiškai nepagrįsta. Advokatas pareiškė, kad tokį nusikaltimą paskatino kitaminčių pjudyto kampanija, kurią vykdė masinė Rusijos žiniasklaida. Jis atvirai išreiškė priekaištą Rusijos prezidentui Vladimirui Putinui dėl to, kad šis iškart pavadinęs nusikaltimą „provokaciniu“ ir taip tarsi primetęs savo versiją tyrėjams – šiems bus sunku nukrypti nuo oficialios linijos (laidos vedėjo ir kitų dalyvių nevalingi gestai išdavė, kad tokie pareiškimai tiesioginiame Rusijos eteryje yra akibrokštas). Greta to advokatas išdėstė ir savo asmeninį spėjimą – esą nusikaltimą įvykdė kraštutiniai rusų nacionalistai.

G.Reznikas priklauso vadinamiesiems Visuomenės rūmams, V.Putino iniciatyva sukurtam patariamajam dariniui, kurio nariai yra žinomi visuomenei žmonės, – taigi advokato pasisakymai skambėjo kaip įtaigus „visuomenės balsas“, oponuojantis Kremliui.

Vis dėlto, „pilietinė visuomenė“, kuri Rusijos sąlygomis vis dar vaduojasi iš kabučių, nėra kažin kokia reikšminga jėga toje šalyje. Atsižvelgiant į jos bejėgiškumą gana silpnos atrodo ir dauguma B.Nemcovo nužudymo versijų.

Londonė leidžiamas internetinis žurnalas

„The Interpreter“, kuriame skelbiami verstiniai Rusijos žiniasklaidos tekstai, didžiumą hipotezių nuvertino.

Žmogžudystė dėl verslo ar meilės reikalų mažai tikėtina, nes taip susidorojama laiptinėse, tarpupavartėse, o ne Kremliaus pašonėje. Nužudymas JAV ar Ukrainos specialiųjų tarnybų užsakyta nelogiška. Ar nevertėjo leisti B.Nemcovui vadovauti kovo 1 d.

numatytai masinei protesto akcijai Maskvoje ir tik po to jį pašalinti?

Politinės žmogžudystės Rusijoje neskatinama masinių protestų, bet juos slopina. Daugybė politinių nusikaltimų, kurie įvyko Rusijoje per pastaruosius 25 metus, padėties toje šalyje neišjudino, tad žudyti B.Nemcovą vardan destabilizacijos nebuvo pasmės.

Pačios opozicijos paaukotos „sakralinės aukos“ versija abejotina dėl to, kad B.Nemcovas nebuvo liaudies numylėtinis, populiarumu jis negalėjo lygintis su V.Putinu. Daugumai rusų B.Nemcovas – jokia auka.

Rimtesnis atrodo spėjimas apie Kremliaus nesankcionuotą žmogžudystę, kurią įvykdė kokie nors ekstremistai, siekiantys susidoroti su „penktąja kolona“, tačiau tokią versiją silpnina pati nusikaltimo vieta – nuolatos saugomos Kremliaus prieigos.

Atmetus abejotinus užsakovus su nelogiškais motyvais lieka tai, apie ką daugiausiai kalbama: su Rusijos specialiųjų tarnybų žinia įvykdyta žmogžudystė, kurios vietą ypatingai šėka ir saugo Federalinė saugumo tarnyba. Žinant Rusijos valdžios sąrangą užsakovų skaičius susitraukia iki vieno.

Pagal užsakovo planą B.Nemcovo žmogžudystė turėtų gąsdinti. Bet ne liaudį, o dabartinius valdžios kritikus iš elito: tiek opozicijos veikėjus, tiek mažiau besireiškančius gausius „buvusiuosius“ – kažkada valdžiai priklausiusius asmenis. Kitaip tariant, signalas pasiųstas gausiai ir mokiai advokato G.Rezniko klientūrai, neišskiriant jo paties. ■

SAVAITRAŠTIS „VEIDAS“ IŠEINA PENKTADIENIAIS

2015 m. kovo 6 d.;

Nr. 9 (1148)
Leidžia UAB „Veido“
periodikos leidykla
ISSN 1392-5156
Steigimo liudijimas Nr. 1452
Leidžiamas nuo 1992 m.

Direktorius
Andrius Valacka
Laikiniai einantis
vyr. redaktorius pareigas
Arūnas Brazauskas,
tel. 264 9427

SKYRIAI:

Vidaus politika – A.Lėka, tel. 264 9423,
J.Kiliulienė, tel. 264 9386,
D.Pabiržis, tel. 264 9436

Verslas – A.Pocienė, tel. 264 9432

Užsienis – R.Janužytė

Visuomenė – K.Kanišauskaitė-Šaltmerė,
tel. 264 9433, V.Sapetkaitė, tel. 264 9431,
G.Sabalaiuskaitė, tel. 264 9435

Kultūra – R.Baltrušaitytė, tel. 264 9418

Fotoredaktorė – L.Gušauskienė,
tel. 264 9415

Bendradarbiai – A.Baciulis, E.Labanauskas,
R.Milašiūnas, J.Rudokas, D.Urbienė,
J.Laurinaitė-Šimelevičienė

Vyr. dizaineris L.Beatričė Paukštė

Dizaineriai K.Katkus, R.Ostrouch

Kalbos redaktorė V.Kundrotienė

Reklama R.Lukšienė, tel. 264 9422,

A.Papievienė, tel. 264 9421,

V.Pukenytė, tel. 264 9419

Platinimas ir prenumerata

G.Strazdienė, tel. 264 9424

Buhalterija – tel. 264 9417

Redakcijos adresas:

A.Goštauto g. 8, (I a.), LT-01108 Vilnius
Telefonas 262 6813, Faksas 262 2407

El. paštas mail@veidas.lt

Spausdino

UAB „Spaudos kontūrą“

Vakarinė g. 1, Vilnius

Tiražas audituojamas

Visos teisės saugomos © 2015 UAB „Veido“
periodikos leidykla. Žurnale „Veidas“ paskelbtą
informaciją galima platinti ar naudoti kitose
žiniasklaidos priemonėse tik gavus rašytinį
UAB „Veido“ periodikos leidyklos sutikimą.
Rankraščiai negrąžinami ir nerecenzuojami.
Už laišku, reklaminių bei PR raidėms pažymėtų
straipsnių turinį redakcija neatsako.
2015 m. savaitraščio „Veidas“ prenumerata
internetu: www.veidas.lt, privačiose platini-
mo tarnybose ir redakcijoje, Lietuvos pašto-
tose – iki mėnesio 20 d.

Skaitykite
savaitraštį
VEIDAS
„Apple
iPad“

Kiekvieną ketvirtadienį
po 21 val. „Apple App Store“
skaitykite naują numerį

KLAIPĖDOS UOSTAS

Uostas tiesiogiai ir netiesiogiai
sukuria 185 000 darbo vietų

Lietuvos biudžetui ir uosto įmonėms
uostas generuoja apie 500 mln. eurų
pajamų per metus

Uosto gylis:
akvatorija – 14,5 m; įplauka – 15 m

Uosto direkcija
Klaipėdos miesto gerovei
skiria apie 2,7 mln. eurų per metus

Uostas perkrauna:
metinė krova – 34 mln. tonų;
pajėgumas – 60 mln. tonų

Kraunami visi kroviniai:
14% ro-ro; 26% trąšos; 21% nafta;
25% kiti produktai; 14% konteineriai

Nori sužinoti daugiau?

PortofKlaipeda.lt

Klaipėdos
valstybinis
jūrų uostas

Moterys Lietuvoje ir ES

54

Tiek procentų visų Lietuvos gyventojų sudaro moterys.

117

Tiek moterų Lietuvoje tenka šimtui vyrų. Lietuva – viena iš Europos Sąjungos šalių, kuriose šis atotrūkis didžiausias (mus lenkia tik Latvija: 118 moterų – 100 vyrų).

11

Tiek metų moterys Lietuvoje gyvena ilgiau nei vyrai.

79,5

Tiek metų vidutiniškai gyvena Lietuvos moterys (vyrų – 68,4 metų).

41,5

Tiek procentų 25–64 metų amžiaus moterų Lietuvoje yra įgijusios aukštąjį išsilavinimą. Lietuvą pagal šį rodiklį lenkia tik keturios ES šalys – Suomija, Estija, Airija, Švedija.

12

Tiek procentų mažiau nei vyrai už tą patį darbą gauna Lietuvos moterys. Net ir tose srityse, kuriose dirba kelis kartus daugiau moterų, vyrų atlyginimai yra didesni.

40

Tiek procentų vadovų šalyje sudaro moterys.

39

Tiek procentų moterų pensijos Europos Sąjungoje yra mažesnės nei vyrų.

367

Tiek moterų per praėjusį sekmadienį vykusius rinkimus iškovojo vietas naujosiose savivaldybių tarybose.

26

Tiek moterų daugiau gavo mandatus nei per pastaruosius savivaldos rinkimus 2011-aisiais.

Šiandien – 2015 m. kovo 6 d.

Išrinktojo Alytaus mero Vytauto Grigaravičiaus kalendorius

Beveik 66 proc. alytiškių atidavė man savo balsus ir jau pirmajame rinkimų ture nusprendė, kad Alytaus meru būsiu aš, prieš

5 d.

Nuo dalyvavimo apgailėtino turinio kriminalinėse televizijos laidose praėjo

2 097 d.

Grįžau į Alytų ir saugos paslaugų kompaniją įkūriau prieš

2 324 d.

Nušalintajam prezidentui Rolandui Paksui pasiūliau mane atstatydinti, nors tuo metu mano reitingai buvo aukštesni nei jo, prieš

4 335 d.

Lietuvos policijos generaliniu komisaru tapau prieš

5 110 d.

Alytaus policijoje dirbau ir budėjau, kad mano gimtajame mieste neįsitvirtintų nusikalstamos gaujos

6 969 d.

3 KLAUSIMAI Estijos ambasadoriui Lietuvoje Toomui Kukui

VEIDAS: Kaskart per Estijos parlamento ar savivaldos rinkimus susidaro įspūdis, kad vaikščiojama plonu ledu: prorusiškos politinės jėgos visuomet turi stiprų palaikymą. Kaip manote, ar šią trintį tarp skirtingai kalbančių ir galvojančių Estijos gyventojų, padidėjusių ir per ką tik įvykusius parlamento rinkimus, įmanoma sumažinti?

T.K.: Neapibūdinčiau situacijos Estijoje kaip vaikščiojimo plonu ledu. 98 proc. rinkimuose dalyvavusių Estijos gyventojų, tarp kurių yra ne vien rusų, ukrainiečių, latvių, lietuvių, suomių tautybės žmonių, balsavo už šešias Estijos politines partijas, patekusias į naująjį Estijos parlamentą. Ir didžioji rinkėjų dalis savo balsą atidavė už dabar vykdomą į Europą ir NATO orientuotą politiką. Šiuo metu nepastebiu augančios įtampos, o jos išvengti ateityje geriausia tęsiant pastangas toliau didinti visų Estijoje gyvenančių žmonių pragyvenimo lygį ir gerovę.

VEIDAS: Jei kalbame apie pragyvenimo lygį, kokia jūsų nuomonė apie dvi gana skirtingas Europoje vyraujančias pozicijas – „vokiškąją“ taupymo bei diržų susiveržimo ir, priešingai, „graikiškąją“ socialinės gerovės didinimo bei minimalių atlyginimų kėlimo? Kurioje taupymo bei išlaidavimo skalės vietoje jūs matote šią dieną Estiją?

T.K.: Svarbiausia viešuosius pinigus leisti išmintingai ir efektyviai. Estija įgyvendino konservatyvią fiskalinę bei biudžeto politiką ir šiandien gali pasigirti mažiausia skola visoje Europos Sąjungoje. Tikėtina, jog naujoji vyriausybė nesims kokių nors radikalių pereinamųjų fiskalinės politikos srityje, bet gana akivaizdu, kad ji turės

atsižvelgti į būtinybę didinti minimalią algą ir socialines garantijas.

VEIDAS: O ką prognozuojate gynybos srityje? Juk Estija šiandien yra vienintelė NATO valstybė Europoje, skirianti gynybai 2 proc. BVP. Ir kaip vertinate tai, kad kai kurios kitos NATO sąjungininkės Europoje savo gynybos biudžetą ne tik nedidina, bet dar jį planuoja ir mažinti?

T.K.: Manau, kad Estija gynybai ir ateityje skirs mažiausiai 2 proc. BVP. Įvykiai Ukrainoje – pats geriausias argumentas, kodėl visos NATO sąjungininkės, įskaitant Estiją, turi investuoti į savo gyny-

bą. Mums džiugu, kad ta pačia kryptimi juda bei išlaidas gynybai didina ir kaimynės Lietuva bei Latvija. Be to, nesutikčiau su teiginiu, kad kai kurios NATO šalys nenori didinti gynybos finansavimo. Juk per pastarąjį NATO susitikimą Velse Aljanso šalių vadovai kaip tik priėmė politinį sprendimą, kad tos šalys, kurios atitinka NATO reikalavimą gynybai skirti bent 2 proc. BVP, tokį finansavimo lygį sieks užtikrinti ir ateityje. Na, o tos šalys, kurių išlaidos gynybai yra mažesnės nei 2 proc., sieks priartėti prie šios ribos per ateinančią dešimtmetį. ■

SAVAITĖS NUOTRAUKA

Trečiadienio rytą Ukrainą sukrėtė dar viena tragedija. Per sprogimą Zasiadko anglių kasykloje Ukrainos rytuose, prorusiškų separatistų kontroliuojamoje teritorijoje, kaip manoma, žuvo dešimtys angliakasių, po žeme liko įstrigę daugiau kaip 70 darbininkų. Gelbėtojams, kurie bando ištraukti šachtoje dar likusius vyrus, atvyko padėti ir angliakasiai.

Išpuolis

ISIS žygis prieš civilizaciją

Per pasaulį nusirito pasipiktinimo banga dėl teroristinės islamistinės grupuotės „Islamo valstybė Irake ir Sirijoje“ (ISIS) naikinamų senovinių vertybių. Internetu pasisklido įrašas, kaip ISIS nariai Mosule, Šiaurės Irako mieste, siaubia centrinį muziejų, kūjais bei gražtais niokodami neįkainojamas Asirijos ir Akado imperijų statulas. Kai kurios jų datuojamos net VII a. pr. Kr. Civilizuotam pasauliui nesuvoikiamas ir ISIS kovotojų pateiktas šio pasibaisėtino išpuolio pretekstas: asirai ir akadai buvę politeistai, garbinantys netikrus dievus, tad islamistai esą seka Ala-

cho pranašo Mahometo, kuris kadaise užimtose teritorijose naikino kitų netikrų dievų atvaizdus, pavyzdžiu. Tai ne pirmas teroristinės grupuotės išpuolis, padaręs nepataisomą žalą istoriniam paveldui. Dažnu jos taikiniu tampa bibliotekos, universitetai ir, žinoma, kito tikėjimo šventyklos. Tarkime, praėjusių metų gruodį ISIS sudegino Mosulo universiteto centrinę biblioteką, Anbaro provincijoje pradėjo tikrą knygų naikinimo vąjį ir kt. Dėl ISIS kaltės žmonija neteko bent apie 100 tūkst. vertingų knygų ir rankraščių. Tarp jų buvo net siekiančių

aštuonis šimtmečius. UNESCO šią išpuolių bangą prieš bibliotekas pavadino vienu didžiausių žalą padariusių bibliotekų kolekcijų naikinimo aktų žmonijos istorijoje. Tiesa, dalis tekstų tokio likimo išvengė – jei buvo islamiški. Deja, nepaisant didžiulės žalos, ISIS islamistinė grupuotė perspėja, kad tai tik pradžia, taigi jų užimtose teritorijose galima laukti dar ne vieno panašaus incidento. Šiek tiek vilčių teikia spėliojimai, kad gal ne visi sunaikintais laikomi tekstai iš tiesų yra sunaikinti ir bent nedidelė dalis jų – pačių vertingiausių – gali būti parduoti juodojoje rinkoje. ■

SŪPUOKLĖS

Petriui Bielskiui,

80-metį švenčiančiam režisieriui, teatrologui, įteiktas aukščiausias Kultūros ministerijos apdovanojimas – garbės ženklas „Nešk savo šviesą ir tikėk“. P.Bielskis visą savo gyvenimą paskyrė Lietuvos kultūrai: puoselėja nacionalinę dramaturgiją ir lietuviškojo teatro tradicijas, įvairiuose teatruose pastatė daugiau nei 30 spektaklių. Vienas iš svarbiausių profesoriaus nuopelnų – sukurtas unikalus Lietuvoje ir analogų Europoje neturintis liaudiškųjų Klojimo teatrų tinklas, iš užmaršties prikelta senoji dramaturgija, atgaivintos kaimiškojo teatro tradicijos ir Klojimo teatrų judėjimas. ■

Vytauto Švyko

vadovaujama bendrovė „Švykai“ ruošia Kaunui prasmingą Kovo 11-osios dovaną. Dar praėjusią savaitę nuo Vytauto Didžiojo (Aleksoto) tilto pradėti demontuoti sovietiniai simboliai, darbus

baigti bendrovė įsipareigojo iki kovo 10 dienos. Savivaldybė herbus nuima po to, kai pernai gruodį paveldosaugininkai panaikino jų teisinę apsaugą. Dabartinis tiltas su sovietine simbolika – žvaigždėmis bei pjautuvais su kūjais, sovietiniu herbu – pastatytas 1948 metais. Tuo tarpu Vilnius ir toliau turės gyventi su sovietmečio simboliais – ant Žaliojo tilto stovinčiomis skulptūromis. ■

Vainiaus Butino,

Valstybės sienos apsaugos tarnybos (VSAT) vado, kadencija nebus pratęsiama paties pareigūno pageidavimu. Apie tokį sprendimą jis pareiškė paaiškęs, jog VSAT su vado patvirtinimu ruošiasi diegti pasienyje

vaizdo stebėjimo įrangą su Rusijoje pagamintais davikliais, taip pat kilus skandalui dėl galbūt išpustų kainų viešuosiuose pirkimuose. Vidaus reikalų ministro Sauliaus Skvernelio teigimu, stebėjimo įranga kol kas nėra diegiama, ir įvertinus grėsmes, gali būti stabdomas jos įsigijimas. V. Butinas į VSAT vadovo postą paskirtas 2010-ųjų kovą. ■

Vitalijus Šidagis,

Pasvalio rajono apylinkės teismo vadovas, prezidentės Dalios Grybauskaitės dekretu atleistas iš pareigų. Pasvalio rajono apylinkės teisme atliktas patikrinimas parodė, kad šiam teismui 2009-2014 metais vadovavęs V. Šidagis aplaidžiai vykdė savo pareigas, toleravo ir dangstė netinkamą teismo teisėjų darbą. Taip pat V. Šidagis teikė neišsamius duomenis apie šiame teisme vilkinamas bylas, nesiėmė administravimo priemonių teisėjų daromiems pažeidimams išaiškinti ir juos pašalinti, neinicijavo drausmės bylų. ■

GEROS NAUJIENOS

Kęstutis Jasiūnas
UAB „Ekspla“ vadovas
Lietuvos lazerių gamintoja „Ekspla“ šiemet planuoja 28 proc. apyvartos šuolį, iki 17,4 mln. eurų. Lietuviai su amerikiečių bendrove „National Energetics“ laimėjo konkursą už daugiau nei 40 mln. dolerių pagaminti ir įdiegti ypač didelio intensyvumo lazerių sistemą. Kitam projektui „Ekspla“ ir „Šviesos konversija“ kuria lazerių sistemą, kuri generuos kelių atosekundžių trukmės impulsus. Tai padės mokslininkams stebėti elektronų judėjimą atomuose ir molekulėse. Įmonė taip pat dirba su JAV Hjustono universitetu, siekdama pritaikyti lazerį gerklų vėžiui gydyti. ■

Gintautas Pangonis
AB „Grigiškės“ prezidentas
Medžio plaušo plokščių ir higieninio popieriaus gamintoja bendrovė „Grigiškės“ pernai gavo 99,5 mln. eurų konsoliduotų pajamų – 4,5 proc. daugiau nei 2013 m. G.Pangonio teigimu, išaugęs pelnas patvirtina, kad grupės bendrovių sprendimai investuoti į įrangą, mažinančią gamyboje suvartojamas šiluminės energijos kieki, į dvi naujas biokatalines Vilniuje bei Klaipėdoje buvo pasverti ir teisingi. Dabar „Grigiškės“ baigia didžiausią grupės investicijų projektą, kurio vertė – 15,3 mln. eurų: kovą pradės veikti nauja popieriaus gamybos mašina. ■

BLOGOS NAUJIENOS

Fredas Hrenchukas
UAB „Bitė Lietuva“ vadovas
Praėjusiais metais mobiliųjų paslaugų bendrovės „Bitė Lietuva“ pelnas prieš palūkanas, mokesčius, nusidėvėjimą bei amortizaciją (EBITDA) ir pajamos krito. Bendrovės EBITDA pernai buvo 34,2 mln. eurų – 9 proc. mažesnis nei 2013 m.. O pajamos pernai krito 5 proc., iki 119,3 mln. eurų. Įmonė viliasi, kad keletą metų mažėjusios pajamos šiemet augs – rezultatus gerinti padės paslaugų įvairovė bei mobiliojo interneto naudojimas. Sėkmingiausias operatoriai buvo 2014 m. IV ketvirtis, kai pajamos kilo 3 proc., pelnas – net 35 proc.. ■

Vijoleta Dunauskienė
AB „Gubernija“ vadovė
Alaus ir nealkoholinių gėrimų gamintoja AB „Gubernija“, 2014 m. neaudituotiems duomenimis, patyrė 0,388 mln. eurų nuostolių – jie yra 6,89 proc. didesni nei 2013 m. nuostoliai (0,363 mln. eurų). 2014 m. dvylikos mėnesių pajamos sudarė 11,397 mln. eurų – jos sumažėjo 2,26 proc., palyginti su 2013 m. (11,660 mln. eurų). 2014 m. EBITDA rodiklis padidėjo 3,79 proc. – nuo 0,611 mln. eurų 2013 m. iki 0,634 mln. eurų 2014 m. Įmonės atstovų teigimu, nuostolių per ataskaitinį laikotarpį patirta dėl sumažėjusių eksporto apimčių. ■

Konkursas

„Veidas“ 15-tą kartą išrinko Metų vadovą

2014 metų vadovu tapo bendrovės „Ruptela“ direktorius Andrius Rupšys. Antrą vietą rinkimuose užėmė „Enerstenos“ direktorius Virginijus Ramanauskas, trečiąją – „Lietuvos energijos“ generalinis direktorius Dalius Misiūnas. „Ruptela“ – pažangi ir sparčiai

auganti telekomunikacijų bendrovė, kurianti ir gaminanti transporto valdymo sprendimus bei techninę ir programinę įrangą, o jos vadovas A.Rupšys laikomas vienu inovatyviausių vadovų Lietuvos informacinių technologijų sektoriuje. Šiuo metu „Ruptela“ dirba 115-oje šalių Europoje, Afrikoje, Azijoje ir Pietų Amerikoje, vidutiniškai eksportuoja 75 proc. savo produkcijos. Metų vadovą išrinko komisija, kurios nariai šiemet buvo pirmasis Metų vadovo konkurso nugalėtojas bendrovės „Biotechpharma“ valdybos pirmininkas prof. Vladas Bumelis, įmonės „Penki kontinentai“ vadovas Idarakas Dadašovas, ekonomistas, Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos instituto dėstytojas habil. dr. Rimantas Rudzakis, Lietuvos pramonininkų konfederacijos Ekonomikos ir

finansų departamento direktorius Sigitas Besagirskas, ISM valdybos ir ekonomikos universiteto rektorius prof. Alfredas Chmieliauskas, M.Romerio universiteto plėtros prorektorius Stasys Vaitkevičius, Investuotojų asociacijos valdybos pirmininkas Vytautas Plunksnis, bendrovės „Servier Pharma“ vadovas Mindaugas Papievis bei „Veido“ leidėjas Algimantas Šindeikis ir l.e.p. vyriausiasis redaktorius Arūnas Brazauskas. Komisija vertino įmonių finansinę veiklą, inovatyvumą, konkurencingumą, gaminamų produktų ir paslaugų unikalumą, visuomeninę veiklą bei socialinę atsakomybę. Iš viso Metų vadovo rinkimuose varžėsi 15 kandidatų. Plačiau apie 2014 metų vadovą ir jo rinkimus skaitykite savaitraščio „Veidas“ Nr. 10 puslapiuose. ■

Apklausa

Su nepriklausomybe žygiavome pirmyn, tačiau visuotinė rikiuotė nežavi

Nepriklausomai Lietuvai – dvidešimt penkeri. Kur žengėme? Pirmyn? Atgal? Tik pirmyn! Taip mano trys ketvirčiai apklaustųjų. Anaipol ne visi likusieji sako, kad

žengta atgal. 22 proc. abejoja – vadinasi, kryptis jiems nėra labai aiški. Matyt, tai žmonės, kurių mintyse daug visokiausių klausimų ir „o, bet, tačiau“. Jaučiasi

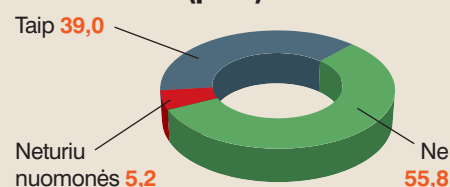
žengę atgal 2,8 proc. Tai ne tas pats, kas „prie rusų buvo geriau“, – tiesiog jie mano, kad per ketvirtį amžiaus reikalai blogėjo. Vis dėlto šitą gerovę, kad ir kokia ji būtų, turėtų ginti samdyta kariuomenė. Arba jokia. Artį 56 proc. apklaustųjų mano, kad Lietuvai šauktinių kariuomenės nereikia. Ar jos išties reikia – anaipol ne paprastas politinis, ekonominis ir netgi moralinis klausimas. Pavyzdžiui, Izraelyje šauktinių kariuomenė – ne vien kariuomenės, bet ir patriotizmo išraiška. Ginti tėvynę privalo vyrai ir moterys – tokia ten tvarka. Nusistatymas prieš šauktinių kariuomenę rodo arba abejonę, kad Lietuvos sąlygomis ji gali būti tvarkoma racionaliai, arba tam tikrą abejingumą krašto apsaugai, arba viena ir kita kartu. Ar galime apginti nepriklausomybę ginklu, parodytų karas. Bet ar norime tokio testo? ■

Ar, jūsų nuomone, Lietuva per 25-erius nepriklausomybės metus padarė pažangą socialinėje ir ekonominėje srityje? (proc.)

Taip, be jokių abejonių	74,4
Pažanga abejotina	22,0
Lietuva per tą laiką regresavo	2,8
Sunku pasakyti	0,8

Ar Lietuvai reikia šauktinių kariuomenės? (proc.)

Šaltinis: „Veido“ užsakymu rinkos tyrimų ir konsultacijų bendrovės „Prime consulting“ 2015 m. vasario 26–28 d. atlikta Lietuvos didžiųjų miestų 500 gyventojų apklausa. Cituojant apklausą, nuoroda į „Veidą“ būtina.

TAIP

Ar verta grįžti prie 100 proc. padidintos motinystės pašalpos?

Remigijus Žemaitaitis

Seimo Ekonomikos komiteto pirmininkas

Jei mūsų politikų žvilgsnis į valstybę toliaregiškas, siekiantis 50-ies ir daugiau metų perspektyvą, toks įstatymas esamuoju momentu būtinas. Nepaisant to, kad „Sodros“ biudžete žioji skylė, tai neabejotina Lietuvos investicija į ateitį.

Liūdna, bet šiuo metu mūsų šalis nebeturi pakankamai jaunų žmonių. Atsakę į klausimą, kas geriau: mokėti bedarbiui 330 eurų pašalpą, o gal vis dėlto verčiau gražinti šimtaprocentinę motinystės išmoką, tokiu būdu ištaisant motinoms padarytą skriaudą, daug ką išspręstume.

Mano paties žmona (teisininkė) šiuo metu išėjusi motinystės atostogų. Patikėkite, ji mielai eitų dirbti, jei tik būtų kur palikti septynių mėnesių kūdikį. Deja, šiandien Vilniuje, kaip ir daugelyje kitų miestų, tai neišspręsti klausimai. O tai nesulyginama su kitų šalių garantijomis kūdikiams. Taigi susiduriame su šiek tiek iškreiptu mūsų valstybės požiūriu: svarbu sunaikinti viską, kas likę kaip Sovietų Sąjungos palikimas. Bet gal pati šeimos idelologija nebuvo prasta? Teiginys, kad didelė šeima yra stiprios valstybės garantas, aktualus ir šiandien. Tačiau galime savęs paklausti: kodėl tuo metu keturi penki vaikai šeimoje buvo įprastas dalykas, o dabar iš to likusios tik gražios išimtytys?

Jei kiekvienas mūsų nuoširdžiai savęs paklaustų, kiek laiko šiandien skiria savo atžaloms, matyt, savo atsakymu nebūtų labai patenkintas. Neturėtume pamiršti – tvirtą tarpusavio ryšį užtikrina tik drauge leidžiamas laikas.

Pakanka prisiminti 2007–2008 metus, kai Lietuvoje motinystės išmokos buvo šimto procentų, koks tada buvo vaikų gimstamumo rodiklis ir koks yra šiandien.

Klausimas, ar ilgai dar murkdysimės tokioje duobėje. Net ir inicijavę reikiamus pokyčius, jų rezultatus matytume ne anksčiau kaip po 10–15 metų, taigi būtina suvokti, kad esame tiesiogiai atsakingi už Lietuvos valstybės ateitį, už tai, ar mūsų motinos jausis užtikrintai, ar matys perspektyvų ir ar norės šioje šalyje gimdyti bei auginti vaikus. ■

NE

Mindaugas Sinkevičius

„Sodros“ direktorius

Didinti motinystės pašalpas 100 proc. kitų socialiai pažeidžiamų visuomenės grupių (pensininkų, bedarbių ar ligonių) sąskaita nebūtų teisinga ir pamatuota.

Žinome, kokia Lietuvoje prasta situacija dėl vaikų gimstamumo, todėl jį neabejotinai reikėtų skatinti. Tai galėtų ir turėtų būti mūsų valstybės prioritetas. Tačiau visada kyla klausimas: kokiomis lėšomis ir kieno sąskaita finansuoti gimstamumo skatinimo priemonės.

„Sodros“ biudžetas tebėra deficitinis, iš anksčiau sukaupta didelė skola. Tačiau jeigu motinystės ir tėvystės išmokas didinsime „Sodros“ biudžeto lėšomis, tuomet tai bus daroma arba toliau didinant skolą, kurią mokant mokesčius reikės atiduoti toms pačioms mamoms, arba mažinant kitas išmokas – pensijas, ligos pašalpas, išmokas bedarbiams ir kt. Palyginti su kitomis šalimis, motinystės ir tėvystės išmokos Lietuvoje yra gana didelės ir mokamos gerokai ilgiau. Taigi nemanau, kad būtų teisinga jas dar didinti kitų socialinių grupių sąskaita, tačiau šį klausimą sprendžia politikai.

Europos patirtis rodo, kad esamą situaciją galime keisti dviem būdais: pirma, kurdami patogią mažamečių vaikų priežiūros infrastruktūrą. Jei mamoms būtų patogiu palikti kelių mėnesių ar pusės metų vaikus (Olandijos pavyzdys), jos būtų patenkintos ir galėtų gerokai anksčiau grįžti į darbus. Ši investicija tarnautų daugeliui mūsų kartų ir atsipirktų kur kas labiau nei vienkartinės išmokos. Kitas kelias – tuos pačius pinigus skirti motinų pašalpoms.

Vienu metu motinystės pašalpų sistema Lietuvoje buvo viena dosniausių pasaulyje. Tačiau akivaizdu, kad norimo gimstamumo rezultato nepasiekėme. Daugelyje Europos šalių vaikų priežiūra motinos užsiima kur kas trumpiau, bet gimstamumas dėl to nenukenčia. Valstybės investicijos į infrastruktūros plėtrą būtų kur kas efektyvesnis sprendimas nei „Sodros“ biudžeto tuštinimas.

Juk ir šiuo metu turime nemažą deficitą (planuojamas šių metų deficitas – apie 150 mln. eurų, o 2014 m. jis siekė 306 mln. eurų), kurį, beje, teks gražinti toms pačioms mamoms. Apmaudu, bet šiandien įmokų į biudžetą surenkame mažiau, nei išmokame skirdami motinystės pašalpas, pensijas ir pan. Taigi viskas priklauso nuo to, kaip Vyriausybė apsispręs: ar bus rasta lėšų iš valstybės biudžeto, ar vėl teks skolintis, tad kentės ir taip skylėtą „Sodros“ biudžetas. ■

KULTŪRA

Vilniaus aukcionas siūlys modernistų darbų

Meno rinkos agentūra ruošiasi trisdešimt šeštajam Vilniaus aukcionui, kuris kovo 20-ąją 18 val. vyks sostinės Tolerancijos centre. Šįkart aukciono kolekcijos pagrindą sudaro žymūs Lietuvos dailininkai modernistai. Vienas jų – tapytojas Linas Katinas, kuris nuo pat kūrybinio kelio pradžios reikėsi kaip sovietiniam realizmui nepaklūstantis abstrakcionistas. Antra ryški praėjusio amžiaus meninė figūra – dailininkas Teodoras Kazimieras Valaitis, aukcione pristatomas ir akvarelėmis, ir metalo plastikos kompozicija. Nuosekliau pristatomas ir jo amžininkas Ignas Budrys, spalvingų akvarelių autorius.

Aukcione siūlomi net šeši Vinco Kisarausko darbai (tarp jų – dekoratyvinio pano sostinės „Vaikų pasauliui“ projektas), o didžiausia pradine kaina (5900 eurų) įvertintas vienas iš trijų pristatomų dailininko **Silvestro Džiaukšto** paveikslų, pava-

dintas „Operacinėje“ (nuotr.). 5400 eurų prašoma už 1935 m. tapytą žydų kilmės dailininko Emmanuelio Mane-Katzo paveikslą „Kaimelis ant kalno“, o 4300 eurų įkainotas Antano Žmuidzinavičiaus 1948 m. tapytas pajūrio peizažas „Palanga, saulėlydis“.

Grafikos skiltyje galima rasti tarpukario dailininkų Sofijos Romerienės ir Jurgio Hopeno kūrybos pavyzdžių, taip pat – išėivijos autorių Vytauto Kazimiero Jonyno, Antano Tamošaičio, Adolfo Vaičiūčio, Žibunto Mikšio darbų. Nepamiršti ir nacionalinės grafikos grandai Stasys Krasauskas bei Vytautas Kalinauskas. Taip pat akį traukia grakščios Filomenos Ušinskaitės bei Stasio Ušinsko dekoratyvinės stiklinės vazos.

Keletas būsimo aukciono lotų galėtų sudominti teatro gerbėjus: tai realistinis Vaclovo Kosciuškos akvarele tapytas Juozo Miltinio portretas (300 eurų), taip pat – garsaus latvių režisieriaus Alvio Hermanio, pernai Zalcburgo festivalyje pristačiusio G.Verdi „Trubadūrą“ su Anna Netrebko ir Placido Domingo, jaunystėje tapyta „Kompozicija su rože“ (640 eurų). ■

„SCANPIX“ NUOTR.

Kremliai neparankus Borisas Nemcovas – nužudytas

Politinis smurtas. Vėlyvą vasario 27-osios vakarą Maskvos policija užregistravo „svarbiausią dienos nusikaltimą“. Tai vieno iš Rusijos opozicijos lyderių, Jaroslavlio Dūmos nario, buvusio Rusijos vicepremjero Boriso Nemcovo nužudymas. Itin saugomoje zonoje padarytas nusikaltimas ženklina Rusijos valdžios ir visuomenės žengimą į sumaištį.

Nusikaltimas padarytas ant Didžiojo Moskvoveckio tilto, vos už kelių šimtų metrų nuo Kremliaus. Buvo likusios dvi dienos iki planuojamo didelio opozicijos mitingo Maskvoje. B.Nemcovas interviu radijuje „Echo Moskvy“ kelios valandos iki nužudymo kvietė žmones dalyvauti sekmadienį planuotame „Pavasario marše“, taip pat kaltino valdantįjį Rusijos elitą dėl karo Ukrainoje ir sukeltos ekonominės krizės, korupcijos, biurokratijos. Tai buvo paskutinis Vladimiro Putino oponento viešas pasisakymas.

Po radijo laidos opozicionierius prekybos centre GUM susitiko ir kavinėje vakarieniavo su drauge iš Ukrainos Ana Durickaja. Vėliau pora dar trumpai pasivaikščiojo po Raudonąją aikštę ir pėsčiomis patraukė į B.Nemcovo namus Malaja Ordynka gatvėje kitapus Maskvos upės.

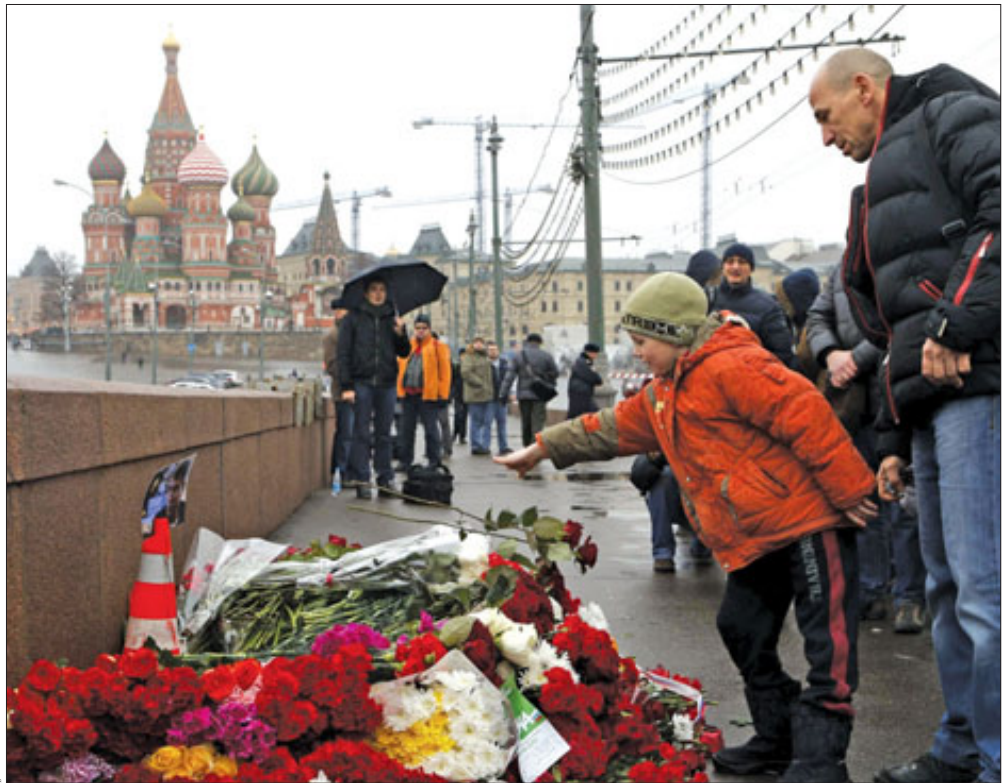
Nusikaltimą tiriantys pareigūnai viešai tvirtina ištyrę visus turimus vaizdo įrašus, nors būta kalbų, kad aplinkinės filmavimo kameros esą dėl remonto buvo išjungtos. Internete greitai išplito viso labo vienas įrašas. Jį iš tolimo atstumo padarė televizijos TVC kamera, paprastai naudojama kuriant naujienų reportažus. Prastos kokybės filmuotoje medžiagoje matyti, kaip B.Nemcovas ir A.Durickaja iš lėto eina per tiltą ir pro juos pravažiuoja kelių tarnybos sunkvežimis, įvardytas kaip sniego valymo mašina. Sunkvežimis užstojo maždaug pusę dvyliktos nakties įvykdytos žmogžudystės vietą ir eigą. Vaizdo įrašas matyti, kaip netrukus į gatvę išbėgęs žmogus įsėda į pro šalį važiuojantį baltos spalvos automobilį. Nenukentėjusi A.Durickaja puola prie sunkvežimio, sustojusio už kelių šimtų metrų nuo žmogžudystės vietos.

Tik maždaug po dešimties minučių į nusikaltimo vietą atvyko policija, kuriai beliko konstatuoti B.Nemcovo mirtį. Šoko ištikta A.Durickaja pareigūnams negalėjo tiksliai nusakyti automobilio markės. Maskvos merija kitą dieną išplatino pranešimą, kuriame teigiama, kad miesto stebėjimo kameros B.Nemcovo nužudymo naktį veikė puikiai, tačiau teritorija, kurioje buvo nušautas politikas, priklauso federalinių tarnybų jurisdikcijai, tad tik jos gali stebėti šią vietą ir turėti nusikaltimo įrašą. Įvykio liudininkais tapusių praeivių pasakojimai taip pat nedaug padėjo. Buvo paskelbta kelių baltos spalvos automobilių markių paieška, tačiau visų vėliau sustabdytųjų vairuotojai neturėjo nieko bendro su nusikaltimu.

„Kommersant“ žurnalistų duomenimis, tyrimo metu nustatyta, kad žudikas B.Nemcovo greičiausiai laukė ant šoninių tilto laiptų. Gavęs bendrininkų signalą, jis greitai pakilo ant tilto pėsčiųjų dalies ir iš nugaros šešis sykius šovė į politiką. Keturi šūviai pasiekė tikslą, o širdį perskrodusi kulka buvo mirtina. Pistoletu, kaip įtariama „Makarov“ arba perdaryto dujinio ginklo, nusikaltėlis nepalik. Greičiausiai jis buvo įmestas į Maskvos upę.

Iš nusikaltimo vietoje rastų šovinių tūtelių nustatyta, kad 9 mm kalibro šoviniai pagaminti skirtingu laiku ir skirtingose vietose (1986 m. Čeliabinske, 1992 m. Tuloje). Tai leido nusikaltimo

B.Nemcovas buvo patrauklus, charizmatiškas žmogus

Į žmogžudystės vietą gėles nešantys maskviečiai stebimi gausių vaizdo kamerų – kaip ir žudikai

tyrėjams padaryti išvadą, kad žudikai greičiausiai nebuvo savo srities profesionalai, nes „rinko šovinius iš skirtingų kišenių“, nors paprastai kulkos parduodamos dėžutėmis po 50 arba po 1000. Be to, tokio senumo šoviniai įprastai naudojami tik mokymo tikslams.

Po žmogžudystės buvo oficialiai iškeltos įvairios nusikaltimo versijos. Rusijos kriminalistai neabejoja, kad tai užsakomasis ir suplanuotas nužudymas, tačiau kol kas negali patvirtinti nė vienos iš versijų. Pasak nusikaltimo tyrėjų, žmogžudystė galėjo būti įvykdyta kaip „sakralinė auka“ – terminas, kurį dar 2012 m. pirmą kartą pavartojo prezidentas Vladimiras Putinas. „Tai provokacija, kuria siekiama destabilizuoti šalies politinę padėtį, ir B.Nemcovo figūra gal tapti sakraline auka tiems, kurie bet kokiais būdais siekia savo politinių tikslų“, – sakė tyrimo komiteto atstovas Vladimiras Markinas.

Po nusikaltimo panašiai kalbėjo ir asmeniškai tyrimą stebėti pažadėjęs V.Putinas, komunistų lyderis Genadijus Ziuganovas bei buvęs SSRS lyderis Michailas Gorbačiovas.

Tarp kitų tiriamų vieno iš opozicijos lyderių nužudymo versijų – islamistų kerštas už B.Nemcovo pasisakymus apie žudynes satyrinio žurnalo „Charlie Hebdo“ redakcijoje Prancūzijoje: politikas pareiškė, kad Rusijos muftijų taryba iš esmės pateisina tai padariusius teroristus. Esą turima duomenų, kad B.Nemcovas už tai vėliau sulaukė islamistų grasinimų. Tyrėjai analizuoja ir „ukrainietišką faktorių“ – iš Rytų Ukrainos grįžusių buvusių separatistų keršto už B.Nemcovo poziciją dėl karo Ukrainoje galimybę. Neatmetama ir pavydo dėl B.Nemcovo draugės A.Durickajos versija. Už informaciją apie žmogžudystę paskelbta trijų milijonų rublių (apie 43 tūkst. eurų) premija.

B.Nemcovo nužudymo bylos tyrėjų komandai vadovauti pavesta gerai žinomam ir, matyt, Kremliaus požiūriu, patikimam generolui

Aleksandrui Drimanovui. Nuo 2014-ųjų birželio jis tyrė „nusikaltimus“, padarytus Pietryčių Ukrainoje, tarp jų ir šiuo metu Rusijoje kalinamos Ukrainos pilotės Nadios Savčenkos bylą. Tarp kitų generolo vykdytų tyrimų – naftos bendrovės „Jukos“ ar „gruzinų vykdyto genocido“ Pietų Osetijoje bylos.

Visiškai priešingas ir kur kas labiau įtikinamas B.Nemcovo nužudymo versijas pateikia Rusijos opozicijos atstovai, pasak kurių, su šia žmogžudyste neabejotinai susijusios Rusijos specialiosios tarnybos bei politinis elitas.

B.Nemcovo draugas Ilja Jašinai radijo stoties „Echo Moskvy“ eteryje sakė, kad politikas ketino pateikti ataskaitą ir turimus įrodymus apie Rusijos kariuomenės buvimą Donbase, kuri oficialioji Rusija iki šiol neigia. Apie šiuos planus jis informavo savo bičiulius ir Ukrainos prezidentą Petro Porošenką. Manoma, kad tai taip pat galėjo būti tikroji žmogžudystės priežastis. Iš karto po žmogžudystės tarnybos apieškojo B.Nemcovo butą, paėmė ten buvusius dokumentus ir kompiuterį.

Pasak rusų politologo Andrejaus Piontkovskio, faktas, jog žmogžudystės įvyko vos keli šimtai metrų nuo Kremliaus sienos – erdvėje, kuri yra perpildyta vaizdo aparatūros ir Rusijos federalinės saugumo tarnybos pareigūnų, neabejotinai rodo, kad specialiosios tarnybos žinojo apie planuojamą nusikaltimą. Vos paleidus keletą šūvių tokioje vietoje, Kremlių ir patį prezidentą V.Putiną saugantys specialiųjų dalinių pareigūnai įprastu atveju nedelsiant atvyktų į įvykio vietą ir pradėtų vyti šaulį, o šiuo atveju policija į nusikaltimo vietą atvažiuo vos po dešimties minučių. Be to, vieša paslaptis, kad B.Nemcovas, kaip ir kiti opozicionieriai, buvo nuolat sekamas. Likus vos dviem dienoms iki didelio opozicijos mitingo, ši specialiųjų tarnybų „prižiūra“ tik dar labiau suaktyvėja. A.Piontkovskis daro išvadą, kad tokiomis aplinkybėmis nužudyti galėjo tik žmonės, visiškai užtikrinti savo nebau- ▶

Borisas Nemcovas

Gimė 1959 m. Sočyje.
 1985 m. Žemutinio Naugardo valstybiniame N.I.Lobačevskio universitete apgynė daktaro disertaciją matematikos srityje (sovietiniais terminais – mokslų kandidato disertacija).
 1990 m. per pirmus laisvus rinkimus Rusijoje buvo išrinktas į Rusijos Aukščiausiąją Tarybą.
 1991 m. Borisas Jelcinas paskiria B.Nemcovą Žemutinio Naugardo srities gubernatoriumi.
 1997 m. tampa premjero pirmuoju pavaduotoju, 1998-aisiais – vicepremjėru.

Laikomas galimu B.Jelcino įpėdiniu prezidento poste.
 Nuo 2000-ųjų – aktyvus Rusijos dešinėsios opozicijos veikėjas, V.Putino kritikas.

2011–2012 m. buvo vienas iš masinių opozicijos protestų organizatorių.
 2015-02-27, likus kelioms dienoms iki opozicijos organizuojamo „Pavasario maršo“ Maskvoje, nušautas ant tilto greta Kremliaus.

SCANPIX - NUOTR.

► džiūnui ir artimai susiję su aukščiausiais Rusijos pareigūnais.

Rusijos ekonomisto, buvusio aukšto pareigūno, dabar opozicijos politiko Vladimiro Milovo teigimu, prieš kurį laiką su aplinkosaugininkais mėginant surengti piketą prieš atominę elektrinę finansavimą greta netoliese esančios Rusijos finansų ministerijos, apsauga ir policija subėgo po trisdešimties sekundžių. Todėl neįmanoma patikėti, kad specialiosios tarnybos nežinojo apie žmogžudystę ant Didžiojo Moskvocekio tilto. Be to, vėlyvą ir žvąrbų vakarą pėstiesiems šis tiltas nėra itin patrauklus – daug patogiau važiuoti metro. Todėl nusikaltimo organizatoriai, pasak V.Milovo, turėjo klausytis ir B.Nemcovo telefono pokalbių, nes tiksliai žinojo gana neįprastą politiko maršrutą. „Jeigu žudikai iš tiesų buvo neprofesionalūs, jie galėjo patykti B.Nemcovo laiptinėje ar kitoje vietoje, o ne šitaip rizikuoti susidurti su Rusijos spe-

cialiosiomis tarnybomis“, – radijui „Svoboda“ sakė politikas.

V.Putino oponento nužudymą pasmerkė didžiausių pasaulio valstybių vadovai. Didžiosios Britanijos premjeras Davidas Cameronas, JAV prezidentas Barackas Obama, Prancūzijos vadovas Francois Hollande'as, Europos Sąjungos užsienio politikos vadovė Federica Mogherini ir daugelis kitų pabrėžė, kad ši žiauri žmogžudystė turi būti gretai, išsamiai ir skaidriai ištirta. O Rusijos opoziciją atšaukė planuotą protesto akciją „Pavasario maršas“ ir surengė gedulo eiseną B.Nemcovui atminti. Skaičiuojama, kad joje dalyvavo per 50 tūkst. žmonių.

B.Nemcovas norėjo matyti laisvą Rusiją

„Iš pradžių, 2000–2001 m., kai mudu su V.Putinu vis dar kalbėjomės ir diskutavome apie olimpinį žaidynių organizavimą, viską planavome

visai kitaip“, – savo pasakojimą prieš kamerą pradeda charizmatiškasis Rusijos opozicijos lyderis B.Nemcovas 2013 m. pasirodžiusiame dokumentiniame filme „Putino žaidynės“.

Rusijai ir pasauliui gerai pažįstamas Rusijos politikas šypsosi kamerai ir skaičiuoja vis besipučiantį Sočio olimpinį žaidynių biudžetą. Žaidynės skirtos Rusijos galiai pademonstruoti – taip vertina išlaidas žiemos sporto įvykiui savo gimtajame mieste, kuriame nesninga, B.Nemcovas.

Filme jis žavi savo charizma, natūralumu, atvirumu – būtent šias B.Nemcovo asmenybės savybes vardija ir „Veido“ kalbinti jo pažįstami. Bet jis buvęs ir ekscentriškas, tiesmukas, nors tai netrukdo jam tapti vienijančiu žmogumi, rasdavusiu bendrą kalbą su skirtingų politinių pažiūrų ar socialinio sluoksnio atstovais. Šis opozicijos lyderis projektavo demokratinės Rusijos viziją, kurią, kaip jis tikėjo, galima įgyvendinti tik susitelkus visuome-

Paminėti žuvusio opozicijos veikėjo susirinko kelios dešimtys tūkstančių žmonių

nei, pamiršus rietenas ir asmeninius nesutarimus.

„Borisas išsiskyrė tuo, kad buvo arti žmonių. Jis nebuvo politikas „su kostiumu“. Nesvarbu, ar bendrautum su juo darbo, ar asmeniniais klausimais, jis buvo paprastas, draugiškas ir atviras. Ir visada daug šypsodavosi“, – Rusijos opozicijos lyderio portretą „Veidui“ piešia geras jo bičiulis, nenorėjęs atskleisti savo tapatybės.

Kelyje į demokratinę Rusiją, kurią, kaip tikėjosi B.Nemcovas, galima pasiekti grynai demokratinio rinkimų keliu, jis neskirstė žmonių pagal politines pažiūras. Juolab kad ir jis pats keitė savo politinę kryptį.

B.Nemcovo draugas iš Rusijos „Veidui“ pasakoja, kad 1990-aisiais, būdamas dar jaunas fizikas, jis buvo Dešiniųjų jėgų sąjungos (rus. „Sojuz pravych sil“ – SPS) lyderis, vėliau, pasitraukęs į opoziciją, pamažu nutolo nuo SPS idėjų ir netikė-

tai pasirodė antifašistiniame marše – ėjo gretose su, kurie šaukė: „Kapitalizmas – tai fašizmas!“

„Aš tikrai nemanau, kad jis tam pritarė, bet vis dėlto galėjo leisti sau eiti su tais žmonėmis. Jis buvo liberalas. Jis buvo žmogus, kuris norėjo Rusiją matyti laisvą“, – lakoniškai pagrindinę B.Nemcovo demokratinės Rusijos idėją suformuluoja nuo 2008 m. gerai jį pažinojęs „Veido“ pašnekovas.

55-erių metų amžiaus keturių vaikų tėvas B.Nemcovas, Didžiosios Britanijos visuomeninio transliuotojo BBC gretinamas su tokiais Rusijos opozicijos lyderiais, kaip Aleksejus Navalnas, Garis Kasparovas, jau savo politinės karjeros priešaušryje buvo laikomas pirmojo Rusijos prezidento Boriso Jelcino įpėdiniu, kuriuo 1999 m. vis dėlto tapo dabartinis prezidentas V.Putinas. Galima tik svarstyti, kokia būtų dabartinė Rusija, jei tąkart

būtų buvęs pasirinktas kitas kandidatas – jaunas fizikas B.Nemcovas, demokratijos šalininkas.

Kaip teigia „Veido“ kalbinti politologai, jis visada buvo arčiausiai politinės valdžios elito viršūnės, projektavo demokratinės Rusijos viziją. Todėl tapo aršiu Kremliaus kritiku, kuris asmeniškai V.Putinui priskyre „nuopelnus“ dėl prastėjančios Rusijos ekonomikos padėties, kaltės eskaluojant Ukrainos krizę. Žinoma, jam rūpėjo ir kosminės aukštumas Rusijoje pasiekusi korupcija.

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto (VU TSPMI) dėstytojas Vytis Jurkonis paaikškina, kad antikorpupcinė platforma apskritai buvo viena svarbiausių B.Nemcovo politinių temų. Jis pasisakė nuo korupcijos regioniniu lygiu iki „Gazpromo“ monopolio. Esą kai kurie Rusijos opozicijos veikėjai net laikosi nuomonės, kad būdamas energetikos ir kuro >

Represijos prieš pilietinę visuomenę ir opoziciją Rusijoje ypač sustiprėjo po 2011 m., kai falsifikuotus Dūmos rinkimus palydėjo didžiausi po SSRS griuvimo kilę protestai, tačiau B.Nemcovas net paskutiniame interviu kvietė visuomenę išreikšti savo poziciją

► ministru B.Nemcovas itin daug dėmesio bei jėgų skyręs kovai su „Gazprom“ machinacijomis ir taip sumenkinęs savo galimybes tapti Rusijos prezidentu, B.Jelcino įpėdiniu.

Nuo 2013 m. B.Nemcovas buvo Jaroslavl miesto tarybos deputatas. Kaip pasakoja V.Jurkonis, sunkiomis sąlygomis dirbdamas opozicijoje, kurios veiklos sąlygas Rusijoje dabar galima prilyginti pogrindžiui, B.Nemcovas atliko bent porą antikorpucinių tyrimų. Dėl jų visi neseniai buvo atleistas Jaroslavlio gubernatoriaus pavaduotojas, panašus likimas grėsė ir pačiam gubernatoriui.

„Antikorpucinė veikla buvo vienas jo orientyrų, aktyviausiai ja pastaruju metu jis užsiėmė būtent Jaroslavyje. Galima kalbėti ir apie dabar minimą ataskaitą, kurioje jis ketino paskelbti duomenis, įrodančius Rusijos karių buvimą Rytų Ukrainoje. Nežinau, ar čia yra ką įrodinėti, bet faktas, kad tie įrodymai, nuskambėję iš Rusijos politiko lūpų, būtų atrodę visai kitaip. Todėl visiškai suprantama, kodėl ukrainiečiai irgi labai skaudžiai sureagavo į B.Nemcovo nužudymą“, – svars-to V.Jurkonis ir priduria, kad būtent šis opozicijos lyderis buvo vienas iš nedaugelio Rusijos politikų, aiškiai pasakiusių, kad vos pasikeitus valdžiai Krymą nedelsiant reikia gražinti Ukrainai.

Politologas aiškina, kad B.Nemcovo darbas Jaroslavyje itin reikšmingas paneigiant kai kurių kritikų, dar vadinančių save blaivaus proto ekspertais, kalbas, esą B.Nemcovas buvo „benueinantis“ politikas, neturėjęs didesnės Rusijos visuomenės paramos. Jo veikla Jaroslavyje, kuris gyventojų skaičiumi prilygsta Vilniui, pasak politologo, rodo būtent aktyvias pastangas veikti, ieškoti būdų kovoti, net ir esant tokiai sistemai.

Kodėl Maskvos gyventojas B.Nemcovas dirbo daugiau kaip pustrėčio šimto kilometrų nuo

Rusijos sostinės esančiame Jaroslavyje? „Veido“ kalbintas jo bičiulis iš Rusijos aiškina, kad Jaroslavlio gyventojai nusprendė B.Nemcovą įtraukti į Rusijos respublikonų partijos – Liaudies laisvės partijos (rus. RPR-PARNAS) sąrašą. Nors pats opozicionierius, kažkada dirbęs Rusijos vicepremjėru, iš pradžių į galimybę dirbti paprastu miesto deputatu žiūrėjo skeptiškai, vėliau jam ta mintis ėmė patikti. Taigi B.Nemcovas buvo išrinktas į miesto tarybą Jaroslavyje ir išsinuomojo ten butą.

„Tai irgi galbūt kai ką pasako apie jį. Vietiniai nustebė, kai jis iš tiesų atvažiavo ir pradėjo ten dirbti. Neseniai per Maskvos radiją girdėjau, kaip žurnalistai skambino į Jaroslavlį ir kalbino kitų partijų deputatus. Paaiškėjo, kad per dvejus metus Borisas praleido tik du posėdžius. Jis realiai ten dirbo, – pasakoja jo draugas. – Bet jo nužudymo priežastis tikrai nebuvo jo, kaip miesto deputato, veikla. Jis buvo V.Putino kritikas ir opozicionierius, taigi, manau, priežastys ir žudikų tikslai buvo visai kiti.“

Draugas pasakoja apie sudėtingas opozicijos darbo sąlygas su pačiu B.Nemcovu svarstęs maždaug prieš metus. Tada bičiuliai, susitikę Lietuvoje, nusprendė, kad Rusijoje opozicijos nėra, tik disidentai. Pasak B.Nemcovo draugo, opozicija susiformuoja ten, kur yra demokratiniai rinkimai ir normali politinė kultūra. Vadinasi, valstybėje, kurioje žmonės persekiojami ir net žudomi, vilties susikurti opozicijai paprasčiausiai nėra. Tokiomis sąlygomis besipriešinančiuosius režimui pelnytai galima vadinti disidentais.

„Žudikus kažkas turėjo užsakyti. Visa valdžia Jaroslavlio regione, visi jos lyderiai – kelios dešimtys jų – anksčiau su „nepatogiais“ žmonėmis tvarkydavosi areštuodami, užpuldami. Prieš Boriso

nužudymą trijuose regionuose Samaroje, Novgorode buvo užpulti trys opozicijos aktyvistai, RPR-PARNAS partijos vadovai. Na, o dabar jie pradėjo tuos žmones žudyti“, – B.Nemcovo pažįstamas atskleidžia Rusijos realijas, primenančias klasika tapusį Vladimiro Sorokino veikalą apie opričnikų terorą prieš kitaminčius ateities Maskvoje.

Kaip pabrėžia V.Jurkonis, neverta abejoti B.Nemcovo žinomumu nei Rusijoje, nei tarptautinėje erdvėje. Kremlius, po jo žūties ėmėsis dviejų kryptių komunikacijos, skirtos šalies gyventojams ir užsieniui, pradėjo nuo žemo B.Nemcovo reitingo: suprask, nei visuomenė jį labai palaikė, nei jis galėjo būti stiprus oponentas valdžiai. Politologas primena, kad bet kokiais reitingais ar monopoliizuota žiniasklaida Rusijoje pasitikėti beprasmiška.

„Iškart buvo bandoma pristesti versiją, kad niekas nenorėjo B.Nemcovo išmesti iš politikos, V.Putinui tai būtų nenaudinga, esą čia kalti kažkokie asmeniniai reikalai. Man nekyla jokių abejonių, kad vienintelė priežastis, dėl kurios buvo užsakyta jo žmogžudystė, yra jo politinė veikla. Jis buvo režimo kritikas, aiškinosi korupcijos apraiškas Jaroslavyje. Daug valdžios atstovų jo nekentė vien už tai, kad jis atvirai reiškė savo poziciją. Jo žmogžudystę galėjusių užsakyti žmonių ratas didelis. Tai ir yra kita šio įvykio dalis: per pastaruosius pusant-rų metų Rusijoje buvo sukurta neapykantos atmosfera“, – dėsto B.Nemcovo bičiulis.

Šeštadienį prabilo Kremlius: prezidentas V.Putinas pareiškė pats asmeniškai domėsis šio nusikaltimo tyrimo eiga, kuri pavesta tyrimo komitetui. Kremlius nupynė B.Nemcovui savotišką laurų vainiką – esą tai buvęs politikas, ypač prisidėjęs prie Rusijos valstybingumo stiprinimo po SSRS žlugimo. Kita medalio pusė: šio įvykio

nušvietimas, skirtas ne užsienio, o šalies gyventojams, neapsiėjo be tamsesnių atspalvių – pradėtos narstyti B.Nemcovo asmeninio gyvenimo detalės, jo santykiai su moterimis ir pan.

„Kalbant su vietos auditorija toliau bandoma „zombinti“ gyventojus: šnekama apie penktąją koloną, parsišlavė opoziciją. Veidmainiškumas nėra naujas, jis tik parodo Kremliaus cinizmą“, – oficialių pranešimų turiniu nesistebi V.Jurkonis.

Šioje istorijoje nuskambėjo politinės provokacijos siekiant sukompromituoti valdžią motyvas, kurį V.Putinas „numatė“ dar 2012 m. Po nužudymo tyrimo komitetas kaip vieną nusikaltimo priežasčių paminėjo „sakralinę auką“ – taip esą siekiama destabilizuoti padėtį šalyje.

„Provokacijos prieš teisėsaugą niekada nepasiekė savo tikslo. Tie, kurie tai daro, nori neramumų ir nuolat juos kelia, gali net patys sau prisidaryti žalos, kažką paaukoti, kad tik pasiektų savo. Žinau tokią taktiką, kurią jau 10 metų bandoma visur pritaikyti. Ieškoma sakralinės aukos – žinomo žmogaus, kurį nužudo, o tada jo žmogžudyste apkaltina valdžią. Tikiuosi, kad žmonės, kurie nori permaitinti šalyje, mitinguose to nepatirs, bet jie turi apie tai žinoti“, – 2012 m. bendraudamas su žurnalistais taip aiškiaregiškai kalbėjo V.Putinas, buvęs KGB papulkininkis.

Atsitiktinumas ar ne, tačiau tais pačiais 2012-aisiais, kai Rusijos Federacijos vadovas dėstė „sakralinės aukos“ teorijas, B.Nemcovas teiravosi tuometinio Lietuvos premjero Andriaus Kubiliaus apie galimybę jam su šeima gauti politinį prieglobstį mūsų šalyje. Tiesa, formaliai dėl tokios galimybės jis nesikreipė – tiesiog svarstė, kur galėtų pasitraukti, jei reikėtų bėgti nuo režimo.

„Bijau, kad Putinas mane nužudys. Aš tikiu, kad jis sukėlė karą Ukrainoje. Negaliu nekęsti jo labiau“, – kur kas konkretnesni B.Nemcovo nuogaustavimai, ištarti Rusijos naujienų portalui „Sobesednik“.

Politologas V.Jurkonis primena, kad represijos prieš pilietinę visuomenę ir opoziciją Rusijoje ypač sustiprėjo po 2011 m. falsifikuotų Dūmos rinkimų. Tada didžiausi po SSRS griuvimo kilę protestai buvo gana netikėti ir Kremliui, ir tarptautinei bendruomenei. Būtent po šių didžiųjų protestų prasidėjus vadinamajai Bolotnajos aikštės bylai, B.Nemcovas domėjosi galimybe gauti politinį prieglobstį Lietuvoje.

„Prieš dvi valandas iki žūties paskutiniame interviu „Echo Moskvy“ B.Nemcovas sakė, jog kovo 1 d. žmonės turi susirinkti į antikrizinį „Pavasario maršą“ Maskvoje ir kituose Rusijos miestuose – kad išreikštų pilietinę poziciją ir parodytų Kremliui, kokia didelė pilietinė jėga yra Rusijoje, – sako V.Jurkonis. – Prieš kelerius metus Rusijoje prasidėjus stiprioms represijoms, apie tai B.Nemcovas daug kalbėjo ir stengėsi vienyti žmones.“

Politologas primena, kad B.Nemcovas, kad ir kaip būtų galima jį vertinti, visada dalyvavo didesniuose susibūrimuose ir buvo vienas jų organizatorių: „Savaikštelį po jo nužudymo matėme daug jo nuotraukų, ir šiandien sunku įsivaizduoti, kaip atrodys mitingai be jo charizmatiškų pasisakymų.“

V.Jurkonis sako, kad jo pažįstami B.Nemcovo bendražygiai, kurie stebėjo eiseną nuo Rusijos

ambasadose iki Lukiškių aikštės, sureagavo jautriai: matyti, kad jis Lietuvoje turėjo nemažai draugų. Toks garbingas Vilniaus ir Lietuvos atsisveikinimas reiškia, kad Lietuva supranta, ką reiškia šios asmenybės netektis Rusijai. B.Nemcovas paskutinį kartą Lietuvoje viešėjo ši sausį vadinamajame „Sniego susitikime“.

„Visada imponavo tai, kad šis žmogus mylėjo gyvenimą: jis kopė į kalnus, užsiėmė jėgos aitvarų sportu. Galbūt kažkam tokia jo veikla sudarydavo lengvabūdiškumo išpūdį, tačiau toks gyvybingumas ir entuziazmas buvo labai svarbūs Rusijos kontekste: kalbėdamas vien apie niūrias perspektyvas, žmonių simpatijų užkariauti negali. Rusijos aplinkybėmis jis atrodė kaip optimizmo spindulys, tikintis, kad su ta sistema kovoti įmanoma“, – sako B.Nemcovą pažinojęs politologas V.Jurkonis.

Represinis režimas ir tariama opozicija

„Žiauriausias likimas laukia tų, kurie mėgina aktyviai priešintis. Demonstrantai, pasisakantys už Kremliui nepatinkančius siekius, rizikuoja savo laisve. Akivaizdus to pavyzdys yra protestuotojai, kurie renkasi kiekvieno mėnesio 31 dieną (kai mėnuo tokią turi) paminėti Rusijos konstitucijos 31-ojo straipsnio, garantuojančio susirinkimo laisvę. Nesuvokdama ironijos, policija nuvelka juos į šalį ir baudžia tuos, kurie dalyvauja demonstracijoje už teisę į demonstraciją“, – knygoje „Apgaulė. Šnipai, melas ir kaip Rusija mausto Vakarų“ rašo žymus Didžiosios Britanijos žurnalistas Edwardas Lucasas.

Rusijos režimas nemėgsta, kai kas nors stoja skersai kelio, nesvarbu, ar tai būtų analitinė jam nepalanki žiniasklaida, besiknaisiojanti valdžios korupcijos labirintuose, ar aktyvistai, primenantys apie žmogaus teisių pažeidimus Cečėnijoje bei kitur, ar turtingi šalies verslininkai, užsimanę turėti daugiau įtakos valstybės politiniame gyvenime.

2009 m. vasarį pačiame Maskvos centre nužudytas žmogaus teisių gynėjas advokatas Stanislavas Markelovas, atstovavęs daugeliui smurto aukų Cečėnijoje (žudikas nebuvo surastas). 2009 m. kovą smarkiai sumuštas Levas Ponomariovas, žmogaus teisių gynimo aktyvistas. Tų pat metų liepą Albertas Pčelincevas, kovos su korupcija aktyvistas, sužeistas trauminiu ginklu. 2009 m. pagrobta ir nužudyta Natalija Estemirova, seniausios ir geriausiai žinomos Rusijos žmogaus teisių organizacijos „Memorialas“ tyrėja Cečėnijoje. Tiriamosios žurnalistikos atstovas Olegas Kašinas buvo primuštas ir suluošintas 2010 m. lapkritį.

Pasak E.Lucasas, visi šie įvykiai siejami su Rusijos federaline saugumo tarnyba (FSB). Beje, prieš keletą metų, kai prezidento poste sėdėjo Dmitrijus Medvedevas, priimtas įstatymas, kuriuo šiai tarnybai suteikti ir nauji įgaliojimai reikšti įspėjimus.

Rusija kalino ir kalina ne vieną režimo kritiką ir aktyvistą. 2013 m. pabaigoje paleidus į laisvę buvusį concerno „Jukos“ vadovą Michailą Chodorovskį, bene žymiausias jų yra Aleksejus Navalnas – Rusijos nesisteminės opozicijos lyderis, vienas žinomiausių veikėjų, kovojančių prieš korupciją šalyje. Kadaiše jis vadintas aršiausiu prezidento V.Putino kritiku. Būtent jam priklauso frazė, kad V.Putino partija „Vieningoji Rusija“, Rusijos Dūmoje turinti daugumą, yra sukčių ir vagių partija.

Į režimo nemalonę patenka ir smulkesnių žuvelių. 2012 m. gegužę dvylika protestuotojų buvo apkaltinti dalyvavimu riaušėse ir teisėsaugos pareigūnų užpuolimu per protestus prieš prezidentą V.Putiną. Keturi jų buvo paleisti, pripažinus juos atitinkant Kremliaus paskelbtos visuotinės amnestijos kriterijus (jiems iškelti švelnesni kaltinimai, be to, nemažai lėmė ir Rusijos siekis pataisyti įvaizdį prieš Sočio žiemos olimpinės žaidynes), septyniems Rusijos teismas skyrė nuo pustrėčių iki ketverių metų laisvės atėmimo bausmes, o vienai kaltinamajai skirta lygtinė bausmė.

2012 m. aktyvistė Taisija Osipova, priklausanti judėjimui „Kita Rusija“, dėl tariamų kaltinimų slepiant heroiną buvo nubausta itin griežtai – net aštuonerius metus kalėti. Kaltinimai ir bylos nagrinėjimas kelia nemažai įtarimų.

Daug dėmesio sulaukė ir merginų pankroko grupės „Pussy Riot“ narių Jekaterinos Samusevič, Nadeždos Tolokonnikovos ir Marijos Aliochinos sulaikymas dėl to, kad jos per 2012 m. Užgavėnes prie pagrindinės Maskvos cerkvės – Kristaus Išgelbėtojo soboro altoriaus sudainavo ir sušoko garsų jį savo kūrinį „Dievo motina, išvaryk Putiną“. Kiekviena gavo po dvejus metus pataisos darbų kolonijoje (M.Aliochinai ir N.Tolokonnikovai 2013 m. gruodį buvo suteikta amnestija po kalėjime praleisto 21 mėnesio, o J.Samutevič skirta lygtinė laisvės atėmimo bausmė). N.Tolokonnikova ir M.Aliochina pernai padavė Rusijos valdžią į Europos žmogaus teisių teismą Strasbūre dėl nesąžiningo teismo, prašydamos po 120 tūkst. eurų kompensacijos.

Jau daugiau nei du mėnesius trunka Rusijoje įkalintos Ukrainos pilotės Nadeždos Savčenko bado streikas. Ji apkaltinta prisidėjusi prie dviejų Rusijos žurnalistų nužudymo Rytų Ukrainoje. N.Savčenko dar praėjusių metų vasarą pakliuvo į Donbaso prorusiškų separatistų nelaisvę ir buvo išgabenta į Rusiją. Ji kaltinama nurodžiusi koordinates apšaudymui iš minosvaidžių Rytų Ukrainos Luhansko regione – neva dėl to žuvo minėti žurnalistai. N.Savčenko už akių išrinkta į Ukrainos parlamentą, šalies prezidentas P.Porošenka suteikė lakūnei Ukrainos didvyrės vardą.

Dažnai taikiniu tampa ne žmonės, o nevyriausybinės organizacijos ar nepriklausomos žiniasklaidos priemonės, neišskiriant tinklaraščių. Internetinė žiniasklaida net pelnė tokį apibūdinimą – „paskutinė demokratijos fronto linija vis mažiau demokratinėje valstybėje“. Tačiau ir ji patiria vis didesnę spaudimą. Pavyzdžiui, kuriam laikui buvo blokuojama prieiga ne tik prie oponuojančių tinklalapių (tarkime, *grani.ru* ar *ej.ru*), bet nusitaisyta ir į asmeninius žmonių tinklaraščius, pavyzdžiui, ir jau minėto A.Navaino, ir vieno garsiausių pasaulio šachmatininkų pasaulyje, B.Nemcovo bendražygio Gario Kasparovo.

2012 m. Dūmoje priimtas įstatymas, kad nevyriausybinės organizacijos, gaunančios finansinės paramos iš kitų šalių ir užsiimančios politine veikla, Teisingumo ministerijoje privalo užsiregistruoti kaip užsienio agentai (rusų sąmonėje tai reiškia „šnipai“ ar „išdavikai“) ir pereiti papildomų patikrų. Tai laikoma dar viena priemone, padedančia suvaldyti valdžią nepatenkintus aktyvistus, taip pat paprastų žmonių akyse marginalizuoti tokias organizacijas. ➤

Garsiausias Rusijos veikėjų žūtys

1995 03 01 savo namuose nušautas Rusijos televizijos ORT laidų vedėjas ir generalinis direktorius **Vladislavas Listjevas**. Keltos įvairios nužudymo versijos: tabako reklamos draudimas televizijoje, žurnalisto profesinė veikla, korupcija televizijos reklamų rinkoje ir kt. Po nusikaltimo tuometis prezidentas Borisas Jelcinas žadėjo, jog bus daroma viskas, kad žudikai būtų surasti ir sulauktų atpildo, tačiau iki šiol nenustatyti nei užsakovai, nei vykdytojai.

1998 11 20 savo namuose Sankt Peterburge nužudyta Rusijos Valstybės Dūmos deputatė, partijos „Demokratinė Rusija“ pirmininkė **Galina Starovoitova**. Viena iš nužudymo versijų – siekis panaikinti G.Starovoitovos įtaką B.Jelcinui. 2005-aisiais nuteisti žmogžudystės vykdytojai, tačiau organizatoriai taip ir nebuvo surasti.

2003 04 17 praėjus vos kelioms valandoms po to, kai pranešė apie ketinimą dalyvauti 2003 m. parlamento rinkimuose, prie savo namų gatvėje nušautas liberalus Rusijos politikas **Sergejus Jušenkovas**. Dėl šios žmogžudystės nuteisti keturi asmenys, tarp jų ir Michailas Kodanevas, buvęs partijos „Liberali Rusija“ pirmininkas. Buvęs FSB agentas Aleksandras Litvinenka teigė, kad S.Jušenkovas buvo nužudytas dėl Maskvos Dubrovkos teatro įkaitų dramos 2002-aisiais tyrimo.

2004 06 09 šalia redakcijos nužudytas žurnalistas, žurnalo „Forbes“ redaktorius **Pavelas Chlebnikovas**. Manoma, kad jis galėjo žūti dėl straipsnio apie šimtą turtingiausių Rusijos oligarchų ar konflikto su Borisu Berezovskiu. Dėl žmogžudystės apkaltinti trys čečėnai, organizatoriai iki šiol nerasti.

2006 10 07 per Vladimiro Putino gimtadienį savo namų laiptinėje nužudyta aktyvi jo kritikė, žurnalistė, žmogaus teisių gynėja **Ana Politkovskaja**, tyrusi Rusijos kariuomenės korupciją Čečėnijoje, Ramzano Kadyrovo veiklą ir kt. Pernai nuteisti penki A.Politkovskajos žudikai, tačiau užsakovas neišaiškintas.

2006 11 23 Londone mirė į arbatą pripiltu radioaktyviuoju poloniu nužudytas buvęs KGB ir FSB agentas **Aleksandras Litvinenka**, prašęs politinio prieglobsčio Didžiojoje Britanijoje ir aršiai kritikavęs V.Putiną. Manoma, kad A.Litvinenka buvo nužudytas, nes ketino atskleisti artimus V.Putino ir Rusijos mafijos ryšius. Didžioji Britanija nustatė du A.Litvinenkos žudikus, tačiau Rusija juos išduoti atsisako.

2009 01 19 Maskvoje nušauti teisininkas, žurnalistas, žmogaus teisių aktyvistas **Stanislavas Markelovas** bei „Novaja Gazeta“ žurnalistė **Anastasija Baburova**, daugiausia rašę apie radikalias dešiniąsias grupuotes ir jų sąsajas su politiniu elitu. 2011-aisiais dėl šio nužudymo nuteisti du neonacių grupuotei priklausantys asmenys.

2009 07 15 Grozne, Čečėnijoje, pagrobta ir vėliau nužudyta žurnalistė, žmogaus teisių gynėja **Natalija Estemirova**, tyrinėjusi karo nusikaltimus, pagrobimus Čečėnijoje. Nusikaltimo vykdytojai ir užsakovai nerasti.

2009 11 16 Butyrkų kalėjime Maskvoje mirė advokatas

Sergejus Magnickis, įkalintas už tai, kad kelis Vidaus reikalų ministerijos pareigūnus kaltino mokesčių vengimu ir padaryta 235 mln. JAV dolerių dydžio žala valstybei. Advokatas pats buvo apkaltintas šiais nusikaltimais ir mirė, kalėjime negavęs tinkamos medicininės priežiūros. Dėl šių nusikaltimų S.Magnickis buvo dar ir nuteistas po mirties.

2013 03 23 neaiškiomis aplinkybėmis savo namuose Didžiojoje Britanijoje mirė iš Rusijos pabėgęs oligarchas, V.Putino kritikas **Borisas Berezovskis**. Oficialioje jo mirties išvadoje sakoma, kad B.Berezovskis mirė nesmurtine, „su pasikorimu susijusia mirtimi“.

2015 02 27 Maskvoje šalia Kremliaus nušautas vienas Rusijos opozicijos lyderių **Borisas Nemcovas**.

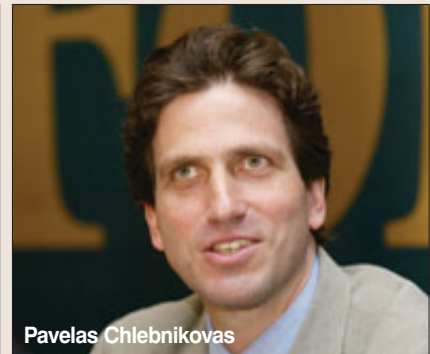
Vladislavas Listjevas

Galina Starovoitova

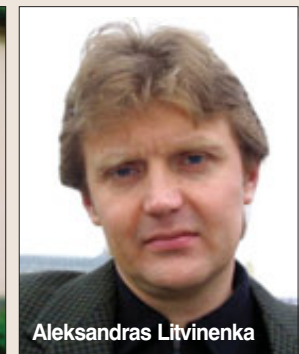
Sergejus Jušenkovas

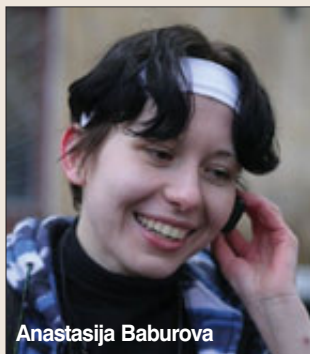
Pavelas Chlebnikovas

Ana Politkovskaja

Aleksandras Litvinenka

Anastasija Baburova

Natalija Estemirova

Sergejus Magnickis

Borisas Berezovskis

➤ 2014 m. pabaigoje bent šešios nevyriausybinių organizacijų nusprendė vėčiau nutraukti savo veiklą, nei būti vadinamos užsienio agentėmis. Tarp jų – Antidiskriminacijos centro memorialas Sankt Peterburge ir „Jurix“ („Advokatai už konstitucines teises ir laisves“).

Žiniasklaidai ir nevyriausybiniams organizacijoms kvėpuoti buvo lengviau, kai žaidime dėl įtakos valstybėje konkuravo stambūs verslininkai – oligarchai. Iš jų buvo galima tikėtis finansavimo ir palaikymo. Vis dėlto su jais buvo susitvarkyta, pavyzdžiui, M.Chodorkovskis buvo nuteistas, Borisas Berezovskis ar Vladimiras Gusinskis pasitraukė į užsienį. B.Berezovskis prieš porą metų mirė Londone keistomis aplinkybėmis.

Nesunku susivokti, kad Rusiją labiausiai kritikuoja į užsienį pasitraukę rusai. Taip saugiau. G.Kasparovas šiuo metu gyvena JAV. Nepaisant to, o gal kaip tik dėl to, jis šiuo metu yra vienas žinomiausių V.Putino kritikų ir labiausiai girdimų Rusijos opozicionierių.

Kaip Kremliaus kritikas garsėjo ir buvęs žiniasklaidos magnatas, holdingo „Media-Most“ įkūrėjas V.Gusinskis. Atsisakęs paklusti valdžios spaudimui ir keisti televizijos kanalo NTV redakcinę politiką, jis buvo apkaltintas sukčiavimu stambiu mastu, turėjo parduoti savo turimas akcijas valstybinei bendrovei „Gazprom“ ir pasitraukti iš šalies.

Vienas Rusijos televizijos kanalo NTV įkūrėjų, aktyviai oponavęs režimui, garsus žurnalistas Jevgenijus Kiseliovas turėjo palikti Rusiją – šiuo metu gyvena Kijeve.

B.Berezovskis, kažkada vienas įtakingiausių Rusijos žmonių (jam priklausė 49 proc. populiarios ORT televizijos akcija), padėjęs V.Putinui į valdžią ateiti oligarchas, buvo apkaltintas sukčiavimu, pinigų plovimu ir bandymu įvykdyti valstybės perversmą. Tada už akių jis buvo nuteistas kalėti trylika metų, bet Didžiosios Britanijos teismas jį (kaip ir V.Gusinskį Ispanijos teismas) atsisakė išduoti Rusijai. Vėlgi jo turėtos ORT akcijos netruko atsidurti valstybės rankose. Gyvendami užsienyje jie abu nevengė oponuoti V.Putinui, kritikuoti Kremliaus veiksmų.

Dabar šią išėjimo kritikų estafetę perėmė į laisvę paleistas turtingiausių Rusijos žmogumi vadinamas M.Chodorkovskis. Jis buvo įkalintas remiantis nepagrįstais kaltinimais, jo įmonė „Jukos“ priversta bankrutuoti, turtas išdalytas per nesąžiningą aukcioną, per kurį jį pusvelčiui įsigijo Kremliaus bičiuliai. Tiesa, pasak E.Lucaso, M.Chodorkovskis nebuvo toks šventas, kaip jį mėgo vaizduoti žiniasklaida, – pažeidinėjo smulkiųjų akcininkų teises. Kadangi jis daugelio akyse tapo kone kankiniu dėl teisingumo ir demokratijos, jo balsas pasaulyje yra girdimas.

Šiuo metu Rusijos Dūmoje yra keturių partijų atstovų: valdančiosios „Vieningosios Rusijos“ (238), Rusijos Federacijos komunistų partijos (92), Rusijos liberaldemokratų partijos (56) ir „Teisingosios Rusijos“ (64). Vis dėlto tai veikiau tariamas pliuralizmas. Būtų juokinga kalbėti apie realios politinės opozicijos egzistavimą Rusijoje. Ypač jeigu turime omenyje opoziciją, galinčią laisvai veikti ir realiai pretenduoti į valdžios perėmimą iš dabartinio režimo.

Per savo valdymo laikotarpį V.Putinas sukonst-

ravo tokią valdžios vertikale, kuri iš esmės užtikrina visų svarbiausių valstybės institucijų ir jų kurojamų sričių kontrolę: yra valdančioji partija „Vieningoji Rusija“, kuri turi daugumą parlamente, daugumą beveik visose regioninėse įstatymų leidybos institucijose. Verslas arba paklūsta diktuojamoms iš Kremliaus taisyklėms, arba yra atitinkamai nubaudžiamas. Negana to, strategiškai svarbios įmonės sutelktos valstybės rankose.

Teisėsauga: teismai, prokuratūra, policija yra politizuotos ir politiniam susidorojimui su oponentais naudojamos institucijos. Taigi Rusijoje yra valdžios, teisėsaugos ir verslo monolitas, kurio viršūnėje – pats V.Putinas. Kalbant apie opoziciją, greičiau būtų galima kalbėti apie tam tikras tarpusavyje konkuruojančias interesų grupes valdančiosios viršūnės viduje. Opozicinių partijų buvimas parlamente greičiau yra parodija (dėl visų svarbiausių sprendimų, ypač užsienio politikos srityje, „už“ balsuojama beveik 100 proc. visų frakcijų balsais).

Tiesa, Rusijos Federacijos komunistų partija tradiciškai balsuoja „prieš“, kada tvirtinama vyriausybė, – pagal iš anksto suderintas su prezidento administracija instrukcijas, kad užtikrintų šiek tiek tokios demokratijos iliuziją. Įsitvirtinę kaip Sovietų Sąjungos komunistų partijos tradicijos tęsėjai, komunistai sėkmingai surenka tuos balsus, kurie galėtų atitekti tikrai opozicinei kairiajai jėgai, jeigu tokia būtų.

Vladimiro Žirinovskio partija susirenka nemažą dalį nepatenkintųjų valdančiais balsų, ypač marginaliuose, asocialiuose sluoksniuose. Yra ir „Teisingoji Rusija“, kuri savo retorikoje dažniausiai palaiko prezidentą, tačiau tuo pačiu metu kritikuoja jo partiją. Tai yra bedantė vidurinio sluoksnio dalies balsų siurbėja su pagrindiniais šūkais apie „orų gyvenimą“ bei „socialinį teisingumą“.

Rusijos politinėje sistemoje esama ir gerų pavyzdžių, tačiau padidinti savo įtaką tvarkant valstybės gyvenimą tokioms partijoms nesiseka. Tarkime, liberaliausia ir demokratiškiausia Rusijos partija „Jabloko“ 2011 m. vykusiuose Dūmos rinkimuose tegavo 3 proc. rinkėjų balsų ir liko už borto (norint patekti į Dūmą būtina surinkti mažiausiai 7 proc. rinkėjų balsų). Per pastaruosius Dūmos rinkimus kaip visada užfiksuota daug pažeidimų.

Nedaug aukštų politikų nebijo prieštarauti oficialiajam kursui. Vienas jų – buvęs premjeras Jevgenijus Primakovas. Režimo supratimu, jis skleidžia tikras erezijas, kritikuodamas Rusijos veiksmus Ukrainoje. Jis aktyviai pasisako ir už ekonomikos diversifikavimą, kuris sušvelnintų valdžios kontrolę.

Kruvinas „menas“ išlikti valdžioje

Diktatorių naudojama jėga ir politinių oponentų persekiojimas bei žudymas siekiant išlikti valdžioje – jokia naujiena nuo pat senovės Romos laikų. Tačiau būtent šiuolaikiniai diktatoriai tapo susidorojimo su oponentais sinonimu.

Toli dairytis nereikia: prie pat – Baltarusijos prezidentas Aliaksandras Lukašenka, į šį postą atėjęs dar 1994 m. ir nuo tada įvedęs autoritarinį valdymą, kurio aukomis tapo šimtai politikų, žmogaus teisių gynėjų, žurnalistų ir tiesiog pažiūromis neįtikusių piliečių.

Žmogaus teisių gynimo centro „Vesna“ duo-

menimis, nuo 1998 m. būta daugiau nei 3,1 tūkst. atvejų, kai aktyvistai, politikai, žurnalistai, žmogaus teisių gynėjai buvo patraukti administracinėn atsakomybėn už politinę ir visuomeninę veiklą. Baltarusijos teismai vidutiniškai kas dvi dienas primdavo sprendimą dėl administracinės baismės. Užfiksuota daugiau nei 150 atleidimo iš darbo ir pašalinimo iš mokymosi įstaigų dėl politinės ir visuomeninės veiklos atvejų. Skaičiuojama, kad kiekvieną mėnesį bent vienas žmogus dėl politinių priežasčių neteko darbo arba galimybės įgyti išsilavinimą.

Ką jau kalbėti apie tai, kad Baltarusijoje be skrupulų į kalėjimą sodinami su A.Lukašenka rinkimuose susigrumti užsimoję kandidatai į prezidento postą. Į kalėjimą vien po pastarųjų prezidento rinkimų beveik šešeriems metams uždaryti Andrejus Sanikovas, Mykalojus Statkevičius, Dmitrijus Usas.

Tačiau baisiausi nusikaltimai – nužudymai ir politinių oponentų dingimas be žinios.

Iki šiol neištirtos buvusio Baltarusijos vidaus reikalų ministro Jurijaus Zacharenkos, buvusio vicepremjero, buvusio Centrinės rinkimų komisijos pirmininko Viktoro Gončaro bei verslininko ir visuomenės aktyvisto Anatolijaus Krasovskio dingimo 1999 m. aplinkybės. Nepasistūmėta ir aiškiantis 2000 m. liepą dingusio Rusijos operatoriaus Dmitrijaus Zavadsčio, 2004 m. spalį žiauriai nužudytos Veranikos Charkasovos, 2005 m. spalį negyvo rasto Vasilio Hrodnikovo ar 2010 m. tariamai nusizudžiusio žurnalisto ir aktyvaus visuomenės veikėjo Aleho Biabenino mirties aplinkybės.

Žmogaus teisių gynėjai, dingusių šeimų advokatai ir giminaičiai išnaudojo visus vidaus, regioninius ir tarptautinius teisės į gynybą mechanizmus, bet rezultato taip ir nepasiekė. Bylos neištirtos, kaltieji nerasti ir nepatraukti atsakomybėn.

Sąlyje iki šiol veikia mirties baismės sistema. Nuteistųjų giminėms nepranešama, kada baismė bus vykdoma, sušaudytųjų kūnai neatiduodami palaidoti, jų laidojimo vieta nežinoma, o mirties liudijime eilutėje „mirties priežastis“ rašomas brūkšnyš. Pagal įvairius vertinimus, A.Lukašenkos vadovaujamoje Baltarusijoje buvo sušaudyta apie 400 žmonių – tikrasis skaičius nežinomas, nes informacija apie mirties baismės vykdymą įslaptinta.

Su neįtikusiais oponentais susidorojimų būta net ir nepriklausomoje Leonido Kučmos vadovaujamoje Ukrainoje. Viena garsiausių istorijų – žurnalisto ir kino režisieriaus Georgijaus Gongadzės pagrobimas ir nužudymas 2000 m. rudenį. G.Gongadzė dingo Kijevo centre pakeliui į namus, o po pusantro mėnesio viename Kijevo srities miškų buvo rastas sukapotas ir be galvos jo kūnas.

Tų pačių metų lapkritį kilo įrašų juostelių skandalas: parlamente buvo pagarsinti L.Kučmos apsaugos karininko daryti garso įrašai, kuriuose girdėti paties L.Kučmos, taip pat Volodimiro Lytvyno ir kitų aukščiausių administracijos pareigūnų balsai svarstant galimybę ne tik daryti spaudimą opozicijai bei žiniasklaidos priemonėms, bet ir nutildyti ataskaitą apie aukščiausio lygio korupciją paskelbusį G.Gongadzę. Vis dėlto bylos nagrinėjimas užsitęsė beveik dešimtmetį, o nužudytojo artimieji tebėra įsitikinę, kad tikrieji žmogžudystės užsakovai niekada nebuvo įvardyti.

2005-aisiais, likus vos kelioms valandoms iki ➤

Paskui A. Lukašenka nuolatos seka jaunėlis sūnus ir atmintis apie paslaptinai nužudytus, dingusius be žinios politikus bei režimui nepalankius žmones

► teismo posėdžio, šūviais į galvą buvo nužudytas vienas liudytojų – buvęs vidaus reikalų ministras Jurijus Kravčenko, vadovavęs keturiems G. Gongadžės nužudymu įtariamiems pareigūnams. Tys iš jų – Valerijus Kostenka, Mykola Protasovas ir Oleksandras Popovičius buvo suimti 2005-aisiais, o nuteisti (dvylikai metų) – 2008-aisiais.

Dar po metų Ukrainos saugumo tarnyba sulikė ir ketvirtą įtariamąjį – buvusį milicijos generolą Aleksejų Pukačą. 2010 m. rudenį prokuratūra pareiškė, kad užbaigė ikiteisminį bylos tyrimą, tačiau G. Gongadžės našlė toliau ieškojo teisingumo, siekdama, jog būtų įrodyta, kad tarp įsakiusiųjų nužudyti jos vyrą buvęs ir L. Kučma.

2011 m. kovą Generalinė prokuratūra pateikė buvusiam prezidentui L. Kučmai kaltinimus. Pagrindinis kaltinimas, kad L. Kučma viršijo valdžią ir tarnybos įgaliojimus, argumentas buvo minėtas daugiau nei dešimties metų senumo garso įrašas. Tačiau 2011 m. spalį Konstitucinis teismas priėmė verdiktą, pagal kurį kaltinimai nusikaltimo padarymu negali būti grindžiami „neteisėtai gautais duomenimis, visų pirma pažeidžiant įstatymais nustatytą tvarką“, ir Ukrainos teismas tų pačių metų gruodį baudžiamąją bylą buvusiam prezidentui nutraukė.

Vis dėlto A. Pukačas, kuris buvo nuteistas kalėti iki gyvos galvos, paskelbus nuosprendį pareiškė, kad nuosprendis jam bus suprantamas, „kai kartu sėdės Kučma ir Lytvynas“.

Nežinia, kuo ir kada baigsis ir šiuo metu Argentiną krečiantis skandalas dėl paslaptingos prokuroro Alberto Nismano mirties. Atskleista, kad sausio 18 d. miręs prokuroras prieš pat mirtį siekė Argentinos prezidentės Cristinos Fernandez de Kirchner arešto. Jo namuose rastas dokumentas, kuriuo prašoma suimti šalies prezidentę ir dar kelis jos vyriausybės narius. A. Nismanas šalies vadovė ir kitus valdžios atstovus kaltino nuslėpus

įrodymus, kad Irano valdžia yra susijusi su 1994 m. įvykdytu teroro išpuoliu – sprogimu Žydų centre Buenos Airėse, per kurį žuvo 85 žmonės, dar šimtai buvo sužeisti. Dokumente teigiama, kad Argentinos valdžia už tai gavo prekybos nuolaidų: Argentina į Iraną eksportuos grūdus ir mėsą, o mainais gaus naftos.

Įtarimus dėl to, kad A. Nismanas galėjo būti nužudytas, stiprina tai, jog nelaimė įvyko likus vienai dienai iki dokumente minimų įrodymų apie Irano ir „Hezbollah“ vaidmenį rengiant sprogdinimą pateikimo Kongresui.

O šalies prezidentė įpylė dar daugiau žibalo: ji pareiškė esanti tikra, jog A. Nismanas buvo nužudytas tam, kad apjuodintų jos vyriausybės reputaciją, ir paskelbė paleidžianti bei reformuojanti šalies saugumo tarnybą, kurią įtaria vykdžius šamokslą prieš ją.

Kur kas mažiau painiavos, kai kalbama apie susidorojimus diktatūra vėl virstančiame Egipte, kur masiškai žudomi ne tik oponentai, bet ir mažamečiai vaikai. Naujasis režimas vien šiemet, kaip įtariama, nužudė mažiausiai 1,4 tūkst. politinių oponentų, o dar 500 laukia nuosprendžio, kuris gali būti ir pasmerkimas myriop.

Britų „The Guardian“ skaičiuoja, kad nuo 2013 m. birželio suimta per 40 tūkst. žmonių, o 16 tūkst. iš jų tebėra kalėjimuose. Dauguma jų – nuo valdžios nustumtos musulmonų brolijos nariai, tačiau tarp politinių kalinių yra ir nepilnamečių vaikų (skaičiuojama, kad maždaug tūkstantis), ir keli tūkstančiai studentų, suimtų už nepatogios nuomonės reiškimą bei protestų organizavimą.

Šalyje, kurioje pusė gyventojų yra jaunesni nei 25-erių metų, valdžia bijo jaunimo, ypač – siekiančio išsilavinimo. Visą praėjusią vasarą buvo tikrinami universitetai, 2011 m. reiškę politines pažiūras, o studentai neretai iškvičiami į apklausas.

Ir visa tai – kovos su terorizmu vardu. Žinoma,

Egipte terorizmas egzistuoja. Vis pasitaiko sprogdintojų išpuolių, užminuojamos traukinių stotys ar turgaus aikštės. Kaire veikiančios organizacijos „Democracy Index“ ataskaitose pateikiama liūdna teroristinių išpuolių statistika, o kartu aiškinama, kad tai tapo net savotiška „norma“: gyventojai nebesistebi nei naujais jų teisių suvaržymais, nei išpirkų reikalaujančiais vaikų grobikais, nei staiga pratrūkstanciais susišaudymais – tai tokia pati kasdienybė, kaip kylančios kainos ar didėjantis savižudybių skaičius.

Vyriausybė viso to, regis, negirdi ir nemato, nes vienintelė jos nuolat kartojama mantra – būtinybė kovoti su terorizmu.

Panašiai, beje, kalbėdavo ir beveik tris dešimtmečius Egiptą valdęs paranojiškas, nuotaikų kaitos kamuojamas autokratas Hosni Mubarakas, apie kurį buvo sakoma, kad įtarimą jam kelia net nuosavas šešėlis.

30 metų šalyje jis nebuvo atšaukęs nepaprastosios padėties, o kai paskelbiama nepaprastoji padėtis, nereikia specialaus paaiškinimo, už ką sodinama į kalėjimą, kankinama ar skiriama mirties bausmė.

Tiesa, pats H. Mubarakas nebuvo linkęs teptis nei rankų, nei įvaizdžio. Bet kokias represijas šalyje vykdė Vidaus reikalų ministerija ir įvairios saugumo tarnybos, deklaruojančios, kad nėra pavaldžios H. Mubarakui. Tačiau Egipto gyventojai puikiai suvokė, kieno nurodymus vykdė šios tarnybos, ir gyveno nuolat baimindamiesi patirti valdžios susidorojimą.

Matyt, ši baimė ir buvo pagrindinė priežastis, kodėl egiptiečiai kentė H. Mubarako tironiją. Iš baimės jie kenčia ir dabar. O naujoji vyriausybė juos dar ir „paguodžia“: girdi, džiauokitės, kad gyvenate Egipte, o ne Libijoje, Irake ar Sirijoje.

Pastarojoje dabar ištis tyro visiška suirutė – toliau verda pilietinis karas, o pozicijas kasdien

Kim Jong Uno įdėmiai besiklausantys kariškiai negali būti tikri ne vien dėl antpečių, bet ir dėl savo galvos

stiprina islamistinis judėjimas ISIS.

Galima užduoti klausimą, ar pilietiniame kare kraują liejantys gyventojai antrą kartą ryžtųsi mėginti nuversti diktatorių Basharą al-Assadą. Ypač dabar jau tikrai žinodami, kokio smurto jis gali imtis prieš jam nepaklūstančius savo šalies gyventojus.

Vienas Sirijos policijos fotografas, fiksavęs kalėjimuose nužudytų politinių kalinių kūnus, vėliau šias nuotraukas perdavė įvairioms tarptautinėms žmogaus teisių gynimo organizacijoms, kurioms tai tapo vienu svarbiausių įrodymų, kad Sirijos kalėjimuose 2011–2013 m. žiauriai nužudyta mažiausiai 10 tūkst. žmonių. Ne veltui išsilavinęs, inteligentiškas ir iš pažiūros malonus B.al-Assadas patenka tarp žiauriausių visų laikų diktatorių.

Siame sąrašė – ir Arabų pavasario metu nužudytas Muammaras Gaddafi, spėjęs ne tik tapti ilgiausiai valdančiu pasaulio diktatoriumi, bet ir išžudyti daugybę Libijos ir net užsienio šalių piliečių. Per daugiau nei keturis dešimtmečius jis spėjo ne sykį įrodyti, kad buvo vienas žiauriausių ir cinikiškiausių tironų planetoje.

Daugelį dešimtmečių Libija buvo vadinamoji policinė valstybė, kurioje „tvarką“ prižiūrėjo M.Gaddafi smogikai, oficialiai vadinami policijos pareigūnais. Jie turėjo teisę šaudyti be perspėjimo, o kartais būdavo pasiunčiami tiesiog sunaikinti vieno ar kito neva prieš valdžią burnojančio kaimo: gyventojai būdavo išžudomi, o jų turtas atiduodamas valstybės išdui, sunkiai atsiejamam nuo gerokai išsipūtusios M.Gaddafi kišenės. Visa tai, kaip dabar Egipte, buvo vadinama kova su sukilėliais, o kartais net teroristais.

Paradoksalu, tačiau kaip tik Libija buvo viena iš nedaugelio pasaulio valstybių, ne tik viešai remiančių terorizmą, bet ir jį finansuojančių, o M.Gaddafi nesibodėdavo kartkartėmis užsakyti vieno ar

kito išpuolio. Būtent jo nurodymu 1988 m. gruodį buvo susprogdintas kompanijos „PanAm“ keleivinis lėktuvas, skraidinantis amerikiečius. Su M.Gaddafi siejami ir keli teroristų išpuoliai Afganistane, Pakistane, Indijoje.

Žinoma, yra sakančiųjų, kad geriau jau M.Gaddafi „tvarka“, nei Libijoje dabar tyranantis chaosas, pradanginęs, ko gero, ne ką mažiau gyvybių nei buvusio diktatoriaus žiaurumas. Tačiau būtent tvarkos siekiu prisidengdami žiauriausi diktatoriai padarė daugiausiai kraupių nusikaltimų, psichologiškai, ideologiškai ir netgi fiziškai suluošino ne vieną gyventojų kartą, tad nėra prasmės sakyti, kad šis reikalas turi ir šviesiąją pusę.

Ko verti kokie nors pateisinimai kalbant, pavyzdžiui, apie Čilės diktatoriaus Augusto Pinocheto kumštį, kuris vos per pirmus trejus vadovavimo šaliai metus suėmė ir į kalėjimus sukišo per 100 tūkst. žmonių (iš viso valdžioje jis išbuvo du dešimtmečius).

Žiauriausių diktatorių sąrašo viršuje yra ir dar keistesnių, žiauresnių, beprasmėmis žudynėmis besimėgavusių diktatorių, pavyzdžiui, Etiopijos kraugerys Mengistu Haile Mariamas. Šis protu nesuvokiamo žiaurumo žmogus net neslėpė, kad nužudys kiekvieną drįstantį jam prieštarauti. Sakydamas savo inauguracinę kalbą jis ne tik pažadėjo išžudyti visus Etiopijos revoliucionierių partijos narius, bet ir kaip įrodymą jį minią sviedė tris kraujo pripildytus butelius. Tačiau tai tebuvo lašelis jūroje: skaičiuojama, kad šis tironas nužudė 1,5 mln. Etiopijos gyventojų.

Tūkstančius aštuntajame dešimtmetyje išžudė ir vienu nuožmiausių Afrikos despotų vadintas buvęs Ugandos diktatorius Idi Aminas. Jo valdymas liko paženklintas ekscentrišku elgesiu ir kruvinomis „valymo“ operacijomis.

Ugandiečiai taip bijojo šio tirono, kad šventai tikėjo, jog jis šaldytuve laikydavo nukirstas žmonių

galvas, nužudytųjų palaikus sušerdavo krokodilams, o vienai savo žmonių nukapėjo rankas ir kojas. Kai kas aiškino, esą jam buvęs nesvetimas ir kanibalizmas.

Žiaurumu pagarsėjusiems diktatoriams nesvetimas ne tik nužmogėjimas, bet ir psichikos sutrikimai. Taip manoma, pavyzdžiui, apie buvusį Centrinės Afrikos respublikos diktatorių Jeaną Bedelį Bokasą. Jis ne tik pasiskelbė „jo imperatoriškąją didenybę Bokasa I“, bet ir garsėjo išskirtiniu žiaurumu bei polinkiu į kanibalizmą.

Nepaklūstantiems gyventojams buvo taikomos žiaurios bausmės, kurias vykdant dalyvaudavo ir pats Bokasa. Pavyzdžiui, 1979 m. balandį jo pavedimu ir jam stebint buvo nužudyta apie šimtą mokinių, protestavusių prieš reikalavimą nešioti brangias uniformas.

Atskira kalba – Šiaurės Korėja, kurioje savotiška vieša paslaptis yra net dujų kameros. Senelio Kim Il Sungo, sūnaus Kim Jong Ilo, o dabar anūko Kim Jong Uno vadovaujama viena uždariausių pasaulio valstybių gąsdina pro jos sienas vis prasiskverbiančiomis žiniomis apie badą, persekiojimus ir žmogžudystes. Ir nors jaunasis diktatorius gali pasirodyti nerūpestingas linksmuolis, švenčiantis gimtadienius su JAV krepšininku Dennisu Rodmanu, iš tiesų jis tęsia savo tėvo ir senelio tradiciją be skrupulų žudyti politiniais sumetimais.

Štai vasario pradžioje Šiaurės Korėjos diktatorius įvykdė egzekuciją su lyderio nuomone nesutikusiam kariuomenės generolui Pjon In Sonui.

Tokios egzekucijos Šiaurės Korėjoje ne naujiena. Pernai šios komunistinės šalies vadovas nepasigailėjo 50 pareigūnų, kuriems buvo pareikšti keisčiausi kaltinimai, pavyzdžiui, dėl Pietų Korėjos muilo operų žiūrėjimo.

Rima Janužytė, Dovaidas Pabiržis, Gabija Sabaliauskaitė, Vaiva Sapetkaitė

Ketvirtį amžiaus laisvi, bet įsikalinę sovietmečio obsesijoje

Nepriklausomai Lietuvai 25. Esame nepalyginti turtingesni ir laisvesni nei 1990-ųjų kovo 11-ąją. Tačiau kodėl ne taip toli pažengę, nei pavyko kitoms šalims per ketvirtį amžiaus?

Lietuva 1990 m. kovo 11-ąją praleido prilipusi prie televizorių. Pagaliau – TAI įvyko! „Džiaugsmą temdė įtampa ir nerimas – o kas „po to“? Prisimenu, buvau skeptikas, girdėdamas tuometinių ekonomikos autoritetų aiškinimus, kad atkūrus nepriklausomybę netrukus gyvensime kaip švedai. Bet kad po metų kitų bus toks gilus ūkio nuosmukis ir sunki kova už būvį – nelaukiau, neįsivaizdavau“, – ano meto nuotaikomis dalijasi Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto profesorius dr. Zenonas Norkus, kurio lyginamosios istorinės sociologijos veikalai yra sulaukę ir tarptautinio susidomėjimo.

Šiandien mūsų gyvenimas, kad ir kurią sritį paimtum – laisvę reikšti savo įsitikinimus, galimybę keliauti po pasaulį ar parduotuvių lentynų turinį, nepalyginamas su tuo, koks buvo prieš ketvirtį amžiaus. Tačiau lygintis norisi ne su savimi prieš 25 metus, o su kitomis valstybėmis. Galime džiaugtis, kad šiaurinėje Europoje esame kur kas demokratiškesnė valstybė nei Vengrija, nors dar neseniai ji galėjo būti mums pavyzdžiu, bent jau ekonominiu aspektu. O valstybės finansų valdymo srityje tarptautinėje arenoje

mes laikomi kur kas patikimesniais nei kokie graikai, su kuriais – kas galėjo prognozuoti – susilyginome pagal BVP vienam gyventojui (skaičiuojant pagal perkamąją galią). Arba, anot sociologo dr. Vlodo Gaidžio, ar kada manėme, kad jausimės net laimingesni už dainuojančius ir šokančius pietiečius, nors laimės lygį matuojančiose apklausose dar neseniai garšėjome kaip nelaimingiausia tauta.

Deja, pagal daugelį parametrų vis dar tebesame tarp ES autsajderių (dažnai paskutiniame ES trejetuke ketvertuke), o buvę likimo broliai estai nemažoje dalyje tarptautinių reitingų ar indeksų jau toli nuo mūsų, beveik senųjų vakariečių kompanijoje.

Ketvirčio amžiaus mums buvo mažai nutraukti bambagyslei su tuo, nuo ko vadavomės net žmonių gyvybės kaina. Sostinės geležinkelio stoties tarptautinių maršrutų kasose moteriškės tebečiauška rusiškai. Natūralu: geležinkelio vėžė Vakarų link, kaip ir prieš 25 metus, vis dar baigiasi ties Lietuvos siena. Jau galėjome riedėti „Rail Baltica“, bet užtruko, kol politikai diskutavo, per kurio tėvoniją tiesti vėžę. Tik likus

Moderni Lietuva užgožė ne tik atgyvenusius pastatus, bet pavertė „pralaimėtojai“ ir dalį savo piliečių

Nepriklausomai Lietuvai – 25. Įvykiai ir faktai

1990 03 11 ▾

Atgimimo judėjimo, Sąjūdžio veiklą vainikuoja Aukščiausiosios Tarybos (vėliau pavadintos ir Atku-

riamuoju Seimu) priimtas Lietuvos Nepriklausomybės Atstatymo Aktas, deklaruojantis 1918 m. vasario 16 d. paskelbtos valstybės atkūrimą. Lietuva pirmoji sugebėjo

pradėti ardyti SSRS.

1990 04 20

SSRS valdžia sustabdė žaliavų, pirmiausia naftos, tiekimą Lietuvai ir pradėjo 74 dienas trukusią ekonominę blokadą. Dar balandžio 13 d. SSRS paskelbė ultimatumą, kuriuo reikalavo per dvi dienas atšaukti priimtus įstatymus ir atkurti kovo 10 d. buvusią padėtį. Lietuva birželio 29 d. priėmė nutarimą dėl iš Kovo 11 d. akto kylančių veiksmų (ne paties akto) 100 dienų moratoriumo. Ūkiniai ryšiai imti atgaivinti.

1990 05 12 ▶

Įkurta bendra Estijos, Latvijos ir Lietuvos Baltijos valstybių taryba, veikusi iki 1992 m. pab. Vėliau, 1994 m. birželį, pasirašyta sutartis dėl Baltijos Asamblėjos ir Baltijos Ministrų Tarybos įkūrimo. Tačiau bandymai tris seses vienyti į efek-

tyvesnį ir vieningesnį darinį, kaip ir sklandžiai vykdyti bendrus projektus, nepavyko.

1990 06 12

Lietuvos katalikų bažnyčios restitucijos aktu pripažinta Bažnyčios teisė vidaus gyvenime tvarkytis savarankiškai, pažadėta kompensuoti Bažnyčiai padarytus nuostolius.

1990 12 08–09

Savarankiškoji Lietuvos komunistų partija reorganizavosi į Lietuvos

keliems mėnesiams iki nepriklausomos valstybės 25-mečio į Lietuvą atplaukė suskystintų dujų terminalo laivas simbolišku pavadinimu – „Independence“, nutraukęs šimtprocentinės priklausomybės nuo rusiškų dujų erą. O elektros jungtys ne į buvusią SSRS teritoriją – dar ateitis.

Maža to, naujausi politologijos mokslininkų tyrimai rodo, kad didelės dalies visuomenės sąmonėje sovietmetis atrodo labiau savas ir teisingas nei dabartinė Lietuva. O sovietmečiu tarpusias korupcijos, nepotizmo, valdininkijos savanaudiškumo tradicijas labai sėkmingai perima sovietmečiu ne gyvenusį jaunoji karta.

Kodėl sovietmečio bambagyslė tebetraukia Lietuvą atgal, lėtinama jos šiandienos spurtą? Ar kitų šalių istorijoje ketvirtis amžiaus buvo skalesnis pažangos?

Nuo istorinių klaidų apsaugojo tarptautiniai prievaizdai

„Lietuva augo ir vystėsi tiesiog šiltnamio sąlygomis. Tai pats pirmas dalykas, ką pastebi, lyginamas praėjusius 25 metus su tarpukario nepriklausomybės dvidešimtmečiu, kai Lietuva gyveno labai atšiaurioje aplinkoje be „teisės klysti“, – lygina Z.Norkus, ne vieną savo tyrimą ir knygą skyręs dviejų Lietuvos Respublikų tarpusavio ir Lietuvos kitų šalių kontekste paralelėms.

Jo manymu, atkūrus nepriklausomybę mums labai pasisekė dėl tarptautinio klimato – globėjų vaidmenį jau nuo 1992–1993 m. prisimė Vakarų šalys, kurių ekspertai siekė mus apsaugoti nuo kokių nors istorinio masto klaidų. Iš pradžių tai buvo Tarptautinio valiutos fondo ir Pasaulio banko atstovai, kurie įsakmiai nurodydavo, kokias reformas ir kaip turime daryti, kad gautume paskolų ar kitokių kišenpinigių. Vėliau jų vaidmenį perėmė Europos Sąjungos derybininkai.

Vis dėlto pirmuosius porą metų gyvenome ir

ūkininkavome, anot Z.Norkaus, kaip beglobiai paaugliai, o klaidų pridarėmė iki soties. Ir tokių, kurių padariniai lig šiol trukdo valstybės pažangai ir valstybės žmonių laimei.

Klaida – mažiausiai metais uždelstas stabilios nacionalinės valiutos įvedimas. Beveik dvejus metus naudojant rublį bandyta išpešti naudos, kad kainos Lietuvoje nebūtų didesnės nei kitose buvusiose „broliškosiose“ respublikose, su kuriomis vyko pagrindinė prekyba. Bet infliacinė gerovė buvo trumpalaikė.

Z.Norkaus vertinimu, be didžiausios klaidos – pavėluoto lito, ne ką mažesnės buvo ekonomiškai neracionali čekinė privatizacija ir dekoloktyvizacija, mažai apgalvota žemės reforma, kurios įstatymų taisymų skaičius buvo bene rekordinis, žaliųjų kovos prieš Ignalinos, Kruonio ir kitus „sovietinius monstrus“. Dėl šių klaidų Lietuvoje atsirado tiek daug žmonių, kurie iš rinkos reformų daugiau pralaimėjo, negu laimėjo, todėl tapo populistinės politikos masine baze.

Estai, kaip primena Z.Norkus, „paauglišku“ klaidų darė mažiau, be to, šalia turėjo gerus turtingus kaimynus suomių, geriau save reklama-vo, todėl pirmuoju pokomunistiniu dešimtmečiu mus lenkė. Mes pradėjome nuo privatizacijos, baigėme litu, o estai darė atvirksčiai – pradėjo išvesdami su Vokietijos marke susietą kroną (praėjus vos metams, kai paskelbė apie nepriklausomybės atkūrimą), o stambesnėms įmonėms ieškojo strateginių investuotojų užsienyje. Tai, priešingai nei Lietuvai, padėjo išvengti ir didžiulės korupcijos. Lietuvių lėtapėdžiais pravadžiuojami estai visas būtinas reformas atliko greitai ir ryžtingai.

Lietuva, siekdama sušvelninti drastišką virsmą, jas atliko lėtai, bet lig šiol daugelio jų nė nebaigė. Kaip mano estų sociologė, viena iš Estijos liaudies fronto iniciatorių Marju ▶

Nepriklausomai Lietuvai – 25. Įvykiai ir faktai

demokratinę darbo partiją (LDDP). 2001 m. ji susijungė su Socialdemokratų partija ir lig šiol yra viena stipriausių bei didžiausių partijų Lietuvoje, jos nariai – ministrai, Seimo nariai.

1991 01 11–13 ▲

Ant nepriklausomos valstybės aukuro – keturiolikos beginklių nepriklausomybės gynėjų gyvybė, dar apie 700 sužeista ar sužalota.

1991 02 09

Per visuotinę apklausą 75 proc. balsavusiųjų priėmė nuostata, kad Lietuva – nepriklausoma demokratinė valstybė.

1991 02 11

Po vienuolikos mėnesių nuo nepriklausomybės paskelbimo Islandija pirmoji pripažino Lietuvos nepriklausomybę. Iš tikrųjų pirmoji dar 1990 m. gegužę Lietuvą pareiškė pripažįstanti Moldova, tačiau ji pati neturėjo nepriklausomos valstybės statuso, tad tai buvo simbolinis gestas. Beje, Pirmoji Lietuvos Respublika pirmo – Vokietijos pripažinimo sulaukė praėjus vos mėnesiui po Nepriklausomybės Akto paskelbimo.

1991 02 28

Lietuvos Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas priėmė valsty-

binio turto pirminio privatizavimo įstatymą. Lietuva, užuot, kaip Estija, pritraukusi užsienio investuotojų, turta atidavė vadinamajai čekinei privatizacijai, virtusiai „priešvartizacija“. Daugiausia tuo pasinaudojo sovietmečio gamyklų ir fabriukų direktoriai, kolūkių pirmininkai ir aferistai, o valstybė iš to turėjo nedaug naudos.

1991 06 18 ▼

Priimtas įstatymas dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusių nekilnojamojo turto atstatymo tvarkos ir sąlygų, o netrukus, liepos 5 d., ir Žemės reformos įstatymas pasėjo

Eidami į ES buvome priversti imtis reformų, tačiau tapę ES nariais reformų tempą sulėtinome

►Lauristin, tokia taktika lėmė didelį gyventojų nepasitenkinimą, nes lėtas socialinės apsaugos kūrimas neamortizavo didėjančio skurdo. Žmonės ėmė nepasitikėti savo valstybe, didėjo valdžios ir piliečių atskirtis. O estai turėjo kur kas daugiau optimizmo, nes socialinės apsaugos plėtotės stygių kompensavo tikėjimas šalies ekonomikos ir technologinio progreso plėtra.

Dar viena paralelė su kaimynais: Lietuvos valstybės skola didėjo visą nepriklausomybės laikotarpį, o estai gyveno pagal pajamas.

Žvelgiant iš laiko distancijos, sėkmingiausiai Lietuva tvarkėsi siekdama tapti ES nare. Norint patekti į prestižinį klubą, kaip primena Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto (TSPMI) dėstytojas dr. Liutauras Gudžinskas, reikėjo įgyvendinti

gero valdymo reformas, pavyzdžiui, stiprinti valstybės kontrolę. Pasaulio banko duomenimis, Lietuvoje, kaip ir kitose Vidurio bei Rytų Europos šalyse, valdymo efektyvumas derybų dėl narystės laikotarpiu gerokai pakilo, o paskui pažanga ir vėl sustojo.

Įsiliejus į bendrą ES rinką ir gavus milžinišką ES finansinę paramą (apie 60 mlrd. Lt; valstybės biudžete ES lėšos 2009 m. sudarė 31 proc., 2013 m. – 29 proc.) buvo tikimasi sparčios ekonominės pažangos ir socialinių pokyčių. Tačiau, kaip konstatuota bendrovės „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai tyrimai“ (ESTEP) ES poveikio analizėje, Lietuvos vieta daugumoje tarptautinių indeksų ir rodiklių reikšmingai nepakito. Tiesa, Lietuvos BVP gyventojui, skaičiuojant pagal perkamąją galią, skirtumas nuo ES vidurkio per

dešimtmetį mažėjo sparčiausiai. Tačiau reikia neužmiršti ir menkoko pradinio rodmenis, ir to, kad ES vidurkį „numušė“ naujokės Bulgarija bei Rumunija ir krizę išgyvenančios Pietų Europos šalys.

Vis dėlto ES pinigai neabejotinai timpltelėjo Lietuvą į priekį, o mažiausiai reformuotos ir prasčiausiai tvarkomos liko tos sritys, į kurias ES tiesiogiai nesikiša (nors jas nemažai finansuoja), – švietimas, socialinė rūpyba, sveikatos apsauga.

Deja, ES struktūrinių fondų parama, kaip pastebi ESTEP ekspertai, buvo nemaža paskata ir politinei korupcijai, papildoma motyvacija steigti į verslo organizacijas panašias partijas, turinčias vienintelį tikslą – užvaldyti viešuosius išteklius.

Vis dėlto Z.Norkus siūlo nepriklausomos Lietuvos 25-mečio šventės proga pasididžiuoti, kad jau 2013 m. su estais apytikriai susilyginoje pagal rodiklį, plačiausiai naudojamą tarptautiniams palyginimams – BVP vidutiniškai vienam gyventojui, atsižvelgiant į kainų lygių skirtumus (pagal perkamosios galios paritetą). Maža to, pagal šį rodiklį aplenkėme ne tik Bulgariją, Rumuniją, Latviją, ES naujokę Kroatiją, bet ir Vengriją, Lenkiją.

Išvengėme ir „brolišku“ respublikų, ir Lotynų Amerikos modelio

O lyginantis ne su ES, bet su buvusiomis sovietinėmis respublikomis pastarasis Lietuvos ūkio ir socialinės raidos ketvirtis buvo tikra sėkmės istorija.

Tiesa, ir joms sekasi labai nevienodai. Z.Norkus lygina: tarp jų yra tokių, kurių BVP vidutiniškai vienam gyventojui 2013 m., Pasaulio banko duomenimis, vis dar nepasiekė 1990 m. lygio. Tarp jų Moldova, Kirgizija, Tadžikija, Gruzija – šalys, kurios turėjo nelaimę įsivelti ar būti įveltos į pilietinius karus. Bet,

Nepriklausomai Lietuvai – 25. Įvykiai ir faktai

daug nesantaikos ir neteisybės, padidino korupciją ir stabdė darnią miestų bei regionų plėtrą. Žemės grąžinimas nebaigtas ligi šiol.

1991 06

Priimtas švietimo įstatymas, spalį paskelbta reformos programa. Nors švietimas visą nepriklausomybės ketvirtį amžiaus blaškomas nuolatinių reformų, tiek pagal moksleivių gebėjimų tarptautinių tyrimų duomenis, tiek pagal universitetų reitingus Lietuva proveržio nepasiekė. Pagal asmenų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, procentą esame tarp ES lyderių, tačiau pagal gebėjimus – autsaideriai.

1991 07 29

Maskvoje pasirašyta Lietuvos ir Rusijos sutartimi pastaroji pripažino Lietuvos nepriklausomybę. Rugsėjo 6 d. Lietuvos nepriklausomybę pripažino SSRS. Kai ku-

riuose Vakarų politologų tyrimuose ir statistikoje tik tada atsirado Lietuvos vardas.

1991 07 31

OMON milicininkai Medininkų muitinės poste nužudė septynis Lietuvos pareigūnus.

1991 08 05

Laikinieji pinigai – bendrieji talonai, vadinti tiesiog „vagnorkėmis“ (pagal tuomečio premjero Gedimino Vagnoriaus pavardę), ėmė keisti SSRS rublius. Nuo 1992 m. spalio 1 d. „vagnorkės“ tapo vienintele teisėta mokėjimo priemone – Lietuva išėjo iš rublio zonos.

1991 08 19–21

SSRS ir Lietuvoje žlugo antidemokratinis komunistinis pučas. Tik po to Lietuvą ėmė pripažinti pasaulio didieji – Prancūzija, Didžioji Britanija, Vokietija.

1991 09 17

Lietuva tapo Jungtinių Tautų nare.

1992

Lietuva tampa Pasaulio banko nare, ima bendradarbiauti su Tarptautiniu valiutos fondu, tuo netik įgydama taip reikalingų lėšų, bet ir jai būtinus griežtus reformų prievaidzus.

1992 10 25–11 15

Rinkimus į Seimą laimėjo LDDP. Sąjūdžio atstovų lyderiaujamas Seimas neišsilaikė nė dvejų metų: 1992 m. pavasarį Sąjūdžio frakcija, jau be Sąjūdžio Centro frakci-

jos, paskelbė, kad Seime vyksta „šliaužiantis perversmas“, ir prieš jį pradėjo „parlamentinę rezistenciją“ – boikotavo Seimo posėdžius, jei juose numatyti balsavi-

pasak sociologo, 2013 m. paskutiniųjų sovietmečio metų lygio nepasiekė ir tada dar nekarriavusi Ukraina, o dėl Kalnų Karabacho tebe-konfliktuojančios Azerbaidžanas ir Armėnija per tą patį laiką BVP vidutiniškai vienam gyventojui padvigubino. Azerbaidžano sėkmę galima paaikškinti gamtos turtais, tačiau galvojant apie Armėniją tenka prisiminti, kad tai sena kultūringa tauta, verslumu nenusileidžianti žydams ar kinams.

Galima numatyti, kad ir toliau neblogai seksis turtingam gamtos turtų Kazachstanui, kurio BVP vienam gyventojui 1990–2013 m. išaugo 76,5 proc. Tačiau, pasak Z.Norkaus, jo bei kitų gamtos išteklių nestokojančių Vidurinės Azijos šalių (Turkmėnijos ir Uzbekijos) ateities perspektyvas temdo būsimos valdžios perdavimo krizės, kurios autoritarinius režimus ištinka atėjus Gabrielio Garcías Márquezo taip poetiškai pavaizduotam „patriarcho rudeniui“, taip pat kilus radikalaus islamizmo grėsmei. Talibanui grįžus į valdžią Afganistane, ji gali virsti labai realiu radikalių islamistinių revoliucijų pavojumi. Šios taptų tikra geopolitine katastrofa ne tik Rusijai, bet ir Kinijai. Dėl to Rusijos raidos perspektyvos pasidarytų dar labiau neprognozuojamos.

Z.Norkaus teigimu, dėl glaudžių ryšių su Rusija keblu įvertinti ir Baltarusijos plėtros šansus. Pasaulio banko duomenimis, Baltarusijos BVP vidutiniškai vienam gyventojui 1990–2013 m. išaugo 110 proc., o vidutinis metinis prieaugis buvo 3,3 proc. Tai geresni rodikliai už Lietuvos skaičius (atitinkamai 57 ir 2 proc.). Lyginant 2004–2013 m. vaizdas jau nebe toks nepalankus Lietuvai: Baltarusijos BVP vidutiniškai vienam gyventojui išaugo 73 proc., o vidutinis metinis prieaugis buvo 6,3 proc. (Lietuvos – 47 ir 4 proc.). Tačiau, kaip primena Z.Norkus, šie Baltarusijos laimėjimai perkami vasalinės pri-

klausomybės nuo Rusijos kaina, todėl yra labai trapūs. O išteklių švaistymo imperinei politikai kaina pačiai Rusijai labai didelė: 1990–2013 m. jos BVP vidutiniškai vienam gyventojui išaugo tik 21,8 proc.

Ir lyginantis su Pietų Europos šalimis, Lietuvai, matyt, svarbu mokytis iš svetimų klaidų. Nors ir būdamas tarp ES turtingas šalis besivejančiųjų (išskyrus Italiją), Europos pietietės Lietuvai atrodė siekiamybė. Tačiau, kaip primena Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto podoktorantūros stažuotojas dr. Vytautas Kuokštis, bent jau per pastaruosius penkiolika metų našumas (produktyvumas) nuosekliai ir palyginti sparčiai didėjo visose trijose Baltijos šalyse, o pietinėse valstybėse iš esmės nepadidėjo. Be to, nepaisant panašių iššūkių per pastarąją krizę ir pasirinktos panašios antikrizinės strategijos, Baltijos šalys iš krizės „išlipo“ palyginti greitai ir pastaraisiais metais demonstruoja gana spartų augimo tempą. Šie veiksniai lėmė, kad Baltijos valstybės daug sparčiau vijo si ES vidurkį nei pietietės.

Viena vertus, pasak V.Kuokščio, prie tai lėmusių veiksnių galima priskirti tai, kad Baltijos šalių ekonomika yra gerokai mažesnė ir atviresnė, be to, lanksti – geba prisitaikyti prie įvairių aplinkos pokyčių. Krizės metais Baltijos šalių verslas sugebėjo palyginti greitai keisti strategiją, rasti naujų rinkų, o eksporto plėtros tempai tarp Baltijos šalių buvo sparčiausi būtent Lietuvoje. Vertinant trumpalaikį efektą į naudą išėjo net didelė emigracija, per krizę leidus sumažėti nedarbui, nors, žinoma, tai kelia susirūpinimą dėl ilgalaikių perspektyvų.

Pietų Europos šalių augimo tempus, V.Kuokščio vertinimu, mažina palyginti didelis ekonomikos reguliavimas, mažas lankstumas, įsitvirtinusios įvairios interesų grupės, blokuojančio taupymo ir reformų programos.

Tiesa, didelių skirtumų esama ir tarp pačių Pietų Europos šalių, pavyzdžiui, Graikijoje valdžios sektorius perdėtai išlaidavo, o Ispanijoje valdžia laikėsi palyginti griežtos fiskalinės drausmės, tačiau išskolino privatus sektorius.

Su kitu, dar tolimesniu – Lotynų Amerikos ir Karibų jūros valstybių regionu Vidurio ir Rytų Europos transformacijos po 1989 m. šandien lyginamos retai, nors, kaip primena ESTEP valdybos narys Darius Žeruolis, prieš dvidešimt metų tai buvo vyraujanti transformacijos akademinė tyrimų sritis. Tada buvo manoma, kad pokomunistinių Vidurio ir Rytų Europos valstybių dėl jų struktūrinių ypatybių bei istoriškai beprecedenčių transformacijos iššūkių – sinchroniško demokratijos ir rinkos ekonomikos kūrimo – neišvengiamai laukia nestabilios Lotynų Amerikos, tuo metu pasižymėjusios demokratinių ir autoritarinių politinių režimų kaitos ciklais, populistine fiskalinio netvaramo ekonomine politika ir valstybės išteklių panaudojimu siaurų interesų grupių poreikiams tenkinti, likimas.

Vis dėlto didžiosios dalies Vidurio ir Rytų Europos valstybių Lotynų Amerikos likimas neištiko, lygiai taip pat kaip ir Lotynų Amerikoje kai kurioms valstybėms pavyko išsiveržti iš užburto rato. „Palyginti su Lotynų Amerika, Vidurio ir Rytų Europos visuomenės buvo santykinai labiau urbanizuotos, senesnės ir kantresnės, nes socializmas buvo diskredituotas, o „grįžimas į Europą“ – integracija į ES pasiūlė realią alternatyvą, nubrėžė vystymosi kryptį, suteikė teisėtumo nepopuliaroms, bet būtinoms reformoms, o svarbiausia – apsaugojo nuo slydimo autoritarizmo linkme, nuo (nors ir ne visose valstybėse vienodai) politinės korupcijos. Tam tikra prasme tai buvo ir sėkmingai sutapęs istorinis galimybių langas, kuriuo dauguma Vidurio bei Rytų Europos valstybių, taip pat ▶

Nepriklausomai Lietuvai – 25. Įvykiai ir faktai

mai: vienoje salėje posėdžiavo Sąjūdžio frakcija, kitoje – kiti parlamentarai, bet abeji, neturėdami kvorumo, negalėjo priimti sprendimų. Liepos 9 d. nutarta rengti naujus rinkimus į Seimą.

1992 11 02

Įsigaliojo Lietuvos Konstitucija.

1993 02 14

Pirmuoju atkurtos Lietuvos prezidentu išrinktas buvęs Lietuvos kompartijos lyderis Algirdas Brazauskas, nors Sąjūdis, inicijavęs prezidento institucijos atkūrimą, tikėjosi, kad juo tapti nusipelnė Atgimimo vedlys Vytautas Landsbergis.

1993 05 04

Įsteigta politinė partija Tėvynės sąjunga (konservatoriai) subūrė didžiąją dalį Sąjūdžio aktyvistų. Sąjūdis, kaip visuomeninė organizacija, tebeegzistavo, bet po kon-

servatorių partijos įsteigimo nebebuvo nei populiari, nei aktyvi.

1993 05 11

Lietuva tampa visateise Europos Tarybos nare.

1993 06 25 ▼

Po dvejų metų ir pusketvirto mėnesio nuo Nepriklausomybės Akto į apyvartą išleisti litai. Estai savą valiutą įsivedė praėjus metams po savo nepriklausomybės paskelbimo – 1992 m. birželio 20 d.

1993 08–09

Grupė ginkluotų Savanoriškosios

krašto apsaugos tarnybos savanorių savavališkai pasitraukė iš dislokacijos vietų į miškus Kauno rajone. Jų vadas Jonas Maskvytis yra pripažinęs, kad vienas tikslų buvo inicijuoti išrinktos kairiosios pakraipos Lietuvos valdžios nuvertimą.

Su pakaunės savanorių maištu sieti tilto per Bražuolės upelį susprogdinimas, buvusio Valstybės

saugumo departamento darbuotojo ir savanorio Juro Abromavičiaus, tyrusio maišto aplinkybes, galima politinė žmogžudystė 1997 m. sausio 31 d.

1993 08 31 ▲

Iš Lietuvos išvestas paskutinis Rusijos kariuomenės dalinys, metais anksčiau nei iš Vokietijos, Latvijos ir Estijos.

► ir Lietuva, pasinaudojo“, – džiaugiasi Lietuvos derybose dėl narystės ES dalyvavęs D.Žerušis.

Tačiau dėl įvairių priežasčių tokiu šansu nepasinaudojusį Rytų ir Pietryčių Europos valstybių transformacija užsitęsė, baigėsi nesėkme arba autoritariniais ir valstybinio kapitalizmo režimais.

D.Žerušis pabrėžia, kad Lietuva 25-erių pastarųjų metų lyginamajame ir pasiekimų kontekste atrodo labai gerai: jau gerą dešimtmetį ji patenka į pirmąjį transformacijos valstybių pasiekimų dešimtuką („Bertelsmann Transformation Index“ vertinamas visas pasaulis, išskyrus Vakarų Europą ir Šiaurės Ameriką). Tarp Lotynų Amerikos ir Karibų jūros regiono valstybių į Lietuvos išsivystymo lygį labai panašios yra Urugvajus, Čilė, Kosta Rika. Tačiau net pirmąjį šio regiono valstybės pasižymi itin didele socialine nelygybe, kuri provokuoja dažnus socialinius konfliktus ir politinį nestabilumą. Iš dalies ši nelygybė paaiškinama prastu aukštojo mokslo prieinamumu ir to nulemtu per mažu natūraliu, evoliuciniu elito atsinaujinimu.

Vis dėlto Lietuvoje kalbėdami apie sėkmę norime lygintis ne su Lotynų Amerika ir buvusiomis „broliškomis“ SSRS respublikomis, o su vadinamaisiais tigrais – šalimis, kurioms per palyginti trumpą laiką pavyko patekti į labiausiai išsivysčiusių, turtingiausių pasaulio šalių sąrašą. Deja, pasak Z.Norkaus, tokia sėkmė pasitaiko palyginti retai. Išgirdę žodį „tigras“, pirmiausia prisimename Pietų Korėją, Taivaną, Honkongą ir Singapūrą. Tačiau jų kultūra, istorija ir kitos vidinės bei išorinės sėkmės sąlygos pernelyg skiriasi, kad jų istorijoje rastume daug pamokomų pavyzdžių.

Z.Norkus primena, kad dairantis jų Europoje atskirų šalių dabartinė vieta rikiuotėje pagal BVP vidutiniškai vienam gyventojui mažai kuo skiriasi nuo tos, kokia buvo iki Antrojo

pasaulinio karo. Kas buvo turtingesni, tokie ir liko. Dvi išpūdingiausios išimtis – Airija ir Suomija, kurios dabar yra priešakinio technologijų ir turto krašto šalys, nors iki karo geriausiai atveju tebuvo stiprios vidutiniokės. Kaip ir Lietuva, abi jos kentėjo kaimyninių imperijų spaudimą.

Z.Norkus lygina: „Airiai, ko gero, nuo kaimynų anglų nukentėjo labiau negu mes nuo rusų. Mat, nors dėl religijos skirtumo (airiai, kaip ir mes, dideli katalikai) kolonizatoriams britams airių tautinio identiteto sunaikinti nepavyko, jie atėmė iš jų kalbą. O po nuožmaus 1919–1921 m. nepriklausomybės karo, prieš pripažindami Airijos nepriklausomybę, jie atplėšė nuo jos Šiaurės Airiją, kuri daugeliui airių tebėra tas pats, kas tarpukario lietuviams buvo Vilniaus kraštas ir kuo ukrainiečiams taps Krymas su Donbasu. Ar žinote, kad Airijos komunistų partijos vadas Michaelas O’Riordanas, mėgęs vasaroti Lietuvoje, Antanui Sniečkui sakydavo, kad Tarybų Lietuvoje mato socialistinės Airijos ateitį?“

Kad poros dešimtmečių, net turint išskirtines sąlygas, nepakanka lyderiams prisivytį, rodo ir buvusių Rytų bei Vakarų Vokietijų susiliejimas 1990 m. Po jo praėjus dvidešimčiai metų atotrūkis tarp gerovės smarkiai sumažėjo bet, pavyzdžiui, vidutinis finansinis turtas buvusios Rytų Vokietijos teritorijoje pakilo nuo penktadalio iki pusės Vakarų Vokietijos lygio.

Politinė branda: Lietuva be orbanų valdžios

Lygintis verta ne tik pagal ekonominius rodiklius, bet ir politinės brandos lygį. Pavyzdžiui, Vengrija, buvusi tarp „naujosios“ Europos lyderių, dabar, švelniai tariant, stebina savo politiniais pasirinkimais. Ar tokie pavojai gali grėsti ir Lietuvai?

Z.Norkaus manymu, pagal politinę brandą lygintis su šalimis, kuriose demokratija veikia bent jau nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos, pavyzdžiui, su Čekija, kuri tarpukariu su Slovakija sudarė vieną valstybę, turinčią pačią stabiliausią Rytų Europoje demokratiją, būtų tas pats, kas lyginti skirtingo tarptautinio lygio futbolo komandų žaidimą.

Bet su kitomis Višegrado šalimis – Lenkija ir Vengrija – Lietuva politikos srityje tikrai turi daug bendrumų. Pasak Z.Norkaus, pirmiausia tai tautinis komunizmas, iš kurio išaugo stiprios ekskomunistinės politinės partijos, pakaitomis su savo oponentais iš antikomunistinės dešinės valdžiusios pirmuoju pokomunistiniu dešimtmečiu.

„Lenkijoje ir Vengrijoje ekskomunistus ir jų partnerius nušlavė politinės jėgos, pasibalnojusios populizmo banga. Broliai Kaczynskiai ir Viktoras Orbanas – tai Rolando Pakso politiniai pusbroliai. Orbano Vengrija rodo, kuo galėjo tapti Lietuva, nepavykus Pakso apkalčiai“, – lygina Z.Norkus.

Jo manymu, tai, kad Lietuvos politinė klasė pasirodė esanti brandesnė, visų pirma rodo tai, jog pagrindiniai demokratinio politinio žaidimo žaidėjai tebėra tos pačios „komandos“ (ir netgi asmenys), kurios jį pradėjo pačioje pokomunistinio laikotarpio pradžioje. Kaip ir sporte, politikoje žaidėjo lygis matuojamas ilgamažiškumu – kuo geresnis žaidėjas, tuo dažniau jis laimi ir tuo daugiau sezonų žaidžia.

Antra vertus, kiti ekspertai kaip vieną didžiausių Lietuvos pažangos stabdžių mini, kad Estiją nuo nepriklausomybės pradžios ėmėsi valdyti jauni vakarietiški politikai, o pas mus visą šį laiką sovietmečio laikų sąskaitas tebesuvedinėja, nes dėl skirtingos sovietmečio patirties nepajėgia ieškoti konsensuso, senoji politikų gvardija.

Vis dėlto, kas nepritartų Z.Norkui, – gerai,

Nepriklausomai Lietuvai – 25. Įvykiai ir faktai

1994 01 27

Su NATO pasirašyta Partnerystės taikos labai sutartis. Tikrosios narystės sulaukta tik po daugiau nei dešimtmečio.

1994 04 26

Pasirašyta Lietuvos ir Lenkijos draugiškų santykių ir geros kaimynystės sutartis. Deja, po atšilimo dabar santykius galima vadinti oficialiais, bet ne glaudžiais.

1994–2000

Valstybė ėmė gelbėti likusias pramonės įmones, tačiau dažnai tokios pastangos tik marino esamą beviltišką padėtį. Prasidėjo streikai, badavimas prie įmonių vartų.

1995

Įsigaliojo Laisvosios prekybos sutartis su ES. Gegužės 29 d. Lietuva tapo asocijuota ES nare, gru-

džio 8 d. pateikėme paraišką dėl stojimo į ES. 2000 m. vasario 15 d. pradėtos oficialios derybos su ES. Iki tikrosios narystės dar laukė ketveri metai reformų. Tai buvo aktyviausių reformų metai. Po tapimo ES nare jų tempai stabtelėjo.

1995 02 06

Pasirašytos Lietuvos ir Baltarusijos sutartys dėl valstybinės sienos bei dėl geros kaimynystės ir draugiškų santykių. Tačiau draugystė su paskutine Europos diktatūra neįmanoma.

1997 10 24

Pasirašyta sutartis su Rusijos Federacija dėl valstybinės sienos, kuri įsigaliojo tik 2003 m., ją ratifikavus RF Valstybės Dūmai.

1998 02 26 ►

Prezidentu išrenkamas JAV lietuvis Valdas Adamkus.

Jis vadovavo šaliai dešimt metų su pusantrų metų pertrauka. 2003–2004 m. prezidentu buvo Rolandas Paksas, paskui iš šio posto apkaltos būdu pašalintas už Konstitucijos pažeidimą ir

priesaikos sulaužymą, savo finansiniam rėmėjui, priešaringai vertinamam su Rusija susijusiam Juriui Borisovui neteisėtai suteikęs Lietuvos pilietybę.

1998

Privatizavus „Telekomą“ – monopolinę įmonę valstybė gavo apie 2 mlrd. Lt. Tai didžiausias privatizavimo sandoris, parodęs, kad galima ir naudingiau perleisti valstybės turtą į privačias rankas.

kad politinis žaidimas žaidžiamas su pražangomis, tačiau be kraujo. O didžiausias pokomunistinės demokratijos pasiekimas Lietuvoje ir yra tai, kad per 25 metus Lietuvos Seimo posėdžių salėje nebuvo nė vieno muštynių. O jeigu rimčiau, pasak Z.Norkaus, santykinę demokratijos brandą Lietuvoje rodo tai, kad, išskyrus ne iki galo iširtą savanorio Juro Abromavičiaus susprogdinimą, ligi šiol mūsų šalyje nebuvo nė vienos neabejotinai politinės žmogžudystės. O juk nebrandžios demokratijos, tuo labiau autoritarizmo sąlygomis politika yra viena pavojingiausių gyvybei profesijų.

Vis dėlto, Z.Norkaus žodžiais, kartais ir mažas kupstas didelį vežimą apverčia. Tarp klaidingų politinių sprendimų jis mini tai, ką daugelis kitų politinio gyvenimo vertintojų laikė teigiamybe, tiesa, išsipildžiusia tik iš dalies: „Jeigu 2013 m. antroje pusėje ES Tarybai būtų pirmininkavusi ne Lietuva, o kuri nors Vakarų ar Pietų Europos šalis (be komjaunuoliško atavistinio refleksio raportuoti vyresnybei „pirma laiko įvykdžius planą“), Ukrainą patraukti į ES pusę veikiausiai būtų pavykę taikiai – gal metais kitais vėliau, užtai bet kraujo praliejimo ir vientisą, su Donbasu ir Krymu. Vargu ar galime didžiuotis, kad paleidome įvykių grandinę, pasibaigusią didžiuole tarptautine krize, kuri vis aštrėja.“

Visuomenė: vis dar laimėtojai ir pralaimėtojai

Lietuvos BVP augimo tempai leidžia tikėtis šviesios ar bent apyšviesės mūsų valstybės ateities, tačiau demografinės ir visuomenės psichologinės sveikatos prognozės gerokai liūdnesnės. Tauta augo okupacijos sąlygomis, bet mažėja būdama nepriklausoma – esame tarp sparčiausios depopuliacijos valstybių. Gyventojų skaičius nuolat senka nuo pat 1992-ųjų. Emigracijos mastai – didžiausi ES. Visuomenė sensta, vaikų iki

Lietuvos visuomenė buvo suskaldyta į „savus“ ir „svetimus“, priklausomai nuo to, palaikė A.Brazauską ar V.Landsbergį

keturiolikos metų procentas per ketvirtį amžiaus sumažėjo nuo 23 iki 15. Vyrų vidutinė gyvenimo trukmė mažiausia ES. Pirmaujame pagal savižudybių, žmogžudysčių, mirštamumo nuo išorinių priežasčių skaičių tūkstančiui gyventojų.

Kai kuriomis prognozėmis, 2040 m. mūsų tebus kokie du milijonai. Europos Komisija reiškia susirūpinimą ne tik dėl šių nerimą keliančių tendencijų, bet ir dėl su jomis susijusios nemažėjančios socialinės nelygybės, skurdo lygio. Nors finansinės sąlygos, pagal oficialią statistiką, gerėja, pajamų žirkklės – tarp trejeto didžiausių ES. O didelis gyvenimo lygio kontrastas būdingas toms šalims, į kurias tikrai nesinorėtų lygiuoti.

ES senbuvės daug dėmesio skiria kovai su skurdu, socialinei lygybei. Tačiau Lietuvos išlaidos socialinei apsaugai, nors per narystės ES

metus daugiau nei padvigubėjo, vis dar nesiekia ES vidurkio, mūsų šalis yra nedosniausių penketuke ir skiria šiai sričiai perpus mažiau nei Skandinavijos šalys.

Maža to, konstatuoja TSPMI dėstytojas L.Gudžinskas, ankstyvuoją pokomunistinės transformacijos laikotarpiu neatlikus kaip Estijoje būtinų reformų, sveikatos, socialinės apsaugos, švietimo sistemos paveldėjo sovietinės sistemos savybę – institucinį patronažą, kai sėkmė priklauso ne nuo kompetencijos, o pirmiausia nuo patronų sėkmės. Tad dreifuojame fiktyvaus universalizmo būklės link, kai disponuojami ištekliškai valdomi neskaidriai, neefektyviai ir nepaisant sistemos tikslų.

Tokia „įstrigusi“ pokomunistinės gerovės valstybės raida, L.Gudžinsko nuomone, turi įtakos ir didėjančiai socialinei atskirčiai, skatina ▶

Nepriklausomai Lietuvai – 25. Įvykiai ir faktai

<2004 04 01

Lietuva priimta į NATO. Tai viena didžiausių Lietuvos sėkmių, ypač turint tokią kaimynę kaip Rusija, kuri kėlė pavojų Lietuvai ir prieš ketvirtį amžiaus, kelia ir dabar.

2004 05 01 ▼

Lietuva tapo ES nare. Per dešimt narystės metų gavome apie 60

mlrd. Lt, BVP gyventojui padidėjo daugiausiai iš tais pačiais metais į ES įstojusių dešimt valstybių.

2006

Bankrutavęs „Ekranas“ simboliškai užbaigė iš sovietinės epochos paveldėtos pramonės erą, parodydamas, kad struktūriškai netikėtai ekonomikos dariniai pasmerkti anksčiau ar vėliau žlugti.

2004

Tik per keturiolika metų Lietuva pasiekė 1990 m. BVP lygį.

2004–2008

ES ir skolintais pinigais buvo pučiamas ekonominis burbulas, dar pasunkinęs valstybės situaciją ištikus krizei.

2006–2007

Nors pritrūksta labai nedaug, nepavyksta pirmiesiems tarp Baltijos šalių įsivesti eurą. Čia likome paskutiniai.

2007 12 02

Pritarta Lietuvos prisijungimui prie Šengeno erdvės – lietuviams tampa lengviau keliauti po Europą.

2008–2012

Lietuvą ekonominė ir finansų krizė užgriuvo sunkiausiai iš visų ES

narių – BVP krito 15 proc.

2009 12 31 ▼

Vykdamas pažadą ES sustabdytas antrasis Ignalinos atominės elektrinės blokas (pirmasis – 2004 m. gruodžio 31 d.). Intencijas kartu su kaimynais latviais ir estais statyti naują AE stabdo Lietuvos politikų nesutarimai.

➤ visuomenės nepasitikėjimą valdžios institucijomis, mažina motyvaciją mokėti mokesčius už valstybės teikiamas prastos kokybės paslaugas, didina šešėlių, skatina emigraciją.

Viskas susiję į vieną grandinę: nusivylimas valdžia mažina rinkėjų aktyvumą (o skirtumas tarp rinkėjų aktyvumo procento pirmuose ir pastaruosiuose parlamento rinkimuose – didžiausias ES), tada maža dalis rinkėjų, daugiausia vyresnio amžiaus, renka populistus, kurie į valdžią eina dėl savanaudiškų tikslų, todėl valstybės pažanga stagnuoja ir t.t., ir pan.

Ir tokią situaciją užprogramavo nuo pat nepriklausomybės pradžios prasidėjęs visuomenės skaldymas į „savus“ ir „svetimus“, neapgalvotos ekonominės reformos, nemažą dalį visuomenės vertę jaustis pralaimėtojai. Jais tapo tie, kurie dėl rinkos reformų prarado darbo vietas, susikurtą gerovę, dėl senyvo amžiaus, silpniančios sveikatos bei kitų priežasčių nebegalėjo prisitaikyti prie naujos santvarkos arba paprasčiausiai emigruoti.

„Daugybė nuširdžių Lietuvos patriotų, nepraleisdavusių nė vieno Sąjūdžio mitingo, galiausiai iš nepriklausomybės atkūrimo ekonomiškai nieko nelaimėjo, gal išskyrus kelis hektarus tėvo ar senelio žemės tolimoje gimtinėje, beveik beveik investicinius čekius ir keleriopei išaugusias kainas už šildymą. Kas iš tos prekų gausos naujuose spindinčiuose prekybos centruose, jeigu turi skaičiuoti kiekviena litą?“ – retoriškai klausia Z.Norkus.

Jo įsitikinimu, šie žmonės ir sudarė tą piktą rinkėjų masę, kurios nepasitenkinimo, pavydo bei socialinio keršto troškimo banga pirmojo nepriklausomybės dešimtmečio pabaigoje į viršų iškėlė visiems žinomus politikus populistus. Dėl natūralios kartų kaitos tolydžiai mažėjant santykiniam pralaimėtojų skaičiui, šio veiksnio svarba ir raiška Lietuvos politikoje

Nepriklausomybės pradžia: net „šlapios“ dešros reikėjo laukti eilėse

mažėja.

Tačiau, kaip rodo naujausi TSPMI mokslininkų tyrimai, ir šiandien norint sužinoti, už ką žmogus balsuoja, užtenka paklausti, ką jis mano apie sovietmetį. Kaip pastebi TSPMI dėstytojas dr. Mažvydas Jastramskis, tuose regionuose, kuriuose nepriklausomybės pradžioje žlugo fabrikai, ir šiandien nebalsuojama už konservatorius, o kur buvo aktyvus partizaninis pasipriešinimo sovietiniam režimui judėjimas – nepopuliarios kairiosios partijos. Ir tokios nuostatos nepasibaigia su vyresniųjų karta, jas dažnai perima ir jaunesnės kartos.

Dabar atliekamo tyrimo „Sovietinės sistemos retrospektyva šiandienos Lietuvos visuomenėje“ rezultatai šokiravo net pačius tyrėjus: didelei daliai žmonių net po ketvirčio amžiaus

nepriklausoma Lietuva nėra sava. „Spinter tyrimai“ posovietinės kartos – 45-erių ir vyresniems asmenims (o jie sudaro per 45 proc., atmetus nepilnamečius, taigi beveik du trečdalius, visų šalies gyventojų) pateikė antonimų ir klausė, kuris, jų nuomone, labiau tinka sovietmečiui apibūdinti. Dauguma sakė, kad jiems su sovietmečiu daug labiau asocijuojasi žodžiai „melas“, „kontrolė“, „slaptumas“, nei „tiesa“, „kontrolė“, „viešumas“. Tačiau, nors atrodo neįtikėtina, jie dažniau rinkosi „tvarką“ nei netvarką, „pažangą“ nei „atsilikimą“, „idealizmą“ nei „cinizmą“, „teisingumą“ nei „neteisybę“, „savumą“ nei „svetimumą“.

„Keista, nes tik sovietinė propaganda sakė, kad ši sistema paremta idealais, kad ji pažangi, tačiau realybė buvo kitokia. Vis dėlto daugiau

Nepriklausomai Lietuvai – 25. Įvykiai ir faktai

2010

Pagaliau pradėta tiesti „Rail Baltica“ vėžė, nors dar 2004 m. Europos Parlamentas ir Europos Taryba ją įtraukė į prioritetinių projektų sąrašą. Vėžė buvo tapusi politikų kovos, per kieno tėvoniją ji eis, objektu. Projektas lig šiol nebaigtas – kelionė geležinkeliu Vakarų kryptimi vis dar baigiasi ties Lietuvos siena.

2011

Gyventojų surašymas konstatavo: mūsų nėra nė trijų milijonų. Lietuvos depopuliacijos tempai – sparčiausi ES ir dėl didžiulės emigracijos, ir dėl menko gimstamumo, ir dėl trumpos gyvenimo trukmės (lietuviai vyrai gyvena trumpiausiai ES).

2012 ➤

Įvykiai Garliavoje dėl vienos šei-

mos ginčų, kam turi atitekti mažametė mergaitė, tapo ne tik visos valstybės žmonių diskusijų objektu, bet ir politine partija. 2012 m. rinkimuose žadėję nušluoti Seimo senbuvius „Drąsos kelias“ laimėjo septynis mandatus, tačiau netrukus jų frakcijos nebeliko, o partija per 2015 m. savivaldybių rinkimus visoje Lietuvoje teturėjo 1245 rėmėjus.

2013 07 23 ▼

Kaltinamieji vadinamojoje Darbo partijos juodosios buhalterijos byloje pripažinti kaltais, tačiau nuosprendis apskūstas ir galutinis verdiktas vis dar nepriimtas. Politikai ir politologai teigia, kad kai kurios Lietuvos partijos įsteigtos turint politinės korupcijos tikslą – siekiant savanaudiškai pasi-

naudoti ES ir valstybės lėšomis.

2014 05 25

Dalia Grybauskaitė tapo pirmąja Lietuvos prezidente, be pertraukos perrinkta antrai kadencijai.

2014 10 27 ➤

Į Klaipėdą atplaukė suskystintų dujų terminalo laivas „Independence“. Lig tol, beveik po 25-erius nepriklaus-

25-metį švenčianti Lietuva: prekių gausybė, jei tik joms įgyti turi pinigų

nei pusė dabartinių Lietuvos gyventojų, kurie gyveno sovietmečiu, ir dabar tiki, kad sovietmečiu buvo daugiau teisingumo ir tvarkos nei neteisybės ir netvarkos, jiems ta sistema atrodo sava. Pasirodo, viena matome žiniasklaidoje, girdime didmiesčiuose ar iš jaunesnių žmonių, bet kitose vietovėse ir kitose amžiaus grupėse tas vaizdas visai kitoks“, – tyrimo rezultatus komentuoja TSPMI prof. dr. Ainė Ramonaitė.

Dar labiau tyrėjus šokiravo, kad vos 2 proc. labai patenkinti, 16 proc. patenkinti demokratijos veikimu dabartinėje Lietuvoje, 30 proc. nei patenkinti, nei nepatenkinti, o nepatenkintų yra net 33 proc., visiškai nepatenkintų – 12 proc. „Ką žmogus turi galvoti, kad pasakytų, jog yra visiškai nepatenkintas demokratijos veikimu? Jis turėtų būti labai piktas ant demokratinės nepriklausom

mos Lietuvos“, – mano A.Ramonaitė.

Respondentų klausta ir apie pereinamąjį laikotarpį – kelerius pirmus nepriklausomybės metus, kai Lietuvoje buvo laukiniai Vakarai blogąja to žodžio prasme – viskas perkama ir parduodama, klestėjo reketas. 35 proc. respondentų atsakė, kad teko keisti profesiją, penktadaliui ilgiau nei pusmetį teko pajusti bedarbio dalį, 44 proc. ėmėsi papildomo darbo, kad sudurtų galą su galu, 58 proc. prarado dalį santaupų dėl indėlių rubliais nusavinimo, 27 proc. – dėl komercinių bankų griūties. „Vadinasi, nuo trečdalis iki pusės žmonių tuo pereinamuoju laikotarpiu patyrė labai sunkių materialinių ar kitokių sunkumų, už kuriuos žmonės lig šiol neatleidžia naujai valstybei ir Vytautui Landsbergiui, kaip tos naujos valstybės simbo-

liui“, – konstatuoja A.Ramonaitė.

Tyrėjai pastebi, kad visuomenė šiek tiek kinta, nostalgijos praeičiai mažėja, tačiau tyrimas atskleidė, jog psichologinio prisirišimo prie sovietmečio sistemos dar labai daug.

Beje, žmonės skundžiasi, kad anksčiau atvažiudavo teatrai, koncertai, o dabar sako – turiu kostiumą, pūva kiek metų spintoje, nes nėra kur nueiti. Jau lyg ir būtų kur, bet arba kainuoja, arba per tą laiką, kol nieko nebuvo, gal atprasta. Sovietmečiu valstybė bandė įtraukti į įvairias veiklas, pavyzdžiui, ketvirtadalis apklaustųjų sakėsi priklausę saviveiklos kolektyvams, o dabar jaučiasi niekam nereikalingi. Pilietinės galios indeksas rodo, kad apskritai labai mažai žmonių priklauso kokioms nors organizacijoms.

Tyrimas atskleidė ir menką pasipriešinimą sovietinei sistemai. Pavyzdžiui, viešai kritikavę valdžią prisipažino vos 3,5 proc. apklaustųjų ir net savų žmonių akivaizdoje – vos 17 proc. Buvo manoma, kad Sąjūdyje dalyvauta masiškai, tačiau vos 3,5 proc. sakėsi priklausę Sąjūžio grupei ar kitoms struktūroms, dar 6 proc., nors formaliai Sąjūdžio struktūroms nepriklausę, tvirtino aktyviai palaikę Sąjūdį, 35 proc. – dalyvaudavę masiniuose renginiuose, tačiau net 55 proc. pripažino su Sąjūdžiu susijusioje veikloje visai nedalyvavę. Taip, Sąjūdžio mitinguose dalyvaudavę ir 200 tūkst. žmonių, bet tuomet Lietuvoje juk dar gyveno pusketvirto milijono. Didžioji dalis visuomenės buvo susigyvenusi su sovietine sistema.

Beje, ir ankstesni „Baltijos barometro“ tyrimai rodė palyginti su kaimynais didelę lietuvių nostalgiją sovietmečiui. Mokslininkai pastebi, kad tai labiau būdinga toms šalims, kuriose socializmas buvo švelnesnis, pavyzdžiui, Lenkijai, Vengrijai. Ten, kur jis buvo griežtesnis, pavyzdžiui, Čekoslovakijoje ar Vokietijoje, mažiau ir nostalgijos šiam laikotarpiui. Nors ten net ▶

Nepriklausomai Lietuvai – 25. Įvykiai ir faktai

somybės metus, Lietuva šimtu procentų buvo priklausoma nuo rusiškų dujų. Būtingės ir suskystintų dujų terminalai – vieninteliai užbaigti stambūs projektai siekiant energetinės nepriklausomybės.

2015 01 01 ▲

Įvestas euras. Be ekonominės naudos, tai ir tarsi paskutinė in-

tegracijos į ES detalė.

2015 03 01

Liberalų sąjūdžio sėkmė Savivaldybių tarybų ir pirmąkart tiesioginiuose merų rinkimuose leidžia daryti prielaidą, kad gal valstybės ateitį ima lemti jaunesnė, šiuolaikiškesnė ir vakarietiškesnė Lietuvos karta. ■

Kiek pakito BVP gyventojui* 1990–2013 m.

Šalis	1990 m.	2013 m.	Pokytis proc.
Lenkija	10 102	22 877	126,5
Baltarusija	8 084	17 054	110,9
Airija	22 599	44 931	98,8
Kazachstanas	12 729	22 467	76,5
Latvija	13 310	21825	63,9
LIETUVA	15 611	24 482	56,8
Estija	n.d.	25 132	n.d.**
Vengrija	15 068	22 914	52
JAV	37 026	51341	38,6
Vokietija	31 701	43 207	36,3
Suomija	28 619	38 846	35,7
Rusija	19 349	23 564	21,8
Gruzija	8 018	6 946	-13,4

Šaltinis: Pasaulio banko duomenų rinkinys „World Development Indicators 2014“; *Vidutiniškai vienam gyventojui 2011 m. tarptautiniais doleriais pagal perkamosios galios paritetą; ** daugmaž tiek pat, kiek Lietuva

buvo išlikusios komunistų partijos, Čekijoje – net pavadinimo nepakeitusi, visuomenė jas labai menkai tepalaiko.

Sovietų Sąjungoje režimas buvo griežtesnis nei, pavyzdžiui, Lenkijoje, kita vertus, mūsų „tautinis“ socializmas buvo kitoks netgi nei Estijoje, kurios kompartijoje dominavo rusai. Per apklausą teirautasi, ką žmonės mano apie kompartijos lyderius Lietuvoje – ar šie siekė savanaudiškų tikslų, ar naudosis Lietuvai. Daug kas atsakė, kad siekė naudoti Lietuvai.

Paprašyti palyginti, dabar ar sovietmečiu gerovė labiau priklausė nuo turimų ryšių, apie 40 proc. apklaustųjų atsakė, kad dabar. Pavyzdžiui, norint gauti aukštesnes pareigas ir įsidarbinti 87 proc. respondentų atrodo, kad pažintys dabar svarbesnės nei sovietmečiu, ir beveik neatsirado manančių, jog tai dabar visai nesvarbu. Apie tris ketvirtadalius mano, kad ryšiai dabar labiau padeda gauti kokybiškas sveikatos paslaugas, vietą tam tikroje mokykloje, darželyje ir net sulaukti palankaus teismo sprendimo.

O kol visuomenė padalyta į laimėtojus ir pralaimėtojus, savus ir svetimus, sunku tikėtis santarvės, o be jos nedidės ir noras čia gyventi, gimdyti vaikus.

Tiesa, pasak A.Ramonaitės, mums reikėtų dar vieno pokyčio – atsakyti zirzimo, kad viskas blogai, nors su objektyviais dalykais tai kartais nesisieja. Pavyzdžiui, per apklausą apie rinkimines preferencijas tik 2 proc. respondentų manė, kad jų statusas, palyginti su 1990 m., pakilo per tris ir daugiau pozicijų, o daugiau nei ketvirtadalis teigė, jog nukrito per tris ar daugiau pozicijų. Tačiau, kaip primena A.Ramonaitė, jei kažkas nukrito, kažkas turėjo ir pakilti.

Kai nepriklausomybę atkūrusiai Lietuvai bus 50

Švenčiant nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos ketvirtą amžiaus, svarbu mąstyti ir apie tai, kokie būsime sulaukę pusšimčio jubiliejaus, ar mūsų pažangos tempai nekels pavojaus likti, Z.Norkaus žodžiais tariant, iš paskos risnojančiais vidutiniokais. Sociologas skaičiuoja: kad pasivyti pirmąjį pasaulio valstybę, Lietuvos BVP turi ilgesnį laiką augti tempu, gerokai aplenkiančiu šių valstybių augimo

tempą. Naujausiais Pasaulio banko duomenimis, 2013 m. Lietuvos BVP vidutiniškai vienam gyventojui buvo 57 proc. didesnis už 1990 m. rodiklį. Vidutinis metinis prieaugis – apie 2 proc., o skaičiuojant nuo 2004 m. – net 4,4 proc., tad augdamas šitokiu spartesniu tempu BVP vienam gyventojui dvigubai padidėtų per šešiolika metų, tai yra apie 2030 m.

Vertindamas Lietuvos pažangą per ilgesnį laiką bei platesniame kontekste Z.Norkus imasi įdomiai lyginimosi su pasaulio lyderėmis Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, kurioms lietuviai dėl didelės emigracijos praityje ir kitų aplinkybių jaučia daug sentimentų. 1990–2013 m. vidutinis metinis BVP prieaugis vienam JAV gyventojui buvo 1,4 proc., o štai 2004–2013 m. – tik 0,6 proc. Visų šalių, kurias Pasaulio bankas priskiria prie „aukštųjų pajamų“ grupės, BVP vienam gyventojui prieaugio vidutinė metinė reikšmė tuo pačiu laikotarpiu buvo 1,1 proc., Vokietijos – apie 1,5 proc. Vadinasi, kaip konstatuoja Z.Norkus, jeigu šie pastarojo dešimtmečio ūkio augimo tempų skirtumai tarp Lietuvos ir pirmąjį pasaulio šalių išliktų per artimiausius porą dešimtmečių, jas galėtume pasivyti jau apie 2030–2040 m.

Deja, istorija rodo, kad dauguma sparčiai augančių mažiau išsivysčiusių šalių galiausiai patenka į vadinamuosius vidutinių pajamų (ar „stiklinių lubų“) spąstus – jų augimo tempai sulėtėja, iki lenktynių lyderių nugarų likus dar gerokam atstumui. Taip atsitiko Pietų Europos šalims, kurių ūkio plėtros tempai pirmais metais po įstojimo į ES nebuvo mažesni už dabartinius Lietuvos tempus.

Suomija ir Airija – išimtis, kurių sėkmę iš dalies paaiškina palankiai susiklosčiusios, vargu ar pakartojamos geografinės ir istorinės aplinkybės. Tačiau, Z.Norkaus įsitikinimu, jos nieko nebūtų reikškusios be išvalgios politikos, kuri tas aplinkybes traktavo ne kaip grėsmes saugumui ar tapatumui, bet būtent kaip sėkmės šansus.

Suomija prie priešakinio krašto šalių visai priartėjo dar iki 1990 m., išnaudodama šviesiąją „finliandizacijos“ pusę – ypatingus ekonominius santykius su Sovietų Sąjunga. Tiesa, už tai ji turėjo sumokėti: žlugus sovietiniam socializ-

mui, jos ūkį ištiko nuosmukis, savo mastais palyginamas su buvusių socialistinių šalių transformacijos krize. Tačiau būtent tuo metu Suomija žengė paskutinį žingsnį į aukščiausią lygį – sukūrė tarptautiškai konkurencingą aukštųjų technologijų sektorių. Sėkmę lėmė jau tuo metu pasiektas aukštas šalies mokslo ir eksperimentinės plėtros lygis. Šiuo metu Suomija jos reikalams sunaudoja apie 3,5 proc. BVP, nedaug nusileisdama nuo pasaulinio lyderio Izraelio (apie 4 proc.) bei lenkdama JAV ir Vokietiją (atitinkamai 2,8 ir 2,9 proc.). Kaimynų suomių pavyzdžiu rimtai seka estai (2,2 proc.). Deja, Lietuvos investicijos į mokslą ir plėtrą nesiekia nė 1 proc.

Airijai pasisekė, kad, jai įstojus į ES ir pradėjus gauti struktūrinių fondų dotacijas infrastruktūrai modernizuoti, JAV aukštųjų technologijų (visų pirma informacijos ir telekomunikacijų) firmoms prireikė „placdarimo“ ekspansijai ES rinkoje. Amerikiečiai Airiją, Z.Norkaus manymu, pasirinko dėl geografinės padėties bei kolonizatorių britų primesto kalbinio bendrumo. Bet veikiausiai svarbu buvo ir tai, kad dešimtadalis amerikiečių (tarp jų – Ronaldas Reagas ir Kennedy klanas) turi airiškas šaknis: lietuviai nuo caro, o airiai nuo britų priespaudos bėgo į Ameriką.

„Nė vienas iš šių veiksmų Lietuvos nesieja su Kinija. Bet veikdami pagal airišką sėkmės receptą galime pamėginti sudominti savo šalimi Kinijos žinybų ir kompanijų vadovus, kuriems dabar reikia panašių „placdarimų“ norint įsikverbti į ES rinką. Teko girdėti, kad tokie planai svarstomi Estijoje: per ilgai saugodami kultūrinę ir ideologinę skastybę, ir vėl galime nuo jų atsilikti“, – įspėja Z.Norkus.

Vis dėlto, jo prognozėmis, visiškai atsilikėliais galėtume tapti, tik Lietuvai dar kartą nusiaubus karui. Susiklosčius tokioms aplinkybėms Lietuva po 25 metų gal būtų panaši į Černobylio zoną: pažvelgus į žemėlapi nesunku suvokti, kad mūsų šalis ir Kaliningrado sritis būtų pačių intensyviausių karo veiksmų zona, o per juos veikiausiai būtų naudojamas ir taktinis branduolinis ginklas. Nors Z.Norkus sako neįsivaizduojąs, kad JAV ir Rusija smogtų viena kitos centrums, tačiau kariauti toli nuo savo teritorijos amerikiečiai įpratę, o per praėjusius metus tokio scenarijaus tikimybė labai padidėjo – matėme, kaip anksčiau neįsivaizduojami dalykai greitai ir lengvai tampa kraupia tikrove.

„Jeigu karo nebus, tai pasaulio kontekste būsime turtinga šalis. Tokia jau dabar mus laiko Pasaulio bankas, Baltijos šalis priskiriantis prie „aukštųjų pajamų“ kategorijos. Tokia šalimi galime tapti, netgi jeigu taip ir neįgysime gebėjimų patys kurti bei eksportuoti priešakinio krašto technologijas (netapsime „antraisiais suomišiais“) – tai „žaliojo Baltijos Kuveito“ ir „Europos senelių namų“ scenarijus. Europos kontekste pralenksime Pietų Europos šalis. Tiesmukiška dabartinių augimo tempų ekstrapoliacija, nors ji, kaip jau minėjau, retai pasitvirtina, leidžia puoselėti dar drąsesnes viltis“, – prognozuoja Z.Norkus. ■

Aušra Lėka

Nepartiniai ima valdžią

Savivaldybių rinkimai. Už visuomeninius komitetus balsavo daugiau nei kas dešimtas rinkėjas, kai kur jie net laimėjo daugumą mandatų. Nepartiniai pretenduoja turėti per dešimtadalį merų regalijų, o antrajame ture dėl jų kai kur netgi varžosi tarpusavyje.

To niekas neprognozavo. Ne kokioje nykštukinėje savivaldybėje, o viename didžiųjų miestų, Alytuje, nepartiniai pelnė daugumą, o jų iškeltas kandidatas triuškinamai laimėjo mero rinkimus jau pirmajame ture. Kitame dideliame mieste – Šiauliuose dėl mero posto du nepartinių komitetų lyderiai varžysis tarpusavyje, nubloškę visų didžiųjų partijų kandidatus. Konservatorius jų tėvonijose – Kaune bei Panevėžyje kovoje ir dėl vietos tarybų narių mandatų, ir dėl mero postų aplenkė nepartiniai kauniečiai.

10,6 proc. rinkėjų savo balsą atidavė už pirmą kartą savivaldybių tarybų rinkimuose galėjusius kandidatuoti visuomeninius komitetus, ir tai šiems suteikė 116 mandatų. 2011 m. pirmą kartą galėję save išsikelti kandidatai ir koalicijos laimėjo 76 mandatus. Pagal gautų balsų procentą (bet ne mandatų skaičių) nepartinius rinkimų komitetus aplenkė tik trys partijos: tradiciškai vietos rinkimuose lyderiaujantys socialdemokratai, Tėvynės sąjunga-krikščionys demokratai ir pirmą kartą tokio palaikymo sulaukęs Liberalų sąjūdis.

Debiutuojančiuose tiesioginiuose merų rinkimuose nepartiniai taip pat sulaukė sėkmės: jau pirmajame ture išrinktas vienas visuomeninio komiteto iškeltas kandidatas, į antrąjį turą pateko dar šeši ir vienas pats save išsikėlęs kandidatas.

Visuomeninių komitetų lyderiai ir iškelti merai labai skirtingi visais įmanomais aspektais – nuo Kauno milijonieriaus iki Šiaulių fotografo, sugebančio laimėti rinkimus visiškai minimaliais finansiniais ištekiais, nuo buvusio valstybės policijos generalinio komisaro iki tris partijas jau pakeitęs ir dabar į nepartinius atsivertusio politikos veterano, nuo olimpinio vicečempiono iki mokesčių inspekcijos padalinio vadovo.

Palyginti su praėjusiais savivaldos rinkimais, kai pirmąkart save galėjo kelti nepartiniai asmenys, tendencijos geros: nors ir dabar sąrašuose nemažai tiesiog politinių migrantų, prieš rinkimus dėl populiarumo bandančių atsiversti į nepartinius, šįsyk kur kas daugiau „grynuolių“ – tikrai visuomenės atstovų, anksčiau nedalyvavusių partijų veikloje.

Išskirtiniausia padėtis susiklostė Alytuje: negana to, kad buvęs policijos generalinis komisaras Vytautas Grigaravičius jau pirmajame ture laimėjo mero postą, sulaukęs net 65,9 proc. rinkėjų palaikymo, bet ir jo vedamas visuomeninis komitetas „Alytaus piliečiai“ laimėjo 40,3 proc. balsų. Tai jam suteikė dvylika iš 27 mandatų, vadinasi, su mero mandatu jų turi trylika. Antri likę socialdemokratai turės keturis. Kitas visuomeninis komitetas – „Už Alytų“ pelnė dar du, tad Alytuje nepartiniai laimėjo daugumą. Ligšiolinis Alytaus meras social-

Nepartinių triumfas: Alytuje V.Grigaravičius išrinktas meru, o pusė tarybos bus ne partijų nariai

demokratas Jurgis Krasnickas nusipelnė vos 9,1 proc. balsų.

Tai, kad savivaldybės taryboje daugumą ir mero postą laimi nepartiniai, reiškia visišką partijų fiasko. Alytuje jos to nusipelnė. Skandalas dėl dabartinio mero keiksmų, apie, išvertus iš jo patvordinės leksikos į bendrinę kalbą, gvelbiamus milijonus, buvo tik paskutinis lašas. Alytiškiams partinės rietenos jau tikrai turėjo nusibosti, nes protestus prieš dabartinį merą organizavęs „tvarkietis“ kartu su visa savo partija į Dzūkijos sostinės savivaldybę apskritai nepateko.

Be abejo, visuomenininkų valdomai tarybai gali būti sunku rasti konsensusą, nes visuomeniniuose komitetuose – asmenybių margumynas, o partijos, bent jau teoriškai, turėtų būti labiau „susizaidusi“ komanda, vienijama tos pačios ideologijos. Bet Alytuje ir ne tik tokios gerbiamos asmenybės kaip V.Grigaravičius, turinčios ir valdymo patirties, suburti žmonės, tikėtina, bus tikra sėkmė miestui.

Prasta žinia partijoms ir Šiauliuose: kovoje dėl mero posto visuomeninių komitetų iškelti kandidatai visai išstūmė partijų atstovus ir kausis tarpusavyje.

Didžiausio – 16,7 proc. šiauliečių palaikymo pirmajame ture sulaukęs rinkimų lyderis Artūras Visockas vietos valdžioje nėra debiutantas: 2011 m. jis pats save išsikėlė į Šiaulių tarybą ir laimėjo rinkimus. A.Visockas yra baigęs Šiaulių pedagoginį universitetą, jis – fotografas, Šiauliuose turi fotoprekių parduotuvę, kurioje, kaip skundėsi vietos žiniasklaidai, neturi lėšų nė buhalteriu pasisamdyti. Jis – ir orientavimosi sporto klubo „Sakas“ ikūrėjas, vienas talkų „Darom“ iniciatorių, daugelį metų savo lėšomis tvarkantis vieną Šiaulių parką.

Vienų požiūriu, A.Visockas yra skandalistas, kitų – pilietiškas viešojo intereso gynėjas. Kai jį puola vietos žiniasklaida, ginti imasi kitas, tik jau nacionaliniu mastu žinomas „kovotojas su sistema“ – Naglis Puteikis. Jis sako A.Visocką senai pažįstantis ir net sakė galįs už jį sumokėti rinkimų užstatą. Tad, anot kai kurių šiauliečių, A.Visockas – Šiaulių Puteikis.

Komplimentas tai ar atvirksčiai – galima ginčytis. A.Visockas kovojo, kad Šiauliuose nebūtų „prichvatizuota“ šilumos gamyba, kad jėgainės liktų savivaldybės nuosavybe, o apie Šiaulių kultūros fabriko projektą, kurį jis >

Dėl Šiaulių mero posto varžysis du nepartiniai kandidatai – A. Visockas ir V. Simulikas

► laiko ES pinigų plovimo pavyzdžiu, surinko per 600 puslapių bylą. Per pirmą kadenciją Šiaulių taryboje jis pagarsėjo įvairiais skundais užvertęs teisės saugos institucijas.

Šiauliečiams tai imponuoja: jų balsais A. Visockas pateko tarp populiariausių šiauliečių vietos žiniasklaidos nominacijose (beje, jose nepopuliariausiu išrinktas miesto meras socialdemokratas Justinas Sartauskas, nors anksčiau šios partijos lyderiai būdavo tarp populiariausių), buvo TV3 žinių projekto „Lietuvos garbė“ nugalėtojas Metų kaimyno nominacijoje. Beje, A. Visockas pirmą kartą savivaldos rinkimų istorijoje rėmimo balsus sugebėjo surinkti tik elektroniniu būdu.

Tačiau akivaizdu, kad visuomenininkui ar opozicijos politikui leista tik viską kritikuoti ir skųsti, o būnant valdžioje jau reikia siūlyti, priimti sprendimus ir už juos atsakyti. Ar A. Visockas tą sugebės, jei, kaip prognozuojama, bus išrinktas meru? Ligšioline veikla savivaldybės taryboje, kai kurių kolegų vertinimu, tą jis ne itin įrodė, bet vienas, be komandos, nelabai turėjo ir galimybių. Tačiau klausimas, kokį palaikymą turėtų ir išrinktas meru, nes šiauliečiai, nors nuvertę dabartinį merą socialdemokratą, daugiausiai balsų atidavė už šią partiją.

A. Visockas neslepia galimybės dirbti su jais kartu, nors prieš rinkimus ir bandė tapti opozicijos socialdemokratams konservatorių partijos sąrašo vedliu – išsiuntė laišką siūlydamasis būti jų sąrašo Šiauliuose pirmu numeriu su teise peržiūrėti patį sąrašą.

A. Visocko varžovas valdyti Šiaulius – buvęs konservatorius, buvęs Naujosios sąjungos narys ir buvęs socialdemokratas, o dabar nepartinis Valerijus Simulikas, pelnęs 15,4 proc. rinkėjų balsų. Ketvirtą kadenciją Seime dirbančio politiką vardu pavadinto visuomeninio komiteto sąrašė jo paties pavardės nėra – jis kandidatuoja tik į merus. Laimės – mes Seimą, ne – neteks atsisakyti mandato: taip V. Simulikas išvengė dilemos, kuriai ryžosi savivaldos rinkimuose dalyvavę parlamentarai.

Paskutinė partija, kurios narys V. Si-

mulikas buvo, – socialdemokratų, tačiau su ja sudarinėti koalicijos politikas sakosi neketinąs. Akivaizdu, kad Šiauliuose apskritai nebūna lengva burti tvarią koaliciją, nes 31 nario taryba sudaryta iš devynių partijų ir komitetų atstovų, o merą, kad ir kuris iš dviejų varžovų juo taptų, iškelė visuomeniniai komitetai balsų daugumos nelaimėjo.

O kauniečių pasirinkimas daugiausiai balsų atiduoti jau kadenciją miesto valdžioje dirbančiam ryškiausiai praėjusių savivaldos rinkimų tikrai visuomenininkui, o ne partijų migrantų sambūriui – verslininko Visvaldo Matijošaičio suburtam „Vieningam Kaunui“ rodo, kad tai ne koks vienkartinis rinkimams suburtas darinys, o rimta komanda, ketverius metus dirbusi, kauniečių požiūriu, efektyviau nei partijos, visų pirma konservatoriai, valdantys Kauną beveik visą nepriklausomybės laikotarpį.

Beje, V. Matijošaitis jau 2011 m. matavosi mero kėdę, tačiau jau lyg ir rankas sukirtę partiniai partneriai politikos debutantą apmovė ir mero kėdę atidavė vos aštuntiems rinkimuose buvusiems liberalams, o po dar vieno partinio sandorio regalijas susigrąžino ankstesnės kadencijos meras konservatorius Andrius Kupčinskas. Gerai, kad tiesioginiai mero rinkimai nuo tokių partijų virazų ir nepastovumo apsaugos.

„Vieningas Kaunas“, turintis šešiolika iš 41 mandato, žada suvienyti visas partijas. Tačiau

kažin ar gerai valdžia be opozicijos, o svarbiausia – konservatoriai, ko gero, tikrai nesutiktų vienyti. Ligšiolinis meras konservatorius A. Kupčinskas, rinkimuose pelnęs 24,6 proc. balsų ir smarkokai atsilikęs nuo V. Matijošaičio (36,85 proc.), ginklų dar nesudėda ir yra pasiryžęs kovoti, nors pergalę jam prognozuoja, regis, tik patys konservatoriai.

Konservatoriai prarado lyderystę ir Panevėžyje – neteko trijų mandatų, o dabartinis meras į antrąjį rinkimų raundą stoja su mažesniu rinkėjų palaikymu nei savarankiškai į Seimą išrinkto Povilo Urbšio Panevėžyje suburto visuomeninio komiteto „Kartu“ iškeltas kandidatas Rytis Mykolas Račkauskas. Šis komitetas Panevėžyje rinkimus laimėjo, o kartu sudėjus nepartinių balsus jie turi per trečdalį tarybos.

Dar neseniai buvusi socialdemokratė Daiva Kelečienė Zarasuose kovoja dėl mero posto kaip nepartinių sąrašo „Švari savivalda“ kandidatė. Dar viena nepartinio komiteto iškelta kandidatė į merus – šiočia tokia anomalija: „darbietė“ parlamentare Audronė Pitrienėnė Skuode remia ir jos partija, ir nepartinių komitetas „Permainų laikas“. Visuomeninių komitetų idėja buvo kitokia – suteikti rinkėjui alternatyvą partijoms, o koalicijas labiau tiktų burti prieš antrąjį merų rinkimų turą. Tačiau rinkėjams, pasirodo, tinka ir toks mišrus variantas, jei tinka kandidato personalija.

O tarp save išsikėlusiuju dėl mero posto kovoti liko vienas – jurbarkiškis mokesčių inspekcijos padalinio vadovas Skirmantas Mockevičius.

Nors dėl mero posto nekovojo, daugiausiai mandatų laimėjo ir visuomeninis komitetas Višaginė su olimpinio vicečempionu Jevgenijumi Šuklinu priešaky. Komitetai savo atstovų turės daugiau nei pusėje savivaldybių. Beje, Vilniuje tokio neatsirado nė vieno.

Galų gale paskutinis klausimas: kodėl partijos, turinčios struktūrą, finansinių ir žmogiškųjų išteklių, ima pralaimėti visuomenininkams? Reikia pripažinti, kad kovą dėl mandatų ir merų postų visuomeniniams komitetams gerokai palengvino partijų vietinių lyderių skandalai Alytuje ar Panevėžyje. Tačiau Višaginė STT net buvusi sulaikyta Dalia Štraupaitė ar į skandalą su prostitutėmis patekęs Anykščių meras Sigutis Obelevičius – rinkimų finale.

Partijos praradimų negali teisinti ir vien tuo, kad partijos žmonėms nusibodo ir jie ilgisi įvairovės. Kai meras tvarkosi tikrai gerai, kaip socialdemokratas Ričardas Malinauskas Druskininkuose, jis rinkėjams nenusibosta.

Tad galima sakyti, kad jei prieš ketverius metus nepartiniai kandidatai savivaldos nesudrebino, tai dabar partijoms reikėtų tikrai labai rimtai persvarstyti savo strategijas, keisti nepopuliarius nacionalinius lyderius ir ieškoti jų kiekvienoje savivaldybėje, jei jos neketina prarasti dar daugiau įtakos. O visuomeniniams komitetams dabar svarbiausia nesukompromituoti pačios nepartinių valdžios idėjos, atlikti žadėtus darbus ir nenuvilti rinkėjų. ■

Aušra Lėka

Savivaldybių rinkimai: sėkmės ir nesėkmės

Partija	Mandatai*	
	2011 m.	2015 m.
Socialdemokratų partija	328	356 ▲
Tėvynės sąjunga-Krikščionys demokratai	249	247 ▼
Liberalų sąjūdis	98	216 ▲
Darbo partija	165	148 ▼
Valstiečių ir žaliųjų sąjunga	147	138 ▼
Visuomeniniai rinkimų komitetai	76**	116 ▲
„Tvarka ir teisingumas“	155	84 ▼
Lenkų rinkimų akcija ir Rusų aljansas	61	67 ▲

* Neskaičiuojami partijų narių balsai, gauti kitose koalicijose

**2011 m. visuomeninių komitetų nebuvo, bet kandidatavo save išsikėlę asmenys ir nepriklausomos koalicijos

Šaltinis: Vyriausioji rinkimų komisija

Zigmantas Balčytis: „Yra trys Lietuvos – soti, skurstanti ir emigravusi“

Nepriklausomybė. Prieš ketvirtį amžiaus – 1990 m. kovo 11 d. – atkurta Lietuvos nepriklausomybė. Kokia ji – 25-erių Lietuva? Pokalbis su Europos Parlamento nariu Zigmantu Balčyčiu.

– Lietuvos nepriklausomybei – 25-eri. Žmogui tai amžius, kai jis jau gyvena savarankišką gyvenimą. O koks tai amžius valstybei?

Z.B.: Užaugo karta, kuri savo akimis nematė, kaip 1990-aisiais, būdama ir ekonomiškai, ir energetiškai visiškai priklausoma nuo Maskvos, Lietuva išdrįso pasiskelbti vėl nepriklausoma valstybe. Reikėjo statyti naują valstybę, kurioje dar šeiminkavo svetima kariuomenė, vaduotis iš energetinės, ekonominės priklausomybės.

Dar ir šiandien vaduojamės: tiesiamos energetinės jungtys su Lenkija, Švedija, pasistatėme savo suskystintų dujų terminalą. Tai sumažino ir sumažins priklausomybę nuo vienintelio energijos šaltinio iš Rytų, kuris energetiką naudoja kaip politinio spaudimo ginklą.

Vaduodamiesi iš šios priklausomybės mokėjome brangiai. Už viską – už iš Rusijos tiekiamas gamtines dujas, už kurias dar visai neseniai mokėjome brangiausiai Europoje, už tai, kad siekėme savarankiškumo, politine prasme akivaizdžiai tolime nuo prorusiškos erdvės.

Jei lyginčiau Lietuvą su 25-erių metų žmogumi, sakyčiau, kad šis žmogus nuolat, nuo mažų dienų, patyrė išbandymų, padarė klaidų, bet priėmė ir teisingų sprendimų, pats kūrė savo gyvenimą. Sakyčiau, kad tai gyvenime siekiantis įsitvirtinti jaunas žmogus, kurio vis dar laukia nelengvi išbandymai.

Tiems, kurie nėra patyrę Rusijos okupacijos, to, kas yra tarybinė santvarka ir Maskvos demokratija, kartais sunku suprasti, kokia trapi yra laisvė, kokie sudėtingi procesai ir sprendimai laukė 1990-aisiais ir laukia dabar. Kalbu ne tik apie Lietuvą, bet ir apie Vakarų Europą. Teisingumo dėlei reikia pasakyti, kad ir mes, absoliuti dauguma, 1990-aisiais nežinojome, kaip nelengvai teks statyti valstybę, kad toli gražu ne visi esame sąžiningi vardan tos Lietuvos.

– Buvome naivūs?

Z.B.: Ne, jokiū būdu. Buvome nepatyrę. Pirmiausia nepatyrę gyventi laisvėje. Manėme, kad gerovė ateis pati arba labai greitai. Kad netrukus gyvensime taip, kaip dauguma Vakarų valstybių, lyg ir nekreipdami dėmesio, kad jos daugelį dešimtmečių buvo laisvos kurti gyvenimo gerovę.

Realybė, deja, kitokia. Pradėkime nuo 1998-ųjų Rusijos krizės, kuri supurtė pasaulį ir Lietuvą. Tai buvo skaudus smūgis Lietuvos ekonomikai. Tiesėmės gal penkerius metus, jautėme pasekmes. 2008 metais – pasaulinė finansų krizė, skaudžiai kirtusi Lietuvos ekonomikai. Šios kri-

Svarbiausias Lietuvos įvykis per tuos 25-erius metus – tapome ES ir NATO nariais

zės pasekmes jaučiame dar ir šiandien. Dabar – santykių su Rusija krizė, sankcijų pasekmes Lietuva pajuto skaudžiausiai. Tai kiek nuo 1998-ųjų, per 17 metų, Lietuva, jos ekonomika nebuvo daužoma? Gal tik penkerius šešerius metus. Labai nedaug.

Todėl visi vykdomi energetiniai, transporto projektai Lietuvai labai svarbūs. Energetinio saugumo, konkurencinio patrauklumo didinimas ne tik suteikia galimybę įsigyti energijos išteklių konkurencingomis kainomis, integruotis į Europą, bet ir valstybei, jos ekonomikai suteikia stabilumo apskritai.

– Kokius svarbiausius įvykius išskirtumėte per tuos 25-erius metus?

Z.B.: Vienareikšmiškai: 2004 metais tapome ES ir NATO nariais.

Taip, ES – nevienalytė, kartais nevieninga, neideali, bet ji Lietuvai gyvybiškai būtina ir svarbi. ES paramos lėšos leido stiprinti infrastruktūrą, žemės ūkį. Kai 2020 metais Lietuva jau nebegaus didžiosios dalies ES paramos, manau, tai pajusime stipriai. Todėl labai svarbu efektyviau įsisavinti šio finansinio laikotarpio paramą.

Jei Lietuva nebūtų NATO narė, šiandien būtų labai reali grėsmė sulaukti Rusijos agresijos. – Kas jums kelia didžiausią nerimą? Kokių padaryta klaidų?

Z.B.: Yra trys Lietuvos – soti, skurstanti ir emigravusi. Visos jos tarpusavyje susijusios, bet dažnai atrodo, kad viena apie kitą nieko nenori girdėti, viena kitos nenori matyti.

Nerimą kelia skurdas ir socialinė atskirtis. Statistika šurpi, gyvenimas – dar šurpesnis.

Praėjusių metų pabaigoje ES statistikos tarnyba Eurostatas paskelbė duomenis: beveik trečdalis – 30,8 proc. Lietuvos gyventojų gyvena ties skurdo riba. Pagal tyrimo metodiką, skurdo rizikai priskiriami žmonės, kurių pajamos nesiekia 60 proc. šalies vidurkio. Lietuvos statistikos departamentas pernai paskelbė, kad Lietuvoje žemiau skurdo rizikos ribos gyveno apie 610 tūkst. žmonių: vieno asmens pajamos nesiekė 811 Lt, o šeimos (du suaugę bei du vaikai iki 14 metų) – 1703 Lt per mėnesį.

Tragiški skaičiai. Kai kas iš sočiųjų bando aiškinti, kad tai degradavę asmenys, asocialūs, patys kalti. Kategoriškai nesutinku. Taip, tokių asmenų esama, jų esama kiekvienoje visuomenėje, bet ne 30 proc. visų gyventojų.

Labai neramu ir dėl demografinės situacijos. Neseniai Eurostatas pablogino prognozes Lietuvai. Pačiomis optimistiškiausiomis prielaidomis (kad vaikų gims daugiau, gyvenimo trukmė ilges, o emigracijos banga nurims) 2040-aisiais, kai švęsime 50 metų nepriklausomybės atkūrimo jubiliejų, mūsų šalyje bus telikę du milijonai gyventojų.

– Amžinas klausimas: ką daryti?

Z.B.: Iš dalies atsakymus galime rasti prieš kelias savaites paskelbtose Europos Komisijos (EK) išvadose. Ten skelbiama, kad Lietuvos augimo potencialas susiduria su struktūriniais iššūkiais, kylančiais dėl visuomenės senėjimo, atsirančiančio profesinių gebėjimų trūkumo ir mažų investicijų, ypač į mokslinius tyrimus ir plėtrą. EK taip pat pabrėžia, kad valstybės mokesčių pajamos daugiausia priklauso nuo netiesioginių mokesčių ir darbo jėgos apmokestinimo, o iš aplinkos ar turto mokesčių surenkamų pajamų dalis tebėra nedidelė.

Kitaip tariant, EK teigia, kad norint sumažinti skurdą, pagerinti demografinę situaciją reikia priimti sprendimus: mažiau apmokestinti darbo jėgą, daugiau – turta.

Jei Lietuva nenori sunykti, nori augti, tuos sprendimus reikės priimti. Ir tokiems sprendimams turi pritarti visos trys Lietuvos – sočioji, skurdžioji ir emigravusioji. ■

Juozas Žvirblys

Pasaulis neišmoko 1938–1939 m. pamokų. O Lietuva?

Atmintis. Lietuva suvaidino didžiulį vaidmenį sužlugdant Sovietų Sąjungą, bet šis procesas nesibaigė 1991-aisiais.

„Dabartinis Rusijos elitas mato Sovietų Sąjungos žlugimą ne vien kaip didžiausią geopolitinę katastrofą, bet mano, kad tai nutiko nepaisant istorijos dėsnų. Esą tai atsitiktinumas, ir dabar jie bando sugrįžti į praeitį ir pataisyti, perrašyti Sovietų Sąjungos istoriją“, – „Veidui“ teigia Harvardo universiteto profesorius Serhijus Plochijus (Serhii Plokhii).

Jo knyga „The Last Empire: the Final Days of the Soviet Union“ („Paskutinė imperija: galutinės Sovietų Sąjungos dienos“), kurioje teigiama, kad Sovietų Sąjungą sugriovė ne JAV ar kas kitas, o tuometinių Rusijos ir Ukrainos sovietinių respublikų nesugebėjimas susitarti dėl ateities, sukėlė didžiulį Vakarų susidomėjimą.

„Jaudinanti ataskaita apie ekstremalią akimirką: „Paskutinė imperija“ yra privalomų perskaityti knygų sąrašė dėl savo aktualumo dabartinės krizės kontekste“, – taip knygą apibūdino „The Wall Street Journal“.

„Kaip istorikas, esu šokiruotas, kiek nedaug pasaulis pasikeitė per tą laiką – neišmoko 1938–1939 m. pamokų“, – prisipažįsta pats S.Plochijus.

VEIDAS: Lietuva švenčia nepriklausomybės atkūrimo 25-metį. Viena vertus, tai pasididžiavimo vertas laimėjimas, kita vertus, iki šiol istorikams, ir ne tik, kyla daug klausimų, į kuriuos dažnai atsakoma stereotipiškai ar net pasitelkiant įvairias sąmokslų teorijas. Jūs atlikote didžiulį tyrimą, kurio išdava – knyga „Paskutinė imperija“. Kas, jūsų požiūriu, buvo Lietuvos ir kitų Baltijos šalių nepriklausomybės pradžia?

S.P.: Aš nestudijavau konkrečiai Sąjūdžio. Žvelgiau į įvykius Lietuvoje daugiausia per Sovietų Sąjungos žlugimo prizmę ir manau, kad mano kolegos istorikai Lietuvoje apie to meto įvykius žino kur kas daugiau.

Vienintelis dalykas, kurį galiu papildyti apie įvykius Lietuvoje: Sovietų Sąjunga žlugo dėl nesugebėjimo integruoti ir inkorporuoti teritorijų, kurias užgrobė po Molotovo-Ribbentropo pakto. Turiu omeny Baltijos valstybes, Vakarų Ukrainą bei Moldovą.

Praejusio amžiaus devintajame dešimtmetyje Sovietų Sąjungoje buvo ištis neramu: Vidurio Azija, Kaukazas (pavyzdžiui, Kalnų Karabachas, kuris tapo tautų nesantaikos židiniu). Bet nė vienas iš šių konfliktų nekėlė rimtos grėsmės Sovietų Sąjungos egzistavimui. Įvykiai Sovietų Sąjungos vakaruose ir buvo ta vienintelė grėsmė. Tad Baltijos šalys, ir būtent Lietuva, tapo pagrindine Sovietų Sąjungos dezintegracijos priežastimi.

1990–1991 m. Amerikos pozicija buvo

Pasak Harvardo profesoriaus S.Plochijaus, Sovietų Sąjunga žlugo dėl nesugebėjimo integruoti ir inkorporuoti teritorijų, kurias užgrobė po Molotovo-Ribbentropo pakto

tokia: Sovietų Sąjunga turėtų paleisti Baltijos šalis, o ir SSRS būtų geriau be jų, maištautojų. To šaknys – Jungtinių Valstijų nusistatymas niekada nepripažinti Baltijos šalių aneksijos.

Vis dėlto Sovietų Sąjungai tai buvo neįmanoma įgyvendinti. Tai tuometinis SSRS užsienio reikalų ministras Eduardas Ševardnadzė paaiškino JAV ambasadoriui Jackui Matlockui, kuris 1990-ųjų kovą užsiminė, kad Maskva galbūt turėtų paleisti Lietuvą ir kitas Baltijos šalis. E.Ševardnadzė tiesiai pareiškė, esą bėda ta, kad jėga buvo užimtos ne tik Baltijos šalys. Sovietų Sąjunga buvo sukonstruota taip, kad jeigu suteiksi tam tikrų teisių mažytei Estijai ar mažai Lietuvai, automatiškai tokių pačių teisių paprašys Ukraina, Baltarusija ir Rusija. Beje, taip ir nutiko 1990 m., Rusijai deklaravus savo suverenitetą, ir Ukrainai taip pat.

Taigi tuometis SSRS vadovas Michailas Gorbačiovas negalėjo suteikti, tarkim, Lietuvai net plačios autonomijos, nesukeldamas tokių pačių Rusijos, Ukrainos ar Kazachstano reikalavimų.

Tiesa, iš pradžių jis sutiko su tokiais reikalavimais, bet netrukus visiškai sustabdė šį procesą ir nusprendė susidoroti su nepriklausomybės judėjimais Baltijos šalyse. Tai yra 1991 m. sausio įvykių priežastis. Žinoma, M.Gorbačiovas visada neigė, kad davė įsakymą panaudoti jėgą, bet iš tikrųjų taip buvo.

Viena priežastis, kodėl šios priemonės buvo nesėkmingos, – Lietuvos, Estijos ir Latvijos žmonių mobilizacija.

Vis dėlto labai svarbų vaidmenį suvaidino ir Jungtinės Valstijos. 1991 m. vasario mėnesį tuometis JAV prezidentas George'as Bushas vyresnysis nusiuntė laišką, kurį radau tik prieš kelerius metus ir savo knygoje paskelbiau. Šiame laiške jis labai tiesmukai, kiek tai įmanoma, išaiškino, kas bus, jei karinės jėgos panaudojimui nebus užkirstas kelias. M.Gorbačiovas, tiksliau, jo legitimumas, tarptautinis pripažinimas, jo vykdomos reformos labai priklausė nuo Vakarų pinigų, todėl galiausiai jis buvo priverstas sustoti ir 1991 m. balandį pradėti derybas dėl naujos sąjunginės sutarties. Kartu jis suvokė, kad teises, kurių

reikalavo Baltijos šalis, reikės suteikti Rusijai ir Ukrainai.

Tai buvo pagrindinis vaidmuo, kurį suvaidino Baltijos šalis, būtent Lietuva, sugriaunant SSRS. Galbūt tai labai gerai žinoma ar net per daug išpučiama Lietuvoje, aš to nežinau, bet žinau viena: pasaulis tikrai nelabai ką apie tai žino.

VEIDAS: Jūs daug laiko praleidote archyvuose, susipažinote su autentiškais dokumentais ir susitikote su to laikotarpio veikėjais. Kaip į Baltijos nepriklausomybės judėjimus žvelgė M.Gorbačiovas ir tuometis RSSR vadovas Borisas Jelcinas?

S.P.: Turiu prisipažinti, kad esu labiau susipažinęs su amerikiečių požiūriu. Mano knygos pagrindas – G.Busho Baltųjų rūmų dokumentai, kuriems panaikintas grifas „Slaptai“. Aš taip pat kalbėjaisi su Nicholu Burnsu, kuris dabar yra Harvardo profesorius, o tuomet buvo jaunesnysis JAV saugumo tarybos narys, atsakingas už Baltijos šalis.

Baltijos šalių bendruomenė Jungtinėse Valstijose nuveikė didžiulį darbą mobilizuodamasi ir darydama spaudimą Baltiesiems rūmams. Vien paskaičius G.Busho, Roberto Gateso (tuo metu patarėjas nacionalinio saugumo klausimais ir vėliau Centrinės žvalgybos valdybos vadovas) memuarus susidaro įspūdis, kad jie tikrai buvo nepatenkinti baltijiečių bendruomenių mobilizacija bei Rytų europiečių, tarp jų lenkų, ukrainiečių, kuriuos rėmė konservatyvusis Respublikonų partijos flangas, veikla. Tas nepasitenkinimas labai aiškiai matomas G.Busho memuaruose. Baltijiečiai labai aktyviai reiškėsi spaudoje, Kongrese.

Tačiau Baltieji rūmai turėjo daryti tai, ką turėjo daryti, – užkabinti didesnę žuvį: tai ir tarptautiniai reikalai visame pasaulyje, tarkime, apartheidas Pietų Afrikos Respublikoje, Izraelio ir arabų santykiai, sovietų parama Afganistanui, Kubai. M.Gorbačiovas buvo tas žmogus, su kuriuo jie rado bendrą kalbą ir su kuriuo galėjo kalbėtis, siekiant įgyvendinti JAV tikslus.

Tad baltijiečių mobilizacija Baltiesiems rūmams nebuvo paranki, nes tai kėlė grėsmę M.Gorbačiovo valdžiai ir komplikavo jo santykius su JAV. Tačiau dėl JAV politikos prigimties Baltieji rūmai turėjo su tuo susitaikyti. Tai rodo ir Kongreso priimtos rezoliucijos, kurios vis primena G.Bushui apie padėtį Lietuvoje.

Todėl nuo 1990-ųjų G.Busho administracija, jausdama spaudimą, bandė pasakyti M.Gorbačioviui, kad gal be Baltijos šalių Sovietų Sąjungai bus geriau. Tačiau, kaip ir minėjau, M.Gorbačiovo problema buvo ne tik Baltijos šalis. Jis negalėjo suteikti daugiau laisvių šioms respublikoms, nepaskatinęs tokių pat siekių Rusijoje ir Ukrainoje, kurios buvo „didieji vyrukai“, arba kitaip – SSRS egzistavimo pagrindas.

Mano supratimu, B.Jelcinas į Baltijos šalis, tiksliau, jų atstovus, išrinktus į 1989 m. Sovietų Sąjungos Aukščiausiąją Tarybą, žvelgė kaip į sąjungininkus. Nepaisant savo komunistinių pagrindų, jis buvo liberalių ir demokratiškesnių jėgų lyderis. Po nepriklausomybės paskel-

bimo Baltijos šalių atstovai paliko Tarybą vadovaudamiesi savo nacionalinių interesų dienotvarke ir nenorėjo žaisti SSRS liberalizacijos žaidimo. Tai labai susilpnino B.Jelcino ir Rusijos liberalų pozicijas, nes jie susidūrė su didžiule Vidurio Azijos respublikų atstovų, kuriais manipuliavo ir kuriuos kontroliavo M.Gorbačiovas, opozicija. Tuomet B.Jelcinas savo jėgas nukreipė į Rusijos parlamentą, kur galėjo mobilizuoti liberalias ir demokratines jėgas.

B.Jelcino garbei reikia pasakyti, kad jis liko ištikimas liberalioms ir demokratinėms idėjoms, pripažino Baltijos šalių nepriklausomybę. Tačiau su Ukraina jis elgėsi visiškai kitaip. Iki 1991 m. rugpjūčio pučo buvo sąjunga tarp B.Jelcino Rusijos, Baltijos šalių ir Ukrainos, bet po pučo B.Jelcinas perėmė modelį, kurį G.Bushas siūlė M.Gorbačioviui, – išlaikyti

Baltijiečių mobilizacija Baltiesiems rūmams nebuvo paranki, nes tai kėlė grėsmę M.Gorbačiovo valdžiai. Tačiau dėl JAV politikos prigimties Baltieji rūmai turėjo su tuo susitaikyti.

Sovietų Sąjungą, bet be Baltijos šalių. Tuo pačiu metu, kai pripažino Baltijos šalių nepriklausomybę, Rusija pradėjo grasinti Ukrainos teritoriniam vientisumui. Tad elgesys buvo skirtingas.

Apibendrinant galima teigti, kad M.Gorbačioviui įvykiai Baltijos šalyse buvo pražūtingi. Iš pradžių jis bandė suteikti daugiau laisvių, vėliau ėmėsi jėgos, bet rezultatų vis tiek nepasiekė.

VEIDAS: Jūs esate minėjęs, kad dabartinį konfliktą Rytų Ukrainoje matote kaip Sovietų Sąjungos griūties tęsinį. Ką turite omenyje? Rusijos tolesnė dezintegracija ar atvirksčiai – Rusijos ekspansija? Jūsų teigimu, SSRS griūtis laikotarpiu tarp B.Jelcino ir M.Gorbačiovo šalininkų kalbėta, kad dabar

(1990–1991 m.) reikia gelbėti ekonomiškai nusilpusį SSRS branduolį – Rusiją ir laikinai paleisti kitas sovietines respublikas, bet po 20 metų, kai Rusija ekonomiškai atsigaus, visos SSRS respublikos neva vėl bus surinktos į Maskvos orbitą.

S.P.: Vienas mano knygos pagrindų yra tai, kad aš žvelgiu į Sovietų Sąjungos griūtį kaip į kitų pasaulio imperijų griūties atvejį. Imperijų dezintegracija dažniausiai trunka dešimtmečius ar net šimtmečius. Pavyzdžiui, Otomanų imperija, kurios žlugimas užsitęsė tikrai ilgai. Taip pat pažvelkime į Didžiosios Britanijos ilgai trukusią dezintegraciją.

Iki šiol mes manėme, kad SSRS atveju viskas nutiko labai vėlai ir kartu labai specifinėmis aplinkybėmis: Rusija, imperijos teisių paveldėtoja, ne neteko priėjimo prie išteklių, bet atvirksčiai – gavo visišką jų kontrolę. Tad ši

dezintegracija esą buvo greita, švari, santykinai nekruvina.

Bet dabartiniai įvykiai, bent jau man, rodo, kad per anksti apsidžiaugėme. Rusijos ar SSRS imperijos dezintegracijos procesas yra daug kruvinesnis ir truks ilgiau, nei mes manėme.

Ukraina – tai pagrindas, norint reintegruoti posovietinę erdvę. Rusija nebando atkurti Sovietų Sąjungos ar praeities Rusijos imperijos – ji bando įtvirtinti savo politinę ir ekonominę kontrolę šiame regione.

VEIDAS: Tai jūs sutiktumėte su teiginiu, kad Rusija negali tapti imperija be Ukrainos?

S.P.: Taip, tai viena iš interpretacijų. Kita interpretacija būtų tokia: Ukraina pagal gyventojų skaičių, teritoriją, ekonominę ▶

M.Gorbačioviui įvykiai Baltijos šalyse buvo pražūtingi

Sovietų valdžios planai atsimušę į lietuvių ryžtą

► potencialą buvo antra didžiausia SSRS respublika po Rusijos. Prisiminkime, kaip bent jau B.Jelcinas paaikšino G.Bushui, kodėl SSRS negali toliau gyvuoti be Ukrainos: Ukraina – tai slavų valstybė ir ji suteikia galimybę slavams dominuoti bet kokiaje ekonominiėje ar karinėje sąjungoje. Dėl to be Ukrainos joks reintegracijos projektas neįmanomas.

Būtent todėl Rusija dabar nusprendė eiti va bank ir susigadinti su Vakarais santykius, kurie yra labai svarbūs modernizuojant šalį ir

Rusijos ar SSRS imperijos dezintegracijos procesas yra daug kruvinesnis ir truks ilgiau, nei mes manėme.

užtikrinant normalų jos ekonomikos funkcionavimą. Rusija dabartinį konfliktą mato ne kaip konfliktą su Ukraina, bet kaip konfliktą su Vakarais.

Dar vienas dalykas, kurį norėčiau pabrėžti: SSRS sugriuvo labai greitai, psichologiškai didžioji dalis gyventojų buvo tam nepasirengę ir to neįsivaizdavo, todėl dabar matome tendenciją atkurti Sovietų Sąjungą. Įsivaizduoja-

ma, kad B.Jelcinas buvo girtuoklis ir G.Bushas juo manipuliavo. Taip pat teigiama, kad konfliktas tarp B.Jelcino ir M.Gorbačiovo lėmė SSRS dezintegraciją.

Tai nutiko labai greitai ir labai netikėtai, todėl, kaip praėjusių metų kovą sakydamas kalbą pareiškė Vladimiras Putinas, tai galima ištaisyti. Jei B.Jelcinas nebūtų tiek daug gėręs, jei M.Gorbačiovas būtų šiek tiek gudresnis ar lankstesnis, esą viso to būtų buvę galima išvengti. Tai išgalėjęs požiūris, kad galima

sugrįžti ir viską „ištaisyti“. Tai ir yra didžioji grėsmė. Dabartinis Rusijos elitas mato Sovietų Sąjungos žlugimą ne vien kaip didžiausią geopolitinę katastrofą, bet mano, kad tai nutiko nepaisant istorijos dėsnų. Esą tai atsitiktinumas ir dabar jie bando sugrįžti į praeitį ir pataisyti, perrašyti Sovietų Sąjungos istoriją.

Tad nenuostabu, kad Ukraina, kuri suvaidi-

no didžiausią vaidmenį žlungant Sovietų Sąjungai, atsидūrė dabartinių įvykių centre.

VEIDAS: Kur veda tokia Rusijos politika ar iliuzijos? Kokias pasekmes galėtume prognozuoti?

S.P.: Nemanau, kad Rusijos politika kaip nors pasikeis, kol V.Putinas bus valdžioje. Jis nustatė šį kursą, ir atrodo, kad tiki tuo, ką daro. Kartu jis visiškai kontroliuoja Rusiją bei jos žiniasklaidą, todėl gali įveikti ekonomikos sunkmečio ir kitus politinius iššūkius.

Tačiau jei kalbame apie Rusijos, kaip valstybės, interesus, tai pražūtingas kelias. Neturiu abejonų, kad tada, kai V.Putino neliks valdžioje (ir nesvarbu, kas jį pakeis – ar tai bus jo aplinkos žmogus, ar ne), naujas lyderis turės iš naujo įvertinti šį kursą. Jau dabar matome, kad Kazachstanas ir Baltarusija labai nerimauja ir bando atitolti nuo Rusijos.

O pati Rusija taip ir nesusitaikė su Baltijos šalių praradimu, nepaisant to, kad jos yra Europos Sąjungoje ir NATO. Ji su šiomis šalimis elgiasi kitaip nei su Lenkija ar Vengrija. Pavyzdžiui, pirma kibernetinė ataka surengta

prieš Estiją. Tad po Baltarusijos ir Kazachstano Baltijos šalys yra pažeidžiamiausios ES bei NATO narės.

Manau, kad jūsų šalyje politikai tai puikiai supranta. Tai paaiškina labai svarbų Lietuvos vaidmenį stengiantis išspręsti krizę Ukrainoje. Mano nuomone, tai teisingas situacijos suvokimas ir adekvati reakcija į tai, kas vyksta.

VEIDAS: O kaip galima paaiškinti Baltijos šalių atsiradimą NATO? Kodėl Rusija 2004-aisiais leido, kad taip įvyktų, juk V.Putinas jau buvo valdžioje?

S.P.: Narystės procesą Baltijos šalys pradėjo dar dešimtajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje ir 2004 m. tapimas NATO bei ES narėmis buvo to laikotarpio, kai Rusija vykdė daug liberalesnę politiką, rezultatas, o ir integracijos traukinys judėjo nesustabdomai. Be to, V.Putinas buvo užsiėmęs kitais dalykais – bandė stabilizuoti šalies ekonomiką.

Rusijos politika NATO ir ES atžvilgiu radikaliai pasikeitė 2008-aisiais, kai atsirado rimta galimybė, kad Gruzija ir Ukraina gaus kvietimą įstoti į NATO. Iki tol Rusija bandė kristalizuoti savo naująją politiką.

Rusija savo viduje dabartinius įvykius aiškina maždaug taip, kad bando sustabdyti NATO priartėjimą prie Rusijos sienų. Tai visiškai netiesa, nes po 2008 m. NATO viršūnių susitikimo Bukarešte ir karo Gruzijoje Ukrainos ir Gruzijos narystė NATO daugiau nėra svarstoma. Nėgana to, Ukraina nebuvo laikoma ir rimta kandidatė į ES. Klausimas buvo tik dėl Asociacijos sutarties.

V.Putinas ne bandė stabdyti Vakarų plėtrą Rytų kryptimi, bet stengėsi sukurti ir konsoliduoti savo ekonominį, karinį bei politinį bloką, kuris padėtų jam bendrauti su ES bei Kinija. Tačiau įvykiai Ukrainoje nėra gnyba, o atvirksčiai – puolimas, bandymas sukurti kažką, ką kontroliuotų Rusija.

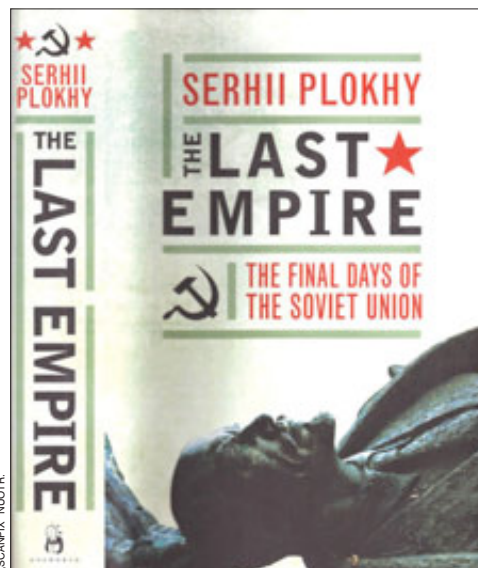
VEIDAS: Kaip paaiškintumėte dabartinius skirtumus tarp Baltijos šalių ir Ukrainos, Baltarusijos ar Gruzijos? Juk visi lyg ir pradėjome nuo to paties – SSRS žlugimo?

S.P.: Pagrindinis skirtumas tarp šių šalių išsivystymo – nacionalinio identiteto lygis. Lietuviai labai gerai žino, kas jie yra ir kad jie tikrai ne rusai. Baltarusijoje taip nėra. Tokio supratimo nėra ir tam tikrose Ukrainos dalyse.

Stiprus ir visuomenėje įsitvirtinęs nacionalinis identitetas labai svarbus siekiant visuotinio sutarimo dėl bendrų tikslų. Tuomet visuomenė gali išlaikyti išbandymus, susijusius su ekonomikos reformomis, ar mobilizuotis siekdama užsienio politikos tikslų. Toks solidarumas lietuviams padėjo labai sunkiais laikais.

Žinoma, labai svarbu, kad Baltijos šalys turėjo, nors ir trumpą, nepriklausomybės laikotarpį tarpukariu. Tačiau yra nacija, yra jos istorija.

Dabar ukrainiečiai išgyvena labai įdomaus projekto kūrimo procesą. Aš nežinau, ar jis bus sėkmingas, ar ne. Tai politinės nacijos, kuri tiesiogiai nesujusi su kalba ar kultūra, kūrimas. Pavyzdžiui, abi kariaujančios pusės Donbase kalba rusiškai. Jei kalbėtume tik apie Vakarų Ukrainą, tuomet galbūt kelias

S.Plochijaus „Paskutinė imperija“ – privalomų knygų sąrašė

būtų toks pat kaip Lietuvos.

VEIDAS: Kalbėjote apie Baltųjų rūmų politiką SSRS žlugimo laikotarpiu, o kaip apibūdintumėte dabartinę JAV užsienio politiką, jų interesus posovietinėje erdvėje?

S.P.: Pagrindinis dabartinės JAV prezidento administracijos tikslas – pasitraukti iš konfliktų, į kuriuos Jungtinės Valstijos įsivėlė per prieš tai buvusio prezidento kadenciją. Ji siekia susikoncentruoti į save, savo ekonomikos atgaivinimą po krizės, todėl išitraukimas į pasaulio reikalus vertinamas labai atsargiai.

Kita vertus, realybė tokia, kad Jungtinės Valstijos faktiškai yra vienintelė supergalybė. Amerika ir ES dėl ekonominių priežasčių susiduria su rimtu iššūkiu veikti kartu. Be to,

ES visiškai neturi karinių raumenų ir situacija Rytų Europoje, Ukrainoje suvedama tik į politinius bei ekonominius santykius. To neužtenka. Todėl atsiranda didžiulis poreikis išitraukti JAV.

Šiandien mes matome skilimą Vašingtone tarp tų dviejų vizijų ir požiūrių į Amerikos vaidmenį pasaulyje. Viena vertus, nerimaujama dėl tolesnio JAV karinio ar panašaus išitraukimo, užsienio politikos oportunisto, kaip nutiko anksčiau. Kita vertus, situacija reikalauja, kad tokia ekonominė ir karinė galia išitrauktų į tarptautinės tvarkos atkūrimą, nes tai, kas vyksta dabar, yra didžiausia grėsmė tarptautinei tvarkai. Kai kas net linkę sakyti, kad tokios tvarkos jau nebėra: invazija, teritorijos aneksija ir visų įmanomų sutarčių pažeidimai, tarp jų – ir dėl branduolinės ginkluotės bei jos neplatavimo.

Tai pati didžiausia grėsmė tarptautinei tvarkai, kokią iki šiol esame patyrę, todėl egzistuoja poreikis Jungtinėms Valstijoms išitraukti. Tiesa, tam tikra prasme jos išitraukusios, bet kartu išlieka abejingos. Rusija norėtų turėti reikalą tik su susiskaldžiusia Europa, o ne su vieningomis Jungtinėmis Valstijomis.

Žvilgtelėjus į derybas dėl taikos Rytų Ukrainoje tampa aišku, kokie yra ES vidaus, JAV ir ES santykiai, ko galima tikėtis iš Kinijos, kuri nuošalyje viską įdėmiai stebi.

VEIDAS: Kai kurie dabartinę situaciją linkę lyginti su padėtimi prieš Antrąjį pasaulinį karą. Kokius istorinius metus jums, kaip istorikui, primena dabartis?

S.P.: Manau, kad dabar esame arčiausiai 1938–1939 m., ir kaip istorikas esu šokiruotas, kiek nedaug pasaulis pasikeitė per tą laiką, neišmoko 1938–1939 m. pamokų. ■

Evaldas Labanauskas, JAV

Vis dėlto, mūsų šalyje dar yra žmonių, kurie jaučia nostalgiją sovietmečiui.

Universitetas, išaugęs su šalies nepriklausomybe

Švietimas. Mykolo Romerio universitetas (MRU) yra viena iš kelių šalies aukštųjų mokyklų, neturinčių priešistorės sovietinės okupacijos laikotarpiu, trukusiu iki 1990 m. Šiandien universitetas – antras pagal dydį šalyje, turi arti tūkstančio dėstytojų ir per 19 tūkst. studentų, studijuojančių teisę, ekonomiką, viešąjį administravimą, informatiką, politikos ir komunikacijos mokslus, viešąjį saugumą. Ši aukštoji mokykla – išskirtinis universiteto ir Lietuvos nepriklausomybės raidos sąsajos pavyzdys.

Per du savo gyvavimo dešimtmečius Mykolo Romerio universitetas padarė didelį poveikį net kelioms esminėms šalies visuomenės sritims: prisidėjo prie demokratinės viešojo saugumo sistemos kūrimo, prie teisės reformos, prie viešojo administravimo aplinkos profesionalizavimo.

Viena svarbiausių universiteto sėkmingos raidos ir indėlio į demokratinės visuomenės raidą atramų per abu raidos dešimtmečius buvo tarptautiškumas. MRU pirmasis Lietuvoje užregistravo jungtines studijų programas su partneriais iš Suomijos, Austrijos ir Prancūzijos, vienas pirmųjų atliko Europos universitetų asociacijos auditą.

Šiuolaikinis aukštasis mokslas kuo toliau, tuo labiau įgyja tinklinį pobūdį, taigi atsilaukti tarptautinėje konkurencinėje kovoje galima tik įsitraukus į globalius partnerystės tinklus.

MRU sėkmingai veikia konkurencinėje aplinkoje, integruodamasis į globalią Europos ir pasaulio aukštojo mokslo erdvę, jungdamasis į tarptautinius tinklus ir megatinklus. Universiteto skiriamasis požymis – atvirumas naujovėms, pažangiausių pasaulio vadybos metodų taikymas. Šiuo metu MRU turi daugiau kaip 200 akademiinių partnerių visame pasaulyje.

„2014 m. MRU įkūrė stiprų tarptautinį konsorciumą su Pietų Korėjos Dongseo, Japonijos Josai, Kinijos Huazhong, Anglijos Midlseko, Italijos Bolonijos ir Kroatijos Zagrebo universitetais, prie konsorciumo prisijungė ir Švedijos Linėjaus universitetas. Išjungėme į Eurazijos megatinklą, kuris vienija apie 4,5 mln. studentų“, – pabrėžia MRU rektorius prof. dr. Alvydas Pumputis.

Numatoma daugiausiai bendradarbiauti mokslo srityje, teikti dvigubus, trigubus, o gal net konsorciumo diplomus.

MRU yra vienas iš lyderių šalyje pagal studentams teikiamą pažangiausios tarptautinio išsilavinimo formos – jungtinių studijų programų su kitų šalių universitetais, pasiūlą. 2012 m. įkuriant naują Socialinių technologijų fakultetą dalyvavo Jungtinės Karalystės Londono Midlseko universitetas. Fakulteto sudėtyje 2013 m. rudenį pradėjo veikti jungtinė MRU ir Midlseko universiteto Verslo ir medijų mokykla (Mykolas Romeris University – Middlesex University Business and Media School (BMS)), vykdanči perspektyvias dviejų diplomų ekonomikos, informatikos, vadybos ir komunikacijos kryptių studijų programas.

Numatydamas, kad šalies visuomenė stovi

Mykolo Romerio universitetas per daugiau kaip dvidešimt metų įsiveržė į akademinę universitetų lygą, į kurią kiti žingsniavo šimtmečiais.

ties tapimo globalios visuomenės dalimi slenksčiu, kad šiandieniniams studentams teks dirbti daugiakultūroje darbo rinkoje, globalaus idėjų ir intelekto judumo aplinkoje, universitetas užsibrėžė visas savo antros pakopos studijų programas paversti jungtinėmis su kitų šalių universitetais.

Pastaruoju metu Universitetas ypač krypta į Azijos regioną. Gerai suvokiant, kad dabar čia diktuojamos pažangos mados. Intensyviai bendradarbiaujama su Japonijos, Kinijos, Indijos, Indonezijos, Tailando, Malaizijos universitetais. Šiame kontekste ypač reikšmingi žingsniai buvo žengti bendradarbiaujant su Pietų Korėja. Štai su Dongseo universitetu parengta bendra dviejų diplomų jungtinė bakalauro studijų programa „Skaitmeninis turinys“. Joje dvejus metus studentai studijuoja MRU, kitus dvejus – Pietų Korėjoje. Vienas pagrindinių ilgalaikių regioninių Mykolo Romerio universiteto projektų bendradarbiaujant su Azijos regionu yra Korėjos Karaliaus Sedžiongo instituto steigimas. Mykolo Romerio universitete toks institutas 2014 m. įsteigtas pirmasis Šiaurės Europoje. Jis ne tik skleidžia Korėjos kultūrą ir kalbą, bet ir tampa verslo centru bendraujant su šia išskirtine Azijos šalimi.

Universiteto įstakas puikiai prisimena MRU profesorius emeritas Vytautas Pakalniškis, pirmaisiais atkurtos nepriklausomybės metais dirbęs Atkuriamojo Seimo Juridiniame skyriuje, ministro pirmininko pavaduotoju, teisingumo ministru. „Buvo įkurta Vilniaus policijos akademija, buvo žengti pirmieji žingsniai kuriant demokratinės valstybės policiją – ne kaip represinę struktūrą, o kaip paslaugų visuomenei teikėją. Tai buvo universiteto pradžių pradžia“, – pasakoja profesorius.

Sukurti savas viešosios tvarkos palaikymo pajėgas, suformuoti ikiteisminio tyrimo specialistų korpusą, buvo vienas skubiausių atkurtos Lietuvos Respublikos uždavinių. 1991 m. Seimas patvirtino Lietuvos policijos akademijos (LPA) statutą, ir LPA tapo visiškai autonomiška aukštąja mokykla.

Jaunoje demokratinėje Lietuvos visuomenėje nepaprastai trūko teisės, viešojo valdymo ir vadybos specialistų. Viešojo administravimo srityje keletą metų buvo susidarys beveik visiškai profesionalų rengimo vakuumas.

„Palyginus, kiek teisininkų tenka šimtui tūkstančių Lietuvos gyventojų, anuomet skaičiai nuo išsivysčiusių Vakarų šalių skyrėsi dešimti-

mis kartų“, – sako V.Pakalniškis, kuris, antrą kartą tapęs teisingumo ministru, kuravo teisinio švietimo sritį, o nuo 2000 m. ir pats dirbo šioje aukštojoje mokykloje.

1997 m. aukštosios mokyklos pavadinimas pakeistas į Lietuvos teisės akademiją (LTA). Nuo pat pirmųjų žingsnių naujoje aukštojoje mokykloje buvo plėtojama demokratinė teisės doktrina, priešpriešinama totalitarinės valstybės teisiniui paveldui. Jos branduoliu tapo žmogaus teisių ir valstybės, kaip paslaugos visuomenei, nuostatos. Studijų programos pagrindu tapo konstitucinės teisės, civilinės, privatinės, administracinės teisės, tarptautinės teisės, verslo teisės disciplinos, analizuojančios ir modeliuojančios naująją demokratinę visuomenę.

„Netrukus paaiškėjo, kad profesūros stygius, kurį skeptikai laikė naujos aukštosios mokyklos trūkumu, tapo pranašumu: jauni žmonės, kurie mokydami kitus mokėsi ir patys, vienas po kito tapo daktarais, docentais, profesoriais. Teisės ir vadybos studijos pradėjo sparčiai plėtotis“, – pasakoja V.Pakalniškis.

Šalia tradiciškai išplėtotos baudžiamosios teisės ir kriminalistikos buvo išvystyta penitencinė teisė, kurią vėlesniais universiteto raidos etapais papildė socialinio darbo, psichologijos, andragogikos disciplinos. Kaip ir viešojo saugumo reformos atveju, buvo programiškai vadovaujamosi Vakarų teisinės tradicijos atgavimu.

Ypač daug dirbta atkuriant privatinės nuosavybės teisės sritį, kuri sovietmečiu buvo sugriauta. Kad Lietuvoje galėtų egzistuoti privati nuosavybė, mokslininkai ir teisininkai turėjo atkurti visą teisinę ir vadybinę infrastruktūrą.

„Universitetai buvo nepasiruošę privatinės teisės nei dėstyti, nei įsitraukti į valstybei reikiamų studijų programų kūrimą. Dėdami dideles pastangas, bandėme kurti principinius nuostatus, kurių pagrindu buvo galima mokytis, kaip privačios nuosavybės pagrindu, rinkos sąlygomis formuoti ekonominius santykius“, – prisimena profesorius.

Stiprios ir valstybiškai orientuotos socialinių mokslų mokyklos padėtis šiuo požiūriu buvo palanki. Teisinių rengimas joje nuo pat pradžios buvo susietas ir su viešojo valdymu. Greta pirmosios grynos teisės studijų programos buvo įsteigta teisės ir valdymo programa,

Viena svarbiausių universiteto sėkmingos raidos ir indėlio į demokratinę visuomenės raidą atramų per du plėtros dešimtmečius buvo tarptautiškumas.

skirta teisiškai kompetentingiems valstybės tarnautojams rengti.

Šalia teisinių programų valstybiniame aukštojo mokslo programų registre įregistruotos viešojo administravimo, socialinio darbo programos. Viešojo administravimo studijos atsispyrė nuo tradicinės teisinės valdininkų rengimo koncepcijos. Tačiau studijų programas universiteto mokslininkai papildė novatoriškomis naujojo viešojo valdymo ir viešosios politikos teorijomis, pagrįstomis policentrinės pilietinės visuomenės kategorijomis.

„Vadyba naujoje valstybėje ilgokai buvo naujas ir menkai pažįstamas terminas. Pradėję plėtoti šiuos mokslus, mes ir patys daug ko mokėmės. Vadybos ir teisės, kurios buvo grindžiamos visų pirma mokslu, srityje pasiekta puikių rezultatų“, – sako V.Pakalniškis.

Taigi šios aukštosios mokyklos viešojo administravimo, politikos mokslų ir vadybos kryptių mokslininkai prisidėjo prie svarbiausių pastarojo dešimtmečio valstybės valdymo reformų: mokslininkai dalyvavo rengiant naują Valstybės tarnybos įstatymą, kūrė savivaldos reformos, regioninio valdymo, valstybės tarnybos veiklos vertinimo koncepcijas. Ši nauja niša lėmė spartų mokyklos augimą.

Per pirmąjį veiklos dešimtmetį studentų padaugėjo nuo 700 iki 4,3 tūkst., o 2004 m. jau vien Valstybinio valdymo fakultete studijavo beveik 5,5 tūkst. studentų. 2000 m. LTA tapo Lietuvos teisės universitetu (LTU).

LTU tapo vyraujančia šalies viešojo administravimo srities mokykla. 2004 m. pabaigoje ji dar kartą pakeitė pavadinimą ir tapo Mykolo Romerio universitetu (MRU). Pavadinimu universitetas išlaikė sąsają su savo teisininkus rengiančios aukštosios mokyklos istorija, tačiau kartu įformino ir naują raidos etapą – tapimą plataus spektro socialinių mokslų universitetu.

Įsitvirtinus teisininkų ir viešojo administravimo tarnautojų rengimo rinkoje, svarbiausiais universiteto veiklos orientyrais tapo atvirumas laisvos visuomenės poreikiams. Pradėtos plėtoti populiarūs psichologijos, ekonomikos, finansų, vadybos, politikos mokslų, informatikos, komunikacijų ir kūrybinių industrijų studijų kryptys. Greta valstybinio sektoriaus universitetas ėmė vis labiau dirbti laisvajai rinkai, privačiam sektoriui, vadovaudamasis ne tik valstybės institucijų bet ir privataus verslo interesu.

Savo ištakose buvęs visiškai nuo valstybės užsakymo priklausoma aukštąja mokykla, šandien universitetas iš privačių šaltinių surenka 76 proc. savo biudžeto pajamų, o studentų skaičius 2008 m. viršijo 22 tūkst. Taip universitetas praktiškai įrodė savo pajėgumą teikti rinkoje konkurencingą išsilavinimą.

Universitetas pastaruoju metu intensyviai stiprina socialinių technologijų idėją, kuri leidžia sieti technologinius ir socialinius bei humanitarinius mokslus. 2013 m. MRU vyko Lietuvos pirmininkavimo Europos Sąjungos Tarybai tarptautinė konferencija „Socialinių ir humanitarinių mokslų horizontai“. Joje pasirašyta Vilniaus deklaracija, kurios svarbiausias akcentas – integruotas požiūris ir tarpdiscipliniškumas, technologinių, fizinių ir socialinių bei humanitarinių mokslų bendradarbiavimas. Suprantama, modernios technologijos padeda žmogui gyventi, tačiau jos jokių būdu neišspręs visuomenės problemų. Žinių visuomenėms būtinas savęs pažinimas, o socialiniai ir humanitariniai mokslai yra raktas į tą pažinimą.

Tarp universiteto strateginių tikslų – tarptautinių jungtinių studijų programų ir naujų, pagal rinkos poreikius sumodeliuotų nacionalinių studijų programų kūrimas, nuotolinių studijų plėtra, įsitvirtinimas tęstinių studijų rinkoje, mokslingumo didinimas. ■

Rasa Vaitkevičienė

MRU profesorius emeritas V.Pakalniškis mena dabartinio universiteto ištakas ir džiaugiasi milžiniška per du dešimtmečius pasiekta pažanga

„Tarptautinis atvirumas ir tapimas globalios besimokančios visuomenės dalimi reiškia ne tik naujų tarptautinių idėjų perėmimą, bet ir jų kūrimą. Žengiamo ir į šią brandos pakopą“, – sako MRU rektorius prof. A.Pumputis.

Ar esame tvirti katalikai?

Tikėjimas. Ar iš tikrųjų mes jau tokie dideli krikščionys? Ar nėra taip, kad Lietuvą didžiai krikščionišku kraštu laikome greičiau jau iš savotiškos inercijos, o ne remdamiesi objektyviais faktais?

Visuomenėje kilus klausimų dėl vieno ar kito sprendimo, reiškinio moralumo, labai greitai išgirstame tokių frazių, kaip „Lietuva – krikščioniškas kraštas, todėl...“ Lietuvos krikščioniškumas yra absoliuti tiesa, kurios kvestionuoti visiškai nepriimtina.

Tačiau apklausos bei statistika rodo, kad tikroji situacija kitokia: Lietuvą galime vadinti nebent proginių krikščionių kraštu. Nors vien katalikais save laikantių lietuvių yra beveik 80 proc., iš jų tik labai nedidelis procentas reguliariai lankosi mišiose. Dauguma savo katalikiškumą prisimena tik per šventes, laidotuves ar krikštynas. Vis dėlto paklausti jie nedvejodami atsako: „Mes katalikai, ir dargi neblogi katalikai!“

Kodėl tuomet mes vis dar savotiškai apgaudinėjame save? Ar religijos svarba šiuolaikinėje visuomenėje menksta? Kaip tai keičia mūsų visuomenę, o sykiu ir pačią Bažnyčią?

Sekmadienio mišios vienoje provincijos bažnyčioje. Pustuštė bažnyčios tikrai nepavadinsi, bet ir laisvų vietų ant suolų pakankamai daug. Didžioji

Kunigas A. Peškaitis OFM: „Aš kartais juokiuosi, kad „nepraktikuojantis katalikas“ yra labai įdomus apibūdinimas. Aš gal tada esu nepraktikuojantis verslininkas. Taip juk nebūna.“

dalis besimeldžiančiųjų – vyresnio amžiaus moterys, skrupulingai besilaikančios apeigų tvarkos. Šios moterys bažnyčioje – bene kiekvieną sekmadienį. Daugelis kitų besimeldžiančiųjų gerokai retesni svečiai. Sekmadienio mišiose jie apsilanko priartėjus kokio nors giminaičio mirties metinėms arba susipratus, kad seniai nebūta bažnyčioje. Kita kartą jie čia tikriausiai apsilankys artėjant Velykoms, gal Žolinei ir, savaime suprantama, Kūčioms. Per jas bažnyčia atrodo visiškai kitaip.

Tada sudėtinga susirasti ne tik sėdimąją vietą, bet ir kamputį, kuriame stovėdamas galėtum matyti kunigą. Kitaip tariant, per didžiąsias šventes bažnyčia iš erdvios staiga virsta itin ankšta.

Mūsų pašnekovas 24-erių Dovydas sekmadienio mišiose retas svečias. Jo metinius apsilankymus bažnyčioje būtų galima nesunkiai suskaičiuoti vienos rankos pirštais. Vizitų priežastys tradicinės: šventės, metinės ir, jeigu jau taip atsitinka, laidotuvės ar krikštynos. Tuo Dovydo religinis gyvenimas ir apsiriboja, tačiau nei ateistu, nei agnostiku jis savęs nevadina. Dovydas – tikintis, Romos katalikų bažnyčios narys. Kodėl tada bažnyčioje jis toks retas svečias? Dažniau lankytis tiesiog nemažai reikalo. Dabartinio religinio gyvenimo esą visiškai pakanka, o staiga tapti ateistu jis irgi neketina. Juk jis tiki Dievą.

Dovydą galima pavadinti tipiniu proginiu kataliku. Šis terminas neturi griežtesnio apibrėžimo, bet sociologai jį vartoja kalbėdami apie žmones, kurie formaliai priklauso Katalikų bažnyčiai, bet jos gyvenime praktiškai dalyvauja labai minimaiai. Kitaip sakant, forma yra, bet turinio – ne.

VDU Katalikų teologijos fakulteto dėstytojas doc. dr. Artūras Lukaševičius sako, kad proginis katalikas tenkinasi išoriniais krikščioniškumo bruožais: „Tai būtų žmogus, kuris yra priėmęs sakramentus – dažniausiai krikšto, pirmosios komunjijos ir sutvirtinimo. Taip pat augdamas jis yra šiek tiek gavęs katalikiškosios patirties, pavyzdžiui, per švenčių šventimą. Vėliau jo gyvenime katalikiškumo išorinių požymių mažėja, ir sykiu vidinės nuostatos susivėlia, tampa nebe tokios aiškios. Jo gyvenime lieka tam tikrų išorinių katalikiškumo atributų. Pavyzdžiui, jis švenčia Vėlines, Kūčias. Jeigu kas paklaustų, jis atsakytų esąs katalikas. Neretai jis netgi save laiko jeigu ne geru, tai bent jau labai normaliu kataliku.“

Šis žmogus savo katalikiškumo sąmoningai dažniausiai neprisimins, nors ištikus bėdai ar įtampai jis, tarkime, trumpam prisimena maldos praktiką. Katalikiškumas taip pat nesąmoningai, giluminiu lygmeniu, pačiam žmogui net to nežinant, atlieka tam tikrą vaidmenį. Kai tik paliečiamos kokios aktualios politinės realijos, moraliniai įsitikinimai, žmogus net pats to nesuvokdamas savaime suprantamai užima poziciją, kuri, atidžiau pasižiūrėjus, yra ženkliai katalikiškos pakraipos. Vis dėlto problemai ir svarbiam klausimui išnykus religija vėl nustumiamą į giluminį lygmenį.

Pranciškonų brolis kunigas Arūnas Peškaitis OFM neatsitiktinai proginių katalikų tikėjimą palygina su gemalo stadija. „Universalau apibrėžimo nėra, tačiau, aišku, sociologai proginiu kataliko terminą vartoja. Galima sakyti, kad proginis, arba kultūrinis (kartais vartojamas ir toks terminas), katalikas yra tas, kuris priskiria save krikščioniškajam tikėjimui ar konkrečiai Katalikų bažnyčiai, bet praktiškai nepraktikuoja tikėjimo. Jo tikėjimas lieka tokioje gemalo stadijoje. Jis nesigilina į patį tikėjimą, jo turinį, į tai, ko moko Bažnyčia, kas yra Kristus. Man, kaip kunigui, toks išpūdis, kad pro toki žmogų malonė tiesiog praeina. Evangelijoje yra tokia vieta, kurioje kalbama apie negilias šaknis. Toks žmogus ateina į bažnyčią vieną du kartus per metus. Dar per laidotuves, santuokas. Tačiau yra kažkokia kultūrinė aplinka, kuri verčia tą žmogų sakyti, kad jis yra katalikas.

Tarp tų žmonių yra tokių, kurių vertybės labai panašios į krikščioniškas, tačiau yra ir tokių, kurie su krikščionybe nieko bendro neturi. Jie tik laiko savo krikščionimis ir atsiradus progai ateina į bažnyčią“ – aiškina kunigas.

Jo teigimu, sekmadienį besimeldžiančiųjų minioje atpažinti proginį kataliką ne taip ir sunku. Eiliniams sekmadieniams daugiausia ateina tie, kurie tikrai praktikuoja tikėjimą. Tačiau būna mišios už mirusiųjų, ir tada padaugėja žmonių, kurie ateina būtent tokiomis progomis. Proginis katalikus lengviausia atpažinti ne iš veidų, o iš to, kad jie nežino, kaip atsakyti kunigui, nedalyvauja liturgijoje. Jie tyli. Tai kunigui labai aiškiai matoma.

Vis dėlto konkrečiai durti pirštų ir įvardyti, kad vienas ar kitas žmogus yra proginis katalikas, nėra taip paprasta. Kas apskritai yra katalikas? Ką reiškia juo būti? A.Lukaševičius pabrėžia, kad tai tikrai nėra lengvas klausimas, nes nėra aiškių kriterijų. „Vienas toks kriterijus, kuris dažniausiai taikomas per apklausas, yra ar pats žmogus save priskiria prie katalikų. Jeigu taip, tai jis ir laikomas kataliku. Tačiau gilinant labiau reikia paklausti, kokių pagrindų jis tai daro. Čia jau patenkame į teologijos ir religijotyros sferas. Kitas, labiau pagrįstas kriterijus būtų krikštas. Jeigu žmogus krikštytas katalikų bažnyčioje, tai jis, iš teologinio taško žvelgiant, yra katalikas. Tačiau ir šis kriterijus yra atsietas nuo gyvenimo bei mąstymo būdo. Pagal šį kriterijų ir Stalinas, ir Hitleris buvo krikščionys. Tačiau pats krikšto faktas juk nesusisieja su žmogaus pasirinkimais, vertybėmis. Tada jau patenkame į trečią sferą. Kiek žmogaus gyvenimoje ir mąstymoje reiškiasi katalikiškumas? Čia jau būtų giliausia plotmė. Pagal šitą kriterijų žmonių, kurių gyvenimo būdas atitinka kataliko parametrus, yra tikrai ne 80 procentų. Net kalbos nėra“, – tikina docentas.

Kokia dalis Lietuvos gyventojų tuomet atitinka šį kriterijų? Vienas paprasčiausių parametrų, kaip pamatuoti katalikiškumą, yra sekmadienio mišių lankymas. Čia mes turime labai stabilų rodiklį – 13 proc. Būtent tokia dalis iš tų 80 proc. Lietuvos gyventojų, kurie laiko save katalikais, reguliariai dalyvauja mišiose.

Toks mažas skaičius gali išgąsdinti ir priversti paklausti: gal tai rodo religijos nykimą? A.Peškaitis nieko itin naujo čia neišvelgia. Pasak jo, visais laikais tikrai praktikuojančiųjų būdavo mažuma. „Jėzus Evangelijoje sako: „Nebijok, mažoji kaimene.“ Tuo kreipiniu jis pasako, kad tikrai tikintys žmonės niekada nesudarys daugumos. Net ir tada, kai buvo labai įprastas reiškinys sekmadieniais vaikščioti į bažnyčią ir gyvenimas buvo bendruomeniškesnis, realiai išpažįstančių tikėjimą žmonių buvo nedaug. Ilgą laiką, net ir viduramžiais, vyravo nuostata, kad visi pasauliečiai nueis į skaiстыklą, ten degs, bet galiausiai kaip nors prasispraus į dangų. Evangelijų patarimai – atseit ne pasauliečiams, o vienuoliams. Skirtumas tas, kad tuomet tie proginiai katalikai vis tiek ateidavo į bažnyčią kiekvieną sekmadienį. Dabar jie ateina kartą ar du per metus. Kartais iš viso neateina. Jie sako širdyje turintys Dievą, ir jiems to gana. Manau, jog proginės katalikybės reiškinys atsiranda dėl to, kad žmogus prasilenkia su Dievo malone. Aš nežinau, kaip ir kodėl taip atsitinka. Kiekvienas atvejis skirtingas. Tačiau kai prasielenki su

Dievo malone, ėjimas sekmadieniais į bažnyčia gali būti nebent tradicija ar pareiga. Nors ir šių dalykų šiuolaikinis žmogus nesilaiko. Postmodernioje visuomenėje nepakanka to fakto, kad močiutė ėjo į bažnyčia. Nėra prasmės“, – svarsto kunigas.

Pasak jo, tikėjimas, religinis gyvenimas yra šalia proginio kataliko, bet dažniausiai ir būna tik šalia. „Proginis katalikas tos Dievo malonės kažkaip išvengia. Gal jis nusisuka nuo jos, gal tiesiog nekreipia dėmesio. Jis pasineria į šiuolaikinės visuomenės rūpesčius, džiaugsmsus ir pasiūlymus. Svarbiausia – vartoti, vartoti, vartoti... Tačiau kai paklausia jo per gyventojų surašymą, jis atsako – katalikas. Todėl man tie statistiniai duomenys kartais ir atrodo keisti. Gal reikėtų paklausti giliau, kas yra katalikas. Pasakyti, kad esi katalikas, juk nieko nereiškia. Aš juk galiu pasakyti, kad esu jūreivis. Na, ir kas? Aš kartais juokuoisi, kad „nepraktikuojantis katalikas“ yra labai įdomus apibūdinimas. Aš gal tada esu nepraktikuojantis verslininkas. Taip juk nebūna“, – stebisi A. Peškaitis.

A. Lukaševičius pastebi, kad proginė katalikybė yra indiferentiškumo vaikas. Ji yra bendro visuomenės nesidomėjimo religija pasekmė. Paties nesidomėjimo priežastis jis mato dvejopas: „Be abejo, prie priežasčių tikrai būtų komunistinė diktatūra. Penkiasdešimt metų davė savo vaisių. Katalikiškumo samprata ir įvaizdis buvo ir tebėra kaip reikiant iškreiptas. Žmonės susidarė labai daug iškreiptų katalikybės įvaizdžių. Jie tokie ir tebelieka. Tai viena priežasčių, kodėl žmonės negeba judėti rimtesnio katalikiškumo link. Jų samprata yra kreiva. Kita ženklī įtaka – Vakarų pasaulio sekuliarumas, kuris daugiausia yra ateistinis. Tačiau tas ateizmas Vakaruose diegtas ne priverstiniu būdu, o per vartotojiškos visuomenės augimą. Tokioje visuomenėje Dievas nustumiamas į privačią sferą: jeigu nori, gali tikėti ir praktikuoti, bet šiaip realiame gyvenime tam nėra vietos“, – teigia pašnekovas.

Pasak jo, materialinė gerovė egzistencinius klausimus iš mūsų gyvenimo kuriam laikui išstumia. Tačiau atėjus krizei tuos klausimus tenka prisiminti. Tai paaiškina ir tai, kodėl net ir proginis katalikas sunkią valandą prisimena savo iki tol nepraktikuotą religiją. A. Lukaševičiaus žodžiais, iš teologinės pozicijos žiūrint bandymas gyventi gerai be Dievo yra žmogaus nuopuolio pasekmė. Žvelgiant labiau iš sociologinės perspektyvos, gerovė skatina žmogų pamiršti Dievą. Kitaip tariant, susikuriame iliuziją, kad galime pasiekti laimę vien ekonominėmis priemonėmis ir gerindami socialinę, medicinos, pramogų sritis. Tačiau paprastai ta gerovė kažkuriuo momentu pakerta savo pačios šaknis. Dažniausiai kažkas vis dėlto įvyksta, ir žmogus pamato savo ribotumą. Tada jis supranta, kad reikalingi gilesni atsakymai už tuos, kuriuos duoda mokslas ar medicina. Kyla gyvenimo prasmės, vertybių klausimai.

Savo ruožtu A. Peškaitis pastebi, kad vartotojiška kultūra mus taip įpratino prie greito ir patogaus aptarnavimo, kad netgi religijoje pradėjome ieškoti šių dalykų. „Šiandien visuomenė siūlo labai ▶

Nors vien katalikais save laikantių lietuvių yra beveik 80 proc., iš jų tik labai nedidelis procentas reguliariai lankosi mišiose

S. MAZEIKOS, BFL - NUOTR.

➤daug malonumo. Kuo tu daugiau ir geriau vartoji, tuo atseit turi daugiau savigarbos. Prestižas ir orumas matuojamas galimų nusipirkti prekių kokybe. Tokia visuomenė nukreipia žmogaus žvilgsnį nuo to, kas jam yra esminga, – tiesos ieškojimo. Vartotojiškos visuomenės sąlygomis formuojasi ir savotiška religinė rinka. Įvairios knygos, religinės bendruomenės siūlo dievus pagal kišenę. Dievą, kuris sukurtas pagal tavo paveikslą ir panašumą, o ne atvirksčiai. Patogų Dievą. Pasiskaitai knygelę, gali pasvajoti apie tai, koks bus gražus gyvenimas po mirties, ir jokio įsipareigojimo. Iš tiesų – ir jokios meilės, jokios vilties, jokios prasmės. Tik svajonės, dažniausiai netgi labai tuščios. Aš kartais nustembu, kai pamatau pardavinėjamas knygeles, kurios priverčia aiktelti dėl jų bukumo. Pavyzdžiui, vienoje knygelėje rašoma, kaip viena mediumė susisiektė su princese Diana. Diana labai džiaugiasi, nes ten taip gerai, prekybos centrai geresni nei Londone, visur švaru. Skaitai, ir juokas ima. Tačiau žmogus ten juk rašo ne humoreską, o rimtą dalyką. Tai tokia šėtoniška apgaulė, kuri žmogų nukreipia nuo tiesos ieškojimo į visiškai paviršinius dalykus“, – pabrėžia kunigas.

Jis pastebi, kad mes norime greitai maisto. Laukti, stengtis labai nesinori. „Vartotojiška visuomenė apskritai yra linkusi padaryti taip, kad paauglystė užsitęstų, o paauglystė yra maisto ir ieškojimų metas. Socialinė paauglystė, kai kurių autorių teigimu, dabar užsitęsė iki 40-ies ar net 50 metų. Tada jau žmogus subręsta ir iš karto pasensta. Tai labai apsunkena kelią į tikėjimą, bendruomenę. Tas nenorėjimas įsipareigoti neleidžia tikėtis, kad žmogus išeis iš proginio katalikizmo rėmų, nes tikėjimas reikalauja pasiaukojimo. Tėn nieko nebūna greitai. Reikia daug laiko“, – aiškina A.Peškaitis.

Natūraliai kyla klausimas: jeigu katalikybė tavo gyvenime neatlieka svarbesnio vaidmens, kam tuomet vadintis kataliku? Ar ne paprasčiau vadintis tiesiog ateistu arba agnostiku? Pasak A.Lukaševičiaus, ne viskas taip paprasta. „Nėra taip juoda arba balta. Lietuvoje žmonių, laikančių save ateistais, labai nedaug. Proginų katalikų gyvenime religija vaidina tam tikrą vaidmenį. Ypač tų giluminių, nereflektuotų vertybių lygmeniu. Kitaip tariant, žmogus pasirenka katalikišką poziciją, nors ir nemokėtų pagrįsti savo pasirinkimo. Jis užima poziciją, kuri akivaizdžiai paveikta katalikiškumo. Ji tiesiog nėra pakankamai pagrįsta. Tai defektai, bet tai rodo, kad žmonių, neturinčių su religija nieko bendro, yra labai nedaug“ – teigia VDU Katalikų teologijos fakulteto docentas.

Kitaip tariant, proginis katalikas nenori nei skirti daugiau laiko religijai, nei visiškai jos atsisakyti. Jo išorinis katalikiškumas itin pasireiškia šventiniu laikotarpiu. „Nuo to, kad proginis katalikas porą kartų per metus nueina į bažnyčią, jis netampa tikinčiu. Tačiau jis tarsi taip pateisina savo kataliko vardą. Juk tą šventę reikia kažkaip įprasmiti. Kam tos dovanėlės? Kam ta eglutė? Atseit šeimos šventė. Tebūnie, čia nieko blogo. Tačiau jeigu pamirštamas pats Kristus, kuris yra šios šventės centras? Jie patys apiplėšia save. Pernai nustėrau pamatęs, kad kažkokiame parduotuvėlėje kalėdinėmis prekėmis pradėta prekiauti dar prieš Vėlines. To dar nebuvo. Jie net

Proginė katalikybė beveik tokia pat sena kaip ir pati katalikybė, tik naujosios formos gerokai akivaizdesnės

paskelbė, kad būtent ten šiemet prasideda Kalėdos. Anksčiau prasidedavo „Maximoje“, tačiau šįkart net ir „Maxima“ pavėlavo“, – sako A.Peškaitis.

Be abejo, Bažnyčiai proginė katalikybė – didžiulis iššūkis. Jau apie trisdešimt metų Bažnyčia kalba apie darbą su tais, kuriuos galima vadinti proginiais katalikais. Tai vadinamoji Naujoji evangelizacija. Jos išskirtinumas tas, kad darbas turi būti nukreiptas jau į krikščionis žmones. Kitaip tariant, paaiškėjo, kad Bažnyčioje yra daug krikščionių žmonių, kurių pažiūros defektyvios, ir su jais reikia dirbti praktiškai iš naujo, pradėdant nuo pačių pamatų. Pastaraisiais metais Vatikanas labai stipriai kelia šį klausimą ir ragina kreipti dėmesį į šiuos žmones. Didžioji jų dalis nėra kokie antikatalikai – jie tiesiog neturi santykio su katalikybė.

Vis dėlto A.Peškaitis pastebi, kad mes paprasčiausiai nelabai mokame kalbėti apie tikėjimą. Religijos tema Lietuvoje apskritai retai liečiama. Tam labai didelės įtakos turėjo sovietmetis: tada kalbėti apie tikėjimą nebuvo galima, nustota leisti teologines knygas, šias temas buvo priversti ignoruoti ir universitetai.

„Mums daug ko trūksta. Trūksta pačios skaitymo kultūros. Aš stebiuosi ir džiaugiuosi, kad knygų mugė sutraukia tiek daug žmonių, tačiau skaitančių žmonių vis dėlto yra mažai. Kartais yra mada pirkti knygas, bet nėra mados jų skaityti – dažniau skaitome feisbuką. Labiau vertinama pramoginė knyga, nes ją lengviau skaityti. Teologinė ir filosofinė literatūra reikalauja susikaupimo. Kaip ir Biblija. Trūksta įgūdžio, tradicijos. Vakarų šalyse sekularizuotos gal net labiau, bet ten iš kartos į kartą perduotas tikėjimo paveldas, tam tikri dalykai suvokiami savaime, žmonės

žino, kuo tiki krikščionys. Ar jie patys tiki – jau kitas klausimas. Lietuvoje dažnai nežino. Tai jau sovietizmo palikimas. Ta tradicija tada buvo sudarkyta. Kaime ji dar liko, bet mieste jau nebe. Kalbėti apie tikėjimą buvo nepriimta“, – teigia kunigas.

Pasak jo, labiausiai ateistinės propagandos paveikti žmonės – dabartiniai keturiasdešimtmečiai ar penkiasdešimtmečiai. Tai žmonės, kurių vaikai dabar yra paaugliai, jauni suaugusieji. Iš savo tėvų jie nėra paveldėję praktiškai jokios religinės tradicijos. Nieko keista, kad ši proginų katalikų karta nuo tikėjimo atitolusi dar labiau ir į bažnyčią jie ateina dar rečiau. Tačiau A.Peškaitis pastebi, kad jaunoji karta jaučia savotišką religinį alkį. Kunigo uždaviniu tampa atrasti minioje per tą retą progą į bažnyčią užklydusį žmogų ir prabilti būtent jam. Tai padarius, tikėtina, asmuo atras kelią į bažnyčią ir savo tikėjimą.

Kad visuomenėje esama religinio alkių, įsitikinęs ir A.Lukaševičius. Savo nuomonę jis gali pagrįsti konkrečiais pavyzdžiais, nes jau nuo 2002-ųjų Kaune dalyvauja suaugusiųjų katechezės mokyklos veikloje. „Mes jau keliolika metų užsimame šia veikla. Dirbame su suaugusiais ir galime patvirtinti tyrimus, kurie buvo atlikti: žmonių domėjimasis rimtais dvasiniais dalykais tikrai labai didelis. Galiu tai pailiustruoti pavyzdžiu. Tada, 2002-aisiais, dėjome daug pastangų, kad surinktume grupę. Dalijome bukletus, kalbėjome bažnyčioje. Susirinko apie 30–40 žmonių, iš kurių pasiliko 20–30. Kitais metais istorija kartojosi. Laikui bėgant mes vis mažiau stengėmės reklamuotis, bet grupė nuolat didėja. Dabar nuolat lankančiųjų yra apie 80–90, o sąrašas – apie 150. Žmonės jau sužino apie mus vieni per kitus. Domėjimasis dvasiniais klausimais labai didelis, ypač tarp išsilavinusių žmonių. Mes esame susidarę tokį stereotipą, kad tikintieji dažniau yra menko išsilavinimo. Tyrimai rodo, kad tai netiesa. Iš mūsų grupės lankytojų didžioji dalis yra 30–50 metų amžiaus, tai yra pati užimčiausia visuomenės grupė. Daugumos jų išsilavinimas yra aukštasis ir dažnai jie eina atsakingas pareigas. Tikėjimu domisi tie, kurie geba kritiškai mąstyti, sunkiau pasiduoda masinės kultūros brūkiamam indiferentiškumui ir pigiam vartotojiškumui“, – teigia jis.

Proginė katalikybė – masinis reiškinys, kurio fenomeną tikriausiai galėsime stebėti dar ilgai. Vis dėlto tie, kurie jį mato kaip religijos nykimo išdavą, regis, klysta. Proginė katalikybė beveik tokia pat sena kaip ir pati katalikybė, tik naujosios formos gerokai akivaizdesnės. Ar verta kovoti su proginė katalikybė? Galbūt tai ne tik grėsmė, bet ir proga Bažnyčiai sustiprėti?

„Yra ir taip, ir taip. Aišku, proginėje katalikybėje yra religijos profanacijos pavojus. Kita vertus, tai proga prakalbėti žmonėms. Tuomet žmonės, kurie lieka bažnyčioje, būna sąmoningesni. Pavyzdžiui, aš pastebiu, kad jaunos poros, kurios tuokiasi bažnyčioje, jau nebeatina tėvelių ar močiucių varomos. Šie jauni žmonės ateina patys. Jų tikėjimas gal ir eklektiškas, jie gal tiksliai ir nežino, ką jie tiki ir kas yra, bet yra pasiryžę suprasti. Tokių žmonių tik daugėja“, – tikina kunigas A.Peškaitis. ■

Povilas Sabaliauskas

Karinė tarnyba – elito privilegija ir pareiga valstybei

Kol savanoriška karinė tarnyba netaps savaime suprantama Lietuvos elito pareiga valstybei, tol geresniąją visuomenės dalimi save įsivaizduojantys veikėjai neturės moralinės teisės siūlyti, kad privaloma tvarka į kariuomenę būtų šaukiami tik prastuomenės atstovai.

Idėmiai sekantiems permainas kariuomenėje dar pernai tapo aišku, kad privalomasis šaukimas į karinę tarnybą viena ar kita forma bus atnaujintas. Nors krašto apsaugos ministras Juozas Olekas kadaise padarė viską, kad šaukimas būtų sukompromituotas ir panaikintas, tad netgi po Rusijos agresijos Ukrainoje ilgai nesileido į jokiais kalbas, naujasis kariuomenės vadas Jonas Vytautas Žukas nuolat kartodavo, kad didžiausia kariuomenės problema – eilinių karių ir parengto rezervu trūkumas. Generalas gerai girdimas S.Daukanto aikštės rūmuose, tad buvo akivaizdu, kad kariuomenės vadui ir Prezidentei prabilus vienu balsu, ministrui teks nusileisti.

Mat barbarų ordoms stovint prie vartų ir NATO vadovybei atviru tekstu sakant, kad Baltijos šalims iškilęs tiesioginis Rusijos agresijos pavojus, nėra jokio kito būdo, kaip greitai ir veiksmingai užpildyti kariais mechanizuotus batalionus. Rūsti tiesa, kad šiuo metu Lietuvos kariuomenė į kovos liniją gali sustatyti mažiau nei tris tūkstančius karių, nes visi kiti – tai parama, logistika, ryšiai, štabai, mokomieji daliniai. Eilinių karių yra tik trečdalis reikalingo kiekio, o parengto rezervu visiškai nepakanka.

Juoba šauktiniai kariai nėra prastesni už savanorius profesionalus. Retas žino, kad profesionalumo etalonu laikoma JAV armija eilinių pėstininką, tinkamą vykti į frontą Irake ar Afganistane, parengia per 14 savaičių. Tad dabar numatyti devyni privalomosios tarnybos mėnesiai yra pakankamas laikas intensyviai mokant parengti eilinius karius. O pratybų stoka Lietuvos kariuomenė dabar skūstis tikrai negali. Be to, dairantis į kaimynus matyti, kad dauguma Rusijos kaimynių – Norvegija, Suomija, Estija, Baltarusija, Ukraina, Turkija – išsaugo privalomąją karinę tarnybą. Lenkija, 2008-aisiais kartu su Lietuva panaikinusi šaukimą, jau metus aktyviai diskutuoja, ar nereiktų grąžinti privalomosios tarnybos.

Nepaisant grėsmės rimtumo ir smarkiai į gerą pusę pasikeitusio visuomenės požiūrio į valstybės gynybą, šaukimo atnaujinimas daliai jaunuolių sukėlė šokią ir isteriją: esą aš Lietuvai nieko neskolingas, jei mane pašauks – iš karto emigruosiu! Esu kategoriškai prieš privalomąjį jaunuolių smurtinimą ir geriausių jų gyvenimo metų išaldymą primetant jiems pseudopareigą! Tegu tarnauja tie, kurie nieko kita nesugeba! O kas už mane paskolą bankui mokės? Kariuomenė sugniuždys mane, kaip asmenybę!

Bailių dvasnų verksmai užplūdo socialinius tinklus, hipsterių mėgstamas kavines, sporto klubus ir rado atgarsį bei moralinę paramą iš žinomų visuomenės atstovų pusės.

Ekonomistas Nerijus Mačiulis visiškai rimtai pasiūlė, kad kasmetiniai 3500 šauktinių į privalomąją tarnybą būtų atrenkami vien iš „23 900 niekur nedirbančių ir niekur nesimokančių jaunuolių“ masės, neliečiant „dirbančių ir darbo vietas kuriančių asmenų“.

Europarlamentaro Valentino Mazuronio siūlymu, į kariuomenę pirmiausia reiktų šaukti... nusikaltėlius, esą tai būtų „šansas nusikaltusiam jaunimui pasitaisyti, išpirkti kaltę, o kariuomenei gauti pusiau motyvuotų žmonių (juk tikrai didesnė dalis mieliau rinksis kariuomenę nei kalėjimą, mieliau ir tarnaus žinodami, kas laukia priešingu atveju)“.

Liberalų sąjūdžio, kadaise kartu su socialdemokratais padariusio viską, kad privalomasis šaukimas būtų sustabdytas, pirmininkas Eligijus Masiulis ėmė siūlyti didinti atlyginimus profesionaliems kariams, labiau juos motyvuoti ir retoriškai klausė, ar tos tarnybos, kurios atsakingos už profesionalų ir savanorių paiešką, viską padaro. Jo bendraminčiai netruko sugalvoti, kad trūkstamų pinigų kariuomenės

biudžete profesionaliems kariams samdyti Lietuva galėtų pirmiausia pasiskolinti, o skolą grąžinti vėliau, privatizavus dalį valstybės įmonių turto.

Nenorinčiųjų su ginklu rankoje ginti Lietuvą netgi tiesioginės karinės grėsmės akivaizdoje argumentacija iš pirmo žvilgsnio tarsi įvairi, tačiau savo esme sutelpta į fotografo Augusto Didžgalvio feisbuko profilyje paskelbtą manifestą: „Tiesiog realiai per gerą gyvenimą gyvenu, kad klausyčiau įsakymų, atsisakyčiau 3G interneto ar iškeisčiau savo „Helly Hansen“ striukę į kitelį. Aš noriu burgerio, noriu picos, noriu trikampių sumuštinį ir lasagne. Giedoti kasdien rytais himną? Fuck, te-

gu tai daro tie, kurie nemoka fotografuoti.“ Nors po šio pareiškimo jis prarado krūvą draugų ir (bent jau kariuomenės) užsakymų, vargu ar pakeitė savo požiūrį į piliečio pareigą valstybei. Kaip ir dauguma kitų, menančių save aukštuomene, kuriems tarnyba kariuomenėje asocijuojasi su bukvų, mažaraščių prastuomenės atstovų užsiėmimu.

V.Mazuronis savo siūlymą šaukti į kariuomenę vietoj sodinimo į kalėjimą rėmė Jungtinės Karalystės pavyzdžiu. Apie Britaniją tikrai (ir teisingai, bent jau istoriniu požiūriu) sakoma, kad jos kariuomenėje tarnauja tik aristokratai ir degeneratai – aukštuomenės atstovai ir jų ar Karūnos sąskaita pasamdyti savanoriai, neretai iš pačių žemiausių visuomenės sluoksnių.

Tačiau europarlamentaras sąmoningai, o gal dėl neišmanymo pamiršo pirmąją britų ginkluotųjų pajėgų dalį – aristokratus, be kurių kariuomenės iš viso nebūtų. Britų padūgnės savanoriškai pasisamdo eiti į karą „už karalių ir šalį“ todėl, kad per amžius patyrė: į mūšį juos ves aristokratai su karališko kraujo gimine priešakyje, ir tai reiškia, kad joks karys nebus lengva ranka pasiūstas į mirtį, nes kartu mirti tektų lordams ir jų vaikams. Tai tvirtas ir sąžiningas, nors neraištas britų prastuomenės sandėris su aukštuomene, leidžiantis karalystei

JAV armija eilinių pėstininką, tinkamą vykti į frontą Irake ar Afganistane, parengia per 14 savaičių.

beveik tūkstantį metų apsieiti be šaukimo (nors per pasaulinius karus šios taisyklės buvo atsisakyta).

Ši savaime suprantama tvarka – šalies elitas už savo teisę valdyti bei naudotis kitomis privilegijomis susimoka kraujo mokesį – galioja ne tik senose feodalinėse, bet ir respublikoniškose valstybėse. Jungtinėse Valstijose senatoriams, kongresmenams ar jų vaikams tarnyba kariuomenėje yra savaime suprantamas dalykas, o štai išsisukimas nuo tarnybos, ypač karo metu, būna politinių oponentų nuolat prikaišiojamas ir laikomas nemenku trūkumu.

Šiuo požiūriu Lietuvos elitas yra nevisavertis. Politikų vaikai (išimtis – Arūnas Valinskas ir dar pora parlamentarų) nėra nei Kosove, Irake ar Afganistane kariavę, nei apskritai kariuomenėje tarnavę, nors per ketvirtį amžiaus tam tikrai buvo ir laiko, ir galimybių. Pagal išsisukinėjimą nuo karinės tarnybos, beje, nėra jokio skirtumo tarp kairiųjų ar dešiniųjų politikų – supratimo apie elito pareigą valstybei neturi nei vieni, nei kiti.

Natūralu – kol elitas pats neina atlikti karinės tarnybos, tol jis neturi jokios moralinės teisės raginti privaloma tvarka šaukti į kariuomenę vien prastuomenės atstovus. ■

Audrius Bačiulis

V.Sparrman: „Nekompetentingos darbo jėgos paklausa stipriai kris“

Prognozės. Skundai, kad į darbo rinką išleidžiami ne tokie specialistai, kokių jai labiausiai trūksta, Lietuvoje jau tapo maldele. Antra vertus, užtikrinčiau pasakyti, kokie darbuotojai bus paklausūs ateityje, taip pat sudėtinga.

Miglą turėtų išsklaidyti vienas Vyriausybės prioritetų – specialistų kvalifikacijų žemėlapis. Apie tai kalbama jau ne vienus metus, bet kol jis bus parengtas, praeis dar keleri. Kadangi Lietuvos darbo rinka yra palyginti nedidelė ir gana jautri pokyčiams (tarkime, didelių užsienio kompanijų atėjimui), gaišatis – nepageidaujamas dalykas. Nepaisant neigiamų aspektų, pagrįstos darbo rinkos raidos prognozės reikalingos. Šioje srityje gerai sekasi Norvegijai. Panašią darbo rinkos paklausos ir pasiūlos prognozavimo sistemą ateityje norima įdiegti ir Lietuvoje.

Apie Norvegijos patirtį ir kylančius iššūkius „Veidas“ kalbasi su tyrėja, statiste, dirbančia prie šios sistemos Norvegijoje, dr. Victoria Sparrman.

VEIDAS: Kaip Norvegijoje atliekamos specialistų paklausos darbo rinkoje prognozės? Į kokius svarbiausius aspektus būtina atsižvelgti?

V.S.: Naudojame daugiaspektį modelį, orientuodamiesi į 20 industrijų. Prognozuojame darydami daug įvairių prielaidų: sakykime, atsižvelgdami į tarptautinę situaciją, prekybos sąlygas, galvodami, kokios turėtų būti naftos kainos, kokia galėtų būti Norvegijos eksportuojamos produkcijos paklausa, ir daug kitų. Visa tai sudedame į turimą modelį ir aiškinamės, kuria linkme turėtų plėtotis tam tikros pramonės šakos, veikiamos šių aplinkybių. Pagal tai sprendžiame, kokia turėtų būti pasiūla pagal skirtingus kompetencijų lygius. Šiuo metu esame nustatę šiuos: pirminis ugdymas, vidurinis ir pagrindinis išsilavinimas, pavidurinis profesinis išsilavinimas ir tretinis mokymasis (universitetinės bakalauro ir magistro studijos – V.S.). Taip pat gilinamės į skirtingas sritis ir tiriamo baigiančius jaunuolius ar konkrečioje srityje veikiančius specialistus.

Darbo rinkos paklausos ir pasiūlos prognozės darome dvidešimtmečiui į ateitį.

VEIDAS: O kiek galima pasikliauti tokiomis specialistų pasiūlos ir paklausos prognozėmis? Kadangi jos sudaromos remiantis daugybe dinamiškų veiksmų, ar pasikeitus aplinkybėms viskas nesugriūva kaip kortų namelis?

V.S.: Prognozes sudarome iš dabartinės ekonominės padėties, situacijos darbo rinkoje ir augimo perspektyvų taško. Nenorime tiksliai pasakyti, kiek žmonių bus įmanoma nusamdyti kokioje nors industrijoje po dvidešimties metų, veikiau norime parodyti, kad štai čia – spėjama paklausa, o čia – spėjama pasiūla. Kartais tarp šių dalykų atsiranda plyšys. Tai nereiškia, kad tikrai manome, jog jis liks ir ateityje. Tiesiog norime pasakyti, kaip atrodo darbo rinkos

V.Sparrman agentūros „Investuok Lietuvoje“ kvietimu Investicijų patarėjų tarybai, sudarytai iš užsienio verslininkų bei Lietuvos viešojo sektoriaus atstovų, pristatė Norvegijos darbo rinkos paklausos ir pasiūlos prognozavimo modelį

situacija ateityje, jeigu nieko nesiimsime ir nekeisime. Pateiksiu pavyzdį: jeigu pamatome, kad ims trūkti medicinos seselių, vyriausybė turi skatinti tokių studijų pasirinkimą, parodyti, jog tapti slaugytoja – gera mintis, nes išaugs slaugytojų paklausa ir joms bus lengva rasti darbą.

Žinoma, pinigai, skiriami švietimo sistemai, taip pat gali būti atitinkamai perskirstyti, daugiau finansuojant medicinos seselių rengimą. Štai taip vyriausybė gali išvengti „tarp“ – pasiūlos ir paklausos neatitikimo. Vadinasi, mums svarbu ne tiek būti tiksliais, kas iš tikrųjų nutiks, kiek prognozuoti, kokios gali būti pasekmės, jei padėties nekeisime.

Pridėčiau, kad tai naudojama plačiau, ne tik darbo rinkos paklausai ir pasiūlai prognozuoti. Pavyzdžiui, tuo pačiu modeliu naudojamos keturis kartus per metus prognozuojant ekonominę šalies situaciją, taip pat Norvegijos finansų ministerija jį pasitelkia sudarydama metinius biudžetus.

VEIDAS: Ar parengę prognozę ją nuolatos atnaujinate, plėtojate atsižvelgdami į kintančias aplinkybes?

V.S.: Taip. Tarkime, dėl imigracijos į Norvegiją. Ji yra didelis iššūkis. Pavyzdžiui, dabar dirbame aiškindamiesi, kaip gali kisti norvegiški atlyginimai, atsižvelgiant į didelius imigrantų srautus. Aš nagrinėjau imigracijos poveikį bendram atlyginimų lygiui šalyje, ir gana aišku, kad daugiau imigrantų turėtų jį sumažinti. Tai gali lemti struktūros pokyčių efektas ir darbininkų derybinių galių, paveiktų imigrantų srautu, sumenkimas. Nuo tada, kai pastebėjome šį efektą, norime tiksliau suprasti, kaip tai paveiks žmones: ar tai labiau atsilies aukštesnės, ar žemesnės kompetencijos darbuotojams. Šitai stengiamės atnaujinti ir plėtoti prognozes atsižvelgdami į naują situaciją.

Kadangi Norvegijoje esama imigrantų, turinčių ir labai aukštą išsilavinimą, ir labai žemą, tai gali paveikti ir vienu, ir kitų specialistų darbo užmokestį. Tikrai nėra taip, kad atvažiuotų tik žemos kompetencijos darbo rinkos dalį „padingiantys“ imigrantai. Pridėčiau, kad daug profesinių sąjungų Norvegijoje apima ir joms nepriklausančius žmones. Vadinasi, net jei nepriklausai darbuotojų sąjungai, įmonėje gausi adekvatų atlyginimą, kaip ir priklausantieji. Kitaip tariant, yra tam tikros ribos dėl mažesnių imigrantų atlyginimų. Aišku, gali būti tarptautinių kompanijų, kurios samdo užsienio darbo jėgą ir darbuotojams moka mažesnius atlyginimus.

VEIDAS: Kaip patartumėte elgtis Lietuvos vyriausybei, kad darbo rinkos prognozės duotų daugiau naudotų?

V.S.: Jei Norvegijoje nebūtų buvę vyriausybės intereso, šis modelis nebūtų buvęs tinkamai išplėtotas. Buvo skiriamas finansavimas, skatinamas modelio tobulinimas – visa tai daryta norint sužinoti, kokiose pramonės šakose, kokiame ugdymo lygyje ateityje gali kilti problemų ir ar galima kažką padaryti, kad to būtų išvengta.

Vis dėlto turėčiau būti atsargi patardama Lietuvos vyriausybei, nes nežinau daugelio detalių. Gerai, kad domimasi darbo rinkos pasiūlos ir paklausos prognozavimu. Tik, manau, jums

veikia reikėtų daugiau apimančio modelio, nei mes turime Norvegijoje, ir susifokusuoti į pasiūlą bei paklausą pagal įgūdžius.

Pabrėžčiau, kad vienas norvegiško modelio sėkmės veiksniai yra tyrėjai, nuolatos atnaujinantys ir plėtojantys modelį. Be to, duomenų rinkimas, analizė ir modelio tobulinimas yra glaudžiai susiję. Kadangi mums gali būti nurodyta daryti prognozes skirtingiems ateities scenarijams, įgyjame daug reikalingos susijusios patirties – juk atliekame tyrimus įvairiomis darbo rinkos temomis. Reikia matyti platesnį vaizdą. Jei susikoncentruoji tik į darbo rinką ir neatsižvelgi į pramonės struktūrą, į galimą to raidą, analizė gali būti neišsami. Deja, vyriausybė vis vien labiausiai orientuojasi į darbo rinkos pasiūlos ir paklausos prognozes, o mes, tyrėjai, suinteresuoti gauti atitinkamos papildomos informacijos, kad galėtume atnaujinti projekcijas.

VEIDAS: Kokios institucijos teikia tyrėjams reikalingus duomenis? Ar informacijos pakanka išsamesniems tyrimams?

V.S.: Naudojame nacionalinius statistinius duomenis iš penkių ugdymo lygių. Jei turime daug duomenų iš pramonės šakų ir penkių ugdymo lygmenų, iš to jau galima gauti daug informacijos. Sudėtingiausias dalykas – pasiūlos pusė. Sunku išplėtoti veiksmingą modelį, kad galėtum modeliuoti ateities pasiūlą darbo rinkoje. Tai priklauso nuo to, kiek žmonių pasitrauks iš darbo rinkos, kiek darbo jėgos į ją ateis, kokį išsilavinimą jie turės, kokio tipo išsilavinimą rinksis, jei nedarbo lygis kils, ir pan.

Be to, prisiminkime, kad vienas žmogus gali dirbti skirtingose srityse. Sakykime, mokytojas. Jam nebūtinai reikia dirbti mokymo sistemoje – jis, pavyzdžiui, gali dirbti biurokratiniame, vyriausybiname sektoriuje. Dar kitur.

VEIDAS: Kaip vertintumėte, ar profesijų reikšmė mažėja ir vis aktualesni tampa tam tikri įgūdžiai, leidžiantys darbuotojui lanksčiai prisitaikyti prie skirtingų darbo rinkos situacijų?

V.S.: Gal nesakyčiau, kad jos tampa ne tokios svarbios, bet tiesiog akcentuočiau, kad žmogus su tam tikru įgūdžių rinkiniu gali lengviau funkcionuoti skirtingų tipų darbuose.

VEIDAS: Ar rengiant tokias prognozes įtraukiamas ir įgūdžių lygmuo? Ar žiūrima, kokios kompetencijos taps svarbiausios ateityje?

V.S.: Ne, atsižvelgiama tik tiek, kiek įgūdžių reikia pagal ugdymo lygmenį.

Apie pašnekovę

Dr. Victoria Sparman yra tyrėja, dirbanti „Statistics Norway“, pagrindinėje Norvegijos oficialiosios statistikos institucijoje. Ji yra atsakinga už Norvegijos darbo rinkos ir ekonomikos raidos prognozes. Šiuo metu V.Sparman tiria Norvegijos atlyginimų aplinką po to, kai šalis patyrė didelių struktūrinių ekonomikos pokyčių: monetarinės politikos permainas sprendžiant infliacijos problemas ir padidėjusių imigracijos srautų įtaką atlyginimams. Ji taip pat ketverius metus yra dirbusi Norvegijos finansų ministerijoje. ■

VEIDAS: Ar rengiant prognozes naudojamos tik nacionaliniais duomenimis, ar atsižvelgiama į kitų šalių darbo rinkos bei ekonomines prognozes?

V.S.: Atsižvelgiame į savo imigracijos srautus, kurie, be abejo, priklauso nuo to, kokia ekonominė situacija yra kitose šalyse. Imigracija priklauso nuo to, koks nedarbo lygis yra Norvegijoje ir koks jis kitose šalyse. Jei skirtumas didelis ir Norvegijoje šis lygis labai žemas, o kitose valstybėse aukštas, vadinasi, turėtų imigruoti daugiau žmonių. Taigi tai nėra uždaras modelis, stengiamės atsižvelgti, kas potencialiai mums aktualaus vyksta kitur. Taip pat Norvegijos prekybos partnerių ekonominis augimas, jų infliacijos lygis ir monetarinė politika turi didelę įtaką tokioms nedidelėms ekonomikoms kaip Norvegijos.

VEIDAS: O ar matote kokių įdomių tendencijų, kaip darbo rinkoje keisis specialistų paklausa?

V.S.: Manau, kad ateityje bus labai svarbu turėti nors kokį išsilavinimą be privalomojo mokyklinio. Matome, kad darbuotojų, neturinčių jokio išsilavinimo, išskyrus mokyklinį, poreikis stipriai kris. Taigi, jei kam nors turėčiau duoti patarimą, patarčiau studijuoti kažką, kas patinka. Nekompetentingos darbo jėgos nedarbo lygis bus kur kas didesnis nei kompetentingos.

VEIDAS: Lietuvos darbo rinka palyginti nedidelė. Tai reiškia, kad į rinką įeję nauji stambūs darbdaviai arba dideli jau esamų kompanijų veiklos pokyčiai gali greitai pakeisti padėtį, o visos prognozės tapti nebeaktualios. Ar yra kokių nors būdų nuo to apsaugoti?

V.S.: Jei pažiūrėtumėte į Norvegijos ekonomiką, visada turime porą prognozuojamo bendrojo vidaus produkto (BVP) skaičių. Su ir be naftos pramonės. Galima sakyti, tai panašu ir į mūsų situaciją. Šiuo atžvilgiu daugiausiai informacijos suteiktų prognozės su ir be tokių įmonių, taip pat praverstų rinkos jautrumo analizė. Sakykime, kas nutiks šalies ekonomikai, jei kuri nors iš tokių didelių kompanijų padidins tam tikrą darbuotojų paklausą ar jai seksis kitaip, nei manyta. Būtų išmintinga nusistatyti stambias, nemažą įtaką galinčias padaryti kompanijas ir pabandyti kurti ateities prognozes su jomis ir jas atmetus.

VEIDAS: Kokį vaidmenį šiame kontekste atlieka atlyginimai?

V.S.: Įprastose prognozėse, kaip turėtų sektis Norvegijos ekonomikai, atsižvelgiame į atlyginimų ir nedarbo lygio sąsają. Atlyginimai iš tikrųjų suderina darbo rinką. Vis dėlto savo darbo paklausos ir pasiūlos projekcijose šį aspektą ignoruojame. Ne todėl, kad būtų sunkiau, bet todėl, kad mums svarbiau pamatyti, kas nutiks, jei atlyginimai neišspręs skirtumo tarp darbo rinkos pasiūlos ir paklausos. Kad būtų aiškiau, pateiksiu paprastą pavyzdį: jei sakome, kad turėtume atsižvelgti į darbo rinkos pusiausvyrą, labai didelį atlyginimą turėtų gauti medicinos seserys, – taip į tokio tipo darbą galima pritraukti daugiau žmonių, atsirastų daugiau besirenkančiųjų studijuoti šią profesiją. Vis dėlto mes nenorime nei paspartinti, nei sulėtinti atlyginimų pokyčių, kad atlyginimai šokinėtų aukštyn ir žemyn, – norime tvarios paklausos ir pasiūlos raidos. ■

Vaiva Sapetkaitė

Virš greitųjų kreditų niaukiasi dangus

Finansai. Estijos parlamentas antrą kartą atmetė siūlymą riboti smulkiųjų, arba greitųjų, kreditų palūkanas, o Japonijoje ir Baltarusijoje tokie kreditai iš viso uždrausti. Lietuvoje šis verslas taip pat griežtai ribojamas ir reguliavimą ketinama tik griežtinti.

Tokios niūrios perspektyvos gąsdina šio verslo atstovus, kurių teigimu, jau šiuo metu galiojantys apribojimai kreditais neleidžia pasinaudoti nemažai daliai žmonių, varžo ir silpnina pačias finansų įstaigas. O reguliavimą sugriežtinus dar labiau, šis verslas iš viso bus stumiamas iš rinkos, vartotojai neteks galimybės pasiskolinti pinigų tuomet, kai to labiausiai reikia.

Estai atvirkščiai – nusprendė palikti neribotą metinę smulkiųjų vartojimo kreditų palūkanų normą ir atmetė įstatymo projektą, kuriuo siūlyta pakeisti Civilinį kodeksą ir numatyti, kad vartojimo kredito sutartis būtų pripažinta negaliojančia, jeigu joje numatyta metinė palūkanų norma daugiau nei tris kartus viršija vidutinę komercinių bankų gyventojams išduotų vartojimo kreditų metinę palūkanų normą. Šią normą kas šešis mėnesius apskaičiuoja Estijos bankas. Praėjusių metų pabaigoje Estijoje taip apskaičiuota riba siekė 101,5 proc.

Estijos parlamentas taip pat atmetė pasiūlymą dėl įstatymo, numatančio apribojimus sprendžiant ginčus tarp kredito bendrovių ir jų klientų arbitražo teisme. Bet estai vis dar svarsto galimybes apriboti smulkiųjų vartojimo kreditų reklamą per televiziją ir radiją, yra rengiamas kreditų teikėjų priežiūros įstatymas.

Maždaug prieš metus Estijos parlamentas atmetė suvaržymų projektą, remdamasis vyriausybės išvada, kuri nepalaikė pernelyg griežtų apribojimų verslui ir siekė užtikrinti sutarties laisvės principą, kad šalims turi būti palikta teisė susitarti dėl kainos ir sandorio, ir šis principas privalo galioti ir smulkiųjų vartojimo kreditų sektoriui.

Vytauto Didžiojo universiteto lektorius dr. Paulius Astromskis giria estus sakydamas, kad jie adekvačiai įvertino kreditų palūkanų normos ribojimo pasekmes, kurios Lietuvoje jau yra akivaizdžios. Šiuo metu Lietuvoje nustatyta maksimali bendra vartojimo kredito kainos metinė norma (BVKKMN) negali viršyti 200 proc., delspinigiai negali būti didesni nei 0,05 proc., o įmokos už kreditus negali viršyti 40 proc. mėnesio pajamų.

„Tokie ribojimai varžo verslą, mažina konkurenciją ir kredito prieinamumą vartotojams. Siekiant laikytis nustatytų apribojimų teikiamos didesnės paskolos ilgesniam laikotarpiui ir žmonės galiausiai sumoka daugiau, nes yra priversti pasiskolinti didesnę sumą, nei jiems reikėjo“, – aiškina P.Astromskis, neseniai

smulkiųjų kreditų tema parašęs disertaciją.

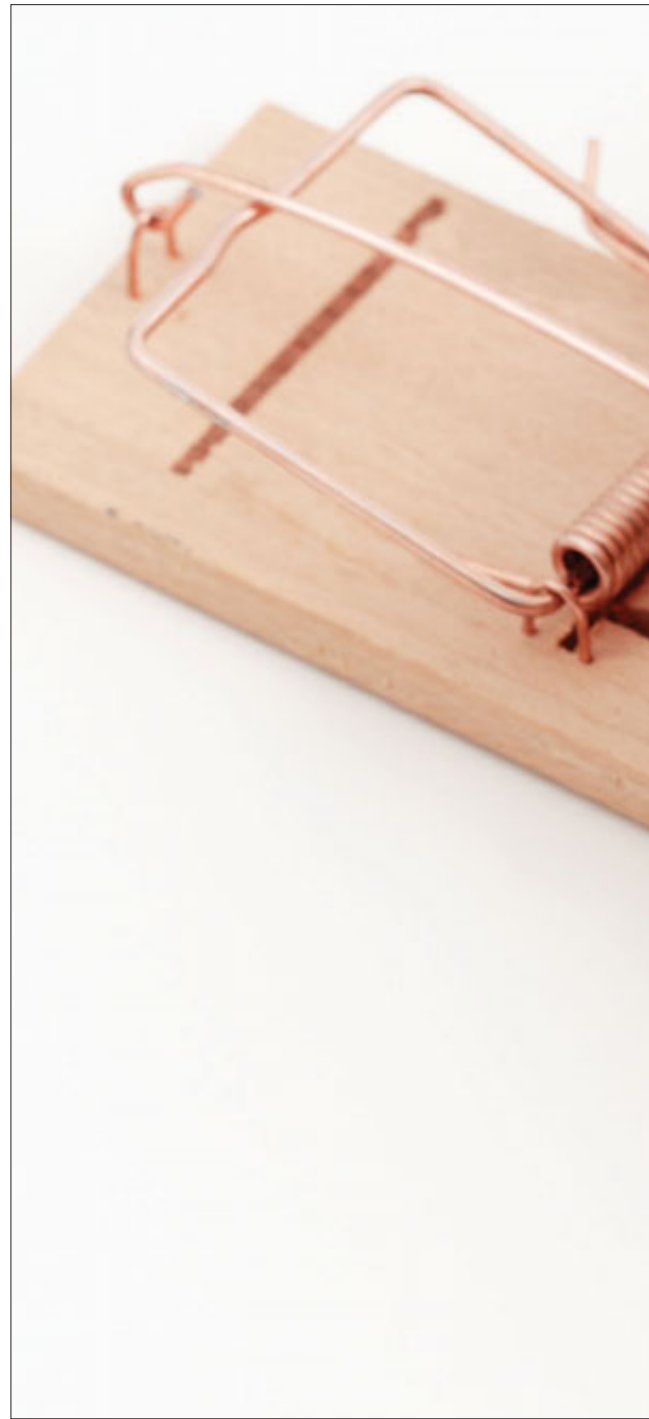
Gauti tokį kreditą šiais laikais labai paprasta, net nereikia išeiti iš namų. Galima skolintis internetu, trumpąja SMS žinute, spaudos kioskuose, prekybos centruose, pašte.

„Ar aš proto netekau?!“ – paklausti, ar prireikus skolintusi pinigų iš greitųjų kreditų bendrovių, atsako daugelis žmonių ir purtosi vien nuo minties apie juos. Tačiau yra nemažai žmonių, besinaudojančių šia paslauga, nors už tai tenka mokėti tikrai didelę kainą. Lietuvos smulkiųjų vartojimo kreditų asociacijos (LSVKA) prezidento Liutauro Valicko duomenimis, maždaug 14 proc., arba apie 400 tūkst., Lietuvos gyventojų esant reikalui naudojami šia paslauga.

Vienas tokių – 52-ejų metų vilnietis Modestas K. (vardas ir inicialas pakeisti) „Veidui“ papasakojo savąją istoriją. Greituoju kreditu jis susigundė tuomet, kai nedidelėje įmonėje dirbdamas darbų vadovu buvo pasiūstas į komandiruotę kitame mieste, kur netikėtai prireikė atsiskaityti už projekte nenumatytus žemės kasimo darbus. „Staiga prireikė 500 litų, o juos perversi įmonė galėjo tik po tam tikro laiko. Laukti negalėjau, nes degė darbai, todėl prekybos centre esančiame bendrovės „SMS kreditai“ biure užpildžiau paraišką, ten pat esančiame banko skyriuje iš savo sąskaitos kredito davėjams pervedžiau reikalaujamą vieną centą ir kol parėjau namo, telefonu gavau pranešimą, kad į mano sąskaita jau perversi 800 litų“, – pasakoja Modestas K.

Nors tiek jam nereikėjo, vyras pasiskolino daugiau, nes palūkanos nuo didesnės sumos buvo mažesnės. Paskolą jis paėmė pusės metų laikotarpiui, planavo vos gavęs iš įmonės 500 Lt iš karto atiduoti kreditoriams, tačiau, anot jo, reikėjo gyventi, todėl įmonės pervedus pinigus panaudojo savo reikmėms, o už kreditą kas mėnesį mokėjo beveik po 200 Lt. Kadangi vieną mėnesį nesumokėjo, paskola dar labiau pabrango, ir iš viso po pusmečio jis sumokėjo 1200 Lt, arba 400 Lt brangiau, nei pasiskolino.

„Ką darysi, reikėjo suktis iš padėties, tačiau tų pinigų kaina iš tiesų yra didžiulė. Kai geriau pagalvoji, tikrai nebuvo verta taip daryti, tačiau tuomet man atrodė, kad trumpam pasiskolinsiu ir gavęs iš karto atiduosiu. Tai nieko nekainuos. Bet gyvenime atsitinka įvairiausių dalykų, kurių negali numatyti, skolintojai primygtinai siūlo skolintis daugiau, nei reikia, nes neva pigiau. Taip ir įklimpsti“, – svarsto

vyras, vėliau dar du kartus pasinaudojęs greitaisiais kreditais.

Mat greitųjų kreditų bendrovių tinkluose atsiradęs potencialus klientas tiesiog „užmėtomas“ pasiūlymais. Pasiūlymų jis gauna ne tik iš tos bendrovės, iš kurios skolinosi, tačiau ir iš kitų greitųjų kreditų įmonių.

Antrą kartą Modestas K. pusė metų skolinosi tūkstantį litų iš bendrovės „Vivus LT“, kai įmonėje, kurioje dirbo, vėlavo atlyginimas. Tačiau pranešimus apie pervedtą kreditą Modesto K. elektroniniame pašte atsitiktinai perskaitė žmona, ir šeimoje kilo didžiulis skandalas. Žmona ir sūnus neteko žado suži-

Greitieji kreditai – gėris ar blogis, o juos siūlantys verslininkai – lupikautojai ar gelbėtojai? Vienareikšmiško atsakymo nėra.

noję, kad vyras, negaudamas atlyginimo, pragyvenimui brangiai skolinasi iš greitųjų kreditų bendrovės. Tuomet suaugęs sūnus jam paskolino pinigų ir kreditas skubiai buvo gražintas skolintojams, todėl nieko papildomai nekainavo. Tačiau tai vyro nesustabdė, ir po kurio laiko, vėl pritrūkęs pinigų, jis dviem mėnesiams pasiskolino 500 Lt, už kuriuos, kaip prisimena, sumokėjo 632 Lt.

„Visą laiką nuo šeimos slėpiau, kad skolinuosi. Buvo gėda, tačiau atlyginimas nuolat vėlavo, trūko pinigų, o gyventi reikėjo. Bet tai nėra išeitis, nes kreditai kainuoja brangiai ir problemą išsprendžia tik trumpam. Sukiesi

užburtame rate, ir viskas“ – sako Modestas K. ir tikina daugiau neketinantis lipti ant to paties grėblio.

Beje, pasiūlymų skolintis į savo elektroninį paštą ir telefoną jis vis dar gauna ir šiandien. Kaip ir sveikinimų gimtadienio proga. Pavyzdžiui, neseniai apie save jam priminė „Paskolos LT“, siūlydamos vartojimo kreditus nuo 500 (1726,40 Lt) iki 3 tūkst. (10 358,40 Lt) eurų. Jei vyras pasiskolintų tūkstantį eurų (3452,80 Lt) dvejiems metams su fiksuota metine 55,76 proc. palūkanų norma, per mėnesį jis mokėtų 70 eurų (241,70 Lt) įmoką, o per dvejus metus sumokėtų 1680 eurų

(5800,70 Lt). Bendra vartojimo kredito kainos metinė norma būtų 72,47 proc.

Taigi greitieji kreditai – gėris ar blogis, o juos siūlantys verslininkai – lupikautojai ar gelbėtojai? Kalbantis šia tema, vidurio nėra.

Ekonomikos analitiko, Lietuvos banko valdybos pirmininko pavaduotojo dr. Raimondo Kuodžio nuomonė šiuo klausimu griežta ir kategoriška: šią antisocialinę veiklą reikia uždrausti, ir taškas. Visuomenei nuo to būtų tik geriau. „Nuo žilos senovės lupikavimas buvo arba uždraustas, arba smarkiai reguliuojamas. Pagrindinis klausimas čia yra etinis. Paprastai greituosius kreditus ima tie žmo- ➤

➤nės, kurie iš esmės nebeturi kitos galimybės arba itin neturi valios. Natūralu, kad sektorius, kuris teikia tokias paskolas, išnaudoja tą žmonių silpnumą arba sudėtingas jų gyvenimo aplinkybes. Tokį išnaudojimą aš tiesiai šviesiai laikau antisocialine veikla, nes žmonės, kurie susiduria su šiuo sektoriumi, smarkiai nukenčia, prisidaro nepakeliamų finansinių įsipareigojimų. Dažnai, kad jų nepersekiotų antstoliai, jie turi išeiti iš formalios darbo rinkos, ir tada jų išlaikymo sąnaudas turi prisimti visuomenė. Tačiau problema niekur neišnyksta, ji perkeliama ant visuomenės pečių, o naudos gauna greitųjų kreditų įmonės“, – aiškina R.Kuodis.

Jam pačiam teko ne kartą šnekėtis su jaunais žmonėmis, kurie neturėdami pajamų naudojami greitaisiais kreditais, pavyzdžiui, prisipirko mobiliųjų telefonų, o paskui šią problemą užkrovė tėvams arba prasiskolino, įsisuko į skolų karuselę, skolindamiesi iš vieno, kad padengtų kreditus kitiems skolintojams. „Tai tik gražios pasakos, kad žmonės skolinasi investicijoms ar bėdai ištikus. Tokie atvejai yra reti, palyginti su tuo, kad žmonės praranda sąiką, neturi valios ir prisidaro gyvenime didelių bėdų, o paskui nežino, ką su jomis daryti“, – šiuo klausimu R.Kuodis nepalenkiamas.

Jo teigimu, visuomenės švietimas ir moralizavimas tokiais atvejais retai padeda. Jei tai yra sisteminio lygio problema, ją geriau spręsti tiesiogiai. Vienos šalys visai uždraudžia greituosius kreditus, kaip antisocialinę veiklą, kitos renkasi reguliavimą nuo visiškai liberalaus iki labai griežto ir smarkiai riboja šį sektorių, kad žmonėms tokie kreditai būtų kuo sunkiau prieinami. „Sveiko proto žmogui aki-vaizdu, kad tai yra kilpa ant kaklo, nes mokėti kartais šimtą ir daugiau procentų metinių palūkanų nėra pakeliamas. Tokios veiklos žala yra gerokai didesnė nei nauda, todėl, mano nuomone, ją reikėtų uždrausti“, – įsitikinęs R.Kuodis.

Finansų ekspertas, Lietuvos verslo darbdavių konfederacijos finansų ir ekonomikos konsultantas Stasys Jakeliūnas kreditų verslą taip pat be užuolankų vadina lupikavimu. Šio verslo esmė – įtraukti žmogų į skolinimosi karuselę.

„Jie reklamuoja, kad pirma paskola ar pirmas paskolos pratęsimas – nemokami. Už to slypi sumanymas, kad paskola bus refinansuojama ir tuomet jau bus skaičiuojamos visai kito lygio palūkanos. Tai toks pat klientų viliojimas, koks vyko Jungtinėse Amerikos Valstijose antrarūšių būsto paskolų rinkoje, kai lengvatinėmis vieno procento metinėmis palūkanomis suviliojami žmonės po kurio laiko teko mokėti rinkos palūkanas (4–5 proc.). Taip ir greitųjų kreditų atveju: iš pradžių – nulinės palūkanos, o vėliau – siekiančios 50 ir daugiau procentų. Ir jei žmogus refinansuoja savo kreditą keletą kartų, o Lietuvos banko duomenimis, 2013 m. maždaug 30–40 proc. tokių paskolų buvo refinansuojamos ne po vieną kartą, jo kaina smarkiai išauga“, – aiškina S.Jakeliūnas.

Pasak jo, šioje grandinėje vyksta paskolų

Lietuvos banko valdybos pirmininko pavaduotojas R.Kuodžio nuomone, greitųjų kreditų verslas yra antisocialinė veikla, kurią reikia uždrausti.

refinansavimas ir susidaro iliuzija, kad viskas lyg ir gerai, tačiau jei staiga ši grandinė būtų nutraukta, beveik pusė jos dalyvių nesugebėtų gražinti kreditų. S.Jakeliūno teigimu, tie žmonės yra pakabinti ant kabliuko, kurį praryja, kai susivilioja, pavyzdžiui, reklama apie pirmą nemokamą paskolą. „Tai finansiniai narkotikai, prie kurių žmonės yra pratinami ir jaukinami. Jų reklamos apie pirmą paskolą nemokamai – tai pirmoji narkotikų dozė, kurią suvartojus, kai gyvenimas priverčia pratęsti paskolą, žmonės yra pasirengę mokėti 50 ir 100 proc. metinių palūkanų siekiančią kainą, kad vartotų toliau“, – su narkotikų verslu greituosius kreditus lygina S.Jakeliūnas.

Pasak jo, greitųjų kreditų skolintojų verslo modelis paremtas tuo, kad išduodama daug smulkių paskolų su didžiulėmis palūkanomis ir iš tos masės žmonių surenkama solidi palūkanų marža, nes pinigai rinkoje yra pigūs. „Net jei vidutinė jų gaunamų metinių palūkanų norma yra apie 50 proc., tos įmonės savo klientų atžvilgiu užsiima finansiniu lupikavimu, kurį Lietuvoje esame įteisinę“, – tvirtina S.Jakeliūnas, kurio teigimu, sveiko proto riba, kai kalbama apie tokių kreditų palūkanų normą, baigiasi ties 15–20 proc. Visa kita – lupikavimas.

Lietuvos banko duomenimis, mažųjų vartojimo kreditų (iki 1000 Lt) vidutinė metinė palūkanų norma praėjusių metų trečiąjį ket-

virtį buvo 96 proc.

Prieš kurį laiką dirbęs vienoje iš kredito unijų finansų analitikas sako, kad ieškodami išeities greitųjų kreditų bendrovių klientai kreipiasi ir į kredito unijas, prašydami mažesniais palūkanomis refinansuoti jų greituosius kreditus. Taip žmonės trumpam tarsi išsprendžia savo problemas.

S.Jakeliūnas įsitikinęs, kad bet kokį skolinimą būtina licencijuoti ir griežtai prižiūrėti. Nevaldomas ir neprižiūrimas skolinimas sukelia pasaulines krizes, kaip tai atsitiko 2008 m., kai komerciniai bankai nežabotai dalijo paskolas gyventojams ir verslui. „Nevaldomas ir neprižiūrimas komercinių bankų skolinimas sukėlė pasaulinę finansų krizę, o skolinimas lupikavimo palūkanomis yra dar didesnė problema ir rizika. Potencialiai tai didelė socialinė bomba, nes jei tie žmonės nebūtų refinansuojami, taptų nemokūs“, – mano S.Jakeliūnas.

O mokslinį darbą apie smulkiųjų ir greitųjų kreditų rinką parašęs P. Astromskis, remdamasis savo tyrimais, teigia, kad tokia paslauga vartotojams yra reikalinga ir paklausi, tačiau netinkamai reguliuojama tampa vis labiau neprieinama.

Aiškindamasis, dėl kokių priežasčių žmonės skolinasi, kokių alternatyvų turi, kaip jiems sekasi gražinti paskolas, ar skolindamiesi jie prasiskolina, mokslininkas apklausė virš 1700 mažųjų vartojimo kreditų vartotojų. 1100 iš jų sakė, kad kreditai padėjo jiems išspręsti problemas.

„Mažųjų vartojimo kreditų rinkoje rasite ir gerų, ir blogų pavyzdžių, kaip ir bankiniame ar kredito unijų sektoriuose. Mano tyrimas atskleidė, kad didžioji dalis vartotojų yra patenkinti ir sakė, kad paskola jiems padėjo išspręsti esamas problemas. Be abejo, viena problema keičiama kita, tai yra įsiskolinimu. Bet įsiskolinimas daugeliu atvejų vartotojui buvo mažesnė problema nei ta, dėl kurios jis skolinosi pinigų“ – sako disertacijos autorius.

P.Astromskio teigimu, mažaisiais vartojimo kreditais naudojamas tada, kai pinigų reikia tuojau pat – ištikus finansiniam šokiui ir kai nėra kitų alternatyvų. Tyrimas parodė, kad paskolos iš bankų ar kredito unijų kaip alternatyva vartotojams buvo neprieinamos. Didžioji dalis apklaustųjų kaip alternatyvą nurodė kaimynus ir artimuosius, tačiau paklausti, kodėl nesiskolino iš jų, žmonės sakė, kad buvo gėda ir nesmagu prisipažinti apie savo finansines problemas.

Tačiau kas baisiau: gėda ar didžiulė paskolos kaina?

„Žinote, tas mažojo vartojimo kredito procentų skaičiavimas yra didžiulis nesusipratimas. Tiek metinės palūkanų normos, tiek bendrojo vartojimo kredito kainos metinės palūkanų normos yra metiniai rodikliai, apskaičiuojami su prielaida, kad žmogus kreditu naudosis mažiausiai metus. Bet mažųjų vartojimo kreditų atveju skolinamasi kur kas trumpesniai laikotarpiai. Įskaičiuojant ir kreditų pratęsimus, didžioji dalis vartotojų juos gražina po dviejų trijų pratęsimų maždaug per tris mėnesius. Todėl ta formulė, pritaikyta bankams, visiškai netinka mažiesiems vartojimo kredi-

Kas uždirba daugiau?

Nors dažnai greitųjų kreditų verslas laikomas aukso kasyklomis, grynas pelningumas, palyginti su bankais, neatrodo labai įspūdingai.

Bankų grynas pelningumas (proc.)

2011 m.	58
2012 m.	36
2013 m.	38

Mažųjų vartojimo kreditų teikėjų grynas pelningumas (proc.)

2011 m.	24
2012 m.	25
2013 m.	26

Šaltinis: R.Astromskio pateikti duomenys

Užtenka žmogui kartą pasinaudoti greituoju kreditu ir jis „užmėtomas“ pasiūlymais skolintis vėl ir vėl.

tams ir neatspindi realios jų kainos, kuri grynąja pinigine išraiška yra kur kas mažesnė, už kainą, mokamą už vidutines kredito unijų ar bankų paskolas“ – tikina P. Astromskis.

Jo teigimu, problema ta, kad į mažųjų vartojimo kreditų sektorių žiūrima kaip į bankinį. Tačiau tai esą visiškai skirtingi produktai. Dabar turime situaciją, kai į vieną lentyną ir pomidorai, ir apelsinai sudėti tik todėl, kad jie apvalūs. Jų negalima dėti į vieną lentyną vien todėl, kad mažųjų vartojimo kreditų skolinimosi priežastys, terminai, skaičiavimo ir valdymo principai, skolų išieškojimo būdai yra visiškai kitokie. Į banką ar kredito uniją žmogus eina siekdamas kažkokio pagerinimo, naujo daikto, būsto ar mašinos, o į mažųjų vartojimo kreditų bendroves eina ne su plėtros, o su išgyvenimo strategija.

Mitas yra ir tai, kad mažaisiais vartojimo kreditais žmonės naudojasi norėdami atostogauti ar pramogauti. Kaip parodė tyrimas yra trys didžiosios priežastys – komunaliniai mokesčiai, maistas ir netikėtos išlaidos (pvz., ligos, laidotuvių, automobilio ar buitinės technikos remonto). „Žmonės taip išsprendžia einamąsias problemas. Turime tai, ką turime:

oficialiais Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 60–70 proc. namų ūkių neturi lėšų pakankamam pragyvenimo lygiui užtikrinti ir negalėtų padengti 230 eurų (800 Lt) netikėtų išlaidų“, – sako P. Astromskis.

Tačiau ar sprendami šias savo kasdienes problemas žmonės nepatenka į dar didesnę bėdą, įsisukus skolų ratui?

P. Astromskis aiškina, kad vidutinė skola yra maždaug 100 eurų ir maždaug per tris mėnesius 80 proc. pasiskolinusių su pratešimais kreditus gražina. Kad tai būtų reguliuojama dar griežčiau, mokslininkas disertacijoje siūlo įvesti privalomą įmokų amortizaciją, tai yra reikalavimą kartu su pratešimo mokesčiu dengti ir dalį pagrindinės skolos.

Viena svarbiausių jo disertacijos išvadų: mažeji vartojimo kreditai turėtų būti reguliuojami atskiru teisės aktu ir kitaip nei bankinis sektorius, o pats reguliavimas turėtų būti grindžiamas ne emocijomis ir interpretacijomis, kaip yra šiuo metu, o racionali skaičiavimu ir moksliniais tyrimais.

„Lietuvos bankui yra pateikta mano disertacija, pasiūlymai, kaip galima būtų sureguliuoti šį sektorių, kad būtų užtikrintas kredito

prieinamumas ir skolininko bei kreditorių interesų apsauga. Tačiau jokių diskusijų nėra. Užuoot išgilinus, kodėl vartotojai skolinasi, ar turi kitų alternatyvų, siekiama tik dar labiau riboti arba apskritai uždrausti mažuosius vartojimo kreditus. Bet tai nepanaikins poreikio, tik perkels į visiškai nereguliuojamą šešėlį, kuriame galioja jau visai kitos taisyklės“, – teigia P. Astromskis.

Dėl šiuo metu nustatytų apribojimų tenka ilginti skolinimo terminus ir didinti sumas. Todėl žmonėms tenka skolintis daugiau, nei jiems reikia, ir ilgesniam laikotarpiui. Paslauga tampa brangesnė ir neatitinkanti realių poreikių.

Be to, mokslininkas atkreipia dėmesį, kad visas reguliavimas yra sukoncentruotas į paskolų davėjus, visiškai užmirštant pačių paskolų vartotojų atsakomybę. Kreditavimas susideda ne tik iš atsakingo skolinimo, bet ir iš atsakingo skolinimosi. Todėl būtina imtis priemonių, kurios reikalautų vartotojo atsakomybės, teikiant informaciją apie save, ir, žinoma, priverstų prieš imant paskolą susimąstyti, ar iš tiesų jos reikia.

„Dar viena problema – reklama. Mažeiji ▶

► vartojimo kreditai skirti problemoms spręsti, todėl jų reklamose negalima rodyti, kaip smagu yra skolintis. Nes iš tiesų skola nėra geras dalykas. Todėl, kaip ir dėl rūkalų, turėtų būti aiškiai išpėjama, kad tai gali pakenkti, ir turi būti raginama skolintis atsakingai ir apgalvotai“, – apie tai, ką reikėtų tobulinti, kalba P.Astromskis.

Tačiau Lietuvos bankas nėra nusiteikęs diskusijoms. „Lietuvos bankas, kaip reguliuotojas, savo poziciją vartojimo kreditų rinkos atžvilgiu yra suformavęs dar 2013 m., parengdamas Vartojimo kredito įstatymo pakeitimo projektą, ir ši pozicija nėra pasikeitusi“, – sako Lietuvos banko Priežiūros tarnybos Finansinių paslaugų ir rinkų priežiūros departamento direktorius Vilius Šapoka.

Pasak jo, reguliavimas bus griežtinamas, nes Lietuvos bankas mano, kad vartotojų interesų apsauga šiuo metu nėra pakankama. Parengtame įstatymo projekte Lietuvos bankas siūlo mažinti bendros vartojimo kredito kainos metinę normą, taip pat nustatyti vadinajamąjį atvėsimo laikotarpį, kad vartojimo kredito sutartį norintys sudaryti asmenys negalėtų to padaryti nedelsiant. Jie pirmiausia turėtų pateikti prašymą suteikti kreditą ir tik po kelių dienų galėtų pasirašyti sutartį. Taip būtų siekiama, kad žmogus geriau apsvarstytų visus galimus finansavimo šaltinius (galimybes sutaupyti ar atsisakyti nebūtinų išlaidų) ir pagalvotų prieš apsisprendimas imti paskolą.

Be to, pastaruoju metu visoje Europoje, taip pat ir Lietuvoje, sparčiai populiarėja vadinamosios internetinės tarpusavio skolinimo platformos (angl. *peer-to-peer lending*), sudarančios galimybę vartotojams pinigų skolintis tarpusavyje. Lietuvos bankas šią veiklą taip pat siūlo reglamentuoti, kaip ir vartojimo kreditus.

Šiuo metu vartojimo kreditų reguliavimo tobulinimu užsiima Seime sudaryta darbo grupė ir Lietuvos banko atstovai tikisi, kad į jų siūlymus dėl reguliavimo griežtinimo bus atsižvelgta.

Kol kas bendros kalbos su Lietuvos banku nerandančios smulkiųjų vartojimo kreditų įmonės, susivienijusios į asociaciją, pačios stengiasi siekti civilizuočiau ir etiškų santykių su savo klientais. Lietuvos smulkiųjų vartojimo kreditų asociacijos prezidentas L.Valickas pripažįsta, kad tenka dėti daug pastangų, bandant atsikratyti įvairių šio verslo atstovams klijuojamų etikečių, ir, žinoma, keistis patiems.

„Asociacija, kuriai šiuo metu priklauso 11 įmonių (iš viso registruotų yra 60, aktyviai rinkoje veikiančių – apie 40), prieš šešerius metus, galima sakyti, šio verslo Lietuvoje ištakose, buvo įkurta, kad vienytų etiškai dirbančias įmones. Vienas pagrindinių mūsų uždavinių – rasti pusiausvyrą tarp vartotojų ir kredito įmonių interesų“, – sako L.Valickas ir vardija asociacijos iniciatyva atsiradusius vartotojams skirtus projektus: kredito akademią, skirtą klientų mokymams, informacinis interneto puslapis www.apiekredita.lt, www.skaidruskreditas.lt.

Maždaug prieš metus įkurtas kreditų arbitražas, sprendžiantis tarp vartotojų ir kredito

Priėmus Lietuvos banko siūlomas įstatymo pataisas, bus privaloma kelias dienas „atvėsti“ ir tik tuomet bus galima gauti greitąjį kreditą.

įmonių kylančias problemas. Asocijuotos įmonės yra išipareigojusios pripažinti arbitražo sprendimus. Tačiau, pasak L.Valicko, arbitražui kol kas neprireikė susirinkti, nes visi klausimai buvo išnagrinėti ikiarbitražinėje komisijoje. „Tai reiškia, kad įmonės ieško sprendimų ir juos randa, konfliktai būna išsprendžiami“, – pabrėžia L.Valickas.

Į asociaciją pernai kreipėsi apie du šimtus žmonių. Didžioji dalis jų buvo tretieji asmenys, kurie teiravosi, ar galėjo įmonės išduoti kreditus jų artimiesiems: vaikams, tėvams, žmonai, vyrui, seseriai ar broliui. Žmonės taip pat prašė tarpininkauti gražinant kreditus, teiravosi, ar teisingai buvo skaičiuojamos palūkanos, ar laikomasi įstatymų. Buvo ir skundų dėl įstatymo pažeidimų, pavyzdžiui, taikant didesnius mokesčius. Asociacija vartotojams teikia ir nemokamas teisines konsultacijas.

L.Valickas tikina, kad smulkusis vartojimo

Maždaug 14 proc., arba apie 400 tūkst., Lietuvos gyventojų esant reikalui naudojami greitųjų kreditų paslauga. Per metus sudaroma apie 700–800 tūkst. tokių sandorių.

kreditų sektorius keičiasi pats ir keičiasi jo įvaizdis. Todėl nerimą kelia nuožmus Lietuvos banko siekis dar labiau varžyti verslo įmones ir riboti paslaugų prieinamumą vartotojams.

„Lietuvos bankui įvedus 40 proc. pajamų ir išlaidų taisyklę, apie 70 proc. greitųjų paskolų klientų neteko galimybės skolintis. Kadangi kredito kainą valstybė yra apribojusi, o duomenų bazių, kuriose tikrinamas kliento mokumas („Sodros“, Gyventojų registro tarnybos, Hipotekos), įkainiai yra dideli, kredito davėjas nedidelės paskolos žmogui suteikti nebegali, nes jam neapsimoka. Suteikti 100 eurų (345 Lt) mėnesiui įmonė gali ne didesne nei 9,5 euro (32,8 Lt) kaina, ir ne centu daugiau, nes yra nustatyta metinė norma. Įmonės už duo-

menų bazių informaciją moka didžiulius pinigus, o mėnesinės tokio kredito palūkanos sudaro maždaug 8 proc., arba vidutiniškai 96 proc. metinių palūkanų. Žodžiu, 100 eurų kreditas mėnesiui išeina minusinis, todėl įmonės atsisako jį suteikti. Tada žmogus priverstas imti 300 eurų dviem mėnesiams arba naudotis šešėlinio verslo paslaugomis“, – aiškina L.Valickas.

Jo teigimu, šiuo metu smulkiųjų vartojimo kreditų sektoriuje jaučiama stagnacija, rinka nesiplečia, naujų klientų neatsiranda. Dėl didžiulės konkurencijos kreditų kainos mažėja.

Asociacijos duomenimis, visame smulkiųjų vartojimo kreditų, išduotų per ketvirtį, portfelėje yra tik 7 proc. klientų, po 90 dienų vėluojančių gražinti paskolas. Tačiau skolininkai, kurie bendrauja su kreditoriais, niekuomet nesulaukia antstolio.

Lietuvos antstolių rūmų valdytoja Dovilė Satkauskienė taip pat tvirtina, kad tarp visų

antstolių išieškojimų greitųjų kredito įmonių skolininkai sudaro labai mažą procentą. „Kol kas tikslių duomenų neturime, tačiau šie skolininkai tikrai sudaro nedidelį procentą. 60–70 proc. visų išieškojimų sudaro skolos valstybei (baudos, žyminiai mokesčiai, nepriemokos), likusi dalis – privačių kreditorių skolos (komunaliniai mokesčiai, pradelsti mokėjimai už telekomunikacines paslaugas, žalų išieškojimas). Tarp jų yra ir nedidelė dalis greitųjų kreditų skolininkų, tačiau didelio tokių bylų antplūdžio antstoliai tikrai nejaučia. Jei kyla problemų, pačios įmonės ieško būdų atgauti pinigus, ir jei žmonės siekia jas išspręsti, apsieinama be antstolių“, – tikina D.Satkauskienė. ■
Aušra Pocienė

AU GINK SAVO KRAŠTĄ

**JEI VISI KARTU VERTINSIME SVEIKĄ, SKANŲ IR
NATŪRALŲ ŪKININKŲ UŽAUGINAMĄ MAISTĄ,
MŪSŲ ŪKIS TIK AUGS IR STIPRĖS!**

Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai: Europa investuoja į kaimo vietas.

Įgyvendinant Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemonę „Dalyvavimas maisto kokybės schemose“ suteikta 432,4 tūkst. Eur paramos. Įgyvendinant šią priemonę rinkai tiekiami išskirtinės kokybės medus, vaisiai, uogos, daržovės, sultys, uogienės ir pieno produktai.

Projektą remia:

LIETUVOS RESPUBLIKOS
ŽEMĖS ŪKIO MINISTERIJA

LIETUVOS
RESPUBLIKA

Domantas Jovaišas: „Laimi nebijantys konkurencijos“

Profilis. Savo nišą jau radusiai informacinių technologijų įmonei „Present Connection“ konkurencija nebaisi. Atvirkščiai, pasak antrinės Nyderlanduose veikiančios bendrovės įmonės vadovo Domanto Jovaišo, su konkurentais reikia bendradarbiauti nebijant rizikos, tad prieš pusę metų jis nusprendė įkurti dar vieną, tik jau lietuviško kapitalo įmonę.

Dešimt metų – tiek Domantas dirbo samdomą darbą informacinių technologijų įmonėje. Nuolatinės pajamos, tobulėjimas, karjeros siekimas buvo puikus pagrindas ateities vizijoms išpildyti. Patirties Domantas įgijo dirbdamas ir su užsienio, ir su Lietuvos įmonėmis. „Buvusiuose darbuose įgijau daug techninės patirties, programavimas tapo daugiau nei darbu“, – sako D.Jovaišas. Nuo programuotojo iki vyr. programuotojo bei architekto pareigų – mėgstama veikla ir užsispyrimas leido siekti savo tikslų ir neužsisėdėti vietoje.

Kuo patraukė informacinių technologijų sritis? Pasak Domanto, šiam verslui nereikia didelių įnašų: jei turi kompiuterį, verslą gali pradėti vienas, tiesiog namie. Jis kartu su bendraminčiais Kaune įkūrė IT bendruomenę, už kurią iš „Microsoft“ kompanijos dukart gavo MVP (labiausiai vertinamas technologas internetinių sprendimų srityje) apdovanojimą.

Kokia buvo pati verslo pradžia? Pasak D.Jovaišo, pirmiausia reikėjo užsitikrinti saugumą, tad prieš pradėdamas verslą jis sukaupe santaupų gyventi trims mėnesiams ir apsisprendė palikti gerai mokamą darbą bei einašas pareigas. Pasak jaunojo verslininko, noras kurti ir realizuoti savo sugalvotas idėjas buvo stipresnis už saugumą. Jis puikiai žinojo, ką toliau veiks, išmanė savo sritį, tad jokios baimės neįjautė. „Pagrindiniai sunkumai buvo mokesčių sistema, darbuotojų paieška, sistemos kūrimas, įvairūs biurokratiniai dalykai, kurie blaško dėmesį ir neleidžia visiškai susitelkti ties tuo, ką darai“, – pasakoja Domantas.

Prieš pradėdamas verslą jis pataria išbandyti savo prekę rinkoje. Nereikia skubėti steigti įmonės, kurti svetainės, logotipo, leisti pinigų įvairiems dizaino sprendimams. Tai padaryti galima šiek tiek vėliau. Jis pataria pradėti nuo svarbiausio – analizės, rinkos tyrimo, kas bus jūsų klientai ir kaip juos sudominsite. Tai daug svarbiau už verslo plano rašymą ir skaičiavimus. „Jūs tiesiog turite parduoti savo prekę ar paslaugą. Taip, dar nepradėdami kurti verslo, būsite išbandę įvairius platinimo kanalus ir suprasite, kas veikia, o kas ne. Be to, ne mažiau svarbus dalykas yra ir partneriai“, – teigia D.Jovaišas.

Šiuo metu jis yra įsteigęs dvi įmones. Viena įkurta kartu su partneriais iš Olandijos, kita – lietuviško kapitalo įmonė.

„Present Connection“ kuria individualiai pritaikytus sprendimus programinės įrangos

Pasak Domanto, tikroji verslo sėkmės formulė – 110 procentų darbo

„Exact System“ vartotojams Nyderlanduose. Ir viena, ir kita įmonė atlieka programavimo darbus. „Su olandais mes kuriame įvairius verslo sprendimus. Pavyzdžiui, lėktuvų bilietų paieškos sistema, automobilių nuoma, internetiniai sprendimai susieti su verslo resursų planavimo sistemomis. Su lietuviška įmone įkūrėme „web“ dizaino studiją „beered.lt“ ir ten darbuojamės kurdami interneto svetaines, elektronines parduotuves“, – pasakoja Domantas.

Netrukus jis planuoja išleisti naują produktą, kuris susies egzistuojančias verslo sistemas

ir leis vartotojui labiau automatizuoti savo verslo aplinką. Nors šis produktas skirtas labiau užsienio rinkai, Domanto įmonė glaudžiai bendrauja su keliomis įmonėmis ir testuoja produkto prototipą. Tikimasi, kad po penkerių metų produktas bus susijęs šimtą populiariausių pasaulio platformų ir puikiai spręs klientų rūpesčius.

Kokios ateities perspektyvos? Jaunasis verslininkas sako ateityje planuojantis darbuotojų skaičių padidinti nuo aštuonių iki dvidešimties, padvigubinti pajamas ir sukurti savo produktą.

Paklaustas, ar šiuo metu pradėdamas verslą darytų ką nors kitaip, Domantas pabrėžia, kad tikrai stengtųsi investuoti mažiau savo asmeninių lėšų, nes dabar sudarytos ganėtinai palankios sąlygos verslui pradėti (verslo angelai, rizikos kapitalo fondai), tad jaunieji verslininkai jomis gali ir turėtų pasinaudoti.

Ką daryti, kad jaunam verslininkui pasisektų, kokių klaidų jis dažniausiai daro? Domanto teigimu, dažniausiai pradedantys verslininkai per daug tiki savo idėja, o ne jos įgyvendinimu. Bumas, kuris skleidžiamas internete, kad verslo idėja sukraus milijonus, yra gan banalus, o jo sėkmės statistika 1:10. Vis dėlto tikroji verslo sėkmės formulė – 110 procentų darbo. Verslininku gimti nereikia, tačiau būtina įdėti labai daug darbo, pastangų ir nebijoti klysti, mokytis iš savo klaidų, tuomet bus galima tikėtis ir sėkmės.

„Verslininkui svarbiausia suprasti, ar tikrai jo prekė, paslauga sprendžia problemą ir ar už tą prekę klientas mokės pinigus, kiek ji bus vertinga. Toliau verslo plėtrai didelę įtaką gali daryti darbuotojai, partneriai. Svarbu turėti lojalių darbuotojų, kurie žino, ką veikia įmonėje, kokios jų pareigos ir kokia įmonės vizija“, – įsitikinęs D.Jovaišas.

Pasak jo, kartu dirbantys žmonės turi būti bendraminčiai, kurie būtų suinteresuoti drauge kurti verslą. Partneriai yra labai svarbus veiksnys, bet pradedantys verslininkai tai labiau traktuoja kaip konkurenciją. Geras partneris visada bus suinteresuotas, kad tavo verslas klestėtų, nes ir jis bus naudos gavėjas. Todėl pradedančiam verslininkui Domantas palinkėtų daugiau bendrauti, komunikuoti, o ne visą laiką skirti produkto ar paslaugos kūrimui bei tobulinimui.

Robertas Dargis: „Jaunam žmogui reikia pradėti nuo idėjos“

Ilgametis verslininkas, Lietuvos pramoninkų konfederacijos prezidentas Robertas Dargis sako, kad pirmas dalykas, nuo kurio reikėtų pradėti jaunam, verslo norinčiam imtis žmogui – idėja, ką jis nori padaryti, sukurti. Būtent idėjos brandumas – pirmas žingsnis sėkmės link, į kurį reikėtų susikoncentruoti.

Pasak R.Dargio, ne mažiau svarbi rinkos analizė: būtina apmąstyti, ką jaunas verslininkas gali pasiūlyti kitaip, išsiaiškinti, gal kas nors jau siūlo tokią prekę, o jis galbūt gali pasiūlyti kokybiškesnį produktą ar už tą pačią kainą pasiūlyti daugiau. „Reikia išsianalizuoti situaciją, kad tikrai galėtum būti užtikrintas, jog žinai, kas vyksta rinkoje su panašiais dalykais. Turi pasiūlyti tai, ko nėra, priešingu atveju bus sunku pasiekti sėkmę“, – pataria verslininkas.

Labai svarbu parengti verslo planą ir atidžiai pasiskaičiuoti, kiek lėšų reikės investuoti. Svarbu nebijoti pasikonsultuoti su specialistais, finansininkais, gamybininkais – jie patars, kaip jaunojo verslininko produktas galėtų būti kuriamas, kur platinamas, tad rekomenduojama atsakingai parengti finansinį verslo planą.

R.Dargio teigimu, nereikėtų pamiršti ir

kito svarbaus dalyko – rinkodaros. Tai labai svarbi sudedamoji verslo dalis: sėkmė priklausys nuo to, kokiais kanalais pasieksi vartotojus. Be rimto rinkodaros plano sudėtinga ką nors pasiekti.

„Nebijokite rizikuoti ir nudegti, nes jei bijosi ir vengsi rizikos, iš viso nepradėsi verslo. Plačiai atvertomis akimis reikia įvertinti riziką ir pradėti savo veiklą“, – pataria R.Dargis.

Žinoma, niekas negali būti užtikrintas verslo sėkme – gali visaip atsitikti, bet nesėkmės atveju, užuot numojus ranka, reikėtų įvertinti, kas buvo padaryta ne taip, ir siekti tikslo toliau. R.Dargis įsitikinęs: tam, kad ko nors pasiektum, reikia siekti neįmanomo. Atsidavimas, aistra tam, ką darai, turi būti išties didelė.

Darius Mockus: „Versle svarbiausia tikėjimas ir pasitikėjimas“

Verslininko gyslelė įgimta ar įgyjama? „MG Baltic“ prezidentas ir savininkas Darius Mockus verslumą sieja su adrenalino poreikiu ir polinkiu į riziką. Pasak jo, verslininkas yra dvasios būseną arba psichologinis nusiteikimas. „Reikia sugebėti ne tik būti rizikingoje aplinkoje, bet ir suvaldyti kritines situacijas. Kad būtų pasiektas rezultatas ir verslas būtų sėkmingas, rizika turi būti pamatuota“, – neabejoja D.Mockus.

Pinigai yra vienas sėkmės matavimo vienetų, juk tikslas – turėti pridėtinę vertę, iš mažiau pinigų padaryti daugiau.

Verslininkas neabejoja, kad pradedant savo veiklą būtinas užsispyrimas, kantrybė, darbštumas ir pareižingumas. Norint būti geru verslininku reikia puikiai išmanyti rinką, kurioje ketini pradėti verslą. Juk kiekvieną dieną rinkoje vyksta atvira, sąžininga kova. Jei tu geresnis, esi ir rezultatyvesnis.

Kokių klaidų dažniausiai daro pradedantys verslininkai? Pasak D.Mockaus, verslininkai dažnai apsiskaičiuoja, daro neteisingas prielaidas – tai dažniausios klaidos. Žinoma, galima tartis su specialistais – finansininkais, teisininkais, tačiau galutinį sprendimą reikia priimti vis vien pačiam verslininkui, tai didelė atsakomybė. „Tačiau juk neklysta tik tie, kurie nieko nedarė“, – pabrėžia „MG Baltic“ prezidentas.

„Griūti ir keltis, keltis ir griūti, niekad neprarasti tikėjimo tuo, ką darai“, – tai, D.Mockaus teigimu, vienas svarbiausių dalykų, juk versle svarbiausia yra tikėjimas ir pasitikėjimas: būnant didesnės kompanijos dalimi visuomet reikia tikėti tuo, ką darai. „Verslininkas neturi teisės išsikeisti, nusivilti, nes tuomet nebegali nieko daryti. Visuomet reikia tikėti perspektyva, nes gyvenime būna ir nuosmukių, ir pakilimų. Siekdamas pozityvaus rezultato supranti, kad nuolat bus tokių situacijų, kai susipriešins tikslai, bet gyvenimas toks procesas, kad sieki, taisyklaidas ir stengiesi padaryti vis geriau“, – sako D.Mockus.

Verslininkas neabejotinai turi būti ir geras psichologas, nes prisiima atsakomybę už visos komandos motyvaciją. Darbas su žmonėmis – vienas pagrindinių dalykų, profesionalūs specialistai didina įmonės vertę. Vadovas komandai turi sukurti gerą mikroklimatą, padėsiantį tobulėti ir siekti bendrų tikslų.

Pradedantiems verslininkas D.Mockus linki tikėti tuo, ką darai, siekti tikslų, gyventi įdomiai ir prasmingai, realizuoti savo tikslus, kurie suteiks pilnatvės džiaugsmą. Reikia eiti nuo mažų tikslų prie didelių, nepritrūkti užsispyrimo, energijos ir tikėjimo, daug, nuoširdžiai, nestandartiškai dirbti. ■

Dovilė Joneliūnienė

Prieš pradėdamas verslą D.Jovaišas pataria pradėti nuo svarbiausio – analizės, rinkos tyrimo, kas bus jūsų klientai ir kaip juos sudominsite

Vaidmenų kaita šeimoje – globali, neaplenkianti ir Lietuvos

Psichologija. Analizuojant visuomenės kaitą itin svarbus tampa individo gebėjimas prisitaikyti, įsiklausyti ir suprasti antrosios pusės lūkesčius. Išmoktas elgesys, turimos nuostatos ir ekspromtu ištarti žodžiai dažnai užkerta kelią kokybiškam bendravimui.

SHUTTERSTOCK/NUOTR.

Mūsų visuomenėje vyriškumo ir moteriškumo sampratos nuolat keičiasi – visai kaip garsaus prancūzų prozininko, žurnalisto ir meno kritiko Guillaume'o Apollinaire'o siurrealistinėje dramoje „Teiresijo krūtys“ (istorija apie žmoną, nusprendusią tapti vyru, ir jos paliktą sutuoktinį, kuriam tenka priimti moters vaidmenį ir išgelbėti šalį nuo vis mažėjančio gimstamumo pasekmių).

„Kadangi ideologiniu lygmeniu brukami vieni elgesio modeliai, o realybėje susiduriame su visai kitais, ilgainiui abi lytis apninka dvejones: moterys svarsto, ar viskas taip su jos išrinktojo vyriškumu (jis neparneša pakankamai pinigų, nėra toks dėmesingas kaip draugių vyrai, skiria per mažai dėmesio šeimai), o vyrai, gandydami akis į viešojoje erdvėje gyvenimu

besimėgaujantis ir nuolat besiilsintis ponius, irgi primiršta, kad jų moterys nuolat dirba, o namus pasiekia ne mažiau pavargusios nei jie. Esminė šiandienos bėda, kad realybė neatitinka viešojoje erdvėje formuojamo ir mums brukamo tarpusavio santykių įvaizdžio“, – tvirtina Lygių galimybių plėtros centro atstovė Margarita Jankauskaitė.

Vertinant lyčių lygybę pagal išsilavinimą, užimtumą, užmokestį už tą patį darbą, atotrūkis mūsų šalyje tarp skirtingų lyčių mažėja, o kai kur ir visai išnyksta, tačiau gana dažnai Lietuvoje moteris nepriklausoma tik tol, kol dirba. Situacija gerokai keičiasi gimus pirmajam kūdikiui.

„Veido“ kalbintų sociologų teigimu, Lietuvos visuomenėje vyrų nuostatos daž-

nam vyrui vis dar trukdo pasinaudoti esamomis galimybėmis ir išeiti tėvystės atostogų, nors labiau išsivysčiusiose Vakarų valstybėse tai itin populiariu. Tarkime, Skandinavijos šalyse šį klausimą išsprendė vadinamoji tėčio kvota. Dalį vaiko priežiūros atostogų, jei šeima jų nori, gali paimti kitas asmuo. Taigi įstatymu skatinamas partnerių dalijimasis vaiko priežiūra. Deja, Lietuvos darbdaviams tik dalį dienos dirbantis vyras ir išeinantis vaikui susirgus – vis dar gana neįprastas reiškinys.

Siekiant pakeisti vyrų stereotipus ir žmonių elgseną, M.Jankauskaitės įsitikinimu, būtina labai aiški nuostata, kad vaikų priežiūra – gyvybiškai svarbi visuomenės išlikimui abiejų tėvų pareiga.

„Dar prieš trisdešimt metų moters rūpini-

masis vyrų, šeima, vaikais ir buitimi buvo suvokiamas kaip visuomenės norma“, – primena psichologas Andrius Kaluginas. Galbūt tai ir lėmė kai kurių šiandienos vyrų infantilumą?

Šalia stiprios, įvairių atsakomybę prisiimančios (atliekančios namų buitines darbus, prižiūrinčios vaikus ir pan.) ir dar šeimai pinigų uždirbančios moters vyro vaidmuo, tenka pripažinti, sumenko. Nuo vyro pečių nukritus daliai atsakomybės už buitį, sumažėjo ir jo, kaip sprendimų priėmėjo, vaidmuo. Daugumai moterų tai neatrodo svarbu, taigi jos mielai prisiima ir tai, tačiau kas gi nutinka poros santykiams?

M.Jankauskaitės nuomone, sustiprėjęs moterų noras viską valdyti sietinas su virtualios erdvės įtaka: šiandien dauguma mūsų raginamos kontroliuoti savo išvaizdą, emocijas (koncentruojamasi į tobulumą), tuo pat metu esame raginamos būti atsakingos už šalia esančio vyro ir vaikų gyvenimo kokybę. „Atsipalaiduoti ir pasijusti laimingoms tai tikrai nepadeda, anaiptol – moterims vis primenama, kad tobulumui ribų nėra“, – dėmesį atkreipia pašnekovė.

A.Kaluginas dramatiškai situacijos dėl matriarchato stiprėjimo vis dėlto nelinkęs. Jo įsitikinimu, kai kurioms moterims tai netgi labai patinka, o tos, kurios nebepasitiki vyrais, ima kur kas labiau pasitikėti savimi. „Žinoma, visoms pasitaiko silpnumo akimirkų, kai norisi globos, dėmesio, tačiau globaliai moterys tampa stipresnės, atsakingesnės ir valdančios daugiau resursų“, – tikina psichologas.

Bet jei moterys nebeleidžia už jas mokėti, joms nebereikia pagalbėti, nes viską šiandien sugeba pačios, kam tada reikalingi vyrai? Psichologai sutaria, kad šiandienos visuomenėje itin juntama stiprių moterų įtaka (jos paklaikusios dėl savo teisių ir pareigų), o vyrams, reikia pripažinti, šalia jų ne visuomet jauku. Taip išties slopinamas vyriškių galantiškumas, būdami šalia moters jie nebesijaučia užtikrinti.

„Ar galite įsivaizduoti, kaip jaučiasi vidutinį mokytojo atlyginimą gaunantis vyriškis, kurio žmona dirba privačiame sektoriuje ir namo parneša triskart daugiau?“ – klausia ne vieną tokio pobūdžio šeimos dramą išklauses psichologas Antanas Mockus.

Panašių problemų slegiami vyrai retai kada ryžtasi atviram pokalbiui su antrąja puse. Slegiami nevisavertiškumo, jie mieliau beldžiasi į psichologų duris.

Kaip matyti iš gyventojų nuomonių apklausų, vyriškumas Lietuvoje suvokiamas kaip vyro gebėjimas uždirbti ir parnešti į namus pinigų, atlikti specifinius buitines darbus, pasirūpinti vaikais, globoti mylimą moterį ir turėti tam tikrą statusą visuomenėje. Tad, atrodytu, nieko keista, kad vyrui ėmus uždirbti mažiau nei žmonai kyla rimtų bėdų dėl jo savivertės (jis jaučiasi niekam tikęs, nes, priešingai nei anksčiau, pats negali pakankamai prisidėti prie šeimos gerovės). Stereotipiškai „subobėjusiu“ Lietuvoje laikomas pernelyg jautrus (savo emocijas ašaromis išreiškiantis) ar homoseksualus vyras.

Bedarbių pasiskirstymas 2015 m. pagal lytį teritorinėse darbo biržose (proc.)

Apskritis	Vyrai	Moterys
Vilnius	54,4	45,8
Kaunas	52,7	47,3
Klaipėda	51,4	48,5
Šiauliai	49,9	50,1
Panevėžys	54,2	45,8
Marijampolė	51,6	48,4
Utena	54,1	45,9
Tauragė	52,6	47,4
Telšiai	46,6	53,4
Alytus	44,8	55,2

Šaltinis: LDB, vasario 1 d. duomenys

Gana dažnai tarptautinėse konferencijose dalyvaujanti M.Jankauskaitė pastebi, kad ir patys vyrai užsimena, jog būtų laikas permąstyti tradicines vyriškumo normas, nes šiandieninės labai kenkia vyrų gyvenimo kokybei. Mokslininkė daro prielaidą, kad senosiose Europos valstybėse šis diskursas pasistūmėjęs į priekį gerokai stipriau nei Lietuvoje. Antra vertus, matome, kad dominuojantis vyriškumas visuomenėje nenoriai užleidžia savo pozicijas (vis mėginama jį gražinti tam tikrais pavidalais). Hegemoninis vyriškumas susijęs su galia, kurios savo noru, žinia, niekas neatiduoda.

„Veido“ kalbintas psichologas Gediminas Navaitis Lietuvos visuomenę apibūdina kaip matriarchalinę, o vyrus joje – tik kaip diskriminuojamą mažumą. Siekdamas pagrįsti savo teiginį jis primena, kad pirmaisiais savo veiklos metais Lygių galimybių kontrolieriaus tar-

nyba Lietuvoje sulaukdavo nepalyginti daugiau dėl diskriminacijos visuomenėje besikreipiančių moterų nei vyrų (santykis 100 ir 3), o šiandien skundų skaičius beveik susilyginęs, gal vyrų net šiek tiek daugiau. Tačiau visuomenė iki pat šiol nelinkusi pripažinti jį stebinančio fakto, kad vyrai mūsų šalyje diskriminuojami. Norint tuo įsitikinti pakanka peržvelgti pagrindines žmogaus teises: kaip žinome, vyrai Lietuvoje gyvena kone 10 metų trumpiau nei moterys, dažniau žudosi, mažesnis jų procentas įgyja aukštąjį išsilavinimą ir jie kur kas dažniau neturi darbo.

Apie tai, kad šiandien vyrai uždirba mažiau, o dalis jų į šeimą parneša tik darbo biržos išmoką, pasakoja Vilniaus darbo biržos vedėjo pavaduotoja Rasa Montvidienė.

„Veido“ kalbintos specialistės tvirtinimu, situacija vyrų nenaudai šalyje keitėsi po 2009 m. krizės: „Darbo neteko vairuotojai, statybininkai, nuo krizės nukentėjusių įmonių darbuotojai, taigi situacija, kai Lietuvoje daugiau darbo neturinčių vyrų nei moterų, tęsiasi jau beveik šešti metai.“

Šiuo metu Vilniaus apskrityje (į ją patenka Širvintos, Ukmergė, Šalčininkai, Švenčionys, Trakai ir Vilniaus miesto rajonai) vasario mėnesį užregistruota 54 proc. darbo ieškančių vyrų ir 46 proc. moterų. Panašios proporcijos daug metų nusistovėjusios ir kitose šalies savivaldybėse: Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje, Utenoje, Marijampolėje. Darbo biržos atstovės teigimu, moterims dabar įsidarbinti nepalyginti lengviau, nes sektoriai, kuriuose jos dirba, nuo Rusijos embargo taip stipriai nenukentėjo.

G.Navaičio nuomone, sudėtinga svarstyti ir apie fizinį bei psichologinį šalies vyrų atsparumą – jų nusizudo kone dešimtkart daugiau nei moterų. Konkurencinę kovą vyrai pralaimi ir intelektualinio pranašumo bei išsilavinimo požiūriu (gerokai didesnis procentas tenka dailiajai lyčiai). Net dirbančių vyrų šiuo metu gerokai mažiau nei moterų.

Taigi, jei šiuo metu karjera geriau klostosi jūsų žmonai, kodėl jums neperėmus daugiau namų ruošos darbų ir neskyrus daugiau savo dėmesio vaikams? Žinoma, tai šiek tiek skausminga (sunku pakeisti įsitvirtinusių nuostatą), bet veiksminga. Kita vertus, vidinės sumaišties šiais laikais netrūksta ir moterims: pačios užsidirbdamos, kartais kur kas daugiau laiko skirdamos profesinei veiklai, o ne šeimai, jos patiria ne tik vidinę sumaištį, bet ir tapatumo krizę.

Vienas žymiausių šeimos bei vedybinio gyvenimo konsultantų ir dvasininkų Markas Gungoras teigia, kad kartais pakanka išgirsti, kaip sutuoktinis jaučiasi, ir suteikti jam grįžtamąjį ryšį. „Atrodo, paprasta, tačiau kokybiškai bendrauti mums trukdo nuostatos, išmoktas elgesys ir nesusimąstant sakomi žodžiai“, – teigia pats santuokoje 32 metus nugyvenęs lektorius.

VU profesorius Arūnas Germanavičius sutinka, kad šiuo metu vis daugiau moterų perima vyriškus vaidmenis, tačiau didieji pinigai, jo manymu, tebelieka vyrų rankose (Lietu- ➤

M.Jankauskaitės teigimu, dažnai porai kyla problemų, nes realybė neatitinka mums persamo tarpusavio santykių įvaizdžio

► voje moterys vis dar uždirba gerokai mažiau nei vyrai). Tačiau vyrų ir moterų vaidmuo, jo manymu, keičiasi ne tik dėl socialinių ir ekonominių veiksnių, bet ir dėl sumenkusio religinio gyvenimo: „Atlikti tyrimai įrodo, kad netikinčiųjų gyvenimo kokybė blogesnė negu tų, kurie praktikuoja religinį gyvenimą. Pirmieji tampa kur kas pažeidžiamesni, vienišesni, neturi socialinės paramos.“

Lietuvos visuomenėje vyraujančios nuostatos dažnam vyrui – vis dar rimta kliūtis išeiti tėvystės atostogų.

Kita vertus, tapatumo krizė vyrus ištinca ir dėl moterų, laikančių save šeimos židinio puoselėtojomis. Prisiėmęs visą finansinę gyvenimo našta sutuoktinis bando palaikyti mylimos moters idėją, leisdamas jai rūpintis tik namais ir vaikais. Tačiau mėgindamas užtikrinti šį modelį jis dažnai viršija savo galimybes (patiria didžiulį stresą ir atsakomybę, būdamas vienintelis šeimos maitintojas, kai kada pyksta, kad

moteris finansiškai neprisideda, ir svajoja apie kur kas labiau realybę atitinkančius tarpusavio santykius).

Svarstant, kas palengvintų ir išgrynintų žmonių tarpusavio ryšį, padėtų atsiskleisti jų individualumui, leistų geriau suprasti vienam kitą, G.Navaitis siūlo žvilgtelėti į atliktus tyrimus. Iš ilgalaikių stebėjimų ir lyginimų psichologams jau žinoma, kad vaikystėje fizinių vaikų

bausmių atsisakę tėvai leidžia jiems užaugti gerokai laimingesniems.

Išeitų, kad pradėję keisti vaikų auklėjimą galime išugdyti kur kas laimingesnę kartą.

Taigi šiandien visuomenės gyvenime stebimas porų keitimasis vaidmenimis gali būti apibūdinamas kaip tam tikras tradicinės visuomenės iššūkis. Kita vertus – tai globali tendencija, būdinga modernioms visuomenėms. Mokslin-

ninkai sutaria, kad Lietuvoje šis reiškinys nėra labai senas (skaičiuoja tik daugiau nei antrą dešimtmetį), o kultūros istorikai ir sociologai neabejoja, kad vyriškumo ir moteriškumo samprata kinta kartu su laikmečiu.

Istoriškai susiformavusi tradicija, kaip vertinti, ar vyras pakankamai vyriškas, o moteris – pakankamai moteriška, susijusi su kapitalistinių santykių raida. Tuo metu buvo labai svarbu atstovauti vyriškajai ir moteriškajai sritims. Kaip žinome, vyrams buvo priskirta viešoji, moterims atiteko privačioji. Tačiau dar feodalinėje visuomenėje kur kas svarbesnė skirtis buvo ne lyties, o luomų susisluoksniavimas. Taigi šiuo atveju reikšminga buvo išlaikyti ribą, nukreiptą į prigimtinus dalykus.

Šiandien transformuotas klausimas skambėtų taip: ar konkretus vyras atitinka konkrečiu laikotarpiu toje kultūroje keliamus reikalavimus? Kadangi šių kaita priklauso nuo to, kas juos kelia, turime visą spektrą įmanomų interpretacijų, reakcijų ir atsakymų. ■

Kristina Kanišauskaitė-Šaltmerė

Porų keitimasis vaidmenimis neturėtų būti traktuojamas kaip iššūkis šiuolaikinei visuomenei

Aktualusis interviu

ASMIENINIO ARCHYVO NUOTR.

Į „Veido“ klausimus atsako Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto mokslų daktaras, profesorius Arūnas Germanavičius.

VEIDAS: Kodėl nepakankamai savo vyriškumą ar moteriškumą realizavę individai patiria tapatybės krizių?

A.G.: Tikėtina, kad per daug į vieną konkrečią sritį (pvz., profesinę) susikonscentravęs žmogus gali būti apleidęs kitas gyvenimo sritis. Kompensuoti socialinius vaidmenis šiandien mėginama pačiais įvairiausiais pakaitiniais būdais: samdant korepetitorius vaikams, namų šeimininkes ir pan. Tačiau žmogaus smegenis jų tyrinėtojai dar apibūdina kaip socialinį organą. Šiandien jau žinoma, kad kuo daugiau socialinių vaidmenų tenka individui, tuo mažesnė tikimybė, jog jį ištikis tapatumo krizė.

VEIDAS: Kas, jūsų manymu, padeda socialinių vaidmenų kūrimo pagrindus individo gyvenime?

A.G.: Neabejoju, kad jauną žmogų formuoja mokykla. Žinoma, jei jos vaidmuo nėra tik žinių prikišimas dėl aukštosios ar aukštesniosios mokyklos... Labai svarbu, kad mokykloje būtų išmokstama prisitaikyti prie įvairių gyvenimo transformacijų, gebama susikurti įvairių socialinių vaidmenų: vaikas gali būti įdomus pašnekovas mokytojams, gali pasižymėti įdomiais pomėgiais. Tai neabejotinai padės pagrindus įvairių jo vaidmenų kūrimui ateityje. Taigi esminė mokyklos funkcija yra žmogaus parengimas gyvenimui ir jo transformacijoms. Šiandien visame pasaulyje pabrėžiama, kad depresijos ir nerimo sutrikimų prevencija turėtų būti pradedama dar pirmose mokyklos klasėse, taigi mokykla atlieka labai svarbų vaidmenį.

VEIDAS: Kada individai patiria tapatybės krizes?

A.G.: Tapatybės krizes dažniausiai susijusios su tam tikru žmogaus psichologinės raidos etapu. Vienus krizės išstinka, kai vyksta socialinių vaidmenų transformacija: laukiama gimstant vaikų, imamasi naujų pareigų, pakeičiama gyvenamoji vieta, emigruojama, kitiems tai susiję su psichologine raida ir vaikystėje patirtais įvykiais. Kaip tinkamą pavyzdį galime minėti vyrų ketvirtos dešimtmečio krizę, kai nebeapsitenkinama esama situacija ir ieškoma daug jaunesnių partnerių. Sendami žmonės praranda savo artimuosius, vyksta jų kūno pokyčiai, todėl svarbu išmokyti savęs paklausti, ką aš galiu padaryti su esama situacija. Koks mano tolesnis vaidmuo gyvenime? Šiuo atveju apibrėžti, koks turėtų būti žmogaus elgesys, būtų labai ribota ir vienusiška. Galbūt todėl dalis visuomenės klaidinama pseudoversijomis, manekenų kultais ir pan.

VEIDAS: Pastaruosius šešetą metų Lietuvoje fiksuojamas kur kas didesnis bedarbių vyrų nei moterų skaičius. Kaip tai interpretuojate?

A.G.: Kiek esu susipažinęs su moksliniais sociologų tyrimais ir darbo biržoje užsiregistravusiųjų

statistika, iki 2009 m. daugelis Lietuvos vyrų dirbo nelegaliai. O atsiradus būtinybei gauti socialines garantijas jie ėmė registruotis biržoje. Taigi šiuo laiku moterys iš tiesų dažniau perima vyrų vaidmenis, tačiau nesakyčiau, kad tampa šeimų išlaikytojomis. Jei lyginsime lyčių atlyginimų skirtumus, atotrūkis tarp vyrų ir moterų atlygio, kaip ir ankstesniais metais, išlieka.

VEIDAS: Nors vyrų ir moterų keitimasis socialiniais vaidmenimis vadinamas modernios visuomenės požymiu, akivaizdu, kad prie vyrų savivertės gerėjimo tai neprideda.

A.G.: Savižudybių statistika Lietuvoje iš principo negerėja, o vyrų savižudybių rodikliai netgi blogėja. Jie vis dar tebėra pažeidžiamiausia grupė. Vidutiniškai tai 35–50 metų amžiaus vyrai, gyvenantys kaime, piktnaudžiaujantys alkoholiu ir neturintys nuolatinio darbo.

VEIDAS: Kokių priemonių reikia, kad ši statistika pakistų?

A.G.: Socialinis gyventojų kapitalas įprastai matuojamas žmonių tarpusavio santykiais (bendravimas paremtas socialiniais vaidmenimis). Kuo daugiau socialinių vaidmenų pasižymima, tuo didesnis tos valstybės socialinis kapitalas. Didžiausias jis Rytų Azijos valstybėse, nes gyventojai priklauso įvairioms socialinėms organizacijoms, yra aktyviai įsitraukę į vietinės bendruomenės gyvenimą. Žmonės vieni kitais pasitiki ir tiki valstybe. O mažiausias socialinis kapitalas yra tose šalyse, kuriose pačios valstybės idėja yra žlunganti. Po Sovietų Sąjungos subyrėjimo mažiausias socialinis kapitalas buvo Moldovoje. Valstybė tuo metu balansavo ties bankroto riba, smarkiai sumažėjo žmonių pasitikėjimas ja ir valstybinėmis organizacijomis.

Taigi socialiniai santykiai ir atsparumas įvairioms transformacijoms būtų vienas svarbiausių kiekvienos visuomenės veiksmų. ■

SHUTTERSTOCK/NUOTR.

SPRENDIMAI VERSLUI

PADARYK DAUGIAU KAI TAVO IT YRA APSAUGOTAS ESET

Nesvarbu, ar vadovaujate savo verslui, ar prižiūrite įmonės IT, ESET saugumo sprendimai yra greitai, itin paprasti naudoti ir pasižymi naujausia grėsmių aptikimo technologija. Mes siūlome apsaugą, kuri leidžia jums padaryti daugiau.

Sužinok: ESET.LT/VERSLUI

ENJOY SAFER TECHNOLOGY™

V. Budrys: palikęs gilų pėdsaką Lietuvos neurologijos moksle

In Memoriam. Biomedicinos mokslų daktaras, VU MF Neurologijos ir neurochirurgijos klinikos vadovas, VUL Santariškių klinikų Neurologijos centro direktorius Valmantas Budrys visuomenės atmintyje išliks kaip mokslininkas eruditas, kilstelėjęs Lietuvos neurologijos mokslą į tarptautinį lygmenį.

„**Ž**inia apie profesoriaus netektį sukrėtė visą Lietuvos neurologijos bendruomenę. Kasdien mėginame susitaikyti su šia mintimi. Tai didžiulis praradimas visai šaliai“, – mintimis apie sunkios onkologinės ligos pakirstą, tačiau iki paskutinės gyvenimo dienos darbų neapleidusį 56 metų Lietuvos neurologų asociacijos prezidentą Valmantą Budrį dalijasi Kauno medicinos universiteto Neurologijos klinikos profesorė Nerija Vaičienė-Magistris.

Jos bei daugelio kitų profesoriaus mokinių, kolegų ir bendradarbių atmintyje V. Budrys išliks kaip išskirtinė asmenybė dėl mokslinio indėlio į visuomeninį šalies gyvenimą, savo charizmos, gebėjimo sutelkti bendraminčius vienam tikslui ir ypatingo atsidavimo profesinei veiklai.

Nuo Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto baigimo iki pat savo gyvenimo pabaigos V. Budrys perėjo visus gydytojui mokslininkui būtinus etapus: nuo Vidaus ligų klinikos aspiranto, asistento iki profesoriaus, jungtinės Neurologijos ir neurochirurgijos klinikos vadovo.

„Jo publikacijos buvo vienos skaitomiausių Europos neurologų žurnaluose. Jis buvo be galo darbštus, atkaklus ir gebantis žvelgti giliau nei daugelis mūsų“, – tikina N. Vaičienė-Magistris.

Daugelis „Veido“ kalbintų pašnekovų sutaria, kad neurologija buvo ir liko neatsiejama

profesoriaus gyvenimo dalimi, jo nuopelnai šiai medicinos sričiai itin reikšmingi ir sunkiai išmatuojami.

Pasak Vilniaus universiteto Santariškių klinikų Neurologijos centro gydytojos, Išsėtinės sklerozės koordinacinio centro vadovės dr. Rasos Kizlaitienės, buvusios profesoriaus studentės, jo pastangomis Lietuvoje per porą dešimtmečių susikūrė labai kokybiška, specializuota, daugiadisciplinė, Vakarų Europos šalių diagnostikos ir gydymo standartus atitinkanti neurologinė pagalba ligoniams.

Su tuo linkeš sutikti ir Santariškių klinikų generalinis direktorius prof. Kęstutis Strupas: „Nepažįstu kito taip patriotiškai ir visuomeniškai nusiteikusio žmogaus, kuris visą save atiduotų universitetui ir mokslui.“

Žvelgiant iš šalies sunkoka suvokti, kada eidamas Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Neurologijos ir neurochirurgijos klinikos vadovo pareigas V. Budrys dar rado laiko vadovauti Lietuvos neurologų asociacijai, konsultuoti Sveikatos apsaugos ministerijos specialistus (dalyvavo rengiant ir tobulinant visus su neurologijos specialybe susijusius teisės aktus), dalyvauti Pasaulio neurologų federacijos ir Europos neurologijos akademijos veikloje. Matyt, šio žmogaus visuomeniškumas, gebėjimas pažvelgti į pasaulį plačiau už savo profesijos ribų buvo tas raktas, leidęs nuolat jį pasaulinių naujienų pulsą ir formuoti itin plačią neurologo erudiciją.

Ilgametė V. Budrio kolegė Lietuvos vaikų neurologų asociacijos pirmininkė Milda Endziniene svarsto, kad šis mokslininkas įprasmino savo būtį nuveiktais darbais. Nė vienas kitas iš Lietuvos neurologų nepasiekė tokių visuomenei reikšmingų aukštumų. Nepaisydamas didžiulio savo užimtumo ir intensyvios šviečiamosios veiklos, V. Budrys stengėsi padėti ligoniams. Ne kartą jis ir pats kolegei R. Kizlaitienei yra prasiaręs, kad visi darbai ir pareigos yra neatsiejama jo gyvenimo dalis. Aplinkiniams mokslininkas leido suprasti, kad dirba niekieno neverčiamas, negalvodamas apie uždarbį ir tikėdamas tuo, ką daro.

Jis buvo iš tų žmonių, kurie matydami prasmę sugeba įveikti visas kliūtis ir pasiekti užsibrėžtą rezultatą. Tačiau bene reikšmingiausiu mokslininko nuopelnu Lietuvai vadinamas šalies neurologijos mokslo išvadavimas iš sovietinės sistemos.

Savo idėjomis ir darbais V. Budrys išlaisvino Lietuvos neurologiją nuo sovietinės pasaulėžiūros ir pasenusios neurologinių ligų klasifikacijos, priartino šį mokslą prie vakarietiško mode-

lio ir atvėrė naują požiūrį į šią medicinos discipliną. Profesoriaus pavyzdžiu pasekė daugelis jo kolegų ir mokinių, o tai lėmė pakitusį požiūrį į neurologiją šalyje. Jo pastangomis užsimezgė bendradarbiavimas su pasaulinio lygio neurochirurgais, neurologais, radiologais, reabilitologais, oftalmologais, šeimos medicinos ir kitų specialybių gydytojais. Galiausiai gimė nepalyginti gilesnis požiūris į atskiras neurologines ligas (insultą, epilepsiją, išsėtinę sklerozę, Alzheimerio, Parkinsono ligą ir kt.).

Vienu geriausių šalies neurologų šiandien pelnytai vadinamas mokslininkas buvo keturių medicininių žurnalų redakcinių kolegijų bei Europos išsėtinės sklerozės tyrimo ir gydymo tarybos narys, prisidėjo prie Lietuvos insulto asociacijos įkūrimo, tačiau, kaip teigia jo žmona Rasa Budrienė, jis niekuomet nesinešdavo darbo į namus. „Šeima jį matė kaip mylintį ir atsidavusį tėtį, dėmesingą situoktinį, o ne moksliniais darbais užsivertusį praktiką“, – sako trisdešimt metų santuokoje su V. Budriu pragyvenusi moteris.

Viešojoje erdvėje gana dažnai kalbinamas neurologas gebėjo savo patarimais vadovautis ir pats. Dar 2014 m. rudenį „Veido“ kalbinamas profesorius minėjo, kad esminė šiandienos žmonių nelaimių priežastis – stresas. Jo teigimu, tai ne laikmečio, o tautos problema. „Laikmetis išryškina žmogaus polinkius. Tačiau jei polinkio stresui nėra, šis negali sukelti didelių problemų. Deja, dažnas šiandien nori ir siekia gerokai daugiau, nei pajėgia aprėpti. Tada ir imama nervintis, kad visko nespėjama, kenkiama savo sveikatai. Todėl labai svarbu nekelti sau ir kitiems per didelių tikslų“, – tąkart patarė mokslininkas.

Gal būtent todėl, kad tai suvokė pats, pravėręs namų duris sugebėdavo panirti į artimą ir mielą savo pasaulį: kolekcionavo paveikslus, mėgo Lietuvių literatūros dailės klasikus (galėdavo apie juos kalbėti valandų valandas), rašė mokslines publikacijas. Svarbią vietą jo veikloje užėmė medicinos istorijos bei meno tyrinėjimai. Sukauptą patirtį V. Budrys stengėsi perduoti medicinos studentams ir rezidentams.

120 mokslinių publikacijų autorius ir bendradraudis, tradicinių Lietuvos neurologų vasaros mokyklų, rengiamų nuo 2003 m., įkvėpėjas ir organizatorius neabejotiną pėdsaką paliko ir mokslo bendruomenėje. V. Budrio sudaryti vadovėliai „Klinikinė neurologija“, „Urgentinė neurologija“, „Neurologijos vadovas gydytojui praktikui“ – aktualūs ir nepakeičiami į šią sritį besigilintiems specialistams.

Savo įžvalgumu, pavydėtina erudicija ir

Valmantas Budrys

- 1983 m. baigė Vilniaus universitetą.
- 1992 m. stažavosi Gėtėborgo ir Lincjopingo universitetų ligoninėse (Švedija).
- 1995–1996 m. stažavosi Lojolos universiteto medicinos mokykloje (Čikaga).
- Nuo 1988 m. dėstė Vilniaus universitete.
- Nuo 1997 m. – žurnalo „Neurologijos seminarai“ steigėjas ir vyr. redaktorius.
- 1997–2001 m. tapo Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Neurologijos klinikos vadovu.
- 2001 m. tapo Pasaulinės neurologų federacijos ir Europos neurologų draugijų federacijos atstovu Lietuvai.
- 2002 m. tapo Neurologijos ir neurochirurgijos klinikos Neurologijos centro direktoriumi ir buvo išrinktas Lietuvos neurologų asociacijos prezidentu.
- 2003 m. tapo Europos išsėtinės sklerozės tyrimo ir gydymo tarybos nariu.
- 2007 m. tapo Neurologijos ir neurochirurgijos klinikos vadovu ir profesoriumi.

Daugiausiai V.Budrys nuveikė tyrinédamas ligas, kurios anksčiau Lietuvoje buvo sunkiai gydomos: Alzheimerio, Parkinsono ir kt.

atvirumu pagarsėjęs V.Budrys buvo „prieinamas“ ne tik profesoriams ar mokslininkams, bet kiekvienam norinčiam su juo padiskutuoti ar pasikonsultuoti. Aplinkinius tai savotiškai ugdė ir skatino pasitempti. Taigi, galima sakyti, šio žmogaus dėka Lietuvos neurologų bendruomenė keitėsi, tobulėjo, augo, tapo aktyvi ir visapusiška. Profesoriaus pavyzdžiu pasekė asociacijos nariai atsiskleidė kaip puikūs savo srities specialistai.

Savo idėjomis ir tyrimais biomedicinos mokslų daktaras Valmantas Budrys atvėrė naują požiūrį į Lietuvos neurologijos mokslą.

Ne ką mažesnę įtaką V.Budrys darė ir savo sūnams – Tomui ir Mindaugui. Gal tai ir buvo viena priežasčių, kodėl vyresnėlis pasuko tėvo pėdomis: Kaune baigęs medicinos studijas tapo radiologu.

Sektinas pavyzdys vaikams, jautrus sūnus mamai, mylintis ir atidus antrajai pusei ir aplinkiniams – būtent tokį reikėtų tapyti pro-

fesoriaus paveikslą atminimui. Jo kolegės M.Endzinienės teigimu, per visus savo vadovaujamo darbo metus V.Budrys išugdė labai visapusišką komandą.

Neurologas jį supantiems žmonėms vis mėgdavo priminti, kad mintis visada turi tęsinį. Šiandien, matyt, telieka pridurti, kad vidinė ramybe, kryptingumu ir darbštumu pasižymėjęs V.Budrys savo nuopelnais medicinai tai įrodė.

„Neurologijos srityje šio žmogaus dėka

šiandien dirba ne vienas jaunas ekspertas. Daugeliui jų V.Budrys vadovavo tiesiogiai, daliai – netiesiogiai. Tikėtina, kad kažkuris iš jų ir pratęs profesoriaus inicijuoto žurnalo „Neurologijos seminarai“ leidybą“, – svarsto M.Endzinienė.

Nors sunki onkologinė liga paveikė mokslininko kūną, jo dvasios nepalaužė: iki paskutinių

gyvenimo dienų jis tęsė klinikinį ir pedagoginį darbą, rūpinosi Neurologijos ir neurochirurgijos klinikos, Neurologijos centro reikalais. Prieš pat 2015 metus jo rūpesčiu duris atvėrė moderni VUL Santariškių klinikų auditorija.

„Valmantas mirė taip elegantiškai ir lengvai, kaip ir gyveno: namie, mums ant rankų“, – apie sutuoktinio apsisprendimą paskutines gyvenimo dienas praleisti ne ligoninėje, o jam įprastoje aplinkoje pasakoja profesoriaus žmona. Savo vyrą ji apibūdina kaip itin jautrų, rūpestingą, mylintį, o kartu darbui ir komandai itin atsidavusį profesionalą. R.Budrienė neabejoja, kad jos vyro darbai neliks pamiršti: juos tęs jo kolegos ir buvę mokiniai.

Ištikimais profesoriaus bendražygiais R.Budrienė vadina Vilniaus universiteto MF Neurologijos ir neurochirurgijos klinikos docentą Gintarą Kaubrį ir neurologijos profesorių mokslų daktarą Dalių Jatužį. Matyt, su jais ir siejamos didžiausios viltys, kad V.Budrio darbai bus tęsiami. ■

Kristina Kanišauskaitė-Šaltmerė

Kita Rusijos pavojinga fantazija – „Latgalos liaudies respublika“

Grėsmė. Socialiniuose tinkluose išplitusios „Latgalos liaudies respublikos“ idėjos sukėlė nuogaštavimų, kad gausiai rusų gyvenamas Rytų Latvijos regionas yra pažeidžiamiausias Baltijos šalyse.

Rygos centre stovinčio tarpukariu pastatyto Latvijos laisvės paminklo viršuje spindi trys žvaigždės, žyminčios trijų istorinių šalies regionų – Vidžemės, Kuršo ir Latgalos suvienijimą po viena Latvijos vėliava. Iš tiesų tarpukario Latvijai pavyko suvienyti tris kultūriškai, istoriškai ir ekonomiškai skirtingus regionus į bendrą klestinčią valstybę, tačiau skirtumai iki šiol niekur neišnyko. Nuo Latvijos valstybės gimimo praėjus beveik šimtui metų, rytinę Latgalą, kur gyvena gausi rusų bendruomenė, nuo kitų regionų tebeskiria tarsi nematoma siena: čia didesnis nedarbas, daugiau skurdo, žemesnis pragyvenimo lygis. Baiminamasi, kad dėl karo Ukrainoje pasikeitus geopolitinei situacijai Latgala gali tapti kitu Rusijos taikiniu.

Antrame pagal dydį šalies mieste Daugpilyje, kuriame gyvena per 100 tūkst. žmonių, latviai sudaro vos 20 proc, o Latvijos pilietybę turi trys ketvirtadaliai gyventojų. Pavadinimai ir viešieji užrašai mieste vien latviški, tačiau gatvėse skamba rusų kalba. O carinės ir sovietinės architektūros kvartaluose laikas tarytum slenka lėčiau nei kitur: dvidešimt penkeri nepriklausomybės ir dešimt narystės Europos Sąjungoje metų į rytinį Bendrijos pakraštį atnešė nedaug pokyčių.

„Kiek buvo gamyklų, visos sugriautos, Yra geležinkelio vagonų gamykla, bet dabar, kai Rusija susipyko su Ukraina, irgi liko labai mažai užsakymų ir daugelis darbuotojų buvo atleisti. Pas mus daugiausia krautuvės, vaistinės, smulkios įmonės – žmonės dirba, po truputį kažkaip sukasi, bet mūsų Latgaloje yra didžiausias procentas bedarbių ir žemiausias pragyvenimo lygis visoje Latvijoje. Mes pensiją gauname ir su ja išgyvename, bet jaunimui labai sunku. Dabar ir daug maisto prekių negalime išvežti dėl sankcijų. Tačiau žmonės kažkaip praminta. Palyginti su 2008 m., kai buvo krizė, viskas jau yra ge-

riau“, – pasakoja Daugpilio lietuvių kultūros draugijos „Rasa“ pirmininkė Romalda Žuka.

Kaip ir daugelis lietuvių, kurių mieste – per 1 proc., Daugpilyje ji atsidūrė grįžusi iš tremties, sovietams neleidus apsigyventi Lietuvoje. Iki Antrojo pasaulinio karo mieste gyveno didžiulė žydų bendruomenė, o išengus sovietams mieste buvo keliolika tūkstančių gyventojų (XX a. pradžioje – daugiau nei 100 tūkst.) Todėl į miestą ir regioną persikėlė daug atvykėlių iš Vakarų Rusijos.

„Latgaloje gyvena labai daug rusų, baltarusių, ukrainiečių, totorių... Vien Daugpilyje yra vienuolika draugijų, o bendra kalba yra rusų. Jeigu einame kur tarp latvių, kalbame latviškai, tačiau šiaip visur susikalbame rusiškai. Kultūrinėje veikloje su visais sugyvename gerai, einame į bendras šventes, visai bendradarbiaujame“, – tvirtina Daugpilio lietuvių.

Įvairiautis kultūrinis Latgalos gyvenimas – turtingas ir įdomus, bet daugiau nerimo ženklų pastebima politinėje plotmėje. Pavyzdžiui, per 2012 m. referendumą net 85 proc. Daugpilio gyventojų pasisakė už antros – rusų valstybinės kalbos įvedimą šalyje. Visoje Latvijoje tokių piliečių buvo ketvirtadalis, o Latgaloje – 56 proc. Iš 115 tūkst. pernai Saeimos rinkimuose dalyvavusių Latgalos gyventojų daugiau nei pusė – per 60 tūkst. balsavo už prorusišką partiją „Santarvės centras“. Panašios sėkmės ji sulaukė tik Rygoje, kur rusakalbių gyventojų dalis yra dar didesnė, be to, sostinei jau daugelį metų vadovauja populiarus meras ir šios partijos lyderis Nilas Ušakovas.

Pernai rudenį Latgalos gyventojai žiniasklaidai pranešė, kad Rusijos ambasada Rygoje prisideda prie gyventojų verbavimo vyksti į Ukrainą ir kovoti Rusijos pusėje. Policija iš viso tyrė trijų palaikyti separatistų išvykusių vyrų atvejus. O lapkričio 11-ąją, kai šalyje minima Lačplėsio die-

na – Rygos išvadavimas nuo bermontininkų, rytinio Latgalos Kraslavos miesto meras Gunaras Upeniekas pranešė, kad prorusiški agitatoriai vaikšto pas gyventojus į namus ir ragina atsiskirti nuo Latvijos bei jungtis prie Rusijos. Mero teigimu, jie aplankė ir viešąsias įstaigas bei mokyklas. Šiais faktais susidomėjo Latvijos saugumas.

Daugelis Daugpilio ir visos Latgalos gyventojų gyvena rusiškoje informacinėje erdvėje, kuri dažnai tuos pačius įvykius – karą Ukrainoje, politines aktualijas, istorines temas – nušviečia kardinaliai priešingai. Dėl to regiono segregacija ne tik nemažėja, bet ir didėja.

2014 m. balandį Latvijos nacionalinė skaitmeninės ir masinės žiniasklaidos taryba dėl karo propagandos trims mėnesiams sustabdė kanalo „Rossija RTR“ transliaciją. Tai sukėlė nepasitenkinimą rytinėse šalies vietovėse. Tarp aktyviausiai besipriešinusiuju buvo viena iš Latvijos rusų sąjungos vadovų Tatjana Ždanok, apkaltinusi Latviją žodžio laisvės ribojimu Europos Parlamente. Ši politinė partija ir jos vadovė, be kita ko, pripažįsta ir Rusijos įvykdytą Krymo aneksiją. T.Ždanok net vyko stebėti „referendumo“ dėl Krymo prisijungimo prie Rusijos.

Rusijos pusė nuolat eskaluoja ir Latvijos rusakalbių bei latgalių kalbos (dialekto) ir švietimo teisių pažeidimus. Kitaip nei Lietuva, kaimyninė valstybė jau 2004-aisiais įgyvendino švietimo reformą, pagal kurią Latvijos tautinių bendrijų mokyklose iki 60 proc. dalykų dėstoma latvių kalba. Tuomet neapsieita be protestų su šūkiais „Rusų mokyklos – mūsų Stalingradas“, buvo planuojamas naujų mokslo metų boikotas. Vis dėlto pertvarkos sėkmingai įvykdytos ir šiuo metu niekas dėl jų neprotestuoja. Nuo 2018-ųjų tautinių bendrijų kalbomis jų mokyklose ketinama dėstyti tik tos tautos valstybės istoriją bei geografiją ir palikti mažumos kalbą kaip atskirą dalyką.

Tyrimai rodo, kad, nepaisant latvių kalbos mokyklose, rusiškų ir latviškų mokymo įstaigų mokinių pažiūros itin išsiskiria. Glazgo universiteto lektoriaus Ammono Cheskino 2012-aisiais atliktas tyrimas rodo, kad rusakalbių ir latvių mokyklų mokiniai iki šiol itin skirtingai vertina praeitį. Į klausimą „1944–1945 m. sovietinė armija Latvijoje...“ 62 proc. latvių atsakė, kad Latviją ji okupavo, dar 20 proc. – kad išlaisvino ir okupavo. O rusiškose mokyklose 65 proc. mokinių atsakė, kad sovietinė armija Latviją išlaisvino, ir vos 5 proc. – kad okupavo. Dar ketvirtis teigė, kad ir išlaisvino, ir okupavo.

Po nepriklausomybės atkūrimo Latvijoje buvo grąžinta 1922 m. Konstitucija, kurioje oficiali valstybės kalba nėra nurodyta. Ši spraga buvo ištaisyta pataisomis 1998-aisiais. Pirmasis

Latgalos istorija

1264 m. beveik visa Latgala užvaldė Livonijos ordinas.
1561 m. Latgala drauge su Vidžeme ir Pietų Estija tapo LDK pavaldžios Uždauguvio kunigaikštystės dalimi.
Po 1600–1629 m. karo su Švedija Latgala tapo atkirsta nuo kitų Latvijos žemių ir liko pavaldi Abiejų Tautų Respublikai, todėl išliko katalikiška, čia plito lenkiška kultūra.
Po Pirmojo ATR padalijimo 1772 m. prijungta prie Rusijos tapo Vitebsko gubernijos dalimi.
Latgala dalyvavo 1831 ir 1863 m. sukilimuose, 1865–1904 m. čia taip pat galiojo spaudos draudimas.
Po nepriklausomybės kovų 1920 m. Latgala tapo Latvijos dalimi.
Po Antrojo pasaulinio karo tiesiogiai prie Rusijos buvo prijungta Abrenės apskritis.

Tarpukario Latvijai pavyko suvienyti tris kultūriškai, istoriškai ir ekonomiškai skirtingus regionus, tačiau jų skirtumai iki šiol neišnyko

Latvijos valstybinės kalbos įstatymas mėgino nustatyti oficialios kalbos vartojimą privačiame sektoriuje – įmonėse ar organizacijose, kurių veikla vienaip ar kitaip susijusi su visuomenės gyvenimu. Vis dėlto po aršios tautinių mažumų bei tarptautinių organizacijų kritikos (iki pat 2001-ųjų Latvijoje veikė ESBO misija) šių griežtų nuostatų atsisakyta. Šiuo metu valstybinės kalbos vartojimas kultūriniuose renginiuose ar verslo sektoriuje neregamentuojamas, o norint dirbti biudžetinėse įstaigose būtina išlaikyti vieną iš trijų kalbos mokėjimo kategorijų, atsižvelgiant į darbo pobūdį.

Kalbos priežiūra besirūpinantis Valstybinės kalbos centras už kalbos pažeidimus taiko administracines nuobaudas ir skiria baudas. Centras turi teisę tikrinti įvairių pareigūnų, institucijų, įmonių darbuotojų kalbos lygį, interneto tinklalapių skelbiamą informaciją. Pavyzdžiui, perna už pažeidimus iš viso buvo nu-

bausti 769 asmenys. Daugiausiai nuobaudų – 423 paskirta už netinkamą latvių kalbos vartojimą profesinėje veikloje. Labiausiai tai palietė paslaugų ir prekybos sritį. Dar 231 atveju nuobaudos skirtos už prekių ženklinių ir aprašymus nevalstybine kalba, daugiau nei 50 – dėl išskabų ir reklamų nevalstybine kalba. Tokia politika labai dažnai sulaukia neigiamos Rusijos žiniasklaidos ir iš politikų reakcijos.

„Latvija faktiškai yra dvikalbė – rusakalbiai visur gali išsiversti tik su rusų kalba, tad jokio kalbinio nutautinimo ten nėra. Net televizijos laidos, išskyrus valstybinę televiziją, subtitruojamos rusų ir latvių kalbomis, atsižvelgiant į pačių laidų ar filmų kalbą“, – esamą situaciją vertina kalbininkas, Vytauto Didžiojo universiteto Letonikos centro vadovas Alydas Butkus.

Pasak jo, rusų kalba visoje Latgaloje nėra absoliučiai dominuojanti, be to, ir patys Latgalos rusai nėra vienodi. Kalbininkas pasakoja,

kad 2012 m. ekspedicijoje prie Rėzeknės teko girdėti vietinius rusus sentikius sakant „my latgalcy“ – mes latgaliai. O Istorikškai latgaliai ir nelaiko savęs latviais. Sibire gyvenantys tremtiniai ir kolonistai iš carinės Vitebsko gubernijos (Rusijos imperijos laikais Latgala priklausė šiai gubernijai) bei jų palikuonys pasuose rašosi latgaliais. Jų atskirumas nuo latvių ir atvirksčiai pabrėžiamas net etnoniminėmis pravardėmis – latviai latgalius pravardžiuoja „čangaliais“ (nuo žodžio „pelai“), latgaliai latvius – „čiūliais“ (lenkų kalba – „kvailiais“).

Tačiau, A. Butkaus teigimu, Rusijos galimybės manipuliuoti latgalių kalbos ir kultūros teise, kalbos apie autonomiją yra ribotos, nes skirtumai tarp regionų mažėja. Todėl daug dažniau pasitelkiama rusakalbių teisių pažeidinėjimo korta. Be to, manipuliuojama ir istoriniais motyvais: rusakalbiams latgaliams kalama į galvas, kad Latgala atskirta nuo Rusijos Vitebsko gubernijos ir prijungta prie Latvijos 1920 m. Lenino gera valia (iš tikrųjų bolševikai buvo iš Latgalos išstumti). Vadinasi, ji galinti grįžti į Rusijos sudėtį, į kurią ir įėjusi 1772–1920 m. Juk Latgalos dalijimo precedentas jau yra buvęs: 1944 m. vasarą, kai frontas persirito per Latgalą ir bolševikai joje „atkūrė“ sovietų valdžią, šiaurės rytuose esantis Abrenės regionas buvo prijungtas prie Rusijos ir pervadintas į Pytalovą.

„Kai tai naudinga, Rusija nevengia latviams rodyti pirštą į Lietuvą. Pavyzdžiui, Lietuvoje ir Latvijoje priėmus skirtingus pilietybės įstatymus, Kremlius Lietuvą išskeldavo Latvijai kaip pavyzdį, koks turėtų būti tas įstatymas ir Latvijoje“, – pasakoja A. Butkus.

Jis pabrėžia, kad Latvijoje su nerimu žiūrima ir į Lietuvos ketinimus įteisinti kitakalbių asmenvardžių bei gatvių pavadinimų rašybą, nes Rusija gaus papildomą argumentą, kaip reikia tenkinti Latvijos rusų norus ne tik Latgaloje, bet ir Rygoje, kur ne latviai sudaro daugiau nei pusę gyventojų.

Daupilyje po nepriklausomybės atkūrimo įsteigtas Latgalos tyrimų institutas, prisidėjęs prie latgalių kalbos standartizacijos. 2007-aisiais priimtos naujos latgalių kalbos rašybos taisyklės. Šiuo metu latgalių kalbos gali būti mokamasi nuo penktos klasės kaip pasirinkamojo dalyko. Tai siūlo septynios šalies mokyklos.

Situacija tikrai skiriasi nuo tarpukario laikų, kai iki prezidento Karlio Ulmanio perversmo latgalių kalbai buvo suteiktas regioninės kalbos statusas, jos buvo mokoma nuo pirmos klasės ir leidžiami vadovėliai. Tačiau daugiausiai protesto balsų dėl šiandieninės padėties ateina būtent iš Rusijos, kuri naudoja įprastai veiksmingą „skaldyk ir valdyk“ taktiką. Bene aktyviausias Latgalos autonomijos šauklys yra referendumo dėl antros valstybinės rusų kalbos iniciatorius, radikaliųjų partijos „Už gimtąją kalbą!“ lyderis Vladimiras Lindermanas.

Kai sausio pabaigoje socialiniuose tinkluose išplito idėja apie „Latgalos liaudies respubliką“, Latvijos saugumo struktūros akcijos pėdsakų iškart ėmė ieškoti Rusijoje, pabrėždamos, kad šalies teritorinio geografinio griovimas visų pirma yra Rusijos geopolitinis tikslas. ■

Dovaidas Pabiržis

Europos galybės nusiginkluoja per anksti?

Raktinis žodis lyde. Į juodąjį NATO sąrašą dėl nuolat mažėjančio karinio biudžeto kartu su kitomis patekusi Vokietija kol kas vienintelė pripažįsta paskubėjusi nusiginkluoti.

„Susirūpinusi“ dėl Rusijos veiksmų Ukrainoje, modernioji Vakarų Europa savo teritorijoje, matyt, vis dėlto nesitiki nei ginklų žvanginimo, nei kulų žvimbimo. Nors iš už Atlanto vis raginama didinti gynybos biudžetus, pažangiosios Europos valstybės pačios į tokius nurodymus moja ranka, verčiau išlaidauti siūlydamos periferijos gyventojams iš Baltijos. Juk mes bent jau užuodžiame Rusijos kvapą ir įsivaizduojame, kaip atrodo tikras karas, o joms daugelį metų atrodo, kad kariuomenė – atgyvena, o su tankais nelaimėsi modernaus XXI amžiaus karo, pažvėdžiui, ekonominio arba informacinio.

Šiuo atveju nenuostabu, jog prieš savaitę paskelbtoje Europos lyderystės tinklo („European Leadership Network“, ELN) ataskaitoje rašoma, kad šiemet didės vos šešių NATO priklausančių valstybių išlaidos gynybai. Tarp šių uoliausių Aljanso narių – ne tik Lietuva, bet ir Latvija, Lenkija, Nyderlandai, Norvegija bei Rumunija. Dešimtukui NATO lygi išlaiko Estija, vienintelė Aljanso narė, kuri 2015 m. įvykdys įsipareigojimą gynybos sektoriui skirti 2 proc. BVP. 2016-aisiais prie jos dar turėtų prisidėti nedaug atsiliekanti Lenkija.

Visos kitos tik garsiai aikčioja dėl Rusijos keliamos grėsmės ir ragina kitas NATO nares didinti gynybos biudžetus, o pačios juos mažina, nors pernai rugsėjį žadėjo „pakeisti mažėjančių gynybos biudžetų tendenciją“.

Pažadai pažadais, bet Didžioji Britanija, Vokietija, Italija, taip pat Bulgarija ir Vengrija yra tarp NATO narių, suplanavusių šiemet sumažinti gynybos sektoriaus finansavimą, o Prancūzi-

jos išlaidos gynybai liks nepakitusios. „Nors vyksta Rusijos agresija Ukrainoje, o iš NATO lyderių lūpų sklinda retorika, kad tai yra Europos saugumo taisyklės keičiantis veiksnys, visi įrodymai byloja, jog reikalai tvarkomi kaip įprasta“, – teigia ELN direktorius Ianas Kearnsas.

„Faktas, kad iššūkiai mūsų saugumui didėja. Bet mūsų išlaidos gynybai mažėja“, – pripažįsta ir NATO generalinis sekretorius Jensas Stoltenbergas.

Ypač keistai gali atrodyti, kad tarp mažinančių gynybos išlaidas valstybių – ir dvi Europos milžinės – Didžioji Britanija bei Vokietija. Pirmoji šiemet gynybai apskritai skirs mažiausią BVP dalį per pastaruosius 25 metus. 2014 m. Didžiosios Britanijos gynybos biudžetas siekė 36,4 mlrd. svarų sterlingų (55 mlrd. JAV dol.), o šiemet ir kitamet – jau tik 35,5 mlrd. svarų sterlingų (54 mlrd. dol.). BVP dalis mažės dar labiau, nes Didžiojoje Britanijoje pasikeitė BVP skaičiavimo metodika (nuo šiol skaičiuojant valstybės BVP įtraukiami ir pinigai, cirkuliuojantys nelegalios veiklos sektoriuose (pavyzdžiui, narkotikų ir prostitucijos), taip pat ir lėšos iš labdaringos veiklos. Dėl to statistškai Didžiosios Britanijos BVP augs, o BVP dalis gynybai mažėja ir vietoj pernai dar buvusių 2,07 proc. nukris iki 1,88 proc.

Be to, prognozuojama, kad Didžioji Britanija artimiausiu metu neįsigis jokios reikšmingesnės karinės technikos, o jos turimų karinių orlaivių ir laivų platformų skaičius netgi sumažės. Tai ypač tikėtina, jeigu bus visiškai įgyvendinta Tridento povandeninių laivų pakeitimo naujais programa.

Dar labiau mažėja Vokietijos karinės išlaidos ir gynybai skiriama BVP dalis. Šiemet Vokietijos išlaidos gynybai sudarys 41,72 mlrd. dolerių ir bus 3 mlrd. dolerių mažesnės nei 2014 m. BVP dalis tesudarys 1,09 proc. (2013 m. gynybai skirta 1,3 proc., o 2014 m. – 1,14 proc. BVP).

Tokia situacija – puikiausia proga Rusijai rimtai suabejoti NATO valstybių Europoje kariniais pajėgumais. O panašių progų lyg tyčia pasitaiko vis dažniau. Prisiminkime kad ir pernai rugsėjį Vokietijoje kilusį skandalą dėl apverktinos padėties Vokietijos kariuomenėje – bundesvere, kai „Sueddeutsche Zeitung“, „Bild“ ir kitoms redakcijoms pavyko sužinoti apie uždarą Bundestago gynybos komisijos posėdį, kuriame nemalonią ataskaitą apie kariuomenės padėtį pateikė Vokietijos kariuomenės karinių pajėgų pagrindinis inspektorius generolas Volkeris Wiekertis.

Paskelbta, kad iš 406 pėstininkų kovos mašinų „Marder“ veikia tik 280, o iš 180 šarvuotųjų „Boxer“, kuriuos turi sausumos pajėgos, naudoti tinkami tik 70, nes visi kiti – remontuojami. Tiesa, pasidžiaugta, kad Vokietijos karinės pajėgos turi 322 tankus „Leopard 2A6“, o praėjusių metų pabaigoje buvo pristatytas pirma-

Galingiausios pasaulyje kariuomenės 2015 m.

Vieta	Šalis	Karinės galios indeksas 2015 m.	Karinės galios indeksas 2013 m.	Karinis biudžetas (mlrd. JAV dol.)	Aktyvus karinio personalo skaičius (mln.)	Karinių orlaivių skaičius	Karinių jūrų pajėgų laivų skaičius
1	JAV	0,1661	0,2475	577,1	1,4	13 892	473
2	Rusija	0,1868	0,2617	60,4	0,8	3 429	352
3	Kinija	0,2341	0,3351	145,0	2,3	2 860	673
4	Indija	0,2695	0,4346	38,0	1,3	1 905	202
5	D. Britanija	0,2743	0,5185	54,0	0,2	936	66
6	Prancūzija	0,3065	0,6163	40,0	0,2	1 264	113
7	Pietų Korėja	0,3098	0,6547	33,1	0,6	1 412	166
8	Vokietija	0,3505	0,6491	40,2	0,2	663	81
9	Japonija	0,3836	0,7918	41,6	0,3	1 613	131
10	Turkija	0,4335	0,7059	18,2	0,4	1 020	115

Šaltinis: „Global Firepower“

Praėjusį rudenį Velse vykusiame NATO šalių vadovų susitikime išskilmingai pasižadėta didinti išlaidas gynybai, tačiau aiškėja, kad šį pažadą tesės tik kelios NATO šalys

sis iš dvidešimties užsakytų „Leopard 2A7“. Tačiau modernizuojama tik nedidelė senų tankų dalis.

Panaši padėtis ir dėl laivų, kurių dalis stovi uostuose, o dalis plaukioja, bet nevisiškai sukomplektuoti, o tai riboja jų galimybes veikti. Be to, iš keturių povandeninių laivų U212 tik vienas yra veikiantis.

Oro pajėgų vadų nuogaštavimu, Vokietijos karinė aviacija nesugebėtų vykdyti naujų NATO keliamų uždavinių. Mat iš 31 sraigatasparnio „Tiger“, kuriuos teoriškai turi kariuomenė, techniškai tvarkingų tėra dešimt, iš 33 NH-90 – tik aštuoni. Karinės oro pajėgos šiuo metu gali pasiškliauti ir vos 42-ies iš 109 naikintuvų „Eurofighter“ bei 38-iais iš 89-ių „Tornado“.

Iš 43 laivuose dislokuotų karinių sraigatasparnių vos penki yra visiškai tvarkingi. Be to, paaiškėjo, kad net trys iš penkių žvalgybinių lėktuvų „P3-Orion“ dėl gedimų negali pakilti. Žinoma, galima sakyti, kad net moderniausia karinė technika dar negarantuoja pergalės kare (Vokietijai Antrajame pasauliniame kare būtent

taip ir nutiko), tačiau dabar laikmetį lenkiančiu modernumu bundesveras tikrai negali pasigirti. O štai gynybos ministrė Ursula von der Leyen pripažino, kad problemos dėl technikos, kurios nemaža dalis pasenusi, trikdo net ir suplanuotas Vokietijos kariuomenės operacijas.

Pavyzdžiui, septyni Vokietijos karininkai, turėję apmokyti kurdus, kovojančius su džihadistais Irake, pernai dėl lėktuvo avarijos įstrigo Bulgarijoje. Ginklų ir amunicijos kurdams taip pat vėluota išsiųsti, nes sugedo tam skirtas krovininis lėktuvas „Transall“.

Vokietijos žiniasklaida tokią kariuomenės būklę apibūdino kaip gana dramatišką, o antraštes mirgėjo žodžiais „So marode ist die Bundeswehr“ („Toks sumuštas bundesveras“).

Rusijos spauda šiuo klausimu pažėrė pašaipų. Atseit šitiek kalbama apie NATO galią, o iš tiesų ji gerokai išvėsusė – bent jau Europoje.

Be kurio atveju tokios naujienos – nemenkas smūgis bundesvero įvaizdžiui. Net žinia, kad per karinius mokymus vokiečiai neretai naudoja ne karinę techniką, o paprastus

automobilius, dabar įgauna kitokį atspalvį: rusai tai interpretuoja ne kaip taupumą ir pragmatškumą (ką jau kalbėti apie modernumą), o kaip armijos silpnumo išdavą.

Kaip rašo apžvalgininkas Dmitrijus Verchoturovas, nedaug trūksta, jog girdėdami apie bundesvero padėtį istorikai imtų abejoti net buvusią vermachto galybę ir tuo, kad jis kažkada buvo pasiekęs tuomet Stalingradu vadintą Volgogradą ir per plauką neužėmė Maskvos.

„Tai ne koks eilinis skandalėlis, kai paaiškėja, kad arba generolai apsigovė, arba kareiviai šaudė kur papuola. Šio skandalo pasekmės – politinės, nes leidžia iš esmės suabejoti NATO pajėgumu ne tik pulti, bet ir apsiginti“, – teigia D.Verchoturovas, darydamas prielaidą, kad tai gali pamažu sukelti ir visos ES politinę eroziją.

Vis dėlto kodėl bundesvero padėtis taip pablogėjo? Analitikas George’as Friedmanas neabejoja, kad tai sąmoningas pačios Vokietijos pasirinkimas, mat po Antrojo pasaulinio karo ji vykdė demilitarizacijos politiką ir vengė demonstrovoti karinę galią, o nuo šaltojo karo pabaigos – ir tiesiogiai veltis į bet kokius karinius veiksmus. Tiesa, į Afganistaną ji siuntė karių, bet į Iraką – ne.

Tačiau Rusijos analitikai įsitikinę, kad bundesvero silpnėjimui paaiškinti nepakanka vien Antrojo pasaulinio karo pasekmių. Juk prieš 25 metus, 1990-aisiais, bundesveras buvo pakankamai gerai ginkluota armija, turinti 7 tūkst. tankų, 8,9 tūkst. šarvuotųjų ir pėstininkų kovos mašinų, 4,6 tūkst. pabūklų ir minosvaidžių bei tūkstantį karinių lėktuvų. Be to, tada niekam nė į galvą nebūtų šovę kritikuoti vokiečių karinės technikos būklės. Galiausiai Vokietija anaipol nesigėdijo turėdama antrą pagal galingumą armiją NATO.

Taigi turi būti kita priežastis nei (vien) prieš septynis dešimtmečius Europoje pasibaigęs karas ir po jo prasidėjusi demilitarizacija. Svarbiausia – pasikeitusi ir vis dar tebesikeičianti Vokietijos karinė doktrina ir bendri kariuomenės panaudojimo principai, atspindintys „laikmečio dvasią“. 2003–2006 m. Vokietijoje buvo paskelbti su nauja karine doktrina susiję dokumentai – pirmą kartą nuo 1994 m. atnaujinta Baltoji Vokietijos saugumo knyga, taip pat Gynybos politikos direktyva ir Bundesvero koncepcija. Šiuose dokumentuose pirmą kartą suformuluotas naujas požiūris į saugumą, paminėtos taikos palaikymo operacijos. Ir ne tik paminėtos: konstatuota, kad Vokietijos gynybos politika – tai veikla, nukreipta į saugumo užtikrinimą užsienio politikos ir šalies saugumo politikos kontekste. O ginkluotosios pajėgos – tai reikšminga užsienio ir saugumo politikos, nukreiptos į konfliktų ir krizių išvengimą bei likvidavimą, dalis.

Paprastai sakant, viena iš naujai apibrėžtų bundesvero funkcijų – užtikrinti Vokietijos saugumą, rūpinantis tarptautiniu saugumu. Kartu bundesveras įgijo teisinį pagrindą veikti visame pasaulyje. Tačiau Vokietijos karinės pajėgos buvo apkrautos ir daugybe naujų, su karyba tiesiogiai nesusijusių funkcijų – juk Vokietijos saugumo grėsmėmis buvo įvardyti tokie reiškiniai, kaip tarptautinis terorizmas, religinės ir eko- ➤

► nominės krizės bei konfliktai, taip pat informaciniai karai.

Galima sakyti, kad bundesveras iš kariuomenės, kurios paskirtis – atsilaikyti prieš galingą ir gerai ginkluotą armiją, buvo paverstas savotišku policijos daliniu, kurio naujoji paskirtis, kaip sako D.Verchoturovas, – motorinėmis valtimis vaikytis sprunkančius piratus. O jei tikslas – ne sunaikinti armiją ar bent tuos sprunkančius nusikaltėlius, o tik apsaugoti objektus, išgubenti pabėgėlius, teikti medicininę pagalbą ir rengti karinius mokymus, tam nereikia nei daugybės sunkiasvorės technikos, nei galingos ginkluotės. Visiškai pakanka kad ir šarvuotų automobilių ar paprasčiausių visureigių su kulkosvaidžiais. Arba vis dar paskrendančių lėktuvų ir sraigasparnių, dar galinčių plaukti laivų. Galima apsieiti su nuo karo likusia dar nesubyrijusia technika.

Nebereikia ir tūkstantinių karinių dalių. Juk į vieną ar kitą pasaulio vietą pakanka nusiųsti kelis šimtus, o kartais ir kelias dešimtis karių. Štai dar 2002 m. bundesvero taikdarius pajėgos sudarė 10,2 tūkst. karių. Dabar jų yra tik 2,8 tūkst., ir tie patys išsibarstę po visus žemynus: 730 karių yra Kosove, 54 – Kambodžoje, 226 – Libane, 250 – Darfūre, 318 – Somalyje, 13 – Ugandoje, 80 – Malyje, 4 – Vakarų Sacharoje, 300 – Sirijoje, 80 – Centrinės Afrikos Respublikoje, 800 – Afganistane.

Tai gi bundesvero taikdariai – tai daugybė

Vokietijos bundesveras iš gerai ginkluotos priešą sutriuškinti galinčios armijos pamažu virto savotišku mobiliumi, į taikdarius misijas orientuotu policijos daliniu

palyginti gerai parengtų, bet po visą margąjį pasaulį išblaškytų mobilių dalių, ant savo pečių nešančių NATO sąjungininkams užkrautą prievolę. Visi kiti bundesvero kariai, tarnaujantys tėvynėje, tik nuobodžiai leidžia dienas. Nuo tada, kai Vokietijos gynybos ministro pareigas dviem kadencijoms buvo užėmęs Thomas de Maiziere'is (kuris dabar eina vidaus reikalų mi-

nistro pareigas), tą antrąją kariuomenės dalį, tarnaujančią pačioje Vokietijoje, norėta sumažinti ir susitelkti tik į pirmąją, skambiai vadinamą Europos kariuomenės dalimi.

Tačiau to nebuvo padaryta. Matyt, svarbų vaidmenį suvaidino Ukrainoje prasidėjęs karas. Čia, kitaip nei misijose Afrikoje, pakvipo tikru karu, kuriame skraido lėktuvai, važinėja tankai, naudojama artilerija. Birželio–rugpjūčio mėnesiais Donbase įvyko pirmasis, vokiečių karių jau seniai pamirštas *Kesselschlacht* – karas apsuptyje. Negalima atmesti, kad būtent dėl šių įvykių Vokietijos parlamentarai ir užsiprašė vėliau liūdnei pagarsėjusios ataskaitos apie bundesvero būklę. Paaikškėjo, kad Vokietijos kariuomenė tokiam karui nepasirengusi ir iki Stalingrado šiandien tikrai nenužygiuotų.

Norą nusiginkluoti galima vadinti pažangios Vokietijos minties pasekme – viltasi, kad primityvių fizinių mūšių Europos laukuose niekada nebevyks. Tai galima vadinti ir klaida, mat pirmam nusiginkluoti – ne tik drąsu, bet ir pavojinga: juk romėnai prieš žlungant imperijai irgi nelaukė barbarų su kuokomis. O UNESCO nesitikėjo, kad, išlaikiusios net Irako karo išbandymą, šios šalies siaurėje saugomos meno vertybės bus sunaikintos keliais ISIS kovotojų kūjų smūgiais.

Rusija šaiposi iš Vokietijos bundesvero, nes jos rankoje – tokia pati kuoka. Vis dėlto Vokietija šį sykį, regis, pripažįsta paskubėjusi. Apie karinio biudžeto didinimą dar neprabilta, tačiau vasario pradžioje pranešta, kad Vokietijoje netrukus bus išleista nauja Baltoji knyga, kurioje bus naujai apibrėžtos Vokietijos saugumo gairės.

Gynybos ministrė U.von der Leyen pripažįsta, kad ši knyga rengiama per vėlai, nes naujoji Kremliaus politika pradėta vykdyti gerokai anksčiau, nei išiplieskė konfliktas Ukrainoje.

Tačiau Vokietija, jos žodžiais, pasiryžusi lauzyti tabu ir pradėti aktyviai dalyvauti NATO veikloje stiprinant Europos gynybą. Dėl šios priežasties kariuomenei būtina moderni ginkluotė – vadinasi, ir išlaidų gynybai didinimas. ■
Rima Januzytė

NATO narių gynybai skiriama BVP dalis (proc.)

Šalis	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.	2013 m.	2014 m.	2015 m.
Albanija	1,5	1,6	1,5	1,5	1,4	n.d.	n.d.
Belgija	1,2	1,1	1,1	1,1	1,0	n.d.	n.d.
Bulgarija	1,9	1,7	1,4	1,4	1,4	1,3	1,2
Čekija	1,6	1,3	1,1	1,1	1,1	n.d.	n.d.
Danija	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	n.d.	n.d.
D.Britanija	2,6	2,6	2,6	2,3	2,4	2,1	1,9
Estija	1,8	1,7	1,7	2,0	2,0	2,0	2,1
Graikija	3,2	2,7	2,4	2,3	2,3	n.d.	n.d.
Italija	1,4	1,4	1,4	1,3	1,2	1,2	n.d.
Ispanija	1,2	1,1	1,0	1,1	0,9	n.d.	n.d.
Kroatija	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	n.d.	n.d.
Latvija	1,2	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	1,0
Lenkija	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	2,0
LIETUVA	1,1	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	1,1
Liuksemburgas	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	n.d.	n.d.
Nyderlandai	1,5	1,4	1,4	1,3	1,3	1,0	n.d.
Norvegija	1,6	1,5	1,5	1,4	1,4	1,6	1,6
Prancūzija	2,1	2,0	1,9	1,9	1,9	1,5	1,5
Portugalija	1,6	1,5	1,5	1,4	1,5	n.d.	n.d.
Rumunija	1,4	1,3	1,3	1,2	1,4	1,4	1,7
Slovakija	1,5	1,3	1,1	1,1	1,0	n.d.	n.d.
Slovėnija	1,6	1,6	1,3	1,2	1,1	n.d.	n.d.
Turkija	2,1	1,9	1,8	1,8	1,8	n.d.	n.d.
Vengrija	1,2	1,1	1,1	1,1	0,9	0,8	0,8
Vokietija	1,4	1,4	1,3	1,4	1,3	1,1	1,1
Europos šalys	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	n.d.	n.d.
Kanada	1,4	1,2	1,2	1,1	1,0	1,0	n.d.
JAV	5,3	5,3	4,8	4,5	4,4	n.d.	n.d.
Iš viso:	3,3	3,3	3,0	2,9	2,9	n.d.	n.d.

Šaltinis: NATO, ELN

LIETUVOS NACIONALINIS OPEROS IR BALETO TEATRAS

Premjera 2015 m. kovo 14, 15 d.

Kamerinė salė

ZUIKIS PUIKIS

SIGITAS MICKIS
kamerinė opera vaikams

- * Muzikos vadovas ir dirigentas
JUOZAS MANTAS JAUNIŠKIS
- * Režisierė ir choreografė
JURATĖ SODYTĖ
- * Scenografas
KRISTIJONAS SIPARIS
- * Kostiumų dailininkė
NERINGA KERŠULYTĖ
- * Šviesų dailininkas
JUSTAS JACKEVIČIUS
- * LNOBT vaikų operos studijos vadovė
SAMANTA BIELSKYTĖ

GENERALINIS RĖMĖJAS

BOSCA

PASTATYMO
PARTNERIS

INFORMACINIAI RĖMĖJAI

RĖMĖJAI

Kas laimės grafičių karą sostinėje?

Sienu menas. Būtų gana nelengva rasti dar vieną Europos sostinę, kuri būtų taip subjauota grafičių teplionėmis, kaip Vilnius. Daugumoje miestų grafičiai išstumti į metro tunelius, pramoninius rajonus ir bent jau istoriniuose centruose neužgožia praėjusių amžių palikimo, o Vilniuje jie akį rėžia visur – ir universiteto prieigose UNESCO saugomame Senamiestyje, ir ant ką tik renovuotų namų sienų, ir ant papilkėjusių daugiabučių.

ASMENINIO ARCHYVO NUOTRA

Kalbina me Veroniką Urbonaitę-Barkauskienę, Vilniaus universiteto doktorantę, tyrinėjančią miesto, erdvės ir vietos sociologiją. Pasak jos, grafičius galima skirti į tris didžiules grupes. Spontaniški užrašai, piešiniai – bet kur ir bet kokie – mieste ant sienų, mokyklose ant suolų, tualetuose yra vadinamosios latrinalijos. Kita dalis yra „tagų“ grafičiai. Tai specifinis užrašas, konkretaus žmogaus arba piešėjų komandos ženklas – „tagas“. Trečia rūšis yra gatvės menas, kuris išsivystė iš „tagų“. Tai piešiniai, vaizdiniai, o jeigu ir užrašai, tai prasmingi, suprantami ne tik patiems autoriams, bet ir miestiečiams. Visos minėtos kategorijos gali būti ir legalios, ir ne, priklauso nuo to, kur nupieštos.

Įdomu, kad rašinėjimas ant sienų nėra naujas reiškinys: atsiradus raštui ir miestams, atsirado ir užrašai, jų rasta net Pompėjoje. Žinoma, kad romėnai mėgdavo ant sienų rašyti politinius šūkius, agitacinius tekstus.

„Šiuolaikiniai grafičiai atsirado septintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje Amerikos didmiesčiuose. Tai lėmė kelios priežastys: atsirado priemonių, tokių, kaip aerozoliniai dažai, vandeniniui atsparūs spalvilkiai. Pakito socialinis ir kultūrinis gyvenimas didmiesčiuose: pasiturintiems baltaodžiams masiškai keliantis į priemiesčius, „vidiniame mieste“ susidarė getų erdvės, kuriose koncentravosi žemesnės socialinės klasės žmonės, migrantai. Jų vaikai būrėsi į jaunimo gaujas,

kurios formavo naują miesto kontrkultūrą, atmetančią tradicines dominuojančios kultūros formas“, – pasakoja V.Urbonaitė-Barkauskienė.

Taip atsirado gatvės šokis, hiphopo muzika. Dalis šios miesto kontrkultūros – ir nesankcionuotas rašymas ant sienų, pirmiausia tuose geto tipo rajonuose, vėliau ir visame mieste. Tai tapo savotiška socialinio protesto išraiška, noru išsiveržti iš kontrolės ir parodyti, kad miestas priklauso ir tiems jauniems žmonėms, kurie yra tarsi nurašyti, nustumti į visuomenės pakraščius.

Pašnekovė pasakoja, kad į Europą ir kitus žemynus grafičiai ateina maždaug per porą dešimtmečių. Per tą laikotarpį „tagų“ grafičiai keitėsi, atsirado daug įvairių jų formos ir turinio interpretacijų – gimė miesto erdvės ir miestiečių skoniui jautresni postgrafičiai, arba gatvės meno judėjimas, kuris nebėra taip stipriai siejamas su socialine atskirtimi ir protesto kultūra. Šiais laikais visų trijų rūšių grafičiai koegzistuoja miesto erdvėje ir jų galima pamatyti beveik visur.

Kodėl vieni miestai, tokie kaip Vilnius, išterlioti grafičiais visur – nuo Senamiesčio ir centro iki miegamųjų rajonų, o kituose grafičiai išstumti bent jau iš reprezentatyvių erdvių?

Pasak V.Urbonaitės-Barkauskienės, tai priklauso nuo skirtingų miestų politikos grafičių atžvilgiu. Santykinai galima išskirti tvarkos miesto strategiją, kurią geriausiai iliustruoja Skandinavijos miestų pavyzdžiai. Jų savivalda rūpinasi pa-

šalinti grafičius kaip įmanoma greičiau. Grafičių piešėjams iš tiesų labai svarbu būti matomiems – jie nerašo dėl momentinio džiaugsmo rašyti, jiems svarbu, kad jų darbai išliktų, būtų matomi ir žinomi, kad jų „tagas“ pasiliktų kaip antspaudas. Todėl „tvarkos miesto“ politika remiamasi logika, kad jeigu grafičiai bus tuoj pat nuvalomi, bus mažesnė motyvacija ir juos piešti. Paprastai tokia politika pasiteisina, tik kainuoja brangiai.

Vilniaus miesto savivaldybės teigimu, nuvalyti vieną kvadratinį metrą teplionių kainuoja daugiau nei septynis eurus. Per 2014 metus Vilniuje nelegaliems užrašams nuvalyti skirta maždaug 4800 eurų, tai yra nuvalyta apie 520 kvadratinį metrų.

Kovojant su nelegaliu terliojimu, pravartu pasidomėti ir kitų šalių patirtimi. Pavyzdžiui, kai kurios Briuselio komunos (savivaldos) bet kokius grafičius traktuoja kaip rimtą viešosios tvarkos pažeidimą, mažinančią gyventojų saugumo pojūtį. Todėl savivaldybė gyventojams už simbolinį mokestį siūlo grafičių šalinimo paslaugas, taip pat iš dalies kompensuoja vaizdo kamerų įrengimo išlaidas.

„Šiuolaikiniai miestai labai dideli, todėl dažniausiai tik centrinės dalys – istorinis, komercinis centras – gali griežtai laikytis tvarkos miesto pozicijos, o atskiruose to paties miesto rajonuose gali būti taikomos ir kitokios grafičių vadybos strategijos“, – sako V.Urbonaitė-Barkauskienė.

Europą ir kitus žemynus grafičiai padengė maždaug per porą dešimtmečių

Nuomonės

Remigijus Šimašius,
kandidatas į Vilniaus merus
2015 m.

VEIDAS: Ką manote apie grafičius Vilniuje?

R.Š.: Manau, kad Vilnius labai smarkiai nuterliotas miestas ir

grafičiai yra iš esmės miestą bjauriojantis dalykas. Noriu pabrėžti, kad grafičius reikėtų atskirti nuo gatvės meno, kuris yra legalus, suderintas su pastatų savininkais ir gali papuošti miestą. Čia reikėtų nubrėžti labai aiškią skiriamąją ribą, kur yra miesto terliojimas, o kur jo gražinimas, pasitelkiant gatvės meną.

VEIDAS: Ar turite numatę savo rinkimų programoje, kaip su grafičiais ir jų kūrėjais kovosite?

R.Š.: Savieigai šios problemos palikti negalima, nes tai viešas miesto veidas. Svarbu, kad ir gyvenamųjų rajonų gyventojai rastų, kur prisėsti, išeiti su vaikais ir neturėtų dėl to būtina važiuoti į Bernardinų sodą. Natūralu, kad grafičiais nuterliota aplinka tam kiša koją. Esu apie tai kalbėjęs su policija, yra priemonių kovoti su grafičiais efektyviau nei dabar. Reikėtų kiekvienu atveju rasti tinkamą sprendimą. Svarbu tartis su policija, pastatų savininkais, vietos bendruomenėmis, seniūnais. Vienais atvejais reikėtų įrengti gerą apšvietimą, kitais – kameras, dar kitais gali pagelbėti dažai, nuo kurių grafičius galima nuplauti, padėtų ir operatyvinė policijos veikla. Variantų yra įvairių, konkrečiai situacijai reikia rasti tinkamą, nes ne visur tas pats receptas padėtų. Visi norime gyventi švariai ir gražiai, tačiau sutelkto veikimo trūksta.

Savivaldybė puola savininkus, išrašinėja baudas, tačiau padėties tai negerina. Kad ir kaip

banaliai skambėtų, Vilniuje trūksta šeimininko.

Mykolas Majauskas, kandidatas į Vilniaus merus 2015 m.

VEIDAS: Ką manote apie grafičius Vilniuje?

M.M.: Esu prieš grafičius, nes manau, kad tai miesto urbanistinės aplinkos niokojimas, prilygintinas vandalizmui.

VEIDAS: Ar turite numatę savo rinkiminėje programoje kaip su grafičiais ir jų kūrėjais kovosite?

M.M.: Geriausia kova – visuomenės švietimas ir nepakantumo tokio tipo vandalizmui ugdymas. Jeigu būsiu išrinktas meru, šiai problemai spręsti sudarysime specialią komisiją, į kurią įtrauksime tiek teisėsaugos atstovus, tiek ir tokius su grafičiais viešai kovojančius asmenis, kaip Algis Ramanauskas.

Ramūnas Matonis, Policijos departamento prie VRM Komunikacijos skyriaus viršininkas

Grafičiai gali būti vertinami ir kaip turto sugadinimas, ir kaip viešosios tvarkos pažeidimas – nelygu užrašo turinys. Nuo

nuostolių dydžio priklauso, ar tai administracinė, ar baudžiamoji atsakomybė – nuo to priklauso ir nuobaudos dydis (bauda iki 86 eurų) ar bausmė (iki 5 metų laisvės atėmimo).

Policija reaguoja į visus pranešimus, tačiau ikiteisminį tyrimą pradeda tik gavusi pastato savininko skundą, nes turi būti įvertinti nuostoliai. Tačiau jeigu būna pagrindo, ikiteisminis tyrimas gali būti pradedamas ir nesant skundo.

Grafitis, jeigu jis yra neteisėtas, yra administracinis teisės pažeidimas arba nusikalstama veika.

Pavyzdžiui, atviro miesto strategija taikoma kai kuriose Berlyno erdvėse: centre ar privačių namų kvartaluose grafičių nedaug, tačiau tam tikruose rajonuose (pvz., Kreuzberg, Friedrichshain, Neukölln) grafičiai yra įprasta miesto vizualumo dalis, ten jų net nesistengiama valyti, nes jie suvokiami kaip erdvinio tapatumo ir visuotinės laisvės išraiška: daugybė teritorinių „tagų“, daug gatvės meno pavyzdžių ir tiesiog spontaniškų užrašų.

Galima dar viena miesto erdvių valdymo politika – grafičių legalizavimas, komercializavimas ir tikslingas panaudojamas kuriant išskirtinio, įdomaus, meniško, kūrybinio miesto įvaizdį.

Vilniuje ir stoties priegose, ir Senamiestyje – vaizdas panašus. „Manau, kad Vilniaus miesto savivaldybėje stengiamasi kovoti su grafičiais, bet nėra iki galo analizuojama, kas yra grafičių kultūra, kokios jos rūšys ir kaip skirtingai jos funkcionuoja mieste“, – pastebi V.Urbonaitė-Barkauskienė.

Ji atkreipia dėmesį, kad grafičių rūšys yra šiek tiek izoliuotos viena nuo kitos, todėl ir politika jų atžvilgiu turėtų būti formuojama atsižvelgiant į tai – su jomis reikia dirbti skirtingai. Bet pirmiausia reikėtų atsakyti į klausimą, koks mūsų miestas turėtų būti.

„Pirminė Vilniaus savivaldybės vizija, mano nuomone, – sterilus tvarkos miestas su grafičiais tik tam tikrose legaliose vietose. Bet palaikyti

absoliučiai tvarkai trūksta lėšų, kurių tam reikėtų daug. Dabar truputį lėšų ir dėmesio skiriama prevencijai, truputį – legalioms sienoms, kažkiek – grafičių šalinimui, bet viskam – nepakankamai. Reikėtų aiškiau įsivardijimo ir pagrindimo, kurioms miesto erdvėms skiriame daugiausiai lėšų ir dėmesio, kurie rajonai yra neprioritetiniai, o kokias erdves mieste paliekame laisvai grafičių ir gatvės meno raiškai. Dabar Vilniuje ir lėšų, ir aiškios strategijos trūksta, todėl miestas lieka toks, koks yra“, – mano grafičių, kaip socialinio reiškinių, tyrinėtoja.

Kita vertus, ji pastebi, Vilniuje, kaip ir visoje Lietuvoje, grafičiai yra gana naujas reiškinys, o jų vadybos idėjos randasi metropoliuose, kurie turi daug senesnę ir turtingesnę grafičių ir gatvės meno valdymo patirtį. Šiuo požiūriu Vilnius yra greitai besikeičiantis miestas, nors savivaldybėje dirbantys žmonės – galbūt šiek tiek inertiški, grafičiai jiems yra naujas, gąsdinantis, neaiškus reiškinys, kurį norisi užgniaužti, o jis tam kažkodėl nepasiduoda.

Kad Vilniaus miesto savivaldybė ne tik neturi strategijos, kaip kovoti su sienų terliotojais, bet ir stengiasi šią problemą permesi patalpų savininkams, iliustruoja ir savivaldybės darbuotojų atsakymas į klausimus, kurie buvo nusiųsti merui, kaipgi kovojama su grafičiais: „Nuo 2013 m. kovo mėn. Statinių tinkamos priežiūros taisyklėse nebeliko nuostatos, jog statinio naudotojas, ben-

drojo naudojimo objektų valdytojas privalo nuvalyti ar uždažyti grafičius, užtikrinti estetiškai tvarkingą fasadų išvaizdą. Ne vieną kartą Savivaldybė jau kreipėsi ir į Vyriausybę, ir į Aplinkos ministeriją, kad ši tvarka būtų sugriežtinta. Iki tvarkos pasikeitimo, per 2013 m., Viešosios tvarkos skyriaus duomenimis, buvo surašyta apie 20 protokolų, remiantis LR ATPK 161 str., kuris užtraukia įspėjimą arba baudą iki dviejų tūkstančių litų.“

Tačiau V.Urbonaitė-Barkauskienė mano, kad Vilniuje, dinamiškame ir besikeičiančiame mieste, galima įdiegti naują erdvės kultūrą, žinoma, jeigu atsiras žmonių, rimtai dirbančių su miesto erdvėmis. Ne per metus ar dvejus, bet per dešimt ar penkiolika metų galima paversti Vilnių miestu, kuris rūpinęsi savo erdvėmis, ir ne tik išorinėmis pastatų sienomis, bet ir daugiaabučių kiemais, šaligatviais, parkais.

„Šiuo metu tuo „rūpinasi“ grafičių piešėjai, jie diegia savo miesto erdvės kultūrą. Tačiau labai svarbus ir savivaldybės vaidmuo – ar ji laks-tys paskui vėją laukuose, bandys sugaudyti ir užgniaužti grafičių kultūrą, ar stengsis ją suvaldyti inovatyviomis vadybos priemonėmis. Skiriant daug dėmesio, neišvengiamai dideles lėšas, įmanomas Vilniaus ir grafičių sugyvenimas, kuris taptų priimtinas tiek miestiečiams, tiek miesto svečiams. Ir netektų klausytis turistų nuostabos, kad miesto centras užvaldytas grafitininkų“, – įsitikinusi pašnekovė. ➤

T. LUKSIO, BFL, NUOTR.

Pirminė Vilniaus savivaldybės vizija – sterilus miestas su grafičiais tik tam tikrose legaliose vietose. Bet palaikyti tvarkai trūksta lėšų, kurių tam reikėtų daug

► Kaip jau minėta, grafičiai atsirado geto tipo rajonuose ir iki šiol siejami su žemo socialinio sluoksnio žmonėmis. Tačiau dažnai gatvės menu užsiima jau visai kito socialinio profilio žmonės, dažnai turintys meninį išsilavinimą, nebūtinai gyvenantys atskirties rajonuose. V. Urbonaitė-Bardauskienė pasakoja, kad grafitininkai, su kuriais jai teko bendrauti, šiai veiklai skiria labai daug laiko, jie supranta tą subkultūrą ir aiškiai skiria erdves, kur galima rašyti ir kur ne.

„Kalbu apie „profesionalius“ grafičių piešėjus, kurie tuo užsiima ilgai ir jaučia atsakomybę rinkdamiesi, kur galima piešti. Bet kokie ir bet kur piešiami grafičiai yra pradedančiųjų darbas. Arba tų „tagerių“, kurie nors ir turi didelę patirtį, į visuomenės norus ir poreikius nereaguoja – reaguoja tik į savo subkultūros poreikius bei tradicijas. Jie piešia nesirinkdami erdvių: Senamiestis jiems ne kliūtis, o atvirščiai – viliojantis iššūkis“, – pastebi pašnekovė.

Pasak jos, grafičių tema – neišvengiamai prieštaringa. Meno ir vandalizmo dėmenys grafičtyje visada egzistuoja kartu. Iš čia ir kyla užprogramuotas konfliktas. Gatvės menas yra šiek tiek labiau prijaukinta grafičių forma, gatvės meno kūrėjai jautriai žiūri į miesto erdvę, nori, kad jų darbas būtų įdomus tam tikroje erdvėje, o ne pats savaime, o štai „tagai“, priešingai, yra vartojantys erdvę. Juos geriausiai būtų galima palyginti su reklama: reklamos užsakovai nori kuo labiau matomos erdvės, kur jų produktas bus labiausiai pastebimas. Tas pats pasakytina ir apie „tagus“: jų turi būti daug, greitai ir visur.

Reklamos užsakovų tikslas – žinomumas ir pelnas, o koks anoniminių grafičių kūrėjų tikslas?

V. Urbonaitė-Barkauskienė aiškina: „tagų“ piešėjams svarbi subkultūrinė logika, jie gana gerai pažįsta vieni kitus. „Tagai“ skelbia žinią: „Aš esu kietas, su savo vardu ar savo komandos vardu galiu mieste užvaldyti daug erdvės.“ Kai tas žinomumas išeina į visuomenę, grafičių kūrėjai jaučia vadinamąjį „fame“ – pripažinimo, šlovės efektą. Kai kurie piešėjai teigia: „Išeinu į miestą, matau grafičius ir jaučiuosi šiek tiek pranašesnis už kitus, nes aš juos perprantu ir taip pat žinau, kad paprastam žmogui tai neįjauki, svetima, nesuprantama.“

Taigi malonumo jiems teikia miesto užvaldymo pojūtis, miestas tam tikra prasme tampa jų nuosavybe. Čia vėl kalbama apie „tagų“ piešėjus.

Sociologė pastebi, kad Vilniaus grafitininkų pasakojimai apie miesto erdvės pojūtį sutampa su informacija iš JAV ar Australijos. Įdomu, kad jie erdvę supranta skirtingai nei daugelis mūsų. Daugumai miestiečių normalu, kad miestą formuoja savivaldybė, žmonės, turintys kompetencijos ir galių, – urbanistai, inžinieriai, architektai, o grafičių piešėjai miestą suvokia visiškai skirtingai. Sociologė atkreipia dėmesį, kad jiems nėra skirtumo, ar erdvė yra jų virtuvė, ar miesto aikštė, – pojūtis iš esmės vienodas. „Jeigu virtuvėje galiu dėlioti prieskonių indelius kaip noriu, tai ir viešojoje erdvėje taip elgiuosi – aš esu jos gyventojas, tam tikra prasme aš galiu ją kurti“, – tokia logika vadovaujasi grafičių piešėjai, nors gerai žino, kad laužo taisykles. Tačiau mieste jie pritaiko savas taisykles ir tuo mėgaujasi. Gatvės meno atstovai nuoširdžiai siekia „pagerinti“ miestą, pajavairinti jo pilkumą, suteikti šarmo, „pabudinti“ žmogų savo netikėtomis erdvės interpretacijomis.

Tačiau Vilniaus menininkai jau senokai bando suteikti miesto gatvėms žavesio gerokai subtilesniais būdais: tai nežinia iš kur atskridę angelai, apmegzti medžiai, stebuklingos grindinio plytelės, vienas kitą mylintys krantai.

„Tai tam tikra legalaus gatvės meno forma – viešasis menas. Vakarų miestuose šiuo metu labai populiarėja taktinis urbanizmas – judėjimas, siekiantis įtraukti miestiečius į miesto kūrimą, grąžinti miestui jaukumą ir skatinti jam svarbių sprendimų svarstymą bei priėmimą „iš apačios į viršų“, – pasakoja V. Urbonaitė-Barkauskienė.

Kadangi dažnai didieji miestai projektuojami atsižvelgiant į transporto, stambaus verslo interesus, žmonės pastebi, kad netenka šaligatvių, suoliukų, žaliųjų erdvių. Pajutę šį trūkumą miestiečiai imasi patys inicijuoti naujų viešųjų erdvių kūrimą. Pavyzdžiui, organizuojama pasaulinė „Parkavimo diena“ („Park)ing day“), kurios metu gatvės paverčiamos vienos dienos parkais. Štai prieš keletą metų ir Vilniuje Gedimino prospekto dalis buvo uždaryta eismui ir paversta parku, patiesta dirbtinė žolės.

Taigi miestas gyvas dabartimi, tačiau didžioji praeitimi. Galime didžiuliuoti, kad Vil-

niaus senamiestis – vienas didžiausių Europoje, dar ir saugomas UNESCO, kad jame slypi barokiniai Europos architektūros perlai. Beje, Vilniaus barokas brėžia skiriamąją ribą tarp Rytų ir Vakarų – toliau į rytus šios architektūros nepamatysime. Daugiatautis ir daugiakultūris istorinis paveldas kažkada leido Vilnių tituluoti Lietuvos Jeruzale, o kur dar vienas seniausių universitetų Rytų Europos erdvėje. Galima vardyti ir daugiau pavyzdžių.

Tačiau istorija išpūdinga tiek, kiek ji atpažįstama bei gyva dabartyje. Grafičiais nuterliotos sienos ir dvokiantys viešieji tualetai praneša tą pačią žinią kaip ir pelėsiai bei voratinkliai apleistuose, tegul ir labai gražuose, namuose: nėra šeimininko.

O ką apie grafičius sostinėje mano meras ir populiariausi kandidatai į jo postą? Deja, Artūras Zuokas, įsuktas rinkimų karštinės, nei pokalbiui, nei atsakymui raštu į du trumpus klausimus – „Ką manote apie grafičius Vilniuje? Ar turite numatę savo rinkimų programoje, kaip su grafičiais ir jų kūrėjais kovosite?“ laiko nerado. Teko pasitenkinti savivaldybės darbuotojų komentaru mero vardu:

„Tikrieji grafičiai yra menas ir judėjimas. Menui yra sava vieta. Grafičių piešėjai ir sienų terliotojai – ne tas pats. Bet tai, ką mes dažniausiai matome Vilniuje, ne kas kita kaip terlionės. Esu įsitikinęs, kad kovoti su terlionėmis, kurių negalima pavadinti grafičiais, turėtų sutelkti jėgas ir namų savininkai, ir savivaldybė. Kai trūksta gabumų, išgarsėti siekiama tik išsišokimais ir vandalizmu. Tokie vandalai turi būti paviešinti ir kuo griežčiau nubausti.

Vilniečiams reikia aiškiai įvardyti erdves, kuriose tikrai negalima daryti grafičių, ir erdves, kur kviečiama tai daryti. Mes atsižvelgėme į grafičių piešėjų prašymą išrinkti Vilniuje tokias vietas, kur piešti galima iš karto, nederinant su savivaldybe leidimų. Dabar Vilniaus mieste yra dviejų tipų grafičių piešimo vietos: tokios, kuriose galima piešti grafičius nederinant su Vilniaus miesto savivaldybe, ir vietos, kuriose galima piešti grafičius tik suderinus su Vilniaus miesto savivaldybe.

Vietas ir reikalavimus galima rasti čia: <http://www.vilnius.lt/index.php?3868226211>. ■
Regina Statkuvienė

Arvydas Dapšys: „Mano personažas kaukę užsideda tik išeidamas“

Teatras. Vilniaus mažasis teatras savo jubiliejų pasitinka Rimo Tumino režisuotu spektakliu „Minetis“, kuriame pagrindinį vaidmenį atlieka vienas trupės senbuviai Arvydas Dapšys.

Thomo Bernhardo pjesės tekstas mirga kovingomis frazėmis, raginančiomis kovoti su dvasios šiukšlėmis, su visuomenės, geidžiančios paviršutiniškų pramogų, bukaprotiškumu. Tačiau jas skelbiantis senas aktorius Minetis nebeturi vilčių ką nors šiame pasaulyje pakeisti: jis tetrokšta viešai išsakyti tai, kas dusino jį tris dešimtmečius, praleistus be scenos. O savo atsisveikinimo spektakliui pasirenka Kalėdas švenčiantį provincijos viešbutį, kadaise gražų, dabar – apšėpusį. Paskutiniaus Minečio žiūrovais ir jo isteriškų pareiškimų liudininkais tampa atsitiktiniai viešbučio svečiai.

„Ar Minetis pasako daug tiesos?“ – teiraujosi ši personažą premjeriniuose spektakliuose vaidinančio Arvydo Dapšio.

„Tai komplikuoti dalykai: gali būti įsitikinęs, kad pasakoji tiesą ir tik tiesą, o kitas tave stebi ir svarsto, ką meluodamas slepi... Taip ir

Minetis: įsitikinęs, kad sako tiesą, bet ar visada jam pavyksta? Ar klausytojai juo tiki? Nes visą laiką jaučiama, kad jo elgesys nenatūralus, žodžiai – neadekvatūs pristatomai situacijai, kalbos ritmas – keistas, trūkinėjantis... Tik vėliau, gerai išiklausęs, pradedi išvelgti, kad tikroji tiesa galbūt slypi Minečio fantazijose ir daugiau tiesos jis perteikia netyčia, tuomet, kai visai neketina jos atskleisti“, – samprotauja aktorius.

Pjesės tekste nėra skiriamųjų ženklų, vadinas, prieš aktorius atsiveria skirtingų traktuočių, dviprasmybių erdvės. „Taip, turbūt tai „Minečio“ stiprybė, kad autorius nepabijojo palikti laisvą farvaterį: jei norite, patys pasirinkite kryptį ir tada plaukite kartu su mano tekstu, pažiūrėkite, kur jis jus nuneš... Tai leidžia sau tik stiprūs dramaturgai, siūlantys ne linijinį siužetą, o paralelių visumą. Th. Bernhardo pjesės tiesos anaip tol nėra ties-

mukos, jos „įskaitomos“ tik aplinkybių, emocijų, minčių visumoje, o ne paskirose frazėse“, – pritaria A. Dapšys.

Minetis lieja nuoskaudas dėl to, kad senatoriai jį buvo nuteisę ir ištrėmę. Tačiau, pasak aktoriaus, iki galo nėra aišku, ar dėl tris dešimtmečius trukusios tremties jis labiau nėra kaltas pats, ar nebuvo pats „išsitrėmęs“.

„Kai kurie žmonės, ypač jei jie – politikai, iškenčia visus teismus, pasmerkimus ir toliau žengia užsibrėžtu keliu, nepasitraukę, kaip Minetis, auginti kopūstų ir svogūnų. O jis, man rodos, nuteisė ir pats save... Daug kūrybos žmonių šiandien jaučiasi lyg gyveną tremtyje, tačiau nemažai ir tokių, kurie leidosi išstremiami savų ambicijų, neišsipildžiusio savo ego“, – pastebi pašnekovas.

Pastaruosius trejus metus A. Dapšys kartu su žmona, diplomate Daiva Dapšiene, praleido gyvendamas Kijeve, iš kurio sugrįžo tik ▶

„Daug kūrybos žmonių šiandien jaučiasi lyg tremtyje, tačiau nemažai ir tokių, kurie leidosi išstremiami savų ambicijų, neišsipildžiusio savo ego“, – konstatuoja A. Dapšys

►praėjusį rudenį, jau po žiauriojo Ilovaisko mūšio. Aktorius užsimena tuo metu turėjęs kvietimą už neblogą (t.y. dosnesnį nei lietuvių siūlomą) honorarą Vilniuje filmuotis rusiško filmo epizode, tačiau iš arti stebėdamas įvykius Ukrainoje nusprendė pasiūlymo atsisakyti.

Ar Kijeve praleisti metai nebuvo A.Dapšio savanoriška tremtis iš mūsų teatrinio gyvenimo? „Na, jie sunokino savų vaisių. Tėvynė dabar atrodo gražesnė: tikriausiai buvo atėjęs laikas iššokti „iš dėžutės“ ir pamatyti ją iš šalies. Sugrįždavau čia kaip gaivaus oro gurkšnio įkvėpti... Iki Maidano įvykių iš viso nesu-pratau, kaip Ukrainoje gyvenimas sutvarkytas. Pinigų ten daug, Kijevo centre – didžiuliai salonai, kuriuose gali „gyvai“ pačiupinėti naujausio modelio mercedesų ar ferarį. Jeigu pasiturintis ukrainietis turguje pirks džiovintų vaisių už dvidešimt grivinų, tai davęs šimtinę aštuoniasdešimt būtinai paliks pardavėjui arbatpinigių. Tačiau žmonės vis tiek labai įsi-tempę, įtarūs, nepasitikintys vieni kitais. Ir skurdas už sostinėje tyrančios prabangos – neaprepiamas“, – pasakoja aktorius.

Ar apie Ukrainos padėtį jam jau teko padiskutuoti su Rimu Tuminu, kuris, dirbdamas Maskvoje, turėjo galimybę iš vidaus stebėti priešingos stovyklos reakcijas? „Ne, kol kas neteko. Branginome repeticijų valandas ir skyrėme jas tik „Minečiui“, – tvirtina A.Dapšys.

R.Tuminas teigė, kad yra kupinas nevilties, kurią stengiasi įveikti kurdamas teatro meną: „Visuomet pradėdau nuo nevilties ir einu į viltį. Tai vienintelis kelias.“

Ar Minetį vaidinantis aktorius galėtų patvirtinti tokius režisieriaus žodžius? „Kaip čia jums geriau sumelavus, kad daugiau tiesos pasakysčiau, – mažliai atsidūsta A.Dapšys. – Žinoma, nevilties mano personažui netrūks-ta, nes jis apsisprendęs užbaigti savo gyvenimą. Ir šia proga kuria ištisą mirties spektaklį... Randa dailininką, kuris pagamina Karaliui Lyru skirtą kaukę, tačiau vaidindamas jos nepanaudoja – užsideda kaukę tik išeidamas. Po ta Lyro kauke išsena dar vienas beviltiškas gyvenimas, nugalėtas ne taip, kaip tikėtasi ir svajota. Tačiau jis baigiasi taip, kaip pasirinko Minetis, o aktoriui tai jau šio-kia tokia prabanga.“

Pasak jo, reikšmingiausios pasaulio tiesos priklauso bepročiams, ir tai – didžiausias mūsų egzistencijos paradoksas. Kaip ir tai, kad tiesos „juda“, jos nėra amžinos, nėra statiškos. Kaip tik tuomet, kai atrodo, kad kažką pagaliau supratai, sužinėjai, išmokai, kai norisi kitiems pasigirti arba sušukti „eureka!“, viskas ima ir subyra į šipulius. Ir vėl tenka prisipažinti, kad nieko nežinai...

„Štai prieš kelias dienas perskaičiau kvantinės fizikos mokslininkų išvadą, kad jokio didžiojo sprogimo niekada nebuvo – visata buvo ir bus visada. O jeigu nėra atskaitos pradžios – daug kas keičiasi mūsų supratime apie pasaulį, santykiuose tarp žmonių ir religijų. Juk tuomet, tarkim, išeina, kad nebuvo ir septyntosios dienos, kai kurdamas pasaulį Dievas išėjosi: taigi arba jis visą laiką kūrė, arba... Bet

A.Dapšys ne kartą buvo tapęs R.Tumino spektaklių bendraautoriumi

gali būti, kad po kelių dienų perskaitysiu dar vieną pasaulio atsiradimo teoriją, paneigiančią visas ankstesniasias“, – šypteli A.Dapšys.

Minetis tvirtina: „Vaidybos menas yra pavojingas menas.“ O teatruose aktoriai dažnai klausinėja vienas kito: „Kada susirgai teatru?“ Nes jeigu juo susergi, tai jau sergi, išsigelbėjimo nebėra: liga visada su tavimi, diena ir naktį. Ir „emigracijos“ iš teatro procesai būna labai skausmingi.

„Dažnai iš mano kolegų gali išgirsti lakią frazę: „Aš nieko kita nemoku, tik vaidinti.“ Tačiau žinau, kad daugelis sugeba daugiau. Tie, kurie rimtai nesusirgo arba laiku pagijo, puikiausiai sukasi ir versluose, ir žiniasklaidoje. Blogiau „nepagydomiems“, kuriems visa kita paguodos nebeteikia. Iš teatro išvarytas Minetis tarsi neprაžuvo: laistė kopūstus, pynė į kasas savo užaugintus svogūnus, tačiau vis tiek nepaliovė svajojės apie Karalių Lyrą“, – sako A.Dapšys.

Pats Arvydas prisipažįsta „sergąs“ nuo šešiolikos metų, kai atėjo vaidinti į liaudies teatrą, veikusį sostinės Statybininkų kultūros rūmuose. Įdomus sutapimas: būtent 1976 m.,

kai tai įvyko, Th.Bernhardas ir parašė „Minetį“. Tačiau pirmajame savo gyvenimo teatre aktorius debiutavo vaidindamas Aleksandro Vampilovo pjesėje „Atsisveikinimas birželį“, kuri anuomet vadinta „tarybinu Hamletu“. Nors buvo tik paauglys, scenoje įkūnijo dvidešimt penkerių metų studentą, išimylėjusį rektoriaus dukrą ir priverstą rinktis ją arba universiteto diplomą.

„Į Lietuvos valstybinį akademinį dramos teatrą (dabar – Nacionalinis dramos teatras) 1982 m. atėjome netikėtai – jam buvo rengiama kita, kito pedagogo vadovaujama mūsų didelio kurso aktorių grupė. Tačiau susiklostė taip, kad trupę papildė būtent R.Tumino mokiniai. Iš pradžių, žinoma, vaidinome visų spektaklių masines scenas, bet išaušo diena, kai to nebeužteko. Tada patys pradėjome repetuoti Pierre'o de Marivaux pjesę „Dvigubas nepastovumas“, nes mūsų pedagogas tuo metu buvo užsiėmęs teatro veteranais. Galiausiai išprovokavome jį pastebėti ir mus, bet „Dvigubas nepastovumas“ sceną išvydo tik po septintosios peržiūros: net šešis kartus teatro prievaizdams neįtikome ir spektaklį

perdarinėjome. Buvome per stipriai kitokie, nei buvo leidžiama būti tame teatre“, – liudija A.Dapšys.

Aišku, pasiryžimą kurti atskirą teatrą minėta patirtis tik sustiprino. Buvo minčių netgi įkurti prievaizdų silpniau kontroliuojamą liaudies teatrą, nes tokie teatrai anuomet dėl suprantamų priežasčių kartais tapdavo populiariesni už valstybinius.

Aktorius prisimena fiktyvų Vilniaus mažojo teatro atidarymą, surengtą pasklidus gandams, kad atsirado kitų įtakingų pretendentų į teatrui numatytą pastatą Gedimino prospekte. „Pinigų remontui vis dar nebuvo, tačiau kai į patalpas nusitakė kaimynystėje reziduojantys „Vilniaus brigados“ šefai, nusprendėme nedelsdami parodyti, kad čia jau veikia teatras. Sukvietėme žurnalistus ir suvaidinome dvidešimties minučių trukmės spektaklį „Helgelando karžygiai“. Toks buvo pirmasis mūsų meninis vyksmas būsimo teatro griuvėsiuose“, – pasakoja A.Dapšys.

Pirmųjų spektaklių repeticijos naujose patalpose, pasak jo, vykdavo kartu su dirbančių stabybininkų „benefisais“: „Kai jie smarkiai įsistriukšmaudavo, mes eidavome gerti kavos arba patys repetuodavome rėksmingiausius dramų epizodus. Bet nesibardavome, nepykome – supratome, kad viskas daroma mūsų labui.“

A.Dapšys ne kartą tapo R.Tumino statomų spektaklių bendraautoriumi. Taip nutiko ir su Mariaus Ivaškevičiaus „Madagaskaru“, kai paaiškėjo, kad dramaturgo atneštas tekstas neatitinka režisieriaus siūlytos vizijos. „O aš su Mariumi jau buvau dirbęs prie kelių pastatymų, todėl pradiniam darbo etape pabandžiau pakeisti R.Tuminą. Kadangi spektaklis galiausiai pasiekė sceną, vadinasi, pastangos

pasiteisino“, – kukliai pripažįsta A.Dapšys.

Faktiškai aktorius, atlikdamas vieną pagrindinių vaidmenų, režisavo ir pirmąją M.Ivaškevičiaus „Artimo miesto“ versiją, tačiau galiausiai spektaklį į savo rankas perėmė pats dramaturgas. Deja, nesėkmingai: „Artimas miestas“ po oficialios premjeros gyvavo nebeilgai. „Kai pradėjome repetuoti antrąją versiją, viskas buvo smarkiai kitaip. Tiek kitaip, kad pasitraukiau iš komandos suvokdamas, jog niekuo nebegaliu būti jai naudingas“, – liudija A.Dapšys.

Vilniaus mažojo teatro branduolį sudarė ir dabar tebesudaro buvę to paties pedagogo – R.Tumino mokiniai. Ar tai gerai, ar blogai? Ar pirmoji – teatro įkūrėjų karta kolektyve jaučiasi kažkuo privilegijuota? Aktorius svarsto, kad gerumas ar blogumas iš šalies turbūt geriau matyti. Tačiau prisimena, kad amžinatilsi Vytautas Šapranauskas, kuris nebuvo R.Tumino studentas, teatro kolektyve pritapo labai greitai. „Dedovščina“ taip pat sunku būtų įrodyti, nes kai prireikė aktorių etatų naujam R.Tumino diplomantų kursui, A.Dapšys etato atsakė ir nuo tol teatre pasirodo kaip nepriklausomas aktorius.

„Dabartinis jaunimas – aktyvus, jam ir pridera perimti teatrą į savo rankas: ko gi laukti? Jie jau spėjo padirbėti ir su kitais teatro meistrais, o tai – į naudą. Man patinka naujieji Gabrielės Tuminaitės kurti spektakliai „Savižudis“ bei „Dėdės ir dėdienės“. Pastarajame turiu ir vaidmenį, nes pakeičiau senjorą Regimantą Adomaitį. Tiesa, prancūziškai kalbėti man sekasi prasčiau nei jam, todėl svetimkalbius monologus režisieriai teko apkarpyti“, – prisipažįsta pašnekovas.

Jis neslepia, kad šiandien lietuviškos trupės

nebėra taip garbستomos kaip prieš dešimtmetį, tačiau neabejoja, kad įtampos ir atsipalaidavimai, potvyniai ir atoslūgiai teatro istorijoje – natūralūs procesai. Norint nustatyti jų priežastis, kiekvieną konkretų atvejį tektų nagrinėti tarsi detektyvą: kiekvieno „įtariamojo“ klausti, kur jis stovėjo tuo metu, kai buvo smogta. Kitaip neįmanoma išsiaiškinti, ar tavo stovėjimas po medžiu pasirodė lemtingas, ar tai tebuvo paprasčiausias stovėjimas po medžiu...

„Prisimenate, kaip Lietuvoje Atgimimo metais amžinatilsi Kazimieras Antanavičius žadėjo, kad po septynerių metų lietuviai gyvens kaip švedai? Bėda ta, kad tuos metus švedai irgi nestovėjo vietoje, o mes taip ir likome besivejančiųjų bei geresnio gyvenimo laukiančiųjų vaidmenyje. Mano mama sako: sunkiausia gyvenime laukti ir vyti. Bet ar tai, ką turime šiandien, labai blogai?“ – retoriškai teiraujasi A.Dapšys.

Atsisveikindama paklausiau, ko aktorius laukia dabar. Atsakė – pavasario. ■

Renata Baltrušaitytė

Rimas Tuminas: „Mažiukais buvome vadinami dar akademiniam teatre“

Šią savaitę Vilniaus mažasis teatras mini savo 25-erių metų jubiliejų. Ta proga jo įkūrėjas Rimas Tuminas prisiminė, kaip kovojant dėl dabartinių patalpų jam teko panaudoti ir aktorinius gebėjimus, nes kiekvieną kart

užsukus apžiūrėti geidžiamos salės tekdavo apsimesti tai valdininku, tai architektu, tai meistru...

„Mažiukais“ jo studentų kursas buvo neoficialiai pakrikštytas dar dirbdamas Lietuvos valstybiniame akademiniam teatre, mat nuolat verždavosi repetuoti į tuomet tik darbuotojų partiniams susirinkimams naudotą Mažąją salę. Joje buvo statomas ir garsusis septynias peržiūras patyręs Marivaux „Dviguobas nepastovumas“.

Tačiau tam, kad teatro administracija sutiktų Mažąją salę atverti žiūrovams, R.Tuminui teko pirmiau joje režisuoti kamerinę Haroldo Muelerio dramą „Tyli naktis“. Šiame spektaklyje pagrindinį vaidmenį atliko Monika Mironaitė, o jai niekas nieko nedrįsdavo atsakyti... Taip žymios artistės dėka „mažiukai“ gavo laikiną sceną, kurioje besiglausdami 1990 m. kovo 2 d. ir paskelbė apie Vilniaus mažojo teatro įkūrimą. Įkurtuvių naujajam teatrui skirtose atskirose patalpose jiems buvo lemta laukti net 15 metų: Vilniaus mažasis teatras savo salės duris žiūrovams atvėrė 2005 m. Šiuo metu R.Tuminas svajoja apie antrąją vaidybos aikštelę Labdarių gatvėje esančiame dabartiniame teatro sandėlyje, kuriame planuoja įkurti kultūrinį centrą „Teatro sodas“. ■

Su aktores Inga Burneikaite repetuojant „Mineitį“

Žiemos karas privertė pasaulį gerbti suomių narsą

Atmintis. Prieš 75 metus, 1940 m. kovo 12 dieną, Maskvoje pasirašyta Sovietų Sąjungos ir Suomijos taikos sutartis, pagal kurią suomia užleido SSRS visą Karelijos sąsmauką.

Daugelis suomių šioje nuotraukoje krito kovoje gindami savo Tėvynę. Paskutinėje eilėje penktas iš dešinės Paavo Karri (Pekka Karri šeimos archyvo nuotrauka).

Taip baigėsi Europos šiaurėje kilęs nedidelis, bet labai reikšmingas ir pamokomas Lietuvos 105 dienų karas, kai 200 mln. gyventojų turinti stalininė Sovietų Sąjunga užpuolė buvusią savo koloniją – keturių milijonų gyventojų Suomiją. Tai buvo pirmas iš trijų SSRS ir Suomijos karų. Netrukus prasidėjo Tęstinis ir Laplandijos karai.

1939-ieji – ypatingas laikotarpis ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir visos civilizuotos Europos istorijoje. Tai laikotarpis, kai žlugo Versalio sistema ir buvo padėti pamatai tai politinei struktūrai, kuri Europoje susiklostė po Antrojo pasaulinio karo.

Sovietai ypač domėjosi suomių jūrų uostais, ir suomių bei sovietų derybose dėl teritorinių mainų pats opiausias buvo karinių jūros bazių klausimas. Suomija, su kuria Sovietų Sąjunga jau 1938 m. svarstė teritorinių mainų galimybę, buvo pasirengusi nusileisti, kai 1939 m. antroje pusėje sovietai iš visų savo Baltijos kaimynių grėsmingai

pareikalavo sėstis prie derybų stalo. 1939 m. rugpjūčio 23-iosios naktį buvo pasirašyta Sovietų Sąjungos ir Vokietijos nepuolimo sutartis bei slaptas papildomas protokolas, pagal kurį Suomija, greta kitų valstybių, atiteko Sovietų Sąjungos įtakos sferai (Lietuva sovietų įtakai buvo priskirta tik nuo tų metų rugsėjo mėnesio). Stalino ir Hitlerio paktas gyvavo trumpiau nei imperatorių Napoleono ir Aleksandro susitarimai XIX a. pradžioje, tačiau abiejų pasekmės Baltijos regionui buvo lemtingos.

Suomija nuo 1809 m., kaip ir Lietuva, įėjo į carų imperijos sudėtį ir baigiantis Pirmajam pasauliniam karui suskato pasinaudoti proga – imperijai žlungant išsikovoti nepriklausomybę. Tačiau suomia, išsikovojo laisvę, gerai žinojo, kad turi vieną amžiną ir galingą priešą — Sovietų Rusiją.

Pradedant XVIII a. Rusija laikė pareiga aktyviai kištis į visus europinius konfliktus. Per pirmus dvidešimt du Antrojo pasaulinio karo

mėnesius vokiečių ginkluotųjų pajėgų – vermachto užpuolimą ir okupaciją patyrė aštuonios Europos valstybės, o sovietinė Raudonoji armija užpuolė ar okupavo penkias valstybes.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui ir žlugus Lenkijai, atėjo Baltijos valstybių eilė. Pirmasis žingsnis į šių valstybių okupaciją buvo Sovietų Sąjungos reikalavimas leisti šalyse kurti sovietų kariuomenės bazes. Sovietai privertė iš pradžių Estiją, po to Latviją ir Lietuvą sudaryti abipusį paktą ir leisti įkurti jų teritorijose karines bazes.

Suomija susirūpinusi sekė sunkėjančią situaciją Baltijos šalyse, ir nebuvo nieko stebėtina, kad spalio pradžioje atėjo jos eilė. Sovietų Sąjungos diktatorius Josifas Stalinas ir Sovietų Sąjungos liaudies komisarų tarybos pirmininkas bei užsienio reikalų liaudies komisaras Viačeslavas Molotovas pasiūlė jai abipusį paktą, kaip buvo ir su Baltijos šalimis, tačiau suomia tai iš karto atmetė. Kitaip nei Baltijos valstybėms –

Estijai, Latvijai ir Lietuvai, Suomijai visai nepriimtina atrodė tai, kad bet kur jos teritorijoje būtų įsteigtos sovietų karinės bazės, nes tai esą nebūtų suderinama su Suomijos nepriklausomybe ir neutralumu. Rusai, vėl apeliuodami į Leningrado saugumą, siūlė išnuomoti Sovietų Sąjungai Hanko pusiasalį, perleisti išorines Suomijos įlankos salas bei vakarinę Karelijos sąsmaukos dalį. Už tai Suomijai buvo pasiūlyta dalis kokios nors kitos teritorijos, tačiau vyriausybė nesutiko atiduoti tokios didelės Suomijos dalies.

Trumpai suglaudus, Sovietų Rusija iš Suomijos pareikalavo:

1. Išnuomoti 30-iai metų Sovietų Rusijai Hanko uostą su apylinke, kad ten galėtų įsikurti Raudonosios armijos 5 tūkst. karių įgula.

2. Leisti Sovietų Rusijos karo laivams naudotis *Lappohja* įlanka.

3. Suomija turi perleisti Sovietų Rusijai už kompensaciją šiuos savo teritorijos plotus: *Suursaari* (dabar rusų Hoglandas), *Lavansaari* (dabar rusų Mošėny) ir Koivisto salas, dalį Karelijos sąsmaukos nuo Lipolos iki p. Koivisto apylinkės ir v. dalį Rybačio pusiasalio. Iš viso 2761 kv. km plotą.

4. Kaip kompensaciją už 3 p. išvardintus žemės plotus Sovietų Rusija perleisdžia Suomijai *Repola* ir *Porajarvi* rajone 5529 kv. km žemės plotą.

5. Sustiprinti tuomet veikusį nepuolimo paktą tarp Sovietų Rusijos ir Suomijos punktu, kad susitariančios šalys nedalyvaus tokiuose susigrupavimuose bei sąjungose, kurios būtų nukreiptos prieš vieną iš susitariančių pusių.

6. Abi pusės sunaikina Karelijos sąsmaukoje pasienio zonoje esančius įtvirtinimų įrengimus ir palieka tik paprastas toje linijoje pasienio apsaugos jėgas.

7. Sovietų Rusija nesipriešina Alandų salų įtvirtinimui, bet tas turi būti atlikta pačios Suomijos jėgomis, be svetimų, įskaitant ir Švediją, pagalbos.

Svarbiausia kliūtis derybose tarp suomių ir rusų buvo Hankas, kurio Suomija jokia būdu nesutiko išnuomoti ar užleisti sovietinei Rusijai. Hankas yra Pietų Suomijos uostas ir pajūrio kurortas siauro pusiasalio gale. Tai vienintelis retai užšalęs Suomijos uostas, svarbus savo strategine padėtimi, nes iš jo galima kontroliuoti įėjimus į Suomiją ir Botnijos įlankas.

Po mėnesio nuo derybų pradžios Suomijos užsienio reikalų ministras Juho Eljas Erko pareiškė Vokietijos pasiuntiniui Helsinkyje Carlui Wilhelmui Wipertui von Blücheriui, kad Suomija niekada, net jeigu tektų kariauti, nepriimsianti jokių Sovietų Sąjungos reikalavimų. Spalio 10 dieną buvo paskelbtas pranešimas: jei Sovietų Sąjunga neapsiribos savo reikalavimuose Suomijos vyriausybei salomis, esančiomis Suomijos įlankoje, tai Suomija pasipriešins ginklu.

Po dviejų dienų Kremliuje prasidėjo Sovietų Sąjungos ir Suomijos derybos „dėl savitarpio pagalbos sutarties, kaip <...> su kitomis Baltijos valstybėmis“, rusai pasiūlė suomiams mainais dvigubai didesnę teritoriją, tačiau Suomijos vyriausybė nesutiko ir derybos spalio 26-ąją nutrūko.

Sovietų Sąjungos diktatorius J.Stalinus buvo

Lietuvos spauda pirmuose laikraščiuose puslapiuose informavo gyventojus apie sovietų agresiją prieš suomių.

agresyvos valstybės galva ir vadovavosi agresyvia komunizmo viešpatavimo visame pasaulyje ideologija. Tuo metu tarp Suomijos ir Sovietų Sąjungos galiojo 1932 m. nepuolimo sutartis, 1934-aisiais pratęsta iki 1945 metų. Norint nugalėti šią kliūtį J.Stalinui beliko surasti *casus belli* – formalią karą priežastį, ir ji gan greitai buvo rasta.

Lygiai po mėnesio, lapkričio 26 d., Sovietų Sąjungos vyriausybė įteikė Suomijos pasiuntiniui Maskvoje Aarno Yrjö-Koskinenui notą, kurioje sakoma, kad lapkričio 25 d. suomių artilerija Karelijos sąsmaukoje prie Mainilos kaimo paleido septynis šūvius į sovietų teritoriją ir užmušė tris kareivius ir vieną puskarininkį bei sužeidė devynis Raudonosios armijos karius. Suomiams pasiūlyta atitraukti savo kariuomenę Karelijos sąsmaukoje 20–25 km. Nesvarbu, kad nustebę suomia irodinėjo šiame ruože neturintys nė vieno pabūklų. Vėliau, 1941–1944 m. karo metu, suomių paimtieji nelaisvėn raudonarmiečiai papasakojo, kaip toji provokacija, savotiškas „šiaurinis Gleivicas“, buvo surežisuota (vokiečių

suvaidintas Gleivico incidentas buvo priežastis Vokietijai užpulti Lenkiją). Sovietai niekada, net praėjus dešimtims metų, nepaskelbė žuvusiųjų pavardžių, kur jie palaidoti, kur gydėsi sužeistieji, kokios jų pavardės, kur bent viena nukentėjusiųjų nuotrauka.

Lapkričio 28 d. Suomijos vyriausybė įteikė sovietų vyriausybei atsakomąją notą, kurioje tvirtinama, kad lapkričio 25 d. Karelijos sąsmaukoje prie Mainilos kaimo šaudžiusi sovietinė artilerija, ir pasiūlė sudaryti tarpvalstybinę komisiją bei atlikti bendrą tyrimą. Tačiau sovietai atsakė ir tą pačią dieną SSRS nutraukė 1932 m. sudarytą nepuolimo sutartį su šia šalimi, o kitą dieną – ir apskritai diplomatinis santykius. Taip Suomija tapo komunistų ir nacių sąmokslų auka.

1939 m. lapkritį, kai jau buvo aišku, kad Rusija anksčiau ar vėliau užpuls Suomiją, visi 420 tūkst. Karelijoje gyvenančių suomių (apie 11 proc. šalies gyventojų) buvo priversti palikti gimtąsias vietas. Jie susikrovė į vežimus, mačius, pririšo prie vežimų galo gyvulių ir paliko gimtuosius namus. Visus persikėlėlius priglaudė suomių šeimos, o po karo Suomijos vyriausybė skyrė jiems tiek žemės, kiek jie turėjo Karelijoje.

1939 m. lapkričio 30 d. Sovietų Sąjungos informacinė telegramų agentūra TASS pranešė, kad „nepuolimo sutartis yra nutraukiama ir Raudonosios armijos vadovybė, atsakydama į daugkartines suomių provokacijas, įsakė Leningrado apygardos kariuomenei pereiti Suomijos sieną. Tarybinė kariuomenė Karelijos sąsmaukoje užėmė *Metsäpirtti* miestelį, Kuokalos stotį ir prisitartinusi prie Terijokio miesto. Aviacija bombardavusi Helsinkį ir Vypurį (Vyborgą)“.

Tos dienos rytą 52 rusų divizijos, kelios dešimtys atskirų brigadų ir pulkų (iš viso 960 tūkst. karių), 11 tūkst. pabūklų ir minosvaidžių, daugiau nei 3 tūkst. tankų, 3200 lėktuvų bei karo laivai puolė pagal 1000 km ilgio rytinę Suomijos sieną (visos sienos ilgis sudarė 1600 km). Kaimyninės šalies teritoriją apšaudė Kronštato ▶

Tęstinis karas

Kai birželio 22 dieną Suomijos laikraštis „Helsingin Sanomat“ paskelbė A.Hitlerio pareiškimą apie suomių kariuomenės bendrus kovinius veiksmus su vermachtu prieš Sovietų Sąjungą, jis buvo konfiskuotas. Tą pačią dieną suomių vyriausybė paskelbė apie Suomijos neutralitetą, o SSRS pasiuntinys Helsinkyje Pavelas Orlovas pareiškė, kad sovietų vyriausybė jį gerbia. Birželio 24 dieną Suomijos neutralumą pripažino Vokietija, Didžioji Britanija ir Švedija.

O kitos dienos ankstyvą rytą 18 suomių miestų ir gyvenviečių masiškai atakavo sovietų bombonešiai. Atsakydama į tai Suomija paskelbė karą SSRS. ■

►kranto artilerija. Bolševikai planavo per 15 dienų galutinai sutriuškinti nepaklusnią kaimynę.

Taip prieš 76 metus prasidėjo karas, užtrukęs ilgiau negu bet kuri Vokietijos vermachto 1939–1940 m. karinė kompanija Europoje. Šis karas išmokė pasaulį gerbti mažosios tautos narsą.

Antroji po vokiečių bombarduoti miestus Antrajame pasauliniame kare pradėjo Sovietų Sąjungos karinė aviacija. Sovietų ir suomių karas prasidėjo nuo Suomijos gyvenviečių bombardavimo. Jau pačią pirmą karo dieną, 1939 m. lapkričio 30-ąją, vien Helsinkyje nuo rusų bombų žuvo 91 sostinės gyventojas. Sovietų Rusijos lėktuvai bombarduoti Suomijos miestų ir žudyti nekaltų civilių gyventojų atskrido iš Estijos teritorijoje esančių rusų karinių aerodromų.

Svedijos vyriausybė buvo paprašyta rūpintis Suomijos piliečių reikalais Sovietų Rusijoje, ir Suomijos vyriausybė per visą karą palaikė ryšius su Sovietų Sąjunga per Švediją.

Prasidėjusiam Žiemos kare (suomiškai *Talvisotta*) Sovietų Rusijos vadovas J.Stalinas tikėjosi lengvos pergalės. Raudonosios armijos pranašumas ginklais ir karių skaičiumi buvo tiesiog stulbinamas: pėstininkai – 1:4, artilerija – 1:10, tankai – 1:192 ir lėktuvai – 1:12 sovietų naudai. Ruošiantis šalies įjungimui į SSRS iš anksto, dar iki Žiemos karo pradžios, Maskvoje buvo suformuota būsimoji komunistinė Suomijos Demokratinės Respublikos vyriausybė, vadovaujama žinomo Komintern'o veikėjo, seno suomių komunisto Otto Ville Kuusineno. Vyriausybė įsikūrė Terijokio miestelyje (dabar Zelenogorskas). Ją pripažino tik Mongolija ir Tuvos Liaudies Respublika. Šios pseudovyriausybės sudėtyje atsisakė dalyvauti netgi Suomijos komunistų partijos generalinis sekretorius Arvo Tuominenas.

Gruodžio 2 d. Sovietų Rusijos vyriausybė pasirašė su „demokratine“ Suomijos vyriausybe tarpusavio pagalbos ir draugystės sutartį, pagal kurią Sovietų Sąjungai buvo perleisti visi žemės plotai, net su kaupu, kurių ji reikalavo iš teisėtos Suomijos vyriausybės. Komunistinė Suomijos vyriausybė buvo pasiryžusi, vadovaujant NKVD karininkams, suorganizuoti 50 tūkst. vyrų suomių kariuomenę, kuri turėjo žygiuoti į Helsinkį. Iš tikrųjų pasisekė surinkti apie tūkstantį vyrų, tarp kurių buvo keli suomių, o kiti – ingrai ir rusai. Dar buvo suformuota „suomių liaudies armijos“ 106-oji šaulių divizija, vadovaujama Akselio Anttilos. Kartu šis kariškis buvo ir „gynbos ministras“ O.Kuusineno vyriausybėje.

Gruodžio 3 d. Sovietų Sąjunga paskelbė Suomijos jūrų blokadą, ir nuo tos dienos dvi rusų povandeninių laivų flotilės nuolatos patruliuo suomių pakrante Botnijos įlankoje.

„Pravda“ vedamajame rašė, kad „Raudonoji armija įžengė į Suomiją ne kaip agresorius, bet pakviesta Suomijos Demokratinės Respublikos liaudies vyriausybės išvaduoti suomių tautos nuo karo provokatorių kompanijos – Kajanderio, Erkko, Tannerio, Mannerheimo“.

Vieninga suomių tauta – ir kairieji „raudonieji“, ir dešinieji „baltieji“ – išdrįso stoti į kovą už savo tėvynės laisvę. Netgi suomių komunistai pasiprašė į frontą ir taikliai lupo sovietų komunistus, nešančius jų šaliai „išvadavimą“. Suomių

Suomių karininkai Karelijos miškuose 1944 metais.

šūkis skambėjo: „Hakka Pää le!“ (pažodžiai „Išpjauti juos!“ arba „Jokio pasigailėjimo!“). Šalies gynybai vadovauti ėmėsi Suomijos nepriklausomybės karo didvyris, autoritarizmo šalininkas maršalas Carlas Gustavas Emilis Mannerheimas. Buvęs caro generolas geriau nei jo tautiečiai pažinojo rusus ir suvokė Sovietų Sąjungos grėsmę.

Tokio intensyvumo mūšių, kokie vyko šiam Žiemos kare, net Antrajame pasauliniame retai pasitaikydavo. Raudonosios armijos vadovybė karui pasirinko žiemą, nes tikėjosi per užšalusias pelkes bei ežerus lengviau permersti tankus ir kitą sunkiąją karinę techniką. Tačiau sovietiniai aukštieji karininkai, paskirti represuotųjų vieton, neturėjo reikiamų žinių, išsilavinimo ir patirties, bijojo rodyti net menkiausią iniciatyvą.

Vokiečių 20-osios kalnų armijos vadas generolas L. Rendulic (kairėje) su Laplandijos gyventoju, Žiemos karo dalyviu.

Prasidėjus šalčiams pasirodė, kad sovietų armija nėra jiems reikiamai parengta. Pavyzdžiui, 44-ąją šaulių diviziją, vadovaujamą pulkininko Aleksejaus Vonogradovo, į šiaurę permetė iš Ukrainos – kareiviai buvo apauti brezentiniais batais, vilkėjo plonas milines ir galvas dengė pilietinio karo laikų „budionovkomis“. Sausį šalčiai siekė 30 ir daugiau laipsnių. Per karą galūnes apšalo 17 867 raudonarmiečiai.

Labiausiai kentėjo ciliniai kareiviai: jie skundėsi visuotiniu chaosu ir netvarka, amžinu šalčiu ir nežmonišku nuovargiu, o svarbiausia – jie neturėjo karo motyvacijos. Sovietai ypač bijojo suomių sargybinių, kurie smogdavo staiga, tyliai ir netikėtai. Priešakinėse pozicijose miegoti buvo galima tik išikasus į sniego pusnį. Tačiau daugelis bijojo, kad jiems perreš gerklę negirdimai prisėlinę suomių slidininkai (*Sissi-Joukka*).

Miškingos, ežerų, upių ir pelkių išraižytos, sniegu užverstos vietovės stabdė motorizuotų Raudonosios armijos kolonų judėjimą. Judrus suomių slidininkų daliniai apsupdavo ir sunaikindavo nepaslankius, tik keliais galinčius žygiuoti prieš dalinius. Spaudžiant 40 laipsnių šalčiui raudonarmiečiai mirtinai šalo, gedo karinė technika. Sovietų armijos vadovybėje buvo svarstoma galimybė panaudoti nuodingas dujas, siekiant priversti nepaklusnius suomių kapituliuoti. Tačiau pasiūlymas buvo atmestas – ir ne todėl, kad šis masinio naikinimo ginklas buvo uždraustas tarptautinėmis sutartimis, o todėl, kad sovietų armijoje nebuvo absoliučiai jokios priešcheminės apsaugos, o be jos ir savas divizijas galėjai išnuodyti.

Viso pasaulio nuostabai, vyriausiojo kariuomenės vado C.Mannerheimo vadovaujama Suomijos kariuomenė atrėmė pirmąjį sovietų puolimą. Feldmaršalo žinioje buvo 10 divizijų, 7 specialios brigados, kiti atskiri daliniai – iš viso 295 tūkst. karių (iš jų 180 tūkstančiai – koviniuose daliniuose) su 30 tankų ir 530 pabūklų. Beveik pusė suomių kariuomenės – 133 tūkst. karių –

buvo dislokuota Karelijos sąsmaukoje (vadas generolas pulkininkas Hugo Östermanas).

Be to, suomių armijos sudėtyje veikė šimtatūkstantinė civilinė gvardija „Skydskar“.

Ypatingą vietą Suomijos armijoje užėmė karinė moterų tarnyba, vadinamoji „Lotta Svärd“ organizacija. Ji rūpinosi ūkiniais, sanitarijiniais ir kultūriniais reikalais, padėdavo vyrams šauliams. Suomia vieni pirmųjų moterims patikėjo pagalbines tarnybas: patruliavimą, priešlėktuvinę gynybą, intendantūrą, kanceliariją bei ryšius. Šios organizacijos gretose buvo nuo 50 iki 90 tūkst. narių.

Pradiniame karo etape Suomijos kaimynės Švedija ir Norvegija atsisakė praleisti anglų ir prancūzų 60 tūkst. karių kariuomenę, galėjusių padėti suomiams. Švedija kritiškiausiu momentu nutarė palikti Suomiją vieną – net grasindama stoti Sovietų Rusijos pusėje ir kariauti prieš Suomiją. Kai keli suomių daliniai buvo priversti pereiti Norvegijos sieną, jie buvo nuginkluoti ir internuoti.

Lenkijos vyriausybės Londone premjeras ir vyriausiasis vadas Wladyslawas Sikorskis siūlė iš internuotų Lietuvoje ir Latvijoje karių suformuoti korpusą ir nusiųsti į pagalbą suomiams. Abi valstybės sutiko, kad 20 tūkst. lenkų karių būtų nukreipta į Švediją ir iš ten į Suomiją. Tačiau Švedija nesutiko paremti tokios operacijos. Tuomet dalis Lietuvoje internuotų Lenkijos kariškių savarankiškai įvairiais būdais vyko į Suomiją ir užsirašė savanoriais kariauti su sovietais. Sovietų Sąjunga dėl to protestavo. 1940 m. sausio pradžioje pas Lietuvos užsienio reikalų ministrą Juozą Urbšį apsilankęs sovietų pasiuntinys Nikolajus Pozdniakovas priekaištavo dėl pernelyg liberalaus lietuvių administracijos požiūrio į lenkų internuotuosius, kurie iš Lietuvos vyksta į Suomiją kariauti prieš Sovietų Sąjungą.

Vėliau Švedija leido steigti savanorių korpusą, į kurio gretas užsirašė 8 tūkst. švedų ir norvegų. Suomių karių pusėje kovojo 11,5 tūkst. savanorių iš Skandinavijos, Anglijos, JAV, Vengrijos ir kitų šalių. Iš sovietinių karo belaisvių 200 karių sutiko stoti į suomių pusę ir kovoti prieš Raudonąją armiją. Kare dalyvavo net trys savanoriai iš Lietuvos, vienas jų žuvo fronte.

Nors Lietuvos rankos buvo surištos 1939 m. spalio 10 dienos Lietuvos ir SSRS sutartimi, paprasti žmonės padėjo kiek galėdami: anykštėnai surinko ir paaukojo 50 Lt, tauragiškiai – 136 Lt, daug kas siuntė Suomijos ambasadai sveikinius ir linkėjimus nugalėti.

Svetimšalių korpusui, kuris vasario 22 dieną pradėjo kovinius veiksmus fronte, vadovavo švedų armijos generolas Ernstas Linderis. Paskutinę karo dieną, kovo 12-ąją, Karelijos sąsmaukos fronte į kautynių liniją stėjo Suomių amerikiečių legonas iš 300 vyrų. Ateiti į pagalbą suomiams buvo pareiškę norą savanoriai iš 26 valstybių.

1940 m. sausį JAV Kongresas pritarė dėl 10 tūkst. šautuvų pardavimo Suomijai. Į Helsinkį buvo nusiųsta didelė grupė karo lakūnų, buvo skatinama savanorių registracija. Be to, Baltieji rūmai pareiškė, kad Amerikos piliečių stojimas į Suomijos armiją neprieštarau JAV neutralumo įstatymui.

NUOTRAUKOS IS AUTORIAUS FOTOGRAFIJO

Tuo metu Suomijoje buvo susidariusi nuomonė, jog esamomis sąlygomis gal geriausia kreiptis į Sovietų Sąjungos sąjungininkę Vokietiją, prašant imtis žygių Maskvoje, kad būtų atnaujintos derybos ir sustabdytas karas. Sausio 4 dieną Suomijos užsienio reikalų ministras Väinö

Vieninga suomių tauta – ir kairieji raudonieji, ir dešinieji baltieji - stėjo į kovą už savo Tėvynės laisvę.

Tanneris pasikvietė Vokietijos pasiuntinį Helsinkyje Wolfgangą von Bluecherį, kuris buvo laikomas apšukriu ir gerai informuotu diplomatu, pasikalbėti apie susidariusią būklę. Ministrui V.Tanneriui padarius pastabų dėl Vokietijos laikysenos Suomijos atžvilgiu, pasiuntinys W.von Bluecheris atskirto, kad suomia pamiršo vokiečių suteiktą pagalbą 1918 m. ir pastaruoju metu laikėsi nedraugiškai Vokietijos atžvilgiu. V.Tanneriui priminus, kad Vokietija ir dabar laikosi nedraugiškai Suomijos atžvilgiu, neišpildė dar prieš karo pradžią duotų užsakymų, nepraleidžia transportų su gėrybėmis, siunčiamomis į Suomiją ir t.t., pasiuntinys trumpai ir kategoriškai atsakė: Vokietija Suomijos kare nedalyvauja.

Taip paaiškėjo, kad kelias į taiką per Berlyną uždarytas. Tik vasario 17 d. W.von Bluecheris, atvykęs pas V.Tannerį, nuolankiai paaiškino, kad Vokietija neteikianti Sovietų Rusijai jokios pagalbos kare prieš Suomiją.

Iš tikrųjų Berlyne įvykių eiga rusų ir suomių fronte buvo stebima ypač dėmesingai. 1940 m. sausio 22 d. A.Hitleris ir jo artimieji, aptarę karinius veiksmus Suomijoje, priėjo išvadą: Maskva kariniu atžvilgiu labai silpna. Karo eiga galutinai įtikino Vokietijos fiurerį ir jo generolus, kad SSRS tikrai yra „milžinas molinėmis kojomis“.

Suomių pasiuntinys Berlyne atvežė į Helsinkį Hermano Goeringo laišką, kuriame šis ragino Suomijos vyriausybę bet kokiomis sąlygomis ▶

Carlas Gustavas Emilis Mannerheimas

Švedų kilmės C.Mannerheimas buvo viena svarbiausių asmenybių Suomijos istorijoje. Per kruviną suomių pilietinį karą jis buvo baltųjų kariuomenės vadas, o 1918 m. paskirtas regentu. 1931 m. Suomijos prezidentas Pehras Evindas Svinhufvudas pakvietė iš atsargos generolą C.Mannerheimą ir paskyrė jį Krašto gynimo tarybos pirminku, o karo atveju jis turėjo perimti kariuomenės vyriausiojo vado pareigas. 1933 m. gegužės 16 d. jam buvo suteiktas maršalo laipsnis.

Per Žiemos ir Tęstinį karus (1939–1940 ir 1941–1944 m.) C.Mannerheimas buvo vyriausiasis kariuomenės vadas, o 1944–1946 m. – Suomijos Respublikos prezidentas. Tapęs šalies vadovu, karvedys darė viską, kad šalies nepriklausomybė būtų išsaugota jau diplomatinėmis priemonėmis.

C.Mannerheimo autoritetą pripažino ne tik jo tautiečiai suomia, bet ir tokie žymūs politi-

Paminklas

K. Mannerheimui Helsinkyje.

kai, kaip A.Hitleris, J.Stalinas, W.Churchillis, F.D.Rooseveltas. JAV prezidentas Franklinas D.Rooseveltas, pagerbdamas C.Mannerheimą ir visą didvyrišką suomių tautą, nubraukė visas Suomijos skolas Amerikai. C.Mannerheimas visą gyvenimą jautė simpatijas rusų tautai. Netgi Antrojo pasaulinio karo metais jo adjutantu buvo rusų husaras Ignatas Karpačiovas. Suomijos maršalas mirė

1951 m. sausio 27 dieną Lozanoje (Šveicarija), palaidotas karių kapinėse Helsinkyje šalia kareivių, kurie atidavė savo gyvybę už tėvynės laisvę ir nepriklausomybę. XXI amžiuje du Rusijos Federacijos prezidentai Vladimiras Putinas (2001 m.) ir Dmitrijus Medvedevas (2009 m.) per oficialius vizitus Suomijoje padėjo gėlių Hietaniemi kapinėse ant C.Mannerheimo kapo. 2007 m. birželio 14 dieną, minint C.Mannerheimo gimimo 140-ąsias metines, Sankt Peterburge atidengtas Suomijos maršalo biustas.

C.Mannerheimas buvo išsilavinęs kariškis. Mokėjo švedų, suomių, rusų, anglų, prancūzų bei vokiečių kalbas ir galėjo susikalbėti kiniškai, nes būdamas caro armijos karininku vykdė žvalgybines užduotis Azijoje. C.Mannerheimas tapo vieninteliu istorijoje žmogumi, Pirmajame ir Antrajame pasauliniuose karuose gavusiu apdovanojimus iš abiejų kariaujančių pusių. ■

NUOTRAUKOS IS AUTORIAUS FOTOGRAFIJO

► sudaryti taiką su rusais. Laiške buvo rašoma: „Garantuojau, kad kai mes netrukus pradėsime karą su Sovietų Sąjunga, jus susigražinsite viską, ko netekote.“

Kovo pradžioje buvęs Suomijos prezidentas Pehras Evindas Svinhufvudas su dviem palydovais savo iniciatyva išvyko į Vokietiją, norėdamas įtikinti A.Hitlerį, kad šis užtartų Suomiją. Deja, jam nepavyko pasimatyti nei su fiureriu, nei su Vokietijos užsienio reikalų ministru Joachim von Ribbentropu. Jį oficialiai priėmė tik užsienio reikalų viceministras Ernstas von Weizsackeris. Nieko nepašė Berlyne, eksprezidentas nuvyko į Romą, kur rezultatas buvo analogiškas, nors Vokietijos sąjungininkė Italija besąlygiškai pasisakė ir palaikė Suomijos pusę, visai stengėsi jai padėti ir netgi atšaukė savo pasiuntinį iš Maskvos.

A.Hitleris, nenorėdamas gadinti santykių su J.Stalinu, vengė atvirai remti suomių. Atvirakščiai, netgi vykdė rusų prašymą, kad vokiečių garlaiviai tiktų degalus ir aprūpinimą sovietų povandeniniams laivams, vykdančiams Suomijos jūrinę blokadą. Tik daug vėliau, 1942-aisiais, lankydamasis oficialaus vizito Suomijoje, fiureris atsiprašė maršalo C.Mannerheimo, kad Vokietija tuomet nepadėjo suomiams.

Karo metais Suomijos vyriausybė gavo daug įvairių pasiūlymų, iš savųjų ir svetimųjų, kaip išspręsti tą sunkų taikos klausimą. Vieni siūlė siųsti delegatą pas A.Hitlerį ir su juo tartis Suomijos reikalu. Kiti siūlė atsikviesti Levą Trockį – tarptautinio darbininkų ir komunistinio judėjimo veikėją, duoti jam Repolos apylinkėje, Rusijos pasienyje, teritorijos ruožą ir leisti ten sudaryti provizorinę Rusijos vyriausybę, panašią į O.Kuusineno. Nebuvo pamirštas ir Aleksandras Kerenskis – Rusijos valstybės veikėjas, buvęs Rusijos laikinosios vyriausybės ministras pirmininkas.

Pirmoji suomių pergalė Žiemos kare išgarsino suomišką žodį „sisu“, kurį sunku išversti į lietuvių kalbą, – jis reiškia nepalaužiamą ir tvirtą ryžtą, bet turi ir pavojaus niekinimo, troškimo priešintis galingam priešui atspalvį.

Ginant savo kraštą nuo agresorių atsiskleidė pačios geriausios C.Mannerheimo, kaip karvedžio, savybės. Turėdamas labai ribotų gyvosios jėgos rezervų, jis labai vertino kiekvieno kario gyvybę, todėl nepaprastai meistriškai išnaudojo vietovės ypatybes, klimato pokyčius.

Suomių snajperis Simo Häyhä nušovė daugiau nei 500 sovietų karių. 1939 m. gruodžio 21 d. jis pasiekė asmeninį rekordą – per dieną nušovė 25 raudonarmiečius.

1940 m. sausį 32 suomių gynė kalnagūbrį, kurį šturavo 4 tūkst. rusų karių. Žuvo 28 suomių kariai ir 400 priešų; rusų atsitraukimą stebėjo likę gyvi keturi suomių didvyriai.

Naudodamiesi kiekviena, nors ir menkiausia priešų klaida, suomių nuolat rengdavo pasalas, atkirsdavo priešą nuo nuolatinių bazių, sutrikdavo aprūpinimo komunikacijas, organizuodavo pavyzdinę kovinę žvalgybą. Stokodami prieštankinių ginklų, suomių kariai nuo sovietų tankų gynėsi granatomis.

Būtent tada suomių kariai pradėjo naudoti vieną žymiausių savo išradimų. Valstybinė įmonė

Suomijos armijos slidininkų būrys prieš išvykdamas į frontą.

„Oy Alkoholiliike Ab“, kurios įpėdinė šiandien vadinasi „Alko“, ėmė pramoniniu būdu gaminti ginklą, susidedantį iš benzino ar kito padegamojo skysčio pripildyto butelio ir padegamosios virvutės. Iš viso į frontą buvo pasiųsta 450 tūkst. vienetų ir atitinkamas kiekis degtukų. Šis naujas ir labai efektyvus ginklas kovai su agresoriaus tankais buvo pavadintas „kokteiliu Molotovui“, nes manyta, kad rusų ir suomių karą sukėlė tas pik-tasis sovietų komisaras. Vėliau anglams šis mišinys labai patiko, tačiau jie nesuprato, kas kam skirta, todėl pertvarkė šį žodžių junginį savaip ir jis tapo „Molotovo kokteiliu“.

1940 m. sausio 20 dieną Didžiosios Britanijos ministras pirmininkas Winstonas Churchillis pareiškė, kad Suomija „atskleidė visam pasauliui Raudonosios armijos silpnumą“.

1940 m. vasario 1 dieną Raudonoji armija Karelijos sąsmaukoje pradėjo naują didelį puolimą stipresnėmis pajėgomis – 54 rusų divizijos, tai yra 750 tūkst. karių, pasitelkę tam tikslui modernizuotus tankus bei artilerijos pajėgas. Čia sovietų kariai panaudojo visiškai naują apsisaugojimo ginklą. Tai buvo stiprios šarvų plokštės, pritvirtin-

tos prie dviejų metrų pločio ir trijų metrų ilgio rogių. Tokios šarvuotos rogės buvo stumiamos slenkančios kariuomenės priešakyje. Be to, puolančią kariuomenę rėmė lėktuvų eskadrilės. Tačiau prastai parengtai Raudonajai armijai ilgai nepavyko pralaužti suomių garsiųjų gynybinių įtvirtinimų – Mannerheimo linijos.

Vis dėlto po trijų mėnesių kruvinių mūšių, 1940 m. kovo 12 dieną, Maskvoje Suomijos ministras pirmininkas Risto Heikki Rytį pasirašė skaudžią SSRS ir Suomijos taikos sutartį. Pasirašė murmedamas, kad ranka, pasirašiusi tokį dokumentą, turi nudžiūti. Taip jau dramatiškai sutapo, kad netrukus R.Rytį ištiko insultas, paralyžiavęs jo dešinę pusę ir ranką.

Karo veiksmai fronte buvo sustabdyti kovo 13 dieną 12 valandą Leningrado laiku. Vidurdienį taikos sutartis buvo paskelbta per Suomijos radiją. Visur prie pastatų buvo pusiau nuleistos valstybinės vėliavos, laikraščiai išėjo su juodais gedulo rėmeliais.

Didvyriškas suomių pasipriešinimas visam pasauliui tapo istorijos stebuklu. ■

Petras Makabra

Laplandijos karas

1944 m. rugsėjo 4 dienos rytą C.Mannerheimas pasirašė paliaubas su Sovietų Sąjunga ir Didžiąja Britanija – priėmė SSRS padiktuotas sunkias taikos sąlygas.

Pralaimėjusi karą, bet išsaugojusi nepriklausomybę ir išvengusi okupacijos, Suomija nukreipė ginklus prieš Suomijoje esančius vokiečius ir pradėjo juos stumti Norvegijos sienos link.

Vykdydama paliaubų reikalavimus, Suomija privalėjo po rug-

sėjo 15 d. esančius šalyje vokiečių karinius dalinius nuginkluoti. Esant reikalui, sovietų vadovybė tam tikslui galėjo suteikti pagalbą, tačiau kilo grėsmė, kad visa tai gali baigtis šalies okupacija.

1944 m. rugsėjo 11 d. Rovaniemyje, vermachto karinės vadovybės būstinėje, vyko slaptos vokiečių ir suomių derybos siekiant išvengti karinių veiksmų. Vokiečiai sutiko trauktis pagal iš anksto suderintą grafiką. Taip pat susitarė dėl „puolimo“ be

mūšio, dėl „rudenių manevrų“ bei karo imitacijos.

1944 m. rugsėjo 18 d. Vokietija nutraukė diplomatinis santykius su savo buvusia sąjungininke Suomija.

Suomių generolas-leitenantas Hjalmaras Siilasvuo vadovavo operacijoms prieš vokiečius ir 1944-ųjų spalį bei lapkritį išstūmė juos iš didžiosios Suomijos dalies. Kol vokiečių pajėgos traukėsi į šiaurę, Vokietijos karinės jūrų pajėgos užminavo jūrinės Suomijos prieigas. ■

KOVO 13 d.

veidas

**2014
METŲ
VADOVAS**

VEIDO konkursas

Prenumerata – www.veidas.lt
Reklama „Veide“ – tel. (8 5) 264 9422

Penkios dienos Maskvoje be politinio atspalvio

Kelionės. Mordoro sostinė, blogio citadelė, velnio irštva – tai tik keli epitetai, kuriais šiomis dienomis apibūdinama Maskva. Ar įmanoma čia žvalgytis be išankstinės nuostatos?

„Nuskridęs į Maskvą bandžiau bent trumpam atsiriboti nuo politikos, geopolitinių įvykių bei sovietinės praeities ir po miestą pasižvalgyti tik kaip paprasčiausias turistas. Mat suvokiau, kad jei atvykęs į viską žiūrėsiu per geopolitinę prizmę, tai vargu ar man kas nors patiks. O koks tikslas keliauti į kitą šalį iš anksto žinant, kad ten niekas nepatiks? Taigi Maskvoje bandžiau labiau koncentruotis į meną, į architektūrą, į žmones ir atrasti tai, kas šiame mieste yra įdomaus kultūrinio požiūriu“, – pasakojimą pradeda viešųjų ryšių specialistas Ramojus Motuzas, Maskvoje praleidęs penkias dienas.

Vaikinas per trumpą viešnagę Rusijos sostinėje spėjo Didžiajame teatre pamatyti baletą „Žizel“, J.Vachtangovo teatre – Rimo Tumino režisuotą spektaklį „Nusišypsok mums, Viešpatie“, apžiūrėti ne vieną istorinį pastatą, aišku, susitikti su studijų draugais ir jau patį pirmą vakarą Rusijos sostinėje atšvęsti buvusios kurso draugės gimtadienį.

Na, o kur jaunimas, ten tikriausiai ir pašėlęs vakarėlis su jūra svaigiųjų gėrimų? „Tikrai ne. Nuomonė, kad visas jaunimas Rusijoje girtuokliauja, tėra mitas. Nei vaikinai, nei merginos nepuola gerti degtinės, kaip galima pamanyti. Vietoj išgertuvių jie kalbasi, bendrauja. Įdomi tradicija: jubiliatei visi svečiai sako tosus, paminėdami jos gerąsias savybes – nuoširdumą, šiltumą, pomėgius ir linkėdami išlikti tokiai pačiai įdomiai. Na, o vėliau žaidžiami intelektualiniai žaidimai“, – pasakoja Ramojus.

Pasak vaikinai, nors vakarėlio metu daugiausia buvo kalbama apie keliones į Lietuvą, Latviją, Italiją ar studijas, politikos temos visiškai išvengti vis dėlto nepavyko. Kalbant paaiškėjo, kad jaunimas, nors ir kritiškai vertina dabartinę politinę situaciją, lygiai taip pat nepuola stačia galva palaikyti opozicijos. „Gali pastebėti, kad yra įvairių politinių pažiūrų žmonių, tačiau tai jiems netrukdo sėdėti prie vieno stalo“, – pabrėžia mūsų pašnekovas.

Po šventės visa kompanija pėstute patraukė sveičiui aprodyti naktinės Raudonosios aikštės. Vaikinai pirmiausia į akis krito Maskvos universiteto pastatas, kuriame Michailas Lomonosovas įkūrė pirmąjį universitetą, kiti jaukia apšviesti pastatai bei galybė gerai nusiteikusių žmonių gatvėse.

Na, o prieš akis atsivėrusi Raudonoji aikštė keliautoją nustebino dydžiu (beveik 700 m ilgio ir 130 m pločio) ir aplink išsirikiavusių pastatų spalvų žaismu. Pasak Ramojaus, pastatų yra labai daug, jie skirtingo stiliaus:

universitetas, Dūma, trijų aukštų su milžiniškomis galerijomis prekybos centras „Gum“, pastatytas XIX a. pabaigoje, Vasilijaus Palaimintojo soboras ir kt.

„Aikštė tokia įvairi ir joje tiek visko daug, kad kiekvienas gali pasirinkti, ką jam įdomiausia apžiūrėti. Vieni gal puola prie Lenino mauzoliejaus, kitims gal smalsu, kur čia dirba šalies prezidentas. Man įdomiausia buvo pamatyti Vasilijaus Palaimintojo soborą, kurio visa kelių dairiausi. Nors šį soborą buvau matęs nuotraukose, gyvai jis padarė dar didesnę įspūdį savo formomis ir spalvomis“, – pasakoja Ramojus ir priduria, kad soboras nėra didelis, bet naktį gražiai apšviestas traukia akį iš toli.

Vasilijaus Palaimintojo soboras, savotiška Maskvos vizitinė kortelė, puikuojasi visuose leidiniuose apie Maskvą ar kelionių vadovuose, ne viename šio miesto lankytinų vietų dešimtuke jis įvardijamas kaip turistinis objektas, kurį atvykėliams tiesiog privaloma pamatyti. Ir ne veltui.

Kazanės paėmimo garbei pastatytas Vasilijaus Palaimintojo soboras tarsi sulipdytas iš atskirų statinių, kurių kiekvienas vainikuotas įspūdingu svogūno formos kupolu, išdabintu vis kitokių ornamentu ir spalvomis. Beje, kovos su Kazanės chanu truko aštuonerius metus, ir kiekvieniems karo metams pažymėti skirta po kupolą.

Greičiausiai pramanyta istorija ir apie tai, jog Ivanas Rūstusis statybininkams ir architektams išbadęs akis, kad šie jokiems valdovams niekada daugiau nepastatytų nieko gražesnio. Tokia legenda pasakojama kone kiekvienoje šalyje apie įspūdingesnius rūmus, pilis, šventoves ar tiltus.

Ir tikrai šiame mieste nėra spalvingesnio, ryškesnio ir žaismingesnio pastato, nei ši XVI a. viduryje pastatyta rusų stačiatikių bažnyčia. Beje, sakoma, kad šis statinys yra savotiška rusų „pasaulio bamba“, paprasčiau sakant, pasaulio centras, mat Vasilijaus Palaimintojo soboras pūpsa pačiame geometrinio Maskvos miesto centro viduryje.

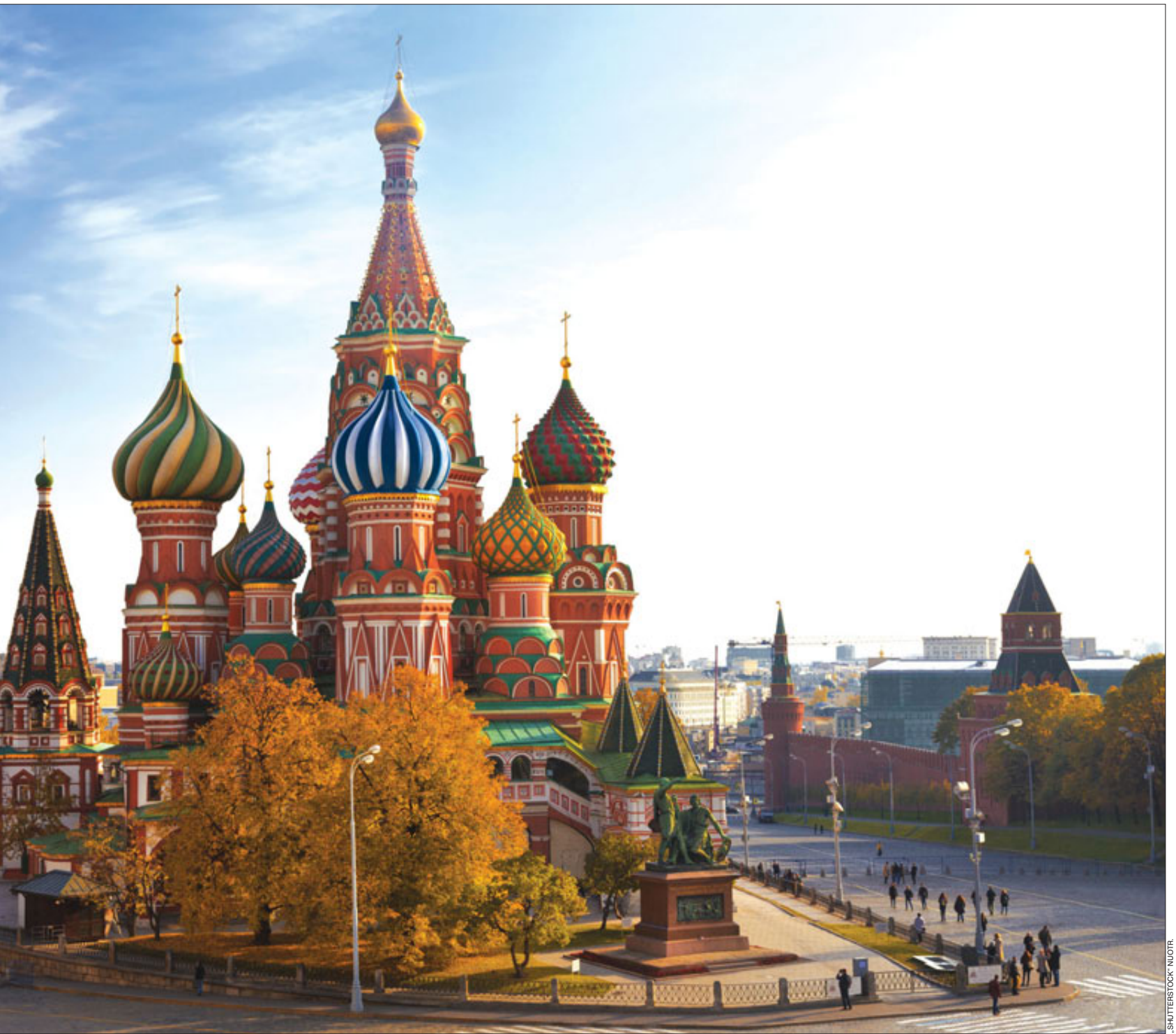
Kaip ir dera „pasaulio centrui“, yra daug legendų, susijusių su šiuo statiniu. Soboras pavadintas šventojo Vasilijaus Palaimintojo garbei, mat pasakojama, kad šis šventasis padarė nemenką įspūdį Ivanui Rūsčiam, išpranašavęs didžiulį gaisrą. Po mirties pranašautojas palaidotas sobore. Tikriausiai prieš šimtmečius taip buvo viliamasi apsaugoti miestą nuo gaisrų.

Tačiau šventasis nepadėjo, mat to laiko

medinė Maskva iki pamatų supleškėjo 1812 m., kai miestą buvo užgrobusi Napoleono Bonaparto armija. Dėl gaisro buvo kaltinami ir prancūzai, ir pasitraukusi rusų armija, ir vietiniai gyventojai, kurie esą padegė patys, kad turtai neatitektų grobikams. Iš pelenų miestas pakilo visai kitoks – buvo pastatyta gerokai daugiau vakarietiško stiliaus mūrinių pastatų.

Pasak Ramojaus, įdomu, kad taip preciziškai dekoruotai išorei soboro vidus neprilygsta nė iš tolo – jis gerokai kuklesnis. Beje, dabar sobore kartkartėmis vyksta mišios, čia veikia muziejus, kuriame eksponuojamos ikonos bei bažnytinės relikvijos. Muziejų Ramojus aplankė kitą dieną.

Nėra spalvingesnio, ryškesnio ir žaismingesnio pastato Maskvoje nei Vasilijaus Palaimintojo soboras

„Muziejus manęs per daug nesužavėjo, bet man, kaip buvusiam „Ažuoliuko“ choristui, labai patiko jaunų vyrų kvartetas, kuris ir giedojo bažnytines giesmes, ir dainavo romansus bei šiuolaikines populiarias dainas. Soboro erdvėje atsivėrė kvarteto balsų ir melodijų dermė bei grožis, kuris ir atskleidžia tikrąją stačiatikybės dvasią“, – prisimena vaikas.

Beje, vaikstant po Raudonąją aikštę Ramojus rekomenduoja užsukti į prekybos centrą „Gum“ – ne tiek pasižvalgyti po prabangias parduotuves, kiek užmesti akį į stiklines galerijas ir architektūrinius sprendimus konstruojant jas. Beje, vaikiniui į akis krito daugybė jaunųjų, kurios pasidabinusios ne itin

gerą skonį demonstruojančiomis sukniomis su visa palyda fotografuojasi prekybos centre.

Draugai Ramojui papasakojo, kad dauguma cerkvių sovietiniais laikais buvo nugriautos, dabar kai kurios atstatytos. Toks pat likimas ištiko ir Kristus Išganytojo soborą, kuri šiandien atvykėliams tiesiog privalu aplankyti. Šventovę dėkodamas Dievui už tai, kad Napoleono kariuomenė išnešė iš miesto kudašį, pastatė Aleksandras I.

Na, o sostą ir karūną perėmęs Aleksandro I brolis Nikolajus sumąstė, kad soboras privalo būti nors šiek tiek panašus į Konstantinopolio (šiandien – Stambulo) Šv. Sofijos soborą. Todėl stabtelėjus verta užmesti akį ir pabandyti rasti

panašumų su garsiąja šventykla.

Tobulos proporcijos, elegantiškos dekoracijos ir auksinis kupolas soborui po revoliucijos nepadėjo išvengti sunaikinimo. Statinys buvo išsprogdintas, mat nuspręsta, kad čia ideali vieta paminklui, įamžinančiam socializmą. Beje, jau naujos legendos pasakoja, kad visi bedieviai, prikišę nagus prie cerkvės nugriovimo (pradedant tais, kurie davė įsakymą, baigiant tais, kurie tvarkė griuvėsius), netikėtai mirė arba išprotėjo.

Paminklas socializmui čia taip ir neiškilo, vietoj jo buvo pastatytas plaukimo baseinas. Na, subyrėjus Sovietų Sąjungai baseinas buvo nugriautas, o cerkvė atstatyta. Sakoma, kad ▶

► soboro auksinis kupolas, matomas visame Maskvos centre, padeda turistams susiorientuoti ir nepaklysti.

Kita vertus, centre padeda orientuotis ir Kremlius sienos. Viduramžiais kiekviename Rusijos mieste stovėjo po kremlių, arba tvirtovę. Spėjama, kad žodis „kreml“ yra kilęs iš totorių kalbos ir reiškia tvirtovę arba tą vietą, kurioje gyvena valdantieji ar aukštesnio socialinio statuso žmonės.

Tačiau šis dar vienas visiems iki skausmo pažįstamas Maskvos simbolis – Kremlius, kuriame yra oficiali Rusijos prezidento būstinė, Ramojaus nesužavėjo.

Priminsime, Maskvos Kremlius buvo laikomas Rusijos centru, valdant tiek carams, tiek sovietmečiui. Maždaug XII a. viduryje ant Maskvos upės kranto išdygo medinė tvirtovė. Vieta žmonėms pasirodė patogi, ir aplink įtvirtinimus ėmė kurtis naujakuriai.

Oficialiu miesto gimtadieniu laikomi 1147-ieji, kai Maskva pirmą kartą paminėta rašytiniuose šaltiniuose, tačiau dar po 30 metų miestas buvo sulgyintas su pamatais, o gyventojai išžudyti ir išvaryti į nelaisvę. Miestui iš pelenų prikelti prireikė šimto metų, ir toliau jis augo kaip ant mielių, nepaisydamas jokių negandų, Krymo chanato ordų ar Napoleono armijos puolimų. Tačiau niekas taip nesunioškojo sostinės, kaip sovietų valdžia, kuri nuo žemės paviršiaus šlavė šventyklas, o jų vietoje kilo pastatai, ir šiandien niokojantys miesto vaizdą.

Šiandien mes Kremlių matome beveik tokį, kokį jį trečią kartą XV a. atstatė Ivanas Didysis III. Trikampės tvirtovės komplekso sienas ir jos 18 bokštų XV a. pab.–XVI a. pr.

Stalino laikų architektūros paminklas – Maskvos universiteto rūmai

pastatė Ivano III iš Italijos sukviesti meistrai. XVII a. bokštai buvo truputį perstatyti ir įgavo dabartinį vaizdą. Dantyta Kremlius siena driekiasi daugiau nei 2 km, sienos aukštis siekia nuo 9 iki 20 metrų, o storis – 3,5–6,5 metro, tvirtovės plotas užima apie 30 ha.

Įdomu, kad palei apsaugines sienas stūkso bokštai, suprojektuoti italų didikų Sforců architektų. Tad nenuostabu, bokštuose har-

moningai dera Italijos renesanso ir Bizantijos stilistiniai elementai. Kiekvienas bokštas turi kokią nors paslaptį. Tarkim, viename jų yra slaptas šulinys, vedantis iki Maskvos upės. Pagal šį pavyzdį vėliau ir kiti Rusijos miestai statėsi savo kremlius.

Na, o Ivano Didžiojo III įpėdiniai taip pat nesikuklino – statė šventoves, reprezentacinius pastatus, rūmus ir kt. Todėl Kremlius

Ką dar verta pamatyti Maskvoje?

Verta užsukti į Puškino muziejų, Kolomenskajos vasaros rezidenciją, Ostankino televizijos bokštą, Tretjakovo galeriją – vieną populiariausių ir lankomiausių vietų Maskvoje. Šioje galerijoje surinkta didžiulė ir neįkainojama tapybos meistrų kolekcija. Kelionių gidai rekomenduoja aplankyti būtent šią galeriją vietoj garsiųjų muziejų, kuriuose spiečiasi minios žmonių. Be to, galerija gerokai mažesnė ir jai nereikės sugaišti visos dienos, kaip nutinka įlindus į didesnį muziejų.

Na, o viena unikaliausių pramogų, nuo kurios akys tiesiog apraibsta, – ekskursija į Deimantų fondą. Deimantų fondu vadinama valstybinė kolekcija brangakmenių, brangiųjų metalų grynųjų ir neįkainojamų juvelyrinių dirbinių, tokių kaip valstybinės regalijos, ordinai, turinčių istorinę reikšmę. Kolekcijai priklauso ir Didžioji imperijos karūna, imperatoriaus skeptras su briliantu „Orlovas“ bei deimantas „Šachas“. Fondą įkūrė Petras I.

Nemažai turistų susigundo užsukti į Kosmonautikos muziejų, kuriame bus įdomu ne tik besidominčiam kosmosu. Muziejuje galima nemažai sužinoti apie pirmuosius skrydžius į kosmosą, jo tyrinėjimus ir technologijas. Čia eksponuojami pirmieji dirbtiniai Žemės palydovai „Sputnik“, yra netgi tas, kuriuo pakilo pirmasis „kosmonautas“ šuo Laika, galima apžiūrėti kitą techniką, kosmonautų skafandrus ir kt.

Įdomu apsilankyti ir Žvaigždžių miestyje, kuris ilgą laiką buvo uždara ir saugoma zona, nes čia veikė slapta oro pajėgų bazė ir gyveno tik išrinktieji – kosmonautai, kosmosą tyrinėjantys mokslininkai ir kt.

Ką čia galima pamatyti ar išbandyti įdomaus? Ko gero, dėmesio verta technika, menanti sovietinius kosmoso tyrinėjimus, – milžiniška centrifuga, kuria įsukti kosmonautai patirdavo kelis kartus didesnę apkrovą, baseinas, kuriame būsimeji kosmoso užkariautojai buvo mokomi vaikščioti nesvarumo būsenos. Be to, galima

pasimatuoti skafandrą, laivą iš vidaus apžiūrėti kosminį, pajusti nesvarumo būklę.

Itin verta nuvažiuoti prie Žvirblių kalvų, kur iš įrengtos apžvalgos aikštelės atsiveria miesto panorama. Beje, ten nuvažiavus įdomu stabtelėti ir prie Maskvos universiteto pastato, kuris laikomas Stalino laikų architektūros šedevru.

Atsikvėpti nuo miesto šurmulio galima Aleksandrovo sode, nusidriekiančiame palei vakarinę Kremlius sieną. Maskva nuo seno garsėjo turtingais ir prašmatniais vienuolynais. Turint laiko būtina apžiūrėti bent du įspūdingiausius – Novospasko ir Novodevičės. Novospasko vienuolynas stebina rūsiais baltais pastatais ir barokine varpine. Beje, pats pastatų kompleksas suprojektuotas ir pastatytas kaip tvirtovė.

Novodevičės vienuolynas taip pat labiau primena galingą tvirtovę, tačiau kartu pradžiugina jaukiu parku. Na, o vienuolyno teritorijoje yra bene garsiausios Rusijos kapinės, kuriose lai-

dojami žinomi muzikantai, aktoriai, rašytojai ir kt.

Verta nors kartą pavažiuoti metro. Maskvos metropolitenas laikomas pačiu gražiausiu pasaulyje. Įspūdingiausios metro stotys, pastatytos žvilgčiojant į vokiečių bauhauso architektūros stilių, stebina prašmatnia puošyba, detalėmis, mozaikomis, paveikslais, vitražais ir net skulptūromis, tviska įvairiausių atspalvių marmuru bei granitu.

Na, o Michailo Bulgakovo gerbėjai tiesiog privalo apsilankyti dviejose vietose. Pirmoji – Patriarcho tvenkiniai, minimi garsiajame romane „Meistras ir Margarita“. Tiesa, šiandien tyvuliuoja viso labo vienintelis iš trijų tvenkinių, tačiau sakoma, kad čia vis dar galima pajusti ypatingą romane aprašytą atmosferą. Antroji vieta – netoli parko esantis M. Bulgakovo namas-muziejus ir šalia įsikūrusi kavinukė, į kurią kavos užsuka ne tik rašytojo talento gerbėjai, – ši vieta mėgstama ir ne vieno garsaus menininko. ■

labiau priminė aptvertą miestą, kuriame buvo daugiau nei 20 aikščių ir gatvių su cerkvėmis, soborais ir rūmais. Tačiau visa tai supleškėjo, kai sostinė 39 dienoms buvo užėmusi Napoleono armija.

Šiandien įėjus pro Kremliaus vartus galima apžiūrėti tris aikštes ir keletą išpūdingų pastatų. Į ką verta atkreipti dėmesį? Į pačius prashmatniausius – Arkangelo soborą, kuriame nuo XIV iki XVIII a. buvo laidojami carai ir didieji kunigaikščiai (iš viso rastos 54 kapavietės), Apreiškimo soborą, kuriame galima apžiūrėti išpūdingą ikonostata, nuo upės matomus Didžiuosius rūmus, laikomus oficialia valstybine rezidencija, Ginklų rūmus ir juose saugomas karališkąsias regalijas, iš kurių pati išpūdingiausia – Jekaterinos II karūna, nusagstyta 5 tūkst. deimantų.

Viešint Maskvoje, pasak Ramojaus, verta pasinaudoti proga užsukti į garsųjį Didįjį teatrą ir pažiūrėti, tarkime, elegantiškąjį baletą „Žizel“. „Teatre būtina pasigėrėti baletu. Sėdėdamas salėje juste jauti šokėjų talentą, muzikos ir judesio harmoniją bei sintezę. Įdomu, kad ir publika ne pasyviai sėdi, o ploja pagal muziką, taip savotiškai pati dalyvaudama spektaklyje. Tu stebi, kaip susilieja šokis ir muzika, šokėjai ir publika, ir tame akte dalyvauji kartu. Įdomu, kad visoje Europoje publika santūriai išlaukia iki spektaklio galo ir tik tada ima ploti. O Didžiajame teatre plojimais pasitinkamas kiekvienas naujas personažas, po kiekvieno išpūdingesnio šokio ar jo epizodo būtinai paplojama“, – stebisi Ramojus.

Vaikinas vieną vakarą skyrė ir J.Vachtangovo teatrui, kuriame susigundė pažiūrėti R.Tumino režisuotą spektaklį „Nusišypsok mums, Viešpatie“ pagal Grigorijaus Kanovičiaus romaną. Beje, Ramojus atkreipia dėmesį, kad afišoje šalia R.Tumino pavardės puikuojasi ir kitos lietuviškos pavardės, pavyzdžiui, Fausto Latėno, Anželikos Cholinos ir kt.

„Rusiškai suprantu nelabai daug, tad daugiau žiūrėjau į vaidybą, judesius, aktorių veido išraiškas. Iš karto atsiskleidžia aktorių talentas. Mat jie net menkiausiais judesiais sugeba perduoti spektaklio prasmę, net prajuokinti. Ir man, net nemokančiam kalbos, spektaklis neprailgo“, – pasakoja Ramojus ir priduria, kad ir šiame teatre publika (įdomu, kad daugiausia vyresnio amžiaus žmonės) plojimais aktyviai reaguodavo į vaidybą, juokingesnes scenas.

Ramojui patiko pasivaikščioti Arbatu. Tik pėstiesiems skirta Arbatos gatvė yra viena seniausių Maskvoje. Arbatu, tiek Senuoju, tiek Naujuoju, pasivaikščioti labai smagu. Tiesa, kadaise Senasis Arbatas buvo meno ir literatūros centras, o šiandien tai šiek tiek hipišką atmosferą išlaikiusi spalvinga gatvė, kartais labai primenanti kurią nors prancūziškąją, mat čia aplink akmenimis grįstą gatvę pabirę nedidelių kavinių, parduotuvėlių, savo numerius demonstruoja gatvės artistai ir akrobatai, groja muzikantai, o iš gatvės dailininkų galima užsisakyti portretą.

„Arbatas – labai įdomus, išilgai abiejų pusių stūkso po keturis senus didžiulius bendrabučius. Dieną pastatai bjaurūs – griozdiški

Ko nedaryti Maskvoje?

Turizmo ekspertai tvirtina, kad Maskva yra tas miestas, į kurį reikėtų užsukti bent trumpam. Tačiau esant šiandieninei geopolitinei situacijai verta vengti bet kokių ginčų, pokalbių apie politiką. Jokių būdu nesivelti į provokacijas. Turistams geriau vengti, nors ir kaip kamuotų smalsumas, bet kokios demonstracijos. Mat galimi neramumai, susistumdymai ir pan. Sakoma, kad Maskva – automobilių spūsčių miestas. Tad atvykus į jį geriau naudotis visuomeniniu transportu ir nerizikuoti į gatves važiuoti nuomotu automobiliu. Kaip ir visuose didžiuosiuose miestuose, turistinėse vietose reikia saugoti savo daiktus. ■

ir pilki, tačiau naktį tie bendrabučiai virsta milžiniškais stendais. Be to, jie apkarstyti lemputėmis ir naktį šviečia violetinėmis spalvomis. Labai gražu ir įdomu“, – prisimena Ramojus.

Naujasis Arbatas jau visai kitoks – spindi prabangių parduotuvių vitrinos, iškabomis vilioja restoranai. Pasak Ramojaus, Maskvoje itin populiarūs kaukazietiški restoranai, kuriuose galima paragauti puikių chačiapurių ir idealiai iškeptų šašlykų. Dėmesio verti ir rusiški patiekalai. Mūsų pašnekovas sako paragavęs tradicinių barščių, rusiško kepsnio ir nenusivylęs.

Na, o norintieji susipažinti su tikra nacionaline virtuve turėtų žinoti, kad ji įvairi, daugelis patiekalų perimti iš įvairių tautų. Tarkim, iš Centrinės Azijos ir Sibiro tautų atkeliavo virtiniai, įvairių įdarų pyragėliai, arbata.

Keliautojai, norintys keistesnių skonių, gali paragauti *okroškos* (tai sriuba, kuriai gaminti naudojama gira) ar duonos sriubos *tiurjos*. Dar iš įdomesnių verta paminėti *rasolniką*, raugintų agurkų sriubą. Sakoma, kad Maskvoje kiekvieną dieną galima valgyti bly-

nus, ir kiekvieną dieną jie bus vis kitokie. Beje, Rusijoje itin mėgstami grybai. Jie gali būti visaip paruošti – kepti, virti, rauginti, marinuoti. Pateikiami su silke, su mėsa, su blynais ar kitaip.

Verta susigundyti *griečka*, rodos, paprasta grikių koše, bet ji paruošiama su įvairiais priedais, yra riebi, maistinga ir įdomaus skonio. Beje, atsigerti ir sušilti geriausiai tinka arbata, kuri kartais paruošiama su daugybe prieskonių ir medumi.

Na, o paskutinę dieną Ramojus dar kartą apžiūrėjo pagrindinius Maskvos objektus. „Pritrenkė miesto dydis, kelių plotis, automobilių gausa. Ypač stebino sovietinių ir naujųjų laikų kontrastai. Palei kelius išsiriavę daugybė senos statybos namų, kurie dieną visiškai neatrodo gražūs – pilki, ir kuo toliau nuo centro važiuoji, tuo viskas labiau pilkėja. Tačiau naujoji Maskva, kurioje statomi dangoraižiai, atrodo išpūdingai – nauja, blizganti, žėrinti ir niekuo nenusileidžianti didžiausiems Europos megapoliams“, – pasakojimą baigia Ramojus. ■

Daiva Urbienė

Maskva stebina architektūriniais kontrastais

Egzistenciniai apmąstymai nacių okupuotame Paryžiuje

Skaitiniai. Nusitrynus ribai tarp „yra“ ir „buvo“, Paryžiaus gatvėse klostosi istorija apie žmogų, praradusį gyvenimo prasmę ir panorusį pabėgti nuo savo gyvenimo. Tai gilus, asmenišką pasakojimas, besirutuliojantis Nobelio literatūros premijos laureato Patricko Modiano romane „Povestuvinė kelionė“.

„Vieną dieną grįšiu pas juos. Tik dar nežinau tikslios prisikėlimo datos. Tam reikia jėgų ir noro.“

Prieš tariausiai išvykdamas į Rio de Žaneirą, paėmiau šių durų seną Brikaro raktą – Anetė nė neįtarė, jog toks yra, – o jai žinomą pagrindinių buto durų raktą palikau gerai matomoje vietoje ant naktinio stalelio. Tad net jei susigaudė, jog likau Paryžiuje, ji žinojo, kad pamiršau raktą ir į butą netikėtai patekti negalėsiu.

Sandėliuke šviesos nebuvo. Apgraibomis suradau apvalią rankeną ir atidariau duris į nedidelį kambarėlį, kurį būtume vadinę „vaikų kambariu“, jei mudu su Anete jų būtume turėję. Koridorius, kurio pasieniuose buvo sustatytos knygos, vedė į didįjį kambarį, atstojusį mums svetainę. Aš tipenau ant pirštų galų, nors nebuvo ko bijoti. Visi buvo terasoje. Girdėjau jų balsus. Gyvenimas ėjo toliau ir be manęs. Akimirksnį mane apėmė pagunda užlipti siaurais laiptais su pintos virvės turėklais, virš kurių palei sienas kabėjo plūdurai. Jais patekčiau į terasą, panašią į viršutinį laivo denį, mat mudu su Anete norėjome, kad mūsų butas visada sudarytų plaukiančio laivo iliuziją: apskriti langeliai, koridoriai, falšbortas... Man įėjus į terasą, įsiviešpatautų mirtina tylą. Paskui, atslūgus nuostabai, pasipildytų klausimai, visi man surengtų šventę, džiūgautų smarkiau nei paprastai ir mautų šampaną grįžusiojo garbei.

Tačiau sustojau ant pirmo laiptelio. Ne, aš tikrai nenorėjau nieko matyti, su niekuo kalbėtis, aiškintis arba vėl gyventi kaip anksčiau. Man rūpėjo iėiti į mūsų kambarį ir pasiimti kelis vasarinius drabužius ir mokasinių porą. Iš lėto pasukau apvalią durų rankeną. Jos buvo užrakintos iš vidaus. Pro durų apačią ant kilimo krito šviesos ruoželis. Jie užsidarė čia per patį šventės įkarštį. Kas jie? Anetė su Kavano? Mano našlė – juk argi ne našlė, jei aš nusprendžiau niekada daugiau nesirodyti? – dabar guli mūsų vedybinėje lovoje su geriausiu mano draugu?

Įėjau į gretimai esantį savo darbo kabinetą. Durys į aną kambarį buvo praviros. Atpažinau Anetės balsą:

–Tikrai ne... Brangusis... Na, nebijok... Niekas negali ateiti ir mums sutrukdyti...

–Tu įsitikinusi? Juk kiekvienas gali nusileisti iš terasos ir įėiti... Ypač Kavano...

–Tikrai ne... Kavano neateis... Aš užrakinau duris...

Išgirdęs švelnius ir globėjiškus Anetės žodžius, supratau, kad ji ne su Kavano. Paskui atpažinau tylų Ben Smidano balsą, to jaunuolio, kurį metų pradžioje mudu su Kavano patys pasiūlėme priimti į Tyrinėtojų klubą, nes jis

SHUTTERSTOCK NUOTR.

Apie autorių

P. MODIANO NUOTR.

„Šviežiausias“ Nobelio literatūros premijos laureatas Patrickas Modiano (g. 1945 m.) yra vienas geriausių šiuolaikinių prancūzų literatūros kūrėjų, anksti sulaukęs pripažinimo. 1968 m., vos pasirodžius pirmajam P. Modiano

romanui „Žvaigždės aikštė“, jis pelnė Roger Nimier ir Fénéono premijas, 1972 m. – Didžiąją Prancūzijos akademijos romano premiją, 1978 m. – Goncourt'ų premiją, 1996 m. – Nacionalinę didžiąją literatūros premiją už visą kūrybą, 2010 m. – pasaulinę Cina Del Duca premiją, o 2012 m. – Austrijos valstybinį Europos literatūros prizą. Šį garbų sąrašą vainikavo netikėta Nobelio literatūros premija, paskirta „už atminties meną, prikėlusį sunkiai apčiuopiamus žmonių likimus ir atskleidusį tikrovišką okupacijos metų pasaulį“. Iš viso P. Modiano yra parašęs 28 romanus. ■

norėjo atsidėti nuskendusių laivų nuolaužų paieškai Indijos ir Ramiąjame vandenyne, ir kurio veidas Anetėi priminė „graikų piemenį“.

Kambaryje užgesus šviesai, Anetė sušnabždėjo:

–Nebijok, brangusis...

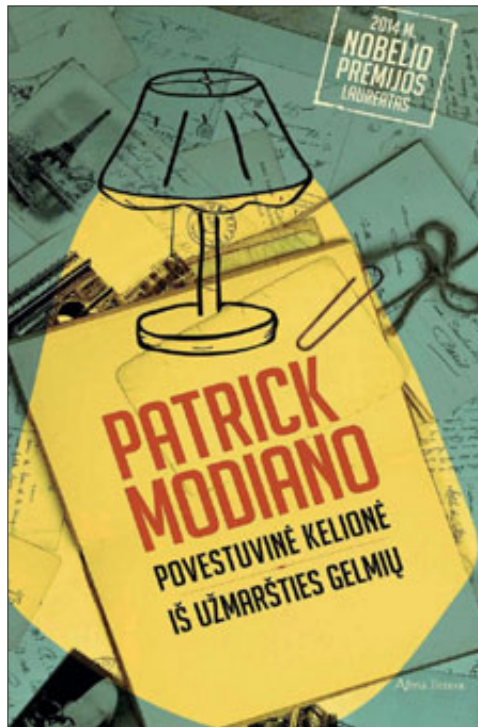
Tada aš tyliai uždariau duris ir uždegiau stalinę lempą. Pasiraušęs stalčiuose, suradau seną tamsiai žalią kartoninį aplanką. Pasikišau jį po pažastimi ir išėjau iš kambario palikęs savo našlę ir Ben Smidaną meilės glėbyje.

Akimirką stabtelėjau vidury koridoriaus ir įsiklausiau į balsų klegesį. Pagalvojau apie Kavano, stovintį kur nors prie falšborto su šampano taure rankoje. Kartu su kitais svečiais jis turbūt žvelgė į Blanšo aikštę, panašią į nedidelį žvejų uostą, kuriame trumpam sustoja laivai. Jis nepastebėjo, kad jau kuris laikas nėra Anetės, ir nesuko sau galvos, kur mano našlę galėtų būti.

Į lietuvių kalbą išversti keturi P. Modiano romanai: „Tamsių krautuvių gatvė“, „Povestuvinė kelionė“, „Iš užmaršties gelmių“ ir „Horizontas“.

Mintyse vėl išvydau save prieš dvidešimtį metų, sėdintį prietemoje priešais bungalą su Ingrida ir Rigo. Aplinkui aidėjo šūkavimai ir kvatojimai, tokie kaip dabar nuo terasos. Šį vakarą, būdamas maždaug Ingridos ir Rigo amžiaus, daug ką vertinau panašiai kaip jie, nors anuomet man tai atrodė keista. Prisiminiau Ingridos žodžius: „Mes apsimesime mirę.“

Nusileidau slaptais laiptais už „Mulen Ružo“ ir vėl atsidūriau bulvare. Perėjęs Blanšo aikštę, pakėliau galvą į mūsų terasą. Nuo viršaus jie negalėjo pamatyti manęs, įsimaišiusio į pasipylusių iš autobusų turistų ir Liepos keturioliktoją išėjusių pasivaikščioti žmonių minią. Kažin ar jiems šmėstelėjo mintis apie mane?

Širdies gilumoje aš juos visus mylėjau: savo našlę, Kavano, Ben Smidaną ir kitus svečius. Vieną dieną grįšiu pas juos. Tik dar nežinau tikslios prisikėlimo datos. Tam reikia jėgų ir noro. Bet ši vakarą sėsiu į metro ir važiuosiu į Port Dorė. Man pasidarė lengva. Nutolus nuo visko.

Kai grįžau apie vidurnaktį, dar švietė aikštės fontanai, o keli žmonių būreliai, kuriuose pastebėjau vaikų, traukė zoologijos sodo link. Liepos keturioliktosios proga jis buvo atidarytas, tačiau gyvūnai, be abejo, snūduriavo narvuose ir aptvaruose. Kodėl ir man jo neaplančius naktį ir nepatyrus iliuzijos, kad įgyvendinu mūsų seną svajonę: likti uždarytiems naktį zoologijos sode?

Bet aš nusprenžčiau verčiau grįžti į „Dodso“ viešbutį ir išsitiesti kambaryje ant didelės raudonmedžio lovos. Paėmęs iš naujo perskaičiau į tamsiai žalią aplanką sudėtus lapus. Per-

žiūrėjau pastabas ir prieš dešimtį metų sukurtus nedidelius straipsnelius – apmatus anuomet puoselėto sumanymo: parašyti Ingridos biografiją.

Rugsėjo mėnesį Paryžiuje man pirmą kartą kilo abejonių dėl savo gyvenimo ir darbo. Dabar turėjau dalytis žmona Anete su geriausiu savo draugu Kavano. Publika raukėsi žiūrėdama mūsų kuriamus dokumentinius filmus apie tolimus kraštus. Mane nustojo žavėjusios visos tos kelionės ir musoninių vėjų, žemės drebjimų kraštai, turtingi amebų ir žmogaus nepaliestų miškų. Ar apskritai kada nors žavėjo?

Užlūdo abejonių ir niūrios nuotaikos die-

nos. Dar turėjau penkias savaites atokvėpio prieš išvykdamas bastytis po Aziją Geltonosios ekspedicijos kitados tyrinėtą maršrutu. Aš keičiau ekspedicijos narius, kurių pėdsakais privalėjau sekti iš paskos. Atrodė, jog Paryžius, Senos krantinės, Blanšo aikštė niekada manęs taip netraukė kaip dabar...

Mane kankino ir iš galvos neišėjo prisiminimas apie Ingridą, tad keletą dienų prieš išvykdamas rašiau viską, ką apie ją žinojau, tai yra ne kažin ką... Po karo penkerius ar šešerius metus Rigo su Ingrida gyveno Pietuose, bet apie šį laikotarpį nieko nežinojau. Paskui, palikusi Rigo, Ingrida išvyko į Ameriką. Ji išvažiavo paskui vieną kino prodiuserį. Ten jis norėjo jai suteikti galimybę suvaidinti kelis antraeilius vaidmenis menkaverčiuose filmuose. Kai Rigo nuvyko pas ją, ji paliko prodiuserį ir kiną. Bet vėliau vėl pabėgo nuo Rigo. Šis grįžo atgal į Prancūziją, o ji dar daugelį metų, apie kuriuos nieko nežinojau, gyveno Amerikoje. Paskui grįžo į Prancūziją, į Paryžių. O po kurio laiko ir pas Rigo. Maždaug tada aš juos sutikau Sen Rafaelio kelyje.

Nesmagiai jaučiausi skaitydamas dešimties metų senumo užrašus, lyg ne pats būčiau juos rašęs. Ir kaip vaikiškai pasielgiau, iš vieno 1951 metų žurnalo iškirpęs spalvotą Eliziejaus Laukų vasaros nakties nuotrauką tik todėl, kad tų pačių metų vasarą vienoje šios alėjos terasoje Ingrida susipažino su amerikiečiu prodiuseriu... Pridėjau šį dokumentą prie užrašų, kad geriau atspindėčiau aplinką, kurioje gyveno dvidešimt penkerių metų Ingrida. Skėčiai nuo saulės, pintos terasų kėdės, kurortinis Eliziejaus Laukų reginys, malonūs Paryžiaus vakarai nuostabiai derėjo su jos jaunyste... Radau užrašytą Aleksandro d'Ark, Holivudo senbuvio prancūzo, vardą, kuris aną vakarą pristatė Ingridą prodiuseriui, nes lydėjo jį visose kelionėse po Europą ir buvo įpareigotas supažindinti jį, kaip tada buvo sakoma, su jaunomis mergaitėmis...

Į užrašus buvo įdėtas ir kitas dokumentas, kuris man atrodė svarbus Ingridos biografijai: atsitiktinai rasta amerikiečio prodiuserio nuotrauka. Jis buvo nufotografuotas per iškilmingą vakarą viename Floridos kazino. Salės viduryje ant pakyls varžėsi gimnastai, ir tada, norėdamas sublizgėti Ingridos akyse, prodiuseris pakilo nuo stalo, nusivilko smokingą, nusiėmė peteliškę ir nusirengė marškinius. Iki pusės nuogas jis užlipo ant pakyls ir suglumusių gimnastų akivaizdoje užsoko ant skersinio. Nuotraukoje jis stovėjo ant jo išsižergęs, išpūtes krūtinę ir įtraukęs pilvą. Jis buvo labai mažo ūgio, nukarusiais iki lūpų kraštų ūsais, į kuriuos pažvelgus man pabudavo tolimi vaikystės prisiminimai. Tvirtai suspaustos lūpos, pergalingai atstatyta krūtinė ir plačiai išžergtos kojos...

Tas vyras norėjo įrodyti moteriai, pagal amžių tinkančiai jam į dukras, jog gali būti amžinai jaunas. Kai Ingrida man pasakojo šį anekdotą, abu kvatojomės iki ašarų. Man kilo mintis, ar kartais ji neašarodavo pagalvojusi apie tokius tuščiai praleistus vakarus. ■

Patrickas Modiano

Žvalgymas į praeitį švietimo sistemos neišgelbės

Problemos švietimo srityje akivaizdžios. Nors esame trečia valstybė Europos Sąjungoje pagal aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių skaičių, darbdaviai negali rasti tinkamų įgūdžių ir žinių turinčių darbuotojų. Tarptautiniai tyrimai, vertinantys moksleivių žinias, rodo, kad lietuvius lenkia ir Lenkijos, ir Latvijos ir Estijos moksleiviai.

Švietimo ir mokslo ministerija nusprendė, kad šių problemų priežastis – per didelė laisvė mokiniams rinktis, ką ir kaip jie nori mokytis, ir per maža mokyklų bei universitetų kontrolė. Ministerija pažėrė seriją naujų priemonių, kuriomis tikimasi šias problemas išspręsti. Naujovių yra ir siūlomose Mokslo ir studijų įstatymo redakcijoje. Tik ar jos išgelbės šlubuojančią švietimo sistemą?

Pirma, nuo 2016 m. visi moksleiviai dvyliktoje klasėje privalės laikyti matematikos egzaminą, o galimybių rinktis dalykus, kurie jiems sekasi geriausiai, mažės. Net ir apie humanitarinius mokslus svajojantys moksleiviai, kurie su matematika susidurs tik tada, kai reikės sumokėti už sunaudotą vandenį ir elektrą, privalės iki dvyliktos klasės rengtis matematikos brandos egzaminui. Jį išlaikyti bus būtina norint įstoti į valstybės finansuojamą vietą bet kokiame specialybėje. Įvedus privalomąjį matematikos egzaminą tikimasi daugiau moksleivių paskatinti rinktis tikslius mokslus, kurių specialistų dabar trūksta. Švietimo ministras taip pat užsiminė, kad mokslo metų pabaigoje visi ketvirtos, šeštos ir aštuntos klasės moksleiviai turės laikyti standartizuotus testus, pagal kuriuos bus vertinami mokyklos pasiekimai.

Manote, kad moksleiviams mokykla turėtų padėti atrasti, kokiuose dalykuose jie stiprūs ir kas juos domina labiausiai? Kad žmonės skirtingi ir turi skirtingų gebėjimų? Deja, dabartinės švietimo sistemos reformatoriai elgiasi kaip batsiuviai, manantys, kad visus batus galima pasiūti pagal vieną korpalių. Mokiniai raginami daugiausia pastangų ir laiko skirti tiems dalykams, kurie jiems nesiseka ir kurie jiems neįdomūs. Be to mokiniai neturi beveik jokių galimybių bent vasaros metu susirasti darbą ir pažiūrėti, kokie yra realūs darbdavių lūkesčiai. Juk pamačius, ką iš tikro nuo ryto iki vakaro veikia skirtingų profesijų atstovai, būtų lengviau įsivaizduoti savo būsimą karjerą. Galbūt dėl to, kai ateina laikas rinktis, kur stoti, prieš tai jokio pasirinkimo teisės neturėję moksleiviai stoja į tas specialybes, kurios tiesiog populiariau-

dinėti, kiek ir kokių specialybių studentų šie turėtų parengti. Naujajame Mokslo ir studijų įstatyme yra numatyta, kad švietimo ministras pagal studijų kryptis nustatys minimalų valstybės finansuojamų vietų skaičių. Būsimam specialistų poreikiui planuoti bus naudojamas jau ilgą laiką kuriamas specialistų žemėlapis ir profesijų klasifikatorius. Šiems projektams skirta 10,8 mln. Eur (37 mln. Lt) ir jie Vyriausybės nurodyti kaip vienas didžiausių šios kadencijos prioritetų.

Tačiau ar tai nors kiek atitinka dabartinės rinkos realybę? Būsimų specialistų planavimo ir parengimo procesas tikrai nėra toks greitas ir efektyvus, kaip atrodytų iš pirmo žvilgsnio. Įvertinti jų poreikį, reikalavimus tam tikrai profesijai, pagal juos sudaryti studijų programą ir ją pristatyti naujiems mokslo metams neįmanoma greičiau nei per metus. Kol studentai ją baigs, prireiks dar bent ketverių metų. Taigi pagal šį planą rinkai reikalingų specialistų parengimas truks bent penkerius metus, o kur dar keleri metai praktikos, kurios reikalauja beveik kiekvienas darbdavys...

Pokyčiai rinkoje labai greitai ir dažnai visiškai nuspėjami: prieš penkerius metus dar tik prasidėjo nekilnojamojo turto burbulas sukelta krizė, prieš kurią statybininkai uždirbdavo daugiau nei dauguma programuotojų. Prieš penkerius metus „Facebook“ ir kitais socialiniais tinklais naudojosi tik draugų ieškantys paaugliai. Dabar socialiniai tinklai tapo svarbiu rinkodaros ir komunikacijos kanalu. Į juos jau persikėlė ir politikų rinkimų agitacija. Dėl to socialinės rinkodaros specialistai dabar yra vieni geidžiamiausių ir geriausiai apmokamų darbuotojų.

Per penkerius metus rinkoje gali įvykti tokių pokyčių, kurių niekas negali numatyti. Jei panašūs įstatymai būtų galioję jau kurį laiką, dabar rinką užplūstų pagal prieš krizę buvusį darbuotojų poreikį suplanuota statybos specialistų banga, o apie socialinės rinkodaros ekspertus girdėtume tik iš žinių apie kaimynines valstybes.

Gražią profesijų klasifikatoriaus ir specialistų žemėlapio idėją griauna ir tai, kad ribos tarp profesijų kuo toliau, tuo labiau nyksta, o išsilavinimo ir aukštojo mokslo svarba darbdaviams mažėja. Daugumai darbdavių svarbesnė darbuotojo patirtis ir noras mokytis, o ne jo oficialus išsilavinimas. Jei darbuotojai reikiamos patirties neturi, tačiau rodo norą mokytis, įmonės dažnai priima keletą praktikantų ir iš jų dirbti pasilieka tuos, kurie geriausiai geba susitvarkyti su jiems patikėtomis užduotimis. Griežto profesijų atskyrimo ir jų poreikio planavimo laikai jau praėję.

Be to, valdininkų noras suplanuoti ir nustatyti, ką turi mokytis studentai ir ką kokia profesija turi veikti, parodo, kokie nepatogūs jiems yra tikri, savo svajones, tikslus ir vizijas turintys žmonės. Juk daug patogiaus planus kurti su statistiniais vienetais ir idealizuotais profesionalais, o ne su žmonėmis, kurių išsilavinimas ir darbas labai dažnai nesutampa. Kiek yra muziką kuriančių architektų, savo verslą plečiančių filologų ar keliones organizuojančių bibliotekininkų, kurie į tokius planus niekada netilptų?

Siūlomi švietimo sistemos problemų sprendimai, ko gero, tik dar labiau jas pagilins ir sunaikins paskutinius pasirinkimo bei galimybių specializuotis likučius. Nors situacija darbo rinkoje nestovi vietoje ir reikalauja lankstumo bei aiškaus specializavimosi, švietimo ministras ateitį planuoja žvalgydamasis į laikus, kai mokyklų programos nesikeisdavo dešimtmečiais, o valstybė nustatydavo, kur ir ką dirbs studentai. Jei ir toliau švietimo srityje bandysime grįžti į praeitį, būsime aplenkti ryžtingai į ateitį žengiančių kaimynų. ■

Remigijus Senavaitis

Lietuvos laisvosios rinkos instituto jaunesnysis ekspertas

Gražią profesijų klasifikatoriaus ir specialistų žemėlapio idėją griauna ir tai, kad ribos tarp profesijų kuo toliau, tuo labiau nyksta.

sios ar reikalauja mažiau darbo.

Antra, keičiama mokyklų vadovų skyrimo tvarka. Iki šiol mokyklų direktoriai buvo renkami dviem etapais. Per pirmąjį nepriklausomi ekspertai įvertindavo kandidatų kvalifikaciją, o per antrąjį vadovų skyrimo etapą buvo balsuojama dėl kandidatų. Balsuojant net 40 proc. balsų turėjo mokyklos bendruomenė – mokytojai, mokiniai ir tėvai. Pagal naują tvarką kandidatus vertins du savivaldybės skirti komisijos nariai, iš kurių vienas bus deleguojamas atitinkamos švietimo įstaigos ar vadovų asociacijos. Dar du komisijos narius atsiųs pati ministerija. Mokyklos taryba tegalės deleguoti tris narius į konkurso komisijos posėdį, ir tik stebėtojų teisėmis (!). Taigi visus sprendimus priims tik Švietimo ir mokslo ministerija bei savivaldybių paskirti tarnautojai. O tėvai, mokiniai ir mokytojai, kurie anksčiau turėjo beveik pusę sprendžiamojo balso, šį procesą dabar tegalės stebėti iš šalies.

Moksleivių žinių kokybės užtikrinti tai niekaip nepadės. Nepadės mokyklų direktoriais tapti ir tiems, kurių švietimo vizija skirsis nuo griežto ir siauro Švietimo ir mokslo ministerijos plano, net jei ji bus artima patiems mokiniams bei jų tėvams.

Trečia, Švietimo ir mokslo ministerija ketina universitetams nuro-

Saldžiausia Naujiena!

ŠOKOLADINIO TORTO PYRAGĖLIS
su vyšniomis

www.ajsokoladas.lt

Brainol

Maisto papildas

Svarbu įvairi ir subalansuota mityba
bei sveikas gyvenimo būdas

*Sėkmingas ginklas
protų kovose!*

Vitaminų, mineralų ir amino rūgščių kompleksas